

Praeconia

— *Liturgikus szakfolyóirat* —

Liturgia és eszkatológia

VIII. évfolyam 2013/1. szám

Praeconia

Liturgikus szakfolyóirat
VIII. évfolyam 2013/1. szám

Laptulajdonos
A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia
Liturgikus Bizottsága

Felelős szerkesztő
Pákozdi István

Szerkesztőbizottság
Bosák Nándor, Dolhai Lajos, Füzes Ádám, Kajtár Edvárd,
Káposztássy Béla, Pákozdi István, Rihmer Zoltán
Tarnai Imre, Verbényi István, Zárday Tamás

Felelős kiadó
Bosák Nándor
püspök, elnök

Szerkesztőség
1068 Budapest, Városligeti fasor 42.
praeconia@yahoo.com

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

HU ISSN 1416-8359

Kiadja a MKPK Liturgikus Bizottsága
irodavezető: Kajtár Edvárd

Ár: 1100 Ft
Előfizetés egy évre (2 szám): 2000 Ft

Készült a Pharma Press Nyomdában
Felelős vezető: Gyulay László

TARTALOM

ELŐSZÓ	4
--------------	---

KONFERENCIA - TÉMA: LITURGIA - „PORTA FIDEI”

KUMINETZ GÉZA: A hit ünnepeinek létesítése az egyházi évben, különös tekintettel Krisztus király ünnepére.	6
KAJTÁR EDVÁRD: Misekatekézis a középkorban	13
KOVÁCS ERVIN GELLÉRT O. PRAEM.: „ <i>Celebratio horarum</i> ” – a hit ünnepe a premontrei közösség zsolozsmájában	24
FÖLDVÁRY MIKLÓS ISTVÁN: A liturgikus szöveg mint bensővé tett hittartalom.	30
VERBÉNYI ISTVÁN: „ <i>Servitium humile Liturgiae Sacrae</i> ” – avagy OLT és MALEZI három évtizedes intézményi tevékenység.	35

TANULMÁNYOK

ERWIN MÖDE: Szent idők.	42
NYIREDY MAURUS OSB: Az eucharisztikus imák eszkatológiája.	51
PÁLYI GYULA: Üzenet az örökkévalóságból?	59
SUPALA IVÁN LÁSZLÓNÉ: Kenózis a prefációkban.	66
SILVANO MAGGIANI OSM: Élet a szent misztériumokban	76
GEORG GÄNSWEIN: XVI. Benedek „ <i>az Úr szőlőjének egyszerű és szerény munkása</i> ”	81
ANDREAS REDTENBACHER: Parsch Pius mint az „eszmények tárháza” a liturgia mai helyzetében.	86
KEREKES KÁROLY O. CIST.: Pihenj meg a Szűzanyánál!	99
VERBÉNYI ISTVÁN: Az Áldások könyve.	102

DOKUMENTUMOK

Pápai levél a bambergi székesegyház ezeréves fennállásának ünnepére	112
Pápai homília a milánói dómban	114
Pro multis - a pápa levele Robert Zollitsch freiburgi érseknek.	116

LITURGIKUS ÉLET

Virgilio Noè és a liturgia.	120
ALBERT GERHARDS: Parancsba adott csend?	122
VOLKER HASENAUER: Egy engedetlen szent.	123
KOTÁNYI MARIA PIA O.C.S.O.: Csehországi trappisták.	125
Alberto Bottari de Castello érsek: Egy tokiói új templomocská.	127
DANILO PRIORI: A virágdíszítés művészete és a megváltozott képességűek.	130
PÁKOZDI ISTVÁN: Áldozatul esett.	132

LITURGIKUS MORZSÁK (6.)

TARNAI IMRE: A homíliáról, a hívek könyörgéseiről és a felajánlásról	133
--	-----

LITURGIKUS KÉRDÉS: Kis közösség – nagy közösség a liturgiában.	137
---	-----

SZEMLE

[ALEX STOCK: Orationen]	141
[LUMMA, LIBERIUS OLAF: Crashkurs Liturgie]	141
[Die kirchliche Begräbnisfeier. Manuale]	142
[Patrisztikus kislexikon (I-VIII. század)]	142
[KUMINETZ GÉZA: Klerikusok kézikönyve I-II]	143
[BURKHARD NEUHAUSER OSB: Liturgiátörténet, ford.: Dobai Lajos]	143
[NÓDA MÓZES: A II. Vatikáni Zsinatot megelőző liturgikus megújulás...]	144

LATIN NYELVŰ TARTALOMJEGYZÉK	145
---	-----

ELŐSZÓ

Az eszkatológia szó hallatára mindig valami nagyon komoly dologra gondolunk. *Hugo Rahner*nek más jutott az eszébe: „A vég olyan lesz, mint volt a kezdet: örök gyermek-ség. Mert a játszó gyermek mindig gyengeségnek és erőnek, komolyságnak és tréfának örökös kettőssége... Azért Isten mennyei városának utcáit a gyermekek boldog játéka fogja betölteni, és az ifjú arcú Ősöreg örökre így szól a boldogokhoz: »Menjetek és játsszatok!«” (A játszó ember).

A liturgia és az eszkatológia ősi kapcsolódási pontja pontosan ez: idelent a földön százszor és ezerszer eljátsszuk azt, vagy annak töredékes mását, amit majd odaát vég nélkül fogunk. Ilyen maga a liturgia is, és a misztériumjátékok. Teli s tele vannak imádságaink erre utaló vonásokkal – ezt igyekeznek kifejezni tanulmányaink: *Erwin Möde* eichstätti professzoré, *Nyiredy Maurus* bencés szerzetesé, *Pályi Gyula* modenai professzoré, *Supala Iván Lászlóné*. *Silvano Maggiani* OSM az istentisztelet emberi dimenziójáról értekezik. Újra közöljük *Kerekes Károly* O. Cist. „Pihenj meg a Szűzanyánál” elmélgését. Elgondolkoztató *Georg Gänswein* érsek írása a pápáról, különösen is lemondása és visszavonulása után. A régebben élt nagy liturgikusok közül *Andreas Redtenbacher* Parsch Pius ágostonos kanonokrendi szerzetest mutatja be. *Verbényi István* tanulmánya pedig a nemrég megjelent Áldások könyve magyar fordításának történetét tárja elénk.

A tanulmányok előtt azonban közöljük az elmúlt év őszén (október 25-én) a MALEZI szervezésében megtartott *Liturgia – „Porta fidei”* szimpózium előadásait, amelyek kötődnek a Hit évéhez és a liturgikus intézet tízéves fennállásának megünnepléséhez. Itt olvasható *Kuminetz Géza*, *Kajtár Edvárd*, *Kovács E. Gellért* O. *Praem.*, *Földváry Miklós*, valamint *Verbényi István* előadásának írott változata.

A *Dokumentumok* rovatban a bambergi dóm ezeréves jubileumára küldött pápai levelet, XVI. Benedek pápa Milánóban elmondott beszédét, valamint a német püspöki konferencia elnökéhez küldött levelét (Pro multis) közöljük.

A *Liturgikus élet* rovat a közelmúltban elhunyt Virgilio Noè bíborossal, a liturgikus csend fontosságával, Sankt Gallen történelmi emlékezetével, a trappisták új csehországi monostorával és templomával, egy tokiói új templomocskával, a virágdíszítéssel és egy sajnálatos átalakítással foglalkozik.

A *Liturgikus morzsákban* Tarnai Imre a homíliáról, a hívek könyörgéseiről és a felajánlásról foglalja össze a hivatalos liturgikus előírásokat. A *Liturgikus kérdés* rovatban a kisebb-nagyobb közösségek szerepéről olvasunk. A *Szemle* hét új kiadványt ismertet. Többször keressük a főbb ünnepek időbeli helyét meghatározott években. Öröknaptárunk a 2000-2035-ig terjedő időben közli ezeket.

Az időben járunk, de az örökkévalóságnak dolgozunk, bele torkollik liturgiánk, imádságaink, egész életünk. Erősítse a feltámadt és dicsőségesen uralkodó Krisztus Urunk második eljövételére való várakozásunkat és egész aktív földi életünket a leg-szélesebb horizont hite, reménysege, öröme!

A szerkesztő.

KUMINETZ GÉZA

A hit ünnepeinek létesítése az egyházi évben, különös tekintettel Krisztus király ünnepére

BEVEZETÉS

A Hit évében érdemes egy szempillantást vetni Krisztus királyra és liturgikus ünnepnapjára, amely a 20. századi liturgikus megújulás egyik legszebb és legtermékenyebb eseménye, évről évre megünnepeelve. Krisztusnak, a királynak hívő szemlélése továbbá olyan gazdag, hogy bőségesen ad igehirdetési témát akár egy egész esztendőre is.¹

Tudjuk, hogy az egyházi év kialakulása sok évszázad gyümölcse, amelynek mindig is kettős központja volt, nevezetesen az Ige és az Áldozat. Az is köztudott, hogy az Egyház illetékesei időnként belenyúlnak a kultikus élet folyásába, hol vissza kívánják szorítani a babonás, álmisztikus elemeket, hol megerősítve egy helyileg indult liturgikus ünneplést (ld. szentségimádás),² hol valamely szent életpéldáját állítják elének, hol pedig valamely lényegi hittitkot, a keresztény üzenet valamely – a köztudatból veszni látszó – lényegi elemét állítva a figyelem középpontjába. Krisztus királysága ünnepének bevezetése háttérben épp ez utóbbi szempont állt,³ amint az alábbiakban majd meggyőződhetünk róla. Az Egyház élő fája új gyümölcsöt érlelt.⁴

A hitélet alapvetően két fronton zajlik, a liturgiába való bekapcsolódással, vagyis az Isten nyilvános és közösségi tiszteletével, valamint a közéletben, ahol a keresztény erények gyakorlásával tehetünk tanúságot Krisztusról, az Üdvözítőről. Egyik a másikat feltételezi és erősíti. A mindennapi élet harcai szinte belevetnek minket a liturgia erőterébe, hogy erőt, látást kapjunk küzdelmeinkhez, hogy megmártózzunk Isten igazságának, jóságának és szépségének jelenében; míg a kultikus élet arra ösztönöz minket, hogy elmenjünk a világba, tanítva a népeket, bárányként járva farkasok között. A liturgia alakítása tehát óriási erőforrás és fogalmazzuk így, csúcsteljesítmény, mivel betetőződése mindazon javaknak, amit Krisztus közvetít nekünk, teljessége azoknak az eszközöknek, amivel Krisztus vértéz fel bennünket.

A továbbiakban egyik legutóbb létesített kötelező ünnepünket, a Krisztus királysága ünnepnapjának elrendelését és ez ünnep jelentőségét fogjuk elemezni, főleg Horváth Sándor O.P. e témára vonatkozó gondolatainak segítségül hívásával.

1 Vö. TÓTH, T., *Krisztus király* (Tóth Tihamér Összegyűjtött munkái 13), Budapest 1935.

2 Vö. MIHÁLYFI, Á., *Az eucharisztikus kultusz fejlődése*, in BUDAPESTI NÖVENDEKPAPSÁG MAGYAR EGYHÁZIRODALMI ISKOLA (szerk.), *Jubileumi Erkönyv*, Budapest 1931, 34-64.

3 Vö. PARSCH, P., *Üdvösség éve. Az egyházi év liturgiájának magyarázata III. A pünkösöd utáni idő*, Budapest 1937, 158.

4 Vö. HORVÁTH, S., *Krisztus királysága*, Budapest 1927, 7.

1. NÉHÁNY BEVEZETŐ SZÓ A LITURGIKUS ÜNNEP FOGALMÁRÓL

Az első dolog, amit meg kell itt jegyeznünk, hogy a liturgia nem szüli, hanem követi és kifejezi az Egyház hitét, s ezért az Egyház nyilvános istentisztelete a teológia megkülönböztetett forrása, a szent hagyomány kitüntetett része. A liturgia jelenvalóvá teszi Isten és az ember nagy titkait, mintegy létrehozza az Istennel való találkozást, részesítve az isteni életben, ezért nagy jelentőségű tanító-nevelő tényező is Isten népe tagjai és minden érdeklődő ember tudatformálásában. A liturgia tehát tanít hinni, cselekedni és ünnepelni, beavatva, visszatérítve az embert kozmoszban adott és betöltendő helyére.⁵ Az ünnep pedig magába foglalja a komolyságot és a nevetést, a munkát és a játékot,⁶ találkoztat azzal a másik világgal, ismét csak felfelé tekintésre sarkall, a szellem, vagyis az igazság, jószág és szépség világának, s mindezek foglalatának, a szent Istennek cselekvő szemlélésére, dicsőítésére késztet.⁷ Az ünnep kiemel a mindennapokból, hiszen felfelé emeli tekintetünket, Isten gazdagsága, Krisztus egy és mégis ezer arca tárul elénk; pihentet is minket, mivel az Ő igája édes, az Ő terhe könnyű, végül játékosá is tesz bennünket, mivel akit tisztelünk, annak a kedvében akarjunk járni, akit szeretünk, annak a tetszését keressük.

2. A KRISZTUS KIRÁLYSÁGA TÉMA A LITURGIÁBAN ÉS ÜNNEPÉNEK KELETKEZÉSE

A Krisztus király téma a liturgiában

A messiáskirály gondolata benne van a Bibliában. Az Újszövetségben is Krisztus kezdettől fogva királyként szerepel (Lk 1,32-33; Jn 18, 33-37).⁸ Kézenfekvő, hogy a liturgia is leképezte, megjelenítette a maga szimbolikus, költői nyelvén Krisztusnak, az Atya jobbán ülő királynak alakját, aki az idők végén majd ismét el fog jönni hatalommal és dicsőséggel, ítélve élőket és holtakat.⁹ Végeredményben ez volt Krisztus küldetése, hogy az emberiséget fősége alatt egyesítse.

Bár az Úr Jézus alakja változatlan, ám az Egyház a századok során más és más szempontot emelt ki személyiségének gazdagságából. Így hol istensége, máskor meg embersége kapott nagyobb hangsúlyt. E kettősség már ott van az Újszövetségben is, hiszen a szinoptikusok inkább az emberfiát, János a megdicsőült mennyei királyt láttatják. Maga a liturgia „klasszikus stílusa csak egy Krisztusképet ismer, a sugárzó főségekben megjelenő isteni Királyt”.¹⁰ Ezt sugallja a karácsony is, ahol nem annyira

5 Vö. VÁRNAGY, A., *Liturgia*, Abaliget 1993, 35.

6 Vö. NYÍRI, T., *Homo festivus*, in SZENNAY, A. (szerk.), *Régi és új a liturgia világából. Radó Polikárp OSB emlékének*, Budapest 1975, 139.

7 Vö. HILDEBRAND, D., *Liturgia és egyéniség*, Budapest é.n., 1-25.

8 Vö. BÍRÓ, L., *Krisztus király ünnepe*, in VERBÉNYI, I. – ARATÓ, M. O. (szerk.), *Liturgikus Lexikon*, Budapest 1989, 135.

9 Vö. DOLHAI, L., *A liturgia teológiája*, Budapest 2002, 253; PARSCH, P., *Üdvösség éve. Az egyházi év liturgiájának magyarázata III. A pünkösd utáni idő*, Budapest 1937, 158.

10 Vö. PARSCH, P., *Üdvösség éve. Az egyházi év liturgiájának magyarázata III. A pünkösd utáni idő*, Budapest 1937, 160.

a kisedet, hanem a béke királyát ünnepeljük. Húsvétkor is a hangsúly nem annyira a szenvedésen, mint inkább a kereszten trónoló királyon van. A mennybemenetel pedig Krisztus király trónra lépésével a megváltás művének befejezését adja hírül. De Úrnapján is Krisztus királyt, a népek fejedelmét imádjuk.

Láthatjuk, hogy a Krisztus király motívum lényegi eleme a liturgikus évnek, mégis külön ünnepnapot csak a huszadik század elején kapott, melynek fő motívumát a továbbiakban mutatjuk be.

A Krisztus király ünnepének keletkezése

Új ünnepek megjelenése az egyházi évben több szempontból is jelentős. Egyrészt „az idők szükségleteinek megfelelően fakad új sarj vagy gyümölcs alakjában ama természetfölötti, isteni erőből és nedvből, amely az Egyház fáját élteni, azután pedig mint új életerő és tényező táplálja a harcoló híveket. ... Az Egyház ... dogmatikai döntései vagy a hit békességében növekvő fának természetes gyümölcsei, amelyek megvoltak már a magban, de csak később tudtak virág vagy éppen érett gyümölcs alakjában jelentkezni, vagy pedig az ellenséges elemek dermesztő hidegét eloszlatni törekvő hőkisugárzások. Az új ünnepek továbbá igen gyakran az Egyház győzelmének dialemlékei.”¹¹

Horváth Sándor szerint az Egyháznak Krisztusért vívott küzdelmeiben három korszakot különíthetünk el,¹² amely győzelmeket mintegy leképezi a liturgia is. Az első korszakban a tét Krisztus istensége volt, a másodikban Krisztus földi hatalma, míg a harmadik korszakban Krisztus lelkek feletti uralma, vagyis szent személye volt a tét. Krisztus istenségét dogmatizálta az I. Nicaei zsinat (325),¹³ míg ennek liturgikus vetülete (e csata győzelmi emléke) egyrészt a Karácsony, másrészt pedig a Szentháromság ünnepe. A Krisztus földi hatalmáért folytatott küzdelem a világi uralkodók túlkapásait célzott visszaszorítani, vagyis az Egyház függetlensége és szuverenitása volt a tét. Ennek a csatának állított emléket a liturgia a Péter és Pál apostolok ünnepével. Végül a Krisztus lelkek feletti uralmáért folytatott harcban az a tét, hogy az igaz Krisztust imádhassuk, s ne valamely fantom-krisztus követője legyünk. Ez a katolikus hit elszubjektívizálása (tehát meghamisítása), amely „Krisztus uralma helyett a saját szellemnek, véleménynek és akaratnak uralmát hirdeti és akarja megvalósítani. Nevezzük ezt a Szentírás önkényes magyarázatának, racionalizmusnak, agnoszticizmusnak vagy bármi más rendszernek és véleménynek, mindnyájának közös vonása a *spiritus proprius*, az Istentől, Krisztustól függetlenített vélekedés és önrendelkezés követelése és uralma. Krisztus irányításától, kormányzásától és bírói szavától akarják

11 Vö. HORVÁTH, S., *Krisztus királysága*, Budapest 1927, 8-9.

12 Vö. HORVÁTH, S., *Krisztus királysága*, Budapest 1927, 10-12.

13 Megjegyezzük, hogy ha az Egyház dogmatizál valamely igazságot, azzal kifejezi azt, hogy a hittől megvilágított ész eljutott teljesítőképessége határához, azaz kérielt az álláspontja. A dogmának tehát semmi köze a dogmatizmushoz, épp ellenkezőleg, életszerűen adják tudtunkra az igazságot. A dogmák továbbá az alábbi jelentőséggel bírnak a katolikus egyházban: a) antiheretikusak, b) hitvallásszerűek, c) szintetikusak, d) doxológikusak és e) aktualizálандók. Vö. FILA, B., *Dogmatikai előadások I. Isten misztériuma* (Dogmatika jegyzet PPRKHA), Budapest 1991, 8.

megfosztani a lelkeket. Ezt pedig másképp nem tehetik, mint ha a másik két korszak összes gonoszságát és eretnokségét fölhalmozzák. Ezért nevezem ezt Krisztus személyéért való küzdelemnek. Uralmát ugyanis ki nem ölhetik a lelkekből, ha szent személyét be nem mocskolták az áltudomány és álhatalom minden szennnyével.”¹⁴ A Krisztus király ünneppel az Egyház tehát arra mutat rá, hogy Krisztus az igazi és teljes értékű ura a lelkeknek, bár ezt a világ tagadni, tudomásul nem venni látszik, vagy épp minden eszközt megragad azért, hogy az emberek ne ismerhessék fel a Királyt, vagy csak egy torzót lássanak benne. Az emberek és népek között valódi szabadság, fegyelem, nyugalom, egyetértés és béke csakis az Ő uralma alatt jöhet el.¹⁵

Az Egyház tagjai mindig is abban a tudatban éltek és élnek, hogy Krisztus Urunk minden tanítói (próféta), főpapi és királyi hatalmat megkapott az Atyától, abból a célból, hogy üdvözítse az emberiséget, a mindenséget. Az ünnep megülését az egész Egyházban XI. Piusz pápa rendelte el 1925-ben, az akkori szentév lezárásaként. Ám ama naptól évente emlékezteti a világot és a krisztushívőket Krisztus királyi nagyságára, felnyitja szemünket az igazi király alakjára, aki nem csal és akit nem lehet megtévesztetni. Bár a világ gúnyolódott és gúnyolódik ezen, ám épp ezzel adta, adja tudtul, hogy e jelentéktelennek látszó intézkedéssel Róma valami jelentős dolgot indított útjára, mivel rámutatott a tekintélyromboló és véres forradalmár eszmék korában Krisztus örök királyságára s ennek a lelkek feletti uralmára, helyesebben arra, hogy a föld királyai felrúgták a Neki való köteles szolgálatot; ezért hát a sok válság, konfliktus és háború.¹⁶ Ezzel az állítással pedig elérkeztünk az ünnep jelentéséhez, jelentőségéhez, amit az alábbiakban fogunk röviden kifejteni.

3. A KRISZTUS KIRÁLYSÁGA ÜNNEPÉNEK JELENTÉSE ÉS JELENTŐSÉGE

Horváth Sándor O.P. három nagy társadalmi problémát vet fel, melyek orvoslására Krisztus királysága a hivatott és a képesített erő. Ellenszere az Ő uralma az elvilágiasodásnak, orvossága a hatalmi visszaéléseknek és jelképe a világ természetes és természetfeletti egységének.¹⁷

Az elvilágiasodás ellenszere

A kultúra elvilágiasodása azt jelenti, hogy a földi hatalmak kizárják Istent az ember életéből, vagy úgy, hogy nem vesznek tudomást Isten eszméiről és terveiről, bár nem zárják el a Hozzá vezető utakat; vagy pedig úgy, hogy egyrészt tudatosan meg akarják fosztani ezektől az értékektől a jelen és a következő nemzedékeket, másrészt pedig szándékosan az Isten eszméivel szögesen ellentétes eszméket és terveket tartanak egyedül üdvözítőknak. Ez az elvilágiasodás jelentkezik akár az anyagi kultúrában (kegyetlen verseny az anyagi javakért, mely ma is hatalmas emberáldozattal jár, nemcsak az ókorban), akár a művészetben, a tudományban és az egyéni életben. Nyomában

14 Vö. HORVÁTH, S., *Krisztus királysága*, Budapest 1927, 11-12.

15 Vö. RADÓ, P., *Enchiridion Liturgicum II*, Romae – Friburgi Brisig. – Barcinone 1961, 1309.

16 Vö. HORVÁTH, S., *Krisztus királysága*, Budapest 1927, 7.

17 Vö. *uo.*, 13-30.

pedig egyre erősödő tendenciával jelentkezik az önimádat kultusza, az erkölcsi érzék eltompulása, a perverz és destruktív eszmék terjedése, a világnézeti nihilizmus mint az emberi élet végső célja iránti bezáródás.¹⁸ Az egyéni életben pedig a naturalizmus szűkülő horizontja jelzi a kóros folyamatot.¹⁹ Krisztus király ünnepével az Egyház arra mutat rá, hogy „Krisztus Istennek mindent rendező, az egész világegyetemet átható, a végeket és végleteket egyesítő bölcsessége. Az örök Igének eszméi csillannak meg a földi dolgokban, az egész világegyetemben. Nélkülük tartalmatlan, rendezetlen káosz lenne. Ezért nem lehet Krisztus nélkül leszűrt világnézethez jutni; ezért kell az emberi tudásnak káosszá válnia, ha Krisztust száműzzük belőle.”²⁰

A hatalmi visszaélések orvossága

A kulturális és az egyéni élet elvilágiasodásának fő okát kerestük és abban találtuk meg, hogy az uralomra teremtett ember történelme folyamán ismét és ismét visszaél megbízatásával, vagyis magát teszi meg abszolútumnak. Innen már csak egy lépés aztán a kapott hatalommal való visszaélés, akár a tudományban, de főleg az államhatalommal. Míg a tudomány Isten eszméivel él vissza, addig a hatalom Isten erejével. Emiatt is könnyebb a hatalomnak „az embereket elnyomni, az erkölcstelenséget rájuk szabadtítani, s így a jó, a megengedettnek színe alatt Istentől eltávolítani azokat”.²¹ A Krisztustól elszakadt hatalom önkényesen hoz törvényeket, tévesen értelmezi a természet törvényt és jogot is, s végső soron azzal teszi teljessé Istentől való aposztáziáját, hogy magát immár nem Isten akaratából, hanem a népből, a tömegből származtatja. Ám ennek a felfogásnak szinte szükségszerű folyamánya a tömeggel való, sokszor bűnös kompromisszumok kötése, nyomában a bomlasztó anarchiával, az egyre erősödő engedetlenséggel. A tömegeket így aztán csakis a külső kényszer és erőszak tartja össze, úgy-ahogy. Krisztus királyságának ünnepe azt üzeni a hatalom birtokosainak, hogy ha élni akarnak, térjenek vissza a hatalom, hatalmuk eredeti forrásához, vagyis hogy Isten nevében közeledjenek a tömeghez, mert Krisztus trónusa elpusztíthatatlan. A világi hatalom is akarjon hát az erkölcsi eszme megvalósítója és érvényesítője lenni, egy és ugyanazon mércével mérve mindenki számára az igazságot. A hatalom helyes használatához aztán bölcsesség és igazságosság is követelmény. Ám ezen erényeket is a maguk teljességében Krisztustól lehet ellesni, megtanulni. Teljes értékű államférfi aligha képzelhető el a valódi keresztény humanizmus nélkül; ám keresztény humanizmus nincs Krisztus nélkül.

A természetes és természetfeletti világ egységének jelképe

Az Egyház kincseinek foglalata, mintegy címere maga Krisztus személye, az Isten-

18 Vö. LASCH, CH., *Az önimádat társadalma*, Budapest 1984.

19 Az ember erői önmagában kevesek akár ahhoz, hogy kárhozatra jusson (az embervolt negatív megvalósulása), akár pedig ahhoz, hogy megistenüljön (életszentség). Az előbbihez igénybe kell vennie az alvilág erőit, míg az utóbbihoz az isteni világ erőit (Krisztus kegyelme).

20 Vö. HORVÁTH, S., *Krisztus királysága*, Budapest 1927, 17-18.

21 Vö. uo., 19.

ember személye, mivel „Benne látja a természet igényein túlmenő vágyainak biztos zálogát, természetes világnézetének kiegészítőjét, egyszóval az isteni és emberi, a földi és mennyei, a természetes és természetfeletti világ összeölekezését és kibékülését.”²² Nélküle nincs igazi érintkezés a természetfeletti, minden Igazság, Jóság és Szépség forrásával, vagyis magával az Ősszeretettel. Márpedig az emberré válás, méltóságunk birtokba vétele, a szó erkölcsi értelmében megköveteli a természetfeletti erők bevonását. Ebben a vonatkozásban az elvilágiasodott kultúra álláspontja az alábbi: a) az embereknek két csoportja van, a felvilágosultak és a buta sokaság. Csak az ostoba tömegnek van szüksége földöntúli mesékre, mivel csakis azokkal lehet azt megfékezni és kormányozni. A felvilágosultak megélik Krisztus tanítása nélkül is. Itt tehát az egyik oldalon a természetfölöttitől megfosztott, s arra még csak nem is reagáló értelmiség, míg a másikon a természetfölöttitől át nem hatott, hanem csak külsőleg megfélemlített tömeg áll. A két réteg között kódolt a gyűlölet ébredése és erősödése. A félrevezetett tömeg kegyetlen bosszúra képes. Épp arra figyelmeztet Krisztus király ünnepe, hogy a természetfeletti elvekre és életre minden embernek kivétel nélkül szüksége, tehát jogos igénye van, ám ez csak egyetlen király jogara alatt biztosítható. Krisztus minden ember, minden nemzedék és minden nép királya. b) E második felfogás mindenki számára szépek és elfogadhatónak tartja a természetfölötti világot, de nem találja a vele való érintkezési pontokat. Ezért hiszi azt meggyőződés nélkül, akár akkor is, ha az abszurdum. A hit itt ésszerűtlenségre van ítélve, ezért nincs benne komoly életerő. Krisztus király ünnepe arra is emlékeztet minket, hogy Ő a lehető legértelmesebbé tette a vallást, s a kegyelemben jelölte meg a természetes és természetfölötti világ kapcsolódási pontját, aminek ugyancsak Ő a közvetítője. c) A harmadik felfogás mindkét világot komolyan veszi, de összeegyeztetésüket lehetetlennek tartja. Aki ezt a felfogást, vagyis a duplex veritas elvét teszi magáévá, két úr szolgálója akar lenni, nyomában a jellemtelenséggel, amit az egységes meggyőződés hiánya, lehetlensége okoz, mivel a meggyőződés egész, osztatlan embert kíván. A meggyőződés hiánya a reménytelenség állapotát is erősíti. Ebből a felfogásból származik továbbá a haszonelv eluralkodása a társadalmi és az egyéni élet egész területén. A vallási életben pedig ebből a felfogásból források a vallási közömbösség, ami minden vallást egyformán legitimnek és értékesnek fogad el, vagy ellenkezőleg, értéktelennek, károsnak minősít. Mindezzel szemben Krisztus valódi hitet, reményt és szeretetet, vagyis élet-erős meggyőződést ad övéinek, mivel szerves egységbe hozza a két világot (nincs köztük ellentmondás); igazsága szabaddá teszi az embert. Jól szervezett, határozott identitással rendelkező közösségbe gyűjti követőit, akik nyilvánosan is (nemcsak privatim) eszméinek hirdetői. Krisztus király ünnepe jele az Egyház láthatóságának is.

BEFEJEZÉS

Az emberi történelem kohójából sok földi hatalmasság öntvénye kerül ki, melyek többnyire hatalmaskodnak. Nem így Krisztus király. Övé a végső szó. Ezt adja hírül

22 Vö. HORVÁTH, S., *Krisztus királysága*, Budapest 1927, 24.

Krisztus király ünnepének bevezetése, ami az Egyház részéről nem látszattervékenység, nem kétségbeesett segélykiáltás, hanem a Krisztusba vetett élő és teljes hit megnyilatkozása. Az Egyház ugyanis nem a kultúrától s nem is földi hatalmasságoktól koldulta vagy válogatta össze a Krisztus királyság eszmegazdagságát, hanem ezeket Krisztus jóvoltából és felhatalmazásából eleve birtokolja és meg akarja osztani a nemzetekkel. Alapstratégiája a meggyőzés, a Krisztus király voltára való ráébresztés, hol nincs helye a megalázó kényszerítésnek.

Tudjuk, hogy a mindenkori hatalom a maga szellemét, identitását mindenre rá akarja nyomni, vagyis a valóságot a maga képére akarja formálni. Ezért az ünnepek, a hatalmi szimbólumok is a hatalom kifejeződései. A kor pusztító hatalmi törekvéseivel, romboló kultuszaival szembeni ellenanyagnak, gyógyszernek kell tekintenünk Krisztusnak, a mindenség királyának liturgikus ünnepét.²³ Krisztus király ünnepe egyszerre fejezi ki az Egyház dogmatikai döntését, kíván lenni az ellenséges elemek hidegét eloszlatni akaró hőkisugárzás és az Egyház győzelmének diadalemléke is. A világ hatalmas propaganda-fegyverzetével a liturgiát és a hívek hősies erénygyakorlását állítva szembe, emberi szempontból tekintve csekély lehet a győzelem esélye; mégis, ezek a gyenge természetfeletti erők nemzedékeken átívelő szívós érvényesülése formálja át leginkább belülről az emberi szíveket, mert a liturgia minden időben élő katekizmus, megélt dogma, megimádkozott erkölcs és Jézussal együtt átélt élet (Parsch Pius).

Befejezésül pedig Krisztust, a titokzatos királyt jöjjünk imádni, Belon Gellért imájával: „Bár meg tudnánk érteni, hogy miért vársz időket és napokat győzelmed megmutatására akkor is, amikor már kivívtad a diadalt! Hogy miért hagytad testedet lelked nélkül három napig halva, a benned rejlő istenséged jele nélkül? Hogy miért hagytad sírod kövét lepecsételve, s vele az öröket – és velük a világot – bizonyos ideig abban a hiszemben őrködni, hogy még halott vagy, noha már feltámadtál? Hogy miért jelentél meg „nem az egész népnek, hanem csak az Istentől előre kijelölt tanúknak? (Apcsel 10,41)” És miért rejtetted el föltámadásodat üldözőid, csúfolóid, megölőid előtt, noha diadalmas életed fényes bizonyíték lett volna ellenük? És miért hagytad, hogy egy nevetséges mesét terjeszthessenek el győzelmes feltámadásodról „mind a mai napig” (Mt 28,15)? És még szerettedet sem isteni csodád ragyogó fényében, de kertésznek, jószívű útítártnak, képzeletszülte léleknek, parton álló idegennek formájában közelítetted meg. Ó! Add, hogy szent feltámadásodat, mely új életünk forrása, mi is így felfedezzük, boldogan megtaláljuk, és a megtapasztalás boldog bizonyosságával valljuk: még ha az emberi tapasztalás és tudomány a halálokat hirdető pecsétre is mutat, vagy a hitetleneknek Téged nem látó szeme nevetséges koholmányokkal próbálja önmagát elzárni, vagy ha bennünk sem mutat kegyelmed mindjárt győzelmes és diadalmas Istennek. Higgymen halált és bűnt legyőző szent föltámadásodat!”²⁴

*

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző a PPKE-HTK dékánja, a Központi Papnevelő Intézet rektora. Legutóbbi írását az előző (2012/2.) számunkban közöltük. (kuminetz@htk.ppke.hu)

23 VÖ. BERGER, R., *Lelkipásztori liturgikus lexikon*, Budapest 2008, 264.

24 VÖ. BELON, G., *Imádkozzál – Elmélkedések gyakori imáinkról*, Budapest 1983, 42-44.

KAJTÁR EDVÁRD

Misekatekézis a középkorban

Metz-i Amalarius mise-allegóriájának rövid vázolósa

BEVEZETÉS¹

A VII. századtól kezdve dokumentálhatóan jelen van a szentmise kánonjában a „Mysterium fidei” akklamáció,² és e felkiáltás azért is került a konszekráció szívébe, mert az Egyház hitében kezdettől világos és egyértelmű, hogy az apostoli tanítás és a kenyértörés, vagyis a hit átadása és annak liturgikus ünneplése, főleg az Eucharisziában, egymástól el nem választható valóságok.³

„Misekatekézis a középkorban” – e címből a hallgató sok mindenre következtethet, így fontos, hogy az előadásom elején pontosan körülírjam, hogy e címből milyen tartalom következik itt és most. Ismeretes, hogy a „középkor” mint olyan elég tág időbeli határok között mozog, arról nem is beszélve, hogy igencsak megoszlik a tudományos és általános közvélekedés arról, hogy pontosan mettől meddig is tart ez az időszak. A középkor gazdag és monumentális világából a VIII-IX. századok közötti időszakot, vagyis az ún. karoling dinasztia időszakát választottam jelen elemzésünk terének, mégpedig a következő okokból:

a) A karoling birodalomban felértékelődik a pap társadalmi, de vallási, hitbéli szerepe, jelentősége is a hívek életében, mégpedig külső, politikai okok miatt. A pap számára a birodalom törvényei (is) előírják, hogy tartson katekézist a hitről, különösen a hit misztériumairól, vagyis azokról a szent cselekményekről, liturgikus ünnepekről, amelyeken a hívő részt vesz. Ehhez megfelelő előtanulmányok és jól használható segédanyagok, kommentárok kellenek.

b) E szisztematikus liturgia-kommentárok mint önálló és a teológiai reflexió mellett kateketikai jelentőséggel is bíró művek ebben az időszakban születnek meg, korábban ilyen művek a nyugati (!) egyházban nem léteztek. E kommentárokat szerzőik elsősorban nem az „egyszerű” híveknek írják, hanem a „fő katekétáknak”, vagyis papoknak, de püspököknek is.

c) Ebben a korszakban kezd el teret hódítani mind a profán, mind a teológiai világ-szemléletben az ún. allegorikus világgép. Vizsgált misemagyarázataink, vagy ahogyan akkor nevezték, mise-expositiók ebben a szellemben olvassák a hit misztériumait. A ma emberéhez is nagyon közel áll a képi látásmód, gondoljunk a vizualitás hatalmas

1 Jelen előadásomat a 2010. június 17-én a PPKE Teológiai Karán megvédett doktori disszertáciomból állítottam össze, arra folyamatosan hivatkozom. E disszertáció mindenki számára elérhető, letölthető: http://www.htk.ppke.hu/uploads/File/disszertaciok/Kajtar_Edvard_dissertation.pdf címen.

2 Vö. RIGHETTI M., *Storia liturgica*, Ancora, Milano, vol. III., 1966, 396.

3 Vö. ApCsel 2, 42.

méretű kulturális igényére (pl. a YouTube-ra!), ezért a hit „keretmeséjében”, „szent drámájában” Istennel találkozó hívő számára mindig is fontos volt e „más” világban való eligazodáshoz támpontokkal bírni. E karoling időszak olyan műfajt alkot meg tehát, amely máig időszerű.

A középkor a liturgiában, így a szentmise liturgiájában is mozgalmas, sokszereplős drámát lát. Bár a kinyilatkoztatás történelmi múltjába ereszti le a gyökereit, abból él, azt éli, mégis *hic et nunc* is történik, „folytatódik.” Kifejti azt a kegyelmi hatását, amely „egyszer és mindenkorra” megtörtént Krisztus húsvétjának történelmi pillanatában, ahogyan a VI. századi *Veronai Sacramentarium* egyik könyörgésében olvassuk: *quoties hostiae tibi placatae commemoratio celebratur, opus nostrae redemptionis exer(c)itur*.⁴ A liturgikus/rituális helyzet a középkorban is, ma is ugyanaz: Jézus megváltói műve a jelenben, a jelen idejében, a jelen liturgikus térben, a jelenlévő hívők (klerikusok és laikusok) tevékeny részvétele mellett megvalósul, jelen van, kifejti kegyelmi hatását a hitben.

E hitmagyarázat a jelen cselekményből indul ki, annak szerkezetéből, vagyis az ún. *ordo missae*-ből, és ehhez kötődve elemzi az egyes orációk, gesztusok hitbéli és lelki értelmét.

A MISE-KOMMENTÁROK A IX. SZÁZADBAN

Az eucharisztikus ünnepelés didaktikai bemutatása régtől jelen van az Egyház életében, elegendő, ha az ún. műsztagógikus katekézisekre gondolunk: az újonnan megkeresztelt neofitát a keresztelő püspök sajátos oktatásban részesítette azon szentségi jelek és cselekmények értelméről, amelyekben a keresztelése, bérmlása, áldozása során részesült.⁵ Így oktatást kapott az Eucharisziáról is, de nem a ritualitás komplexuma felől értelmezve a szent misztériumokat, hanem a hittitok dogmatikai jelentősége és spirituális/misztikus átélése felől. A mise szisztematikus, vagyis a cselekmény *ordo missae*-jét követő, ahhoz igazodó magyarázata a karoling liturgikus reformmal jelenik meg az Egyház életében.

4 Ver 93, a mai misekönyvünk is hozza ezt az orációt pl. az Évközi 2. vasárnap felajánló könyörgéseként ezzel a magyar szöveggel: „valahányszor Fiad áldozatának emlékét ünnepeljük, megváltásunk műve folytatódik.”

5 A főbb műsztagógiák és szerzőik: Jeruzsálemi Cirill/János: *Catecheses mistagogicae*, in PG 33, 1065-1128. Mopszvesztiai Theodorosz: *Ex libro ad baptizandos*, in PG 66, 1013-1016. TONNEAU R., DEVRESSE R. (szerk.), *Les homélies Cathédétique de Théodore de Mopsueste*, Studi e Testi 145, Città del Vaticano, 1949. Aranyászú Szent János: *Catecheses prima et secunda ad illuminandos*, in PG 49, 223-240; SCH 50bis és SCH 366. KACZYNSKI R. (szerk.), *Johannes Chrysostomus, Catecheses baptismales – Taufkatechesen*, Fontes Christiani 6/1-2, Freiburg, 1992. Szent Ambrus: *De mysteriis*, in PL 16, 405-426; SCH 25bis. *De sacramentis*, in PL 16, 135-474; SCH 25bis. Szent Ágoston: *Discorsi sui tempi liturgici*, in Nuova Biblioteca Agostiniana 32/1; SCH 116.

EXPOSITIONES MISSAE: A KERESZTÉNY VILÁGKÉP ÉS A KRISZTUS-HIT MODELLEZÉSE

E tematikát két lépésben kell feldolgoznunk: először szükséges az allegória mibenlétét taglalnunk, mely a klasszikus irodalom és a patrisztika hagyományát követve mélyül el a karoling korban, majd ezt követően tudunk elméleti síkon beszélni az allegorikus mise-expositiók értelmezéséről.

ADALÉKOK A KAROLING-KORI ALLEGÓRIA-TAN MEGÉRTÉSÉHEZ

Az allegória az ókori irodalomban és a patrisztikában

A görög ἀλληγορεῖν főnévi igenév latin átírásából származó kifejezés jelentése: „másképp elmondani”. A fogalom, és jelentéseinek széles spektruma, az antik görög és római kultúra fontos része, sőt ott éli fénykorát. Gruber szerint a mítoszok epikai vagy lírai elbeszélései mellett – ahol is lényeges az allegória adta absztrakció – az antik irodalom más területein is kedveltek.⁶ Az ókor nagyjai közül, akik előszeretettel éltek vele, a következőket találjuk: Arisztofanész, Menander, Lukianosz, illetve a latinoknál Plautus, Lucretius, Vergilius, Ovidius, Martianus Capella. Az antikvitás irodalmában az allegória használata és megfelelő értelmezése alapvetően filozófiai látásmódot igényelt a benne foglalt, s más említett absztrakció feloldása miatt. Talán éppen ezért a neoplatonikusok kedvelt eszköze. Gruber azt is hangsúlyozza, hogy az allegória a keresztény szellemiséggel pont az említett újplatonikusok révén találkozunk.⁷

Az allegória a patrisztikus exegézis fontos módszere, hogy a rejtett, történelmi, pedagógiai, és eszkatológiai értékek felfedezése lehetővé váljon. A Szentírás allegóriái gyakran nyúlnak pogány művészek képeihez. Ezzel a keresztény olvasó új értelmet tud adni a korábbi pogány allegóriának, és a mögötte rejlő gondolatnak. A középkor allegóriái leginkább a megszemélyesítésre alapulnak (pl. *Psychomachia* Prudentiustól, vagy „*De Nuptiis Philologiae et Mercurii*” Martianus Capellától).⁸

Az allegória legfontosabb tagolása a hermeneutikus, illetve az illusztráló allegória. A hermeneutikus leginkább adott szövegekre, míg az illusztráló inkább valamiféle gondolati koncepció képből való kifejezésére támaszkodik.⁹

A görög és latin egyházatyák a Szentírás „gyógyító erejű titkait” leginkább az allegória segítségével tárták fel, meglátásaik szerint ebben Pál apostol módszerét követték.¹⁰ A bibliai üzeneteket a patrisztikus retorika egyre inkább az allegória segítségével kezdte el megjeleníteni, kiegészítve e módszert a szimbolika és a parabola/mese eszközeivel, noha az allegória több teret biztosított a teológiai perspektívának: sokoldalú

6 GRUBER J., *Allegorie in Antike*, in *Lexikon der Mittelalter* (=LMA), Lexma – Artemis, München-Zürich, 1980, 420-421.

7 GRUBER J., *uo.*

8 RÄDLE F., *Allegorie in mittellateinischer Literatur*, in LMA, 421.

9 RÄDLE F., *uo.*

10 EMMINGHAUS J. H., HÖDL L., RIEDLINGER A., *Allegorie in patristischer und scholastischer Theologie*, in LMA, 421-422. Ezt az aspektust részletezi elég világosan: MAZZA E., *La celebrazione eucaristica. Genesi del rito e sviluppo dell'interpretazione*, EDB, Bologna, 2003, 153.

hermeneutikai horizontja tágabb teret ad a teológiai gondolatnak, de szükséges, hogy e jelentés-spektrum középpontjában mindig Krisztus misztériuma álljon.¹¹

REFLEXIÓK AZ ALLEGÓRIA KORAKÖZÉPKORI SZAKRAMENTÁLIS JELLEGÉRŐL

A karoling-kori allegória mint hermeneutikus módszer és a szakramentális teológia egyik metodológiai eszköze alapvetően szellemtörténeti és filozófiai probléma, vagyis egyfelől beilleszkedik az e korszakot megelőző episztemológiai folyamatokba,¹² másfelől a kor szellemi kihívásainak próbál megfelelni. Az Ószövetség rabbinikus exegézisének módszere a keresztény ókor alexandriai és antióchiai biblikus iskoláiban a görög, platonikus filozófia *typos-antitypos* elméletével találkozunk,¹³ az így létrejött valóságértelmezés a teológiai érvelés eleme lesz, mind a szisztematikus teológiai kérdéseket vizsgáló traktátusokban, mind az ún. műsztagógikus katekézisekben.¹⁴ Ez a hermeneutikai módszer a keresztény lét- és világfelfogás, mint a hitnek a valóságról szóló asszociációs rendszere jelenik meg, és egyben alkalmas eszköz a hívő ember számára a világban való eligazodáshoz, hiszen hite miatt az Isten Országának a saját életében és e világban való kibontakoztatását egzisztenciális szükségként éli meg („két világ polgára”).¹⁵

A karoling műveltség az ókori klasszikus latin és görög kultúra feltámasztására is vállalkozik; e törekvés nemcsak klasszikus művészet és irodalom feldolgozását és újbóli bemutatását tűzi ki célul, hanem az uralkodó szellemi elit számára sajátos *modus vivendi* is alkot: ez igaz az intellektuális jellegű kapcsolattartás stilisztikai és relacionális vonatkozásaira,¹⁶ de az egyházi igehirdetés és katekézis írott és képzőművészeti alkotásaira is.¹⁷

11 EMMINGHAUS J. H., HÖDL L., RIEDLINGER A., uo.; valamint idézzünk néhányat a karoling kor misemagyarázóitól is: AMALARIUS, *Liber officialis*, lib. I., c. XIX: „Allegoria est, cum verbis sive rebus mysticis praesentia Christi et Ecclesiae sacramenta signantur.” Florus (c. LXII): „aliud enim videtur, aliud intelligitur: quod videtur speciem habet corporalem, quod intelligitur fructum habet spirituale.”

12 Ld. előző pont.

13 Vö. DANIELOU J., *Sacramentum futuri. Études sur les origines de la typologie biblique*, Beauchesne, Paris, 1950; SIMONETTI M., *Esegesi patristica*, in *Dizionario Patristico e di Antichità Cristiana* (=DPAC), Marietti, Genova, 1983, vol. I., 1211-1223. Az egyházatyák és a platóni filozófia kapcsolatáról: LILLA S., *Platonismo e i padri*, in DPAC, vol. II., 2818-2858.

14 Vö. STUDER B., *Mistagogia*, in DPAC, vol. II., 2264-2265. a jelentősebb műsztagógikus katekézisek jelzését e fejezet elején, lábjegyzetben megtalálhatjuk.

15 Ld. erről a *Diognétoszhoz* írt levél 5-6, in Funk 397-401.

16 Nem ritka, még az egyháziak között is, a levelek címzésénél a címzettnek ókori személyek, hősök nevével, tulajdonságaival való megszólítása.

17 A középkori *sacramentariumok*ban számos miniatura található már a GeV-től kezdve; ezek vagy stilizált lények, vagy biblikus figurák allegorikus ábrázolásai. A templomok hasonló allegorikus festményei, illetve faragványai egyértelműen jelenítik meg a hívő számára, hogy

Amíg az uralkodó, Nagy Károly, amikor udvara és baráti köre vezető értelmiségi embereivel van együtt, magát „új Dávidnak” hívhatja.¹⁸ S míg a többi jelenlévő valamelyik ókori klasszikus nevén szólal fel, nagyrészt annak szókészletével, addig a képzett monachosz és a szellemileg palléroztatlan egyszerű alattvaló a templomba lépve a hétköznapiól teljesen különböző világ képeit látja ott kifaragva, megfestve, és e világ sajátos igazságairól hall olyan képekben, melyek a képzeletén túl a moralitását is hivatottak megszólítani.¹⁹ Megfigyelhető ugyanis, hogy a dogmatikai vagy jogi, normatív fajsúlyú szövegek nyelvi kifejezése is olykor az allegóriára jellemző beavatató jellegű. A papot kora társadalmá izolálni próbálja a „hétköznapi realitástól”, vagyis a korszellem, mondhatni párhuzamos valóságok egységében szemléli az életet: az „egy világ” egy szakrális, hitbéli, világ, és annak profán platformja kohéziójában létezik. Így a templom és a templomi cselekmény „a másik világ” realizációja, amelynek megértéséhez (s a benne való létezéshez) segítség annak allegóriás olvasata.²⁰

Az allegória kép, sőt olyan kép-komplexum, amely a szakmai értelmezések egymásra rétegezésével (mit tanít erről az ószövetség, az újszövetség, az atyák, a pápák, a szent zsinatok kánonjai stb.) létrehozott összképet, a spontán képi asszociációk szabad összekapcsolásával, és az értelmezési rétegek összképéhez rendelésével alkot meg a szerző, s ezzel tovább növeli, „feszíti” e komplexitást. E módszer egyfelől, a korra tekintve új, mert az adott kor ismert ikonográfiájának rendszereire, elemeire épül, abból nő ki, másfelől viszont, amint fentebb már említettük, a rabbinikus és patrisztikus tipológia szellemtörténetileg szerves folyamánya,²¹ még ha azoktól már sok esetben hermeneutikailag el is rugaszkodik. Megfigyelhető ugyanis, hogy akár a biblikus szövegeket, akár a hivatkozott egyházatyákat, pápákat, zsinatokat stb. igen gyakran csak „asszociatív” módon idézik („erről jut eszembe”), amely nyilván a kritikus vizsgálat számára módszertanilag elfogadhatatlan lépés.

Az allegória mögött sajátos, jól megfogalmazott intencionalitás áll: „mást látunk, mint ami a valóság”. Az allegorikus értelmezés tehát a mediáció eszköze, így például a mise allegóriája az ókori szakramentális műsztagógiák felújítása a tekintetben, hogy az olvasó/hallgató képzeletét és esetleges, akár minimális biblikus ismereteit felszítva egzisztenciális beavatásra ad lehetőséget. Lehetőségről van szó, hiszen Amalariusnál

egy „másik világba” lépett. Vö. DURAND J., *A középkor művészete*, Helikon, h. n., 2001. E kötet végén részletes bibliográfiát is találunk e tematikáról.

18 Vö. KATUS L., *A középkor története*, Egyetemi tankönyv, Pannonia-Rubicon, Budapest, 2000, 1.

19 Az allegória a középkori művészet megértéséhez elengedhetetlenül fontos, hiszen mint művészet a valóság visszatükrözését tűzi ki célul, mégpedig olyan eszközökkel, amelyek annak a kornak a kulturális és szellemi eszköztárában fellelhetők, és annak a világlátásnak megfelelően, amely az akkor élt ember sajátja.

20 „Praesens officium illud tempus nobis ad memoriam reducit, quando Christus in caena ascendit” – írja Amalarius az allegória „működéséről”. – *Liber de ecclesiasticis officiis*, III, c. XXI.

21 Vö. CABIÉ R., *L'Eucharistie*, in MARTIMORT A. G. (szerk.), *L'église en prière*, vol. II., Desclée, Paris, 96.

például gyakori kifejezés az allegória bevezetésére a „*quod nos ita intellegimus*”, vagy a „*possumus intellegere*”; így is lehet tehát értelmezni a valóságot, de ez nem szükségszerű. Az értelmező szabadságának meghagyása feltétlenül erénye e módszernek.

Amalarius allegóriája a miséről, amely szándékoltan Krisztus húsvétjának szinte már „színházi” reprezentációja, a misén résztvevő hívőt (legyen az a cselekményt vezető pap/püspök, vagy kisebb rendben lévő szolgálattevő, vagy a cselekményen résztvevő laikus hívő) a történelmi Krisztus-esemény részesévé teszi, természetesen a hit által. Örök problémája ez a liturgikus életnek:²² hogyan válhat az ünnepelt valóság empirikusan is fogható élménnyé; a hívő valamiképpen „érezni” is akarja azt, amit hisz és a hitében szemlél a cselekményben. Az allegorikus mise-expositio ehhez akar segítség lenni. Az allegória a tapasztalt liturgikus valóságból indul ki,²³ majd asszociatív eszközökkel egy attól eltérő létsíkban keresi meg a tapasztalatra a megoldási lehetőséget. Megkockáztatjuk, hogy az érett középkorban a liturgikus cselekményekből megszülető misztériumjátékok a IX. században elterjedő allegorikus liturgia-értelmezésekkel fogannak meg.²⁴

Az allegória tehát, mint „szakrális keretmese”, pasztorális, pedagógiai és spirituális célokat szolgál, szellemi, vagyis pszichológiai, filozófiai és teológiai motívumokból építkezve.

MEGFONTOLÁSOK AZ ALLEGORIKUS MISE-EXPOSITIÓRÓL

Häussling egyik rövid cikkében arról beszél, hogy az *expositio missae* valójában a karoling korban születik meg mint liturgikus-teológiai műfaj.²⁵ Meglepő lehet ez a megjegyzés, hiszen az előbbi paragrafusainkban már említettük, hogy a műsztatógikus katekizisek szerves eleme a neofita keresztségét követő áldozás, és ezzel együtt a szentmise értelmének és értékének magyarázata. Häussling e kijelentésében azt hangsúlyozza, hogy az *expositio missae* több, mint katekizis, hiszen e szakramentális szintézisek a korabeli teológiai gondolkodás számára is készültek. A témáról cikkezők vélekedéseit tanulmányozva alapvetően két fontos ok körvonalazódik itt:

a) A karoling kultuszegységesítés velejárója, hogy ugyanazt az egységes cselekményt ugyanúgy értelmezze mindenki.²⁶

22 Már a patrisztikában jelen lévő kihívás ez, jó példa erre Nagy Szent Leó egyik keresztségi katekizise, amikor plasztikus képekkel illusztrálja a megkeresztelték számára, milyen újjászületés ment bennük végbe: *Sermo* 26, 5, in CCL 138, 123.

23 Ismét Amalariust idézzük: „scripsi quod sensi” – műve legelső bekezdésében írja.

24 E téma messzire vinne bennünket, elég megemlítenünk itt Augé e téren végzett kutatásait: AUGÉ M., *La domenica. Festa primordiale dei cristiani*, San Paolo, Cinisello Balsamo, 1995, 13-15.

25 HÄUSSLING A. A., *Messe*, in *Dictionnaire de Spiritualité*, Beauchesne, Paris, 1932 (=DDS), vol. X., 1083.

26 Látni fogjuk, hogy amint az egységes rituális rend bevezetése meglehetősen szabadon történt, ugyanígy az értelmezésben is megmarad a szabadság – az öt kommentárunk ilyen vizsgálata ezt bizonyítani fogja a következő fejezetekben.

b) Amint a birodalmi *capitularék* a klérus szellemi nivójának emelését szorgalmazták, a megfelelően kidolgozott misemagyarázatok is hozzá tudnak járulni a liturgikus intelligenciához emeléséhez.

Wilmart kifejti, hogy a szisztematikus *expositio* eredője a vasárnapi igehirdetés, főként frissen evangelizált területen:²⁷ a pap, a hallgatóság szellemi képzettségének és befogadó képességének megfelelően, egyszerű szavakkal, már-már a mesebe hajló képiséggel vázolja számukra azt, aminek ők is a részesei – hiszen részt vesznek/vettek a misén –, vagyis a didaktikai szituáció mindenképpen hasonlatos a műsztagógikus katekézisekéhez. Abban a kutatók véleménye megegyezik, hogy a patrisztika műsztagógiája és a középkori *expositio* közötti híd Nagy Szent Gergely és Sevillai Szent Izidor:²⁸ az előbbi a mise iránti bensőséges szeretet klímáját nyújtja a magyarázóknak (és ez az élmény objektív módon megragadható), az utóbbi pedig a patrisztika szakmai eszköztárát (*etymologiae*) inkulturálja a középkori Nyugat-Európa szellemiségébe. Mint oly sok minden, talán ez is a keleti egyházak világából jött át a nyugati gyakorlatba, legalábbis Marsili és Cabié ezt feltételezik,²⁹ mindenesetre Cabié a mise allegorikus *expositiója* atyjának Amalariust tartja, aki viszont járt Bizáncban, és számos liturgikus inspirációja bizonyíthatóan onnan származik.³⁰ Mitchell azt állítja, hogy az allegorikus értelmezéssel a mise Krisztus életének, szenvedésének és halálának „tablójává” lesz,³¹ s ez „hosszú távon” előkészíti az oltáriszentség szentmisén kívüli kultuszának kialakulását és terjedését.³²

27 WILMART A., *Expositio missae*, in *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et Liturgie* (=DACL), Letouzey et Ané, Paris, 1907, vol. V/1., 1014. Kritikai kiadásban fennmaradt egy ilyen korai középkori *expositio* E. C. RATCLIFF gondozásában: PSEUDO-GERMANUS PARISIENSIS, *Expositio antiquae liturgiae gallicanae*, Henry Bradshaw Society, London, 1971.

28 MARSILI S., *Eucaristia*, in *Anàmnesis*, vol. III/2., 92. Izidor ún. „etimológiái”: PL 82-83.

29 MARSILI S., *Eucaristia*, i. m., 93; CABIÉ R., i. m., 165. Cabié összegyűjtötte a bizánci liturgia középkori történetének leghíresebb allegorikus eucharisztia-magyarázóit: Hitvalló Maximosz, Konstantinápolyi Germánosz, Thesszalonikai Simeon, Nikolasz Kabaszilas.

30 Erről Amalarius életét és munkásságát elemezve bővebben is értekezünk – vö. 4. 2. 1. Ami viszont tény: Amalarius allegorikus értekezése Krisztus szentmisén való, rituálisan végbemenő „húsvéti triduumának” ideája a mai napig jelen van a bizánci eucharisztia ünnepségben (elég, ha az oltárra terített antimenzionon megfestett ikonra gondolunk), és Mopszvesztiai Theodorosz egyik műsztagógikus homíliájában (IV, 26) a szentségi cselekménynek Krisztus passiójával való képi egysége szinte szó szerint megtalálható Amalariusnál is. Vö. TONNEAU R., DEVRESSE R. (szerk.), i. m.

31 „...da considerare la liturgia come una serie di *tableaux* rituali che rappresentavano la vita, la passione e la morte di Gesù.” In: MITCHELL N., *Il culto eucaristico: A. Fuori della messa*, in *Scientia*, vol. III, 285.

32 Vö. MITCHELL N., i. m., 286.

NÉHÁNY SZEMLÉLETES PÉLDA E KATEKÉZISRE METZ-I AMALARIUS MISEMAGYARÁZATÁBÓL

AMALARIUS ÉLETE

Amalarius Symphosius³³ 775-ben született Metzben, bár születésének pontos dátuma nem ismert, Alkuin haláláig (804) annak tanítványa a tours-i bencés apátságban; tanulóéveiben kitűnő képzést kap, a metz-i egyházmegye papja lesz, majd 809-ben püspökké szentelik, és öt éven át Trier érseke.³⁴ Nagy Károly udvarába hívja, ahol tanítói és tanácsosi tisztséget tölt be. Az idősödő uralkodót még számos liturgikus kérdés foglalkoztatja, különösen a keresztség kapcsán, Amalarius egy levelében választ ad a császár ebbéli kérdéseire – ekkor lesz ismertté liturgikus berkeken belül. Ennek is köszönhető, hogy több új katedrális felszentelésére is felkéri (Nordalbingien, Hamburg), sőt 813-ban meghívják Reims-be is, hogy Vulfarius püspök társaként részt vegyen Toul-i Frothar püspökké szentelésében is. Még ez évben útra kel Károly megbízásából, hogy Nonantulai Péter apáttal az uralkodót képviselje I. Mihály bizánci császárnál. A hosszú hajút során kezdi el írni, majd Konstantinápolyban fejezi be első, lírai jellegű magyarázatát a miséhez (*Versus marini*) – e műve nem sikerült jól, nem is vált ismertté. Bizáncba érve, már V. Leó volt a trónon, s közben Károly is meghal. Hazatérve, lemond püspöki hivataláról, s apáti tisztséget kap. A görög egyház spirituális és liturgikus gyakorlatát megismerve – bizánci útja alatt – elhatározza, hogy liturgikusan tovább képezi magát, ebben segítségére lesz Hilduin a Saint-Denis Apátság apátja. Megismeri a jelentősebb egyházatyák írásait, és 820-ban elkezdí élete fő művének írását *Liber de ecclesiasticis officiis libri quatuor* címmel. A művet kateketikai szándékkal írja egyháziaknak és világiaknak címezve. E művét számos kisebb „előtanulmány” előzi meg, míg elkészül a négy részes opus. Fejtegetéseihez szüksége volt arra, hogy jobban megismerje Róma egyházának liturgikus szokásait, ezért 831-ben Rómába utazik IV. Gergely pápához, tőle a római egyház antiphonáléjának egy példányát kérte el, amelyet azonban nem kapott meg, mivel Wala, a corbie apátság apátja az egyetlen kiadható példányt már magával vitte. Amalarius mégsem tér haza üres kézzel, hiszen Róma liturgikus életét és szokásait megismerve, jelentősen átdolgozza a liturgikus kommentárját. Hazatérve ellátogat Corbie-ba, hogy a kérdéses antifónás könyvet tanulmányozza, e kutatás eredménye a *Liber de ordine antiphonarii* című értekezése. 835-ben mind szakmailag, mind emberileg pályája megroppan: Lyon érseke, Agobard hevesen támadni kezdi írásait, szakmailag ugyanis elfogadhatatlannak tartja, ahogyan Amalarius a Szentírásra hivatkozik, sőt, sok esetben, szerinte, következtetéseinek nincs semmilyen biblikus alapja. Agobard kritikája a lyoni, majd a

33 Nevének egyéb korabeli írásmódjai is léteznek: Amalherius, Amelarius, Amalerius, Amelharius, Hamelarius, Hamularius stb.

34 Van, aki azt a hipotézist állítja fel, hogy a Trier érsekeként ismert Amalarius Fortunatus, és a metz-i Amalarius két különböző személy. Mára megdőlt e tétel: vö. FRANZ A., *Die Messe im deutschen Mittelalter, Beiträge zur Geschichte der Liturgie und des religiösen Volksleben*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1963, 351-353.

diedenhofeni szinóduson Amalarius elítélését hozza magával.³⁵ Agobard viszont még ez évben kegyvesztett lett a császárnál (mivel támogatta a császár fiát, Lothárt, trónbitorló törekvéseiben), így el kellett hagyja a lyoni érseki széket, a császár Amalariust nevezi ki Lyon chorepiscopusává. Ő azonnal elkezd a város liturgikus életének reformját, de az írásaival szembeni kritika tovább folytatódik, ugyanis most a lyoni érsekség titkára, Agobard egykori „jobbkeze”, Florus diakónus kezdi el hevesen bírálni írásait, főleg a *Liber de ecclesiasticis officiis* négy könyvét. Florus nem válogat a szavakban, amikor Amalarius személyét és a könyv allegóriáit támadja. Támadásainak hevesége Amalarius eucharisztia-tanánál éri el a csúcspontját: amikor Amalarius az áldozás előtti kenyértörés gesztusát magyarázza (a pap kettőtöri a szentostyát, majd az egyik félből egy kis darabkát tör le, hogy majd a kehelybe ejtse – ez az immixtio vagy commixtio néven ismert gesztus). Amalarius Krisztus Testének három-formájúságáról beszél itt („*corpus triforme Christi*”), s ezáltal, Florus szerint, Amalarius eretnek tanokat hirdetett. H. De Lubac és M. Cristiani is erősen megkérdőjelezi Amalarius „regényes” allegóriájának eretnek mivoltát,³⁶ nem beszélve arról hogy Amalarius egy gesztust kommentál, s nem tantételt állít fel.³⁷ Florus mindenesetre eléri, hogy a quierzy zsinat 838-ban elítéli Amalariust, akinek Agobardhoz hasonlóan száműzetésbe kellett vonulnia.³⁸ Florus, aki a liturgiát pusztán emberi alkotásnak tartja, támadja Amalariusnak a *Liber de ecclesiasticis officiis*-ban közölt „liturgikus pneumatológiáját” is, vagyis hogy a Szentlélek sugalmazásának eredménye lenne *in ipsa* a liturgia, de e kritikával a zsinat nem foglalkozik. E csatározások háttérében valószínűleg nem teológiai, hanem politikai okok állhattak. A császár, Jámbor Lajos, kibékült Lothárral, így, ha bukott Lothar embere, Agobard, buknia kell valakinek a császár „táborából” is, vagyis Amalariusnak. Amalarius további sorsáról kevés adatunk van, valószínűleg Metz-ben hal meg, 850-ben. Öt levele mellett tizenhat kisebb műve, és a már említett három nagyobb, liturgikus műve maradt csak fenn.³⁹

- *Versus marini* – a Konstantinápoly felé tartó hajóúton született hosszabb verses műve.
- *Liber de ecclesiasticis officiis libri quatuor*.
- *Liber de ordine antiphonarii*.

35 A szinódusok jegyzőkönyve és ítéletei: MANSI, vol. XIV., 655-658 és 661-670.

36 DE LUBAC H., *Il «corpus triforme» di Amalario e le sue vicende*, in DE LUBAC H., *Corpus Mysticum, L'Eucaristia e la chiesa nel Medioevo*, in GUERRIERO E (szerk.), *Opera omnia di Henri De Lubac*, vol. XV., Jaca Book, Milano, 1996², 335-338; CRISTIANI M., *Il «liber officialis» di Amalario di Metz e la dottrina del «Corpus triforme». Simbolismo liturgico e mediazioni culturali*, in AAVV., *Culto cristiano e politica imperiale carolingia*, in Convegno, 9-12 ottobre 1977, Perugia, 132-139.

37 Florus nem tudta feloldani az allegória képviségét.

38 A zsinat jegyzőkönyve és ítéletei: *Concilium Carisiacense 838. mense septembri*, in MGH *Concilia*, vol. II., 768-782.

39 Műveinek teljes listájához vö. PALADINI A., *Amalarii episcopi opera liturgica omnia*, in EL 63 (1949) 57-65.

EGY SZEMLÉLETES PÉLDA

Amalarius misemagyarázatának egy érdekes elemét szeretném példaként itt bemutatni, mégpedig a Kyrie eleisont követő rövid, ám látványos mozgás kapcsán: a hét, gyertyavívó akolitus az ének után leteszi a földre az addig a kezükben tartott gyertyákat, majd sajátos sorba rendezik őket. A mozgás rekonstrukciója kissé nehézkes, mert egészen pontosan nem tudjuk, hogy: a) milyen volt e templom belső terének elrendezése (pl. hol volt pontosan a püspök széke?), b) nem egyértelmű, hogy a gyertyák földre helyezése, és azok egy sorba helyezése mikor történt (a Kyrie után leteszik, majd a Kyriét követő oráció után, miközben a püspök a székéhez megy és leül, rendezik egy sorba a gyertyákat?), c) az sem világos, hogy a gyertyák sorba állítása az oltár mely pontjától indul el, és milyen irányba halad.

E szöveg kateketikai jelentősége egyértelmű. Világos és dogmatikailag korrekt tanítást kapunk a Szentlélekről, beleértve az Amalarius korában nagyon is eleven Filioque-vitát, amellyel kapcsolatban Amalarius egyértelműen kimondja, hogy a Szentlélek a Fiútól is származik. A szentmisén résztvevő lát egy mozgalmas cselekményt az oltár körül, Amalarius ehhez a tapasztalathoz kapcsolja allegorikus stílusú hitmagyarázatát e Lélekről. Nézzük hát a szöveget:

A gyertyákról (c. VII)⁴⁰

Mintán az énekesek elénekelték a Kyrie eleisont, az akolitusok leteszik a kezükből a földre a gyertyákat egymás mellé, úgy, hogy egy közöttük középen álljon. Ugyanis a jócselekedetek megtétele után nagyfokú alázatra vezet minket a Szentlélek, akinek fényét jelzik a gyertyák fényei, mert ő „a kevélyeknek ellenáll, de az alázatosoknak kegyelmet ad”, s így valóban hamunak és pornak ismerjük el magunkat. Az ő fényével van megvilágosítva Ábrahám

40 Dicentibus Kyrie eleison cantoribus, acolythi e manibus ponunt cereos in terram altrinsecus, et unum in medio: quoniam post peracta bona opera, ad tantam humilitatem nos deducit Spiritus sanctus, cujus lumen signatur lumine cereorum, qui *superbis resistit, et humilibus dat gratiam*, ut vere nos cognoscamus esse cinerem et pulverem. Quo lumine illuminatus est patriarcha Abraham, quando post locutionem Domini ad se factam, dixit: *Quia semel coepi, loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis*. Cereus in medio stans, eum designat qui dixit: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, in medio eorum sum*. Numerus cereostatarum non pertransit septenarium numerum: quoniam septiformi Spiritu illuminatur omnis Ecclesia, qui septiformis spiritus singulariter in Christo habitat. Episcopo ascendente ad sedem, cereostata mutantur de locis suis in ordine unius lineae, excepto primo usque ad altare. Per cereostata varia dona gratiarum Spiritus sancti figurantur, per quae illuminatur Ecclesia. In donis memoratis duo debemus memorari, id est multifaria dona, et unitatem spiritus. Per cereostata altrinsecus posita usque nunc distributa dona per corda electorum signantur. Per compositionem unius lineae, unitas Spiritus sancti in singulis donis, quae compositio examussim habet a primo cereo, quem diximus significare Christum, a quo procedit Spiritus sanctus, et in quo aeternaliter manet. Ab ipso enim missus est die Pentecostes seu usque ad altare, id est, usque ad corda electorum apostolorum in igneis linguis. Ac ideo quod postea agitur in officio missae, illud tempus figurate exprimit quo apostoli apostolorumque successores negotia Domini exercent: quod finitur Evangelio perlecto. Potest et simpliciter intelligi dispositio cereorum, expeditus cursus circa altare ministrandi.

pátriárka, aki az Úrral való beszéde után így szól: „Ha már elkezdtem, badd szóljak az én Uramhoz, noha por és hamu vagyok.” A középen álló gyertya azt jelzi, aki így szól: „Abol ketten vagy hárman összejönnek az én nevemben, ott vagyok közöttük”. A gyertyák száma nem haladhatja meg a hetet, mert a hétformájú Szentlélek megvilágosítja az egész Egyházat, s amely hétformájú Lélek egyedülálló módon lakik Krisztusban. A püspök felmegy a székhöz, a gyertyatartók sorrendje megváltozik: egyenes vonalba sorakoznak az oltárig [a középen álló ment az oltárhoz legközelebb, s mellé áll fel sorban a többi]. A gyertyatartók a Szentlélek különböző ajándékait ábrázolják, akik által az Egyház megvilágosul. Az említett ajándékok kapcsán két dolgot kell megemlíteni: az ajándékok különbözősége, és az Egyház egysége. Az egymás mellé helyezett gyertyatartók a mi szívünknek adott ajándékokat jelölik. A egyenes vonal kialakítása a Szentlélek egysége az egyes ajándékokban. Ez a kompozíció [az egyenes vonal] az első gyertyától indul ki, amelyről mondtuk, hogy Krisztust jelképezi, akitől a Szentlélek származik, s akiben mindörökre megmarad. Ugyanis tőle küldetik el Püünkös napján az oltárhoz, vagyis a kiválasztott apostolok szívéhez lángnyelvekben. Éppen ezért, amit a mise officiumában ez után végzünk, az azt az időt ábrázolja, amikor az apostolok az apostolutódoknak az Úr ajándékait átadják, ahogyan az evangéliumokban olvassuk. A gyertyák elhelyezését tehát egyszerűen meg lehet érteni az oltárszolgálat mibenlétének kibontásával.

A KAPOTT HITMAGYARÁZAT BENSŐVÉ TÉTELE: A SZEMÉLYES IMA

A karoling időszak abban is nagy jelentőségű az Egyház számára, hogy ebben az időben születnek meg a személyes lelkiséget, imaéletet és jámborságot szolgáló imakönyvek is.⁴¹ Ezek elsősorban még nem a laikusoknak készülnek (már csak az analfabetizmus miatt sem), hanem a klerikusoknak, és elsősorban amolyan szupplementumok, kiegészítő anyagok a liturgikus cselekményekhez és könyvekhez, vagyis amit a hívő a cselekményben ünnepel, amelyről allegorikus katekézist kap, azt személyessé, élete részévé az imádságon keresztül teszi; ebből is láthatjuk, a középkor mennyire komolyan vette a patrisztika híres liturgikus-dogmatikus elvét: „lex orandi legem statuat credendi”.⁴²

BEFEJEZÉS

XVI. Benedek pápa a „Porta fidei” kezdetű motu porpriójában írja: „A hitben képezték ki a tanítványok az apostolok körül az első közösséget az apostoli tanításban, az imában, az Eucharisztia ünneplésében.”⁴³ A középkori katekézis alapvetően e liturgikus összefüggéseket használta ki arra, hogy a hitre nevelésnek és a hittartalom megismertetésének szolgálatát ellássa. Gyakorlatilag a barokk korig ez volt az egyetlen intézményes katekézise a nyugati egyháznak, míg a keleti kereszténységben ez jobbra ma is így van.

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző a MKPK Liturgikus Intézetének igazgatója, a Központi Papnevelő Intézet spirituális. Előző tanulmányát a 2012/2. számunkban közzeltük. (e.kajtar@gmail.com)

41 WILMART D. A. (szerk.), *Precum libelli quattuor aevi karolini*, Roma, 1940.

42 DH 246.

43 13. pont.

KOVÁCS ERVIN GELLÉRT O. PRAEM.

„*Celebratio horarum*” – a hit ünnepe a premontrei közösség zsolozsmájában

XVI. Benedek pápa a Hit évét meghirdető *Porta fidei* kezdetű motu propriójában a következőkben jelöli ki ennek az évnek a céljait: „Ez az év jó alkalom arra, hogy a hitet erőteljesebben ünnepeljük a liturgiában, különösen az Eucharishtiában (...) fölfedezni a megvallott, ünnepelt, megélt és imádkozott hit tartalmát.”¹

A hit tartalmának újbóli megismerése számos helyen erős hangsúlyt kap a fenti dokumentumban, hiszen a hit nemcsak személyes és bizalomteljes ráhagyatkozás az Úrra (*fides qua creditur*), hanem ugyanakkor értelmi és akarati elfogadása mindannak a tartalomnak, amit Isten kinyilatkoztatott és amit az Egyház pontos definíciókban tévedhetetlenül megfogalmazott (*fides quae creditur*). Mivel korunkban súlyos hiányok mutatkoztak ez utóbbi téren, szükség mutatkozott húsz évvel ezelőtt a Katolikus Egyház Katekizmusának kiadására, hogy az egyes hívők meggyőződése tételesen is megfeleljen az Egyház tanításának. Az Egyház tanításának forrását azonban nemcsak a Tanítóhivatal megnyilatkozásai, hitbéli definíciói alkotják, hanem még ennél is eredendőbben, korábban, a liturgikus imádság szövegei és rítusai. Prosper Aquitánus fogalmazta meg: „az imádság törvénye határozza meg a hit törvényét.”² A liturgia tehát egyike a legeredetibb és leghatékonyabb hitforrásoknak (*locus theologicus*), hiszen itt találkozunk a keresztyén hívek túlnyomó többsége leggyakrabban és leginkább az Egyház megfogalmazott hitével, az ünnepek, imák és rítusok gazdagsága jelenti számukra az első és meghatározó katekézist. A liturgia nem más, mint az Egyház hitének költői megfogalmazása, mindig ismétlődő imádságos meghirdetése, megvallása és a megvallott misztériumok szentségi megjelenítése, hogy a mindenkori hívek részesülhessenek bennük az idők végezetéig. A liturgia a teljes üdvtörténet és a benne lévő teljes depositum *fidei* átmádkozott megjelenítése. A liturgia ünneplése nem teszi feleslegessé, inkább előfeltételezi a katekézist, a prédikációt és a tanúságtételt, de mindezek meddők maradnának a liturgia nélkül, mert a liturgiában nyerik el legvégső céljukat és beteljesedésüket – az élő Istennel való találkozást és a vele való egyesülést.

Ennek megfelelően a premontrei közösség életében is kiemelkedő szerepe van a liturgiának, hiszen kanonokrend lévén legsajátosabb hivatásunknak tartjuk a szent liturgia naponkénti közösségi és ünnepélyes végzését. A II. Vatikáni Zsinat szerzetesi életről szóló *Perfectae caritatis* kezdetű dokumentuma 2b pontjában így fogalmaz: „Az Egyház javára szolgál, hogy minden (szerzetes) intézménynek megvan a maga sajátos jellege és feladata. Ezért hitelesen meg kell ismerni és meg kell őrizni az alapítók szellemét és sajátos célkitűzéseit, valamint az egészséges hagyományokat, melyek

1 XVI Benedek, *Porta fidei*, 9.

2 PL 51: 209-210. ...*obsecrationum quoque sacerdotalium sacramenta respiciamus, quae ab apostolis tradita, in toto mundo atque in omni catholica Ecclesia uniformiter celebrantur, ut legem credendi lex statuat supplicandi.*

együtt alkotják minden (szerzetes) intézmény örökségét.” A mi alapító atyánk, Szent Norbert kora fiatalságától fogva a xanteni káptalan tagja volt, és rendjének alapításánál is vezérelve volt, hogy együtt élő, a liturgiát együtt ünneplő és a lelkipásztori munkát is együtt végző klerikusi közösségben gondolkozott. Elgondolásának újdonsága abban állt, hogy a bencés rendnél már meglévő kolostori közösségi életet ötvözte a lelkipásztorkodással, a vita contemplativa-t a vita activa-val, azzal a céllal, hogy a szerzetesi szemlélődés gyümölcseit megosszuk a ránk bízott hívekkel a contemplata aliis tradere szellemében. Ezért a premontrei szerzeteskanonokok a teljes liturgiát: a zsolozsmát és a szentmisét közösségi és ünnepélyes formában a templomban végzik, melybe szabad bejárása van a laikus híveknek is. Ez az ünnepélyes liturgia, kiegészítve az igehirdetéssel és katekézissel, valamint a keresztyén élet tanúságtételével jelenti a legfőbb lelkipásztorkodási módszerünket. Ezért is volt természetes Szent Norbert számára, hogy rendjében ne a monasztikus, hanem a katedrális, vagyis szekuláris típusú liturgiát honosítsa meg, melyből lassan kifejlődött a sajátos premontrei úzus.

Örökségünkhöz és sajátos rendi karizmánkhoz híven mi, a premontrei rend gödöllői perjelségének tagjai naponta közösen végezzük a szent zsolozsmát és a konventmisét, énekelve és a laikus hívekkel együtt. Reggel kerül sor a virrasztó zsolozsmára és a reggeli dicséretre, majd a szentmisére, délben a napközi imaórára és este az esti dicséretre. Különös szívügyünk a hívek aktív bevonása, elsősorban a premontrei harmadrendieké, de vasárnap és ünnepnapon plébániánk más híveit is a II. Vatikáni Zsinat Liturgikus Konstitúciójának megfelelően: „A lelkipásztorok a fő imaórákat, főként a vesperást vasárnapokon és a nagyobb ünnepeken a templomban a néppel együtt végezzék. Ajánlatos, hogy a hívek is imádkozzák a zsolozsmát, a papokkal együtt, vagy maguk között, vagy egyénileg.”³ Kiemelkedő a hívek részvétele a karácsonyi matutinumon az éjféli szentmise előtt, valamint a halotti matutinumon Mindenszentek estéjén (ahol a hívek elhunyt hozzátartozóiról név szerint is megemlékezünk), és a húsvéti szent háromnap sajátos matutinumain, ahol külön szerep jut a plébánia gyermekeinek. Az általunk vezetett iskolában minden pénteken reggel a tanítás előtt laudest éneklünk azokkal a diákokkal és tanárokkal, akik önként vállalják a korábbi felkelés áldozatát, de a laudes része az iskolai lelkigyakorlatnak is, melyet évente a Nagyhét elején tartunk. Mivel iskolánkban külön egyházzenei képzés is zajlik, ennek is sarokpontja a szent zsolozsma éneklése. Minden kedden az összes egyházzeneész növendék részt vesz az ünnepélyesen celebrált vesperás éneklésében, melyet általában polifón részekkel is díszítenek. Csütörtökönként viszont a már tapasztaltabb és idősebb, sokszor zeneakadémiára járó egykori növendékeinkből álló Gödöllői Kántorátus éneklí az ünnepélyes vesperást. Az iskolai kollégium növendékei sokszor éneklí a nap végén közösen a kompletóriumot. Nevelő munkánk egyik büszkesége a már több, mint egy évtizede nyaranta megrendezendő szkolátábor, ahol kb. 150 gyermek és fiatalkorú, leginkább budapesti és környéki énekes fejlesztí énekes tudását, liturgikus lelkiségét és közösségi érzékét. Ennek a tábornak magától értetődő része a napi három alkalommal közösen énekelí zsolozsma. A zsolozsma nélkülözhetetlen szerepet kap még az ökumenikus párbeszéd ápolásában is, mivel a keresztyének egy-

3 SC 100; Általános rendelkezések az Imaórák liturgiájáról 20-27.

ségéért végzett januári imanyolcad plébániánkra eső napján is az általánosan elterjedt igeliturgia helyett vesperást imádkozunk, mégpedig felhasználva a korai protestantizmus által létrehozott protestáns graduálok magyar gregorián anyagát, a közös örökség és az ősi gyökerek megismerése és ápolása által előmozdítva az egység keresését.

Zsolozsmánk jellegzetessége elsősorban az, ahogy mindig énekes formában történik, a Liturgikus konstitúció ajánlásának megfelelően.⁴ Az 1967-ben kiadott *Musicam sacram* instrukció is ezt írja: „A zsolozsma éneklése nagyon ajánlatos azoknak, akik kórusban vagy közösen végzik a szent szolgálatot, mintegy ezen ima természetének így felel meg inkább; az éneklés a nagyobb ünnepélyességnek is jele, és mutatja, hogy Isten dicséretében mennyire összeforrtak a szívek.”⁵ Az Imaórák Liturgiájának általános rendelkezése pedig így ír: „Nem helyes tehát csak a zsolozsma díszének tekinteni az éneket, mint ami kívülről, hozzáadásként járul az imádsághoz; az ének ugyanis az imádkozó és Istent dicsérő lélek mélységeiből tör elő, és az ének tárja fel igazán a keresztény istentisztelet közösségi jellegét.”⁶

Közösségünk saját liturgikus könyvekből végzi a szent zsolozsmát, amelyeket 1999 Pünkösdjén hagyott jóvá Ullmann Péter Ágoston kormányzó perjel. Ezeknek a könyveknek sajátossága, hogy a hagyományos rendi rítusunkat veszik alapul, hiszen erre lehetőséget ad az Imaórák Liturgiájának Általános Rendelkezése: „A kanonokok, a monasztikus és egyéb szerzetesek, szerzetesnők közösségei, akik szabályzatuk vagy rendi alkotmányuk alapján végzik az Imaórák Liturgiáját akár az egységes, akár egy külön rítus szerint, egészben vagy részben, megkülönböztetett módon képviselik az imádkozó Egyházat.”⁷ Így a zsoltárok és a biblikus olvasmányok szövege is a latin Vulgata alapján készült. Ugyanis a liturgikus szövegek és énekek többsége, az egyházatyák, a teológiai és lelki írók mindig ezt idézik, s az utalások, az asszociációk elvesznek azok számára, akik fejében nem így élnek a zsoltárok. A Vulgata az egyháziasság melegségét árasztja, sok-sok nemzedék imádságos buzgóságát szívta magába és adja tovább, összeköt minket másfél évezred imádkozóival. A zsoltárok magyar szövegét a Szent Ágoston Liturgikus Megújulási Mozgalom által kiadott zsolozsma sorozat fordítása szerint imádkozzuk, mivel ez hűen adja vissza a Vulgata latinjának értelmét, ugyanakkor a magyar bibliás stílus szellemét megőrizve, közös éneklésre alkalmas formában tolmácsolja. Ebben ez a fordítás megelőlegezte a *Liturgiam authenticam* instrukció kívánalmát, hogy a népnyelvű fordítások adják vissza hűségesen az eredeti latin szöveg értelmét, ugyanakkor teremtsenek egy népnyelvű szakrális stílust, nem visszariadva a tapintatos archaizálástól sem.⁸ A Vulgata szövege megkönnyíti az an-

4 SC 99: Ezenkívül, amennyiben megvalósítható, a zsolozsmát kórusban és közösségben lehetőleg énekeljék.

5 Rítus Kongregáció *Musicam sacram* instrukciója, 37: 1967. március 5, AAS 59 (1967), 310.

6 Általános Rendelkezés az Imaórák Liturgiájáról 270.

7 Általános rendelkezés az Imaórák Liturgiájáról 24.

8 Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció, *Liturgiam authenticam*. A népnyelvek használata a római liturgia könyveinek kiadásában. Ötödik instrukció a II. Vatikáni Zsinat szent liturgiáról szóló rendelkezésének megfelelő végrehajtásáról, Római dokumentumok 18,

tifónákkal, responzóriumokkal, himnuszokkal való kapcsolatteremtést, ahol viszont homályos az értelme, ott a Neo Vulgatóhoz alkalmaztuk.⁹

Könyveink tehát latin – magyar nyelvűek, ami lehetővé teszi a II. Vatikáni Zsinat mindkét követelményének teljesítését: a latin nyelv megtartását és ápolását,¹⁰ ugyanakkor a népnyelv használatát a hívek részvételének megkönnyítésére.¹¹ Mivel sokszor látogatnak hozzánk magyarul nem beszélő külföldi rendtársak, így nem kell őket ki-rekeszteni a közös imádságból, hanem minden gond nélkül átválthatunk a latin szövegre, és közös egyházi anyanyelvünkön imádkozhatjuk az Egyház imáját. Azonban

SzIT, Budapest, 2001; 20 pont: A Római Rítus latin liturgikus szövegei, miközben abból az évszázados egyházi tapasztalatból merítenek, amelyet az Egyház számára az Atyáktól kapott hitének átörökítése jelent, maguk is a liturgikus megújulás nemrég beérett gyümölcsei. E hatalmas örökség és hatalmas gazdagság megőrzése és további századokon át tartó továbbadása érdekében ügyelni kell arra az alapelvre, amely szerint a Római Liturgia liturgikus szövegeinek fordítása nem annyira a teremtő alkotásnak, hanem inkább az eredeti szövegek népnyelvre való hű és pontos átültetésének a munkája. Jóllehet megvan a kellő szabadság olyan szószerkezetek kialakítására, valamint olyan mondatszerkezet és stílus megválasztására, amely gördülékeny és a népnyelvi imádságok ritmusának megfelelő népnyelvi szöveget eredményez, az eredeti szöveget mégis lehetőség szerint a legteljesebben és a legpontosabban kell lefordítani, vagyis a tárgyra vonatkozó minden kihagyás vagy betoldás, továbbá parafrázisok vagy magyarázatok nélkül. A különféle népnyelvek sajátosságaihoz, ill. természetéhez való adaptációkat józanul és óvatosan kell eszközölni. 27. pont: Noha kerülni kell az olyan szavakat és kifejezéseket, amelyek különösen szokatlan vagy kellemetlen jellegük miatt akadályozzák a könnyű megértést, mindazonáltal a liturgikus szövegeket inkább az imádkozó Egyház, mint bizonyos csoportok vagy egyes emberek hangjának kell tekinteni, s ezért mentesnek kell lenniük a közhasználatú kifejezésmódokhoz való túlságosan szolgai ragaszkodás gyakorlatától. [695] Ugyanakkor ha a liturgikus szövegekben néha olyan szavak vagy kifejezések kerülnek felhasználásra, amelyek eltérnek a mindennapi beszélt nyelvtől, ez a tény maga nem ritkán oda vezet, hogy a szövegeket valóban könnyebben lehet megjegyezni és azok hathatósabbá válnak az égi dolgok kifejezése tekintetében. Így a jelen Instrukcióban kifejtett alapelvek betartása alighanem minden nemzeti nyelvben egy olyan szakrális stílus fokozatos kifejlődését segíti majd elő, amely a liturgikus nyelvezet sajátjaként ismerhető el. Az is előfordulhat, hogy egy bizonyos beszédmód, amely a mindennapi nyelvben már kissé elavultnak számít, a liturgikus kontextusban változatlanul megmarad. Hasonlóképpen az olyan bibliai helyek fordításánál, ahol látszólag kevésbé választékos szavak vagy kifejezések fordulnak elő, kerülni kell az e sajátosság eltüntetésére irányuló elsietett törekvést. Mindezek az alapelvek megszabadítják a Liturgiát a gyakori revízió szükségességétől az olyan esetekben, amikor különféle, a mindennapi gyakorlatból már kiveszett kifejezésmódokról van szó.

9 Hogy micsoda értékes utalásokról kellene lemondanunk a Vulgata mellőzésével, gondoljunk bele, hogy csak a Vulgata szövegében találjuk meg a következőket: *Regnavit a ligno Deus (Vexilla regis himnusz), Resurrexi et adhuc tecum sum (húsvétvasárnap ientroitus), Mihi autem honorificati sunt amici tui Deus (apostolok miséje és zsolozsmája).*

10 SC 101 § 1: A latin szertartás sok évszázados hagyománya szerint a klerikusoknak a szent zsolozsmában meg kell maradniuk a latin nyelvnl.

11 SC 101 § 3: A zsolozsma végzésére kötelezett klerikus, ha a híveknek egy csoportjával vagy olyanokkal társulva, akikről a 2. §-ban történt említés, a nép nyelvén végzi el a zsolozsmát, eleget tett kötelességének, amennyiben a fordítás jóvá van hagyva.

a magyar anyanyelvű imádkozóknak is jót tesz a római Egyház anyanyelvének rendszeres használata és ezáltal gyakorlati megismerése, hiszen így érzi át a kontinuitást a régebbi korok és a szent elődök imádságával, továbbá megtapasztalja az Egyház imádságban is megnyilvánuló egyetemességét és egységét. Talán itt is érvényesnek tekinthetjük az Egyház kívánalmát, amelyet a szentmiseire vonatkozóan így fogalmazott meg: „Gondoskodni kell róla, hogy a hívek a szentmise ordináriumának azon részeit, amelyek rájuk tartoznak, tudják együtt mondani vagy énekelni latinul is.”¹² Általában a zsolozsma naponta ismétlődő nyitó és záró formuláit vagy evangéliumi kantikumait, továbbá a Mária antifónákat szoktuk olykor latinul végezni, melyeket a hívek magyarul is jól ismernek, de ha nagy ritkán a naponta változó zsoltárokat és antifónákat is latinul végeznénk, akkor sem zárnánk ki a híveket az imádság megértéséből, hiszen folyamatosan szemük előtt van a magyar szöveg a latinnal párhuzamos oszlopban.

Imádságunk zenei anyanyelve az Egyház sokszor kimondott szándéka szerint a római liturgia saját zenei stílusa, a gregorián.¹³ Ennek mindenekelőtt a latin nyelvű zsolozsmázásban van fontos szerepe, mivel így meg tudjuk őrizni a gregorián ének sajátos premontrei változatát is.¹⁴ Azonban bizonyára az Egyház szándéka szerint járunk el akkor is, amikor a magyar nyelvű zsolozsmában is alkalmazott gregorián dallamokat használunk. Ebben a középkori előzményekre támaszkodunk (a protestáns graduálokban megtaláljuk az első magyar szöveggel énekelt egyszerű gregorián dallamokat), valamint a gregorián ének hazánkban is nagy eredményeket elért tudományos kutatásaira, melyek kimutatták, hogy a gregorián legősibb rétegét a zsolozsmában használt egyszerűbb dallamok képezik, melyek új szövegekre és más nyelvekre is könnyen alkalmazható zenei nyelvet alkotnak. A II. Vatikáni Zsinat után számos más nyelvterületen (pl. az angol nyelvterületen) is történtek hasonló sikeres kísérletek. Ezáltal a hívek otthonosan mozognak saját egyházuk zenei örökségében, képesek lesznek jobban elmélyedni annak spirituális gazdagságában, és gond nélkül bekapcsolódhatnak a latinul végzett gregorián dallamú liturgikus cselekményekbe is. A többnyelvű zsolozsma lehetőségét az Imaórák Liturgiájának Általános Rendelkezése is elismeri.¹⁵ A zsolozsma könnyű gregorián dallamvilága kiváló pedagógiai eszköz és híd lehet a szentmise gregorián énekei felé is, ahogyan ezt sok éves iskolai és plébániai tapasztalatunk igazolja.

Inkább gyakorlati és pasztorális, mint teológiai jellegű beszámolómban azt próbáltam felvázolni, hogyan ünnepli a gödöllői premontrei közösség a belső életének sarokkövét jelentő szent zsolozsmát az Úr nagyobb dicsőségére, saját lelkiségének és

12 SC 54.

13 SC 116: Az Egyház a gregorián korálist tekinti a római liturgia saját énekének. Ezért a liturgikus cselekményekben – azonos feltételek mellett – ennek kell elfoglalnia az első helyet.

14 Az Imaórák Liturgiájának Általános Rendelkezése is ezt mondja a 274. pontban: „A latinul énekelt liturgikus cselekményekben a gregorián korálisnak mint a római liturgia sajátos énekének kell megadni az első helyet, elismerve más dallamok egyenjogúságát.”

15 Az Imaórák Liturgiájának Általános Rendelkezése, 276. pont: „Nincs semmi akadálya annak, hogy egyazon zsolozsmában a különböző részeket más-más nyelven énekeljék.”

rendi karizmájának elmélyítésére, ugyanakkor lelkipásztori küldetésének teljesítésére plébániai és iskolai keretek között. Az Egyház jegyesi imája „annak a mennyei himnuszénekülésnek a leánya, amely szüntelenül hangzik Isten és a Bárány trónja előtt,” VIII. Orbán pápa szavaival élve. A dicséretnek ezen énekét, amely örökké zeng a mennyei hazában, a mi Főpapunk, Jézus Krisztus hozta le számkivetésünk helyére, és ezt folytatja az Egyház, a formák csodálatos változatosságában, sok évszázad óta, állhatatosan és hűségesen.¹⁶ A premontrei rend a maga szerény eszközeivel és kereitei között már majd egy évezrede magára veszi és megtestesíti az Egyháznak ezt a legmagasztosabb és legnemesebb küldetését, hogy Jegyesével, Krisztussal folyamatos párbeszédet folytasson a sugalmazott zsoltárok és a sok évszázados használat által megszentelt szövegek segítségével. A zsoltároskönyv az egyetlen imakönyv, amelynek maga Isten a szerzője. Ő adta az emberiségnek, mintegy az imádság mintájául. Mivel lehet jobban szolgálni a keresztények hitét és személyes istenkapcsolatát, mint hogy ebbe az isteni imamódszerbe, ebbe a természetfeletti párbeszédbe beavatjuk őket? Mivel lehetne hatékonyabban katekizálni és újraevangelizálni, mint hogy megnyitjuk az emberek előtt a katolikus tanításnak és az évszázadok lelkiségének mérhetetlen tárházát, melyet a legtudósabb egyházatyák, a lelki életnek legihletettebb mesterei majd két évezreden át folyamatosan gazdagítottak és csiszoltak? Minden más imamódszert, ájtatossági gyakorlatot vagy szöveget megelőzve, az Egyház kezdet óta ezt az imát tekintette saját hivatalos és közös imájának, ezt adta papjai és szerzetesi kezébe kötelező, a laikus híveknek pedig erősen ajánlott rendszeres használatra. Ezért merem remélni, hogy a szent zsolozsma napi, nyilvános, ünnepélyes és a hívekkel együtt történő végzésével kis rendi közösségünk más szerzetesi és plébániai közösségeket is meg tud ihletni, valamint értékes szolgálatot tud tenni az egyre nagyobb mértékű öltő szekularizáció és egyre sürgetőbb újraevangelizáció kihívásaival szembenéző magyar egyházunk javára.

*

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző szabadkai egyházmegyes papként lépett a gödöllői premontrei közösségbe. Ő végzi minden vásár- és ünnepnap a pesti belvárosi főplébániatemplomban a római liturgia rendkívüli formája szerint bemutatott szentmisét. (don.kovacser@gmail.com)

16 Ld. VI. Pál pápa *Laudis canticum* kezdetű apostoli rendelkezése.

FÖLDVÁRY MIKLÓS ISTVÁN

A liturgikus szöveg mint bensővé tett hittartalom

Nem szeretnék teológiáról beszélni e jeles teológusokból álló körben. Inkább azokról a tapasztalatokról számolok be, amelyek saját életemben és másokéban igazolták: a liturgia nemcsak következménye, hanem előzménye is a hitnek és a belőle fakadó életnek. Nem abban az értelemben, ahogyan ma talán sokan gondolják: mintha a liturgia missziós terület volna, amelynek tanító jellege és érzéki hatása alkalmas a hitetlenek megtérítésére vagy a bizonytalan hitűek megerősítésére. Nem, a liturgia a választottak ügye. Amint a kereszteselési rítus tanítja: csak az léphet be az Isten templomába, aki ellene mondott a sátánnak, és hitet tett a Szentháromság mellett.

*

Inkább arról a sajátos helyzetről beszélek, amellyel mi, európai katolikusok gyakran vagyunk kénytelenek szembenézni. Amikor azok nem ismerik a hitet, azok ingadoznak benne, vagy azok nem merik magukra venni összes következményét, akik már beléptek az Isten templomába, részesültek katekézisben, éltek és élnek a szentségekkel. Nem a gyöngye hitűekre gondolok: ebben egyikünk sem lehet a másik bírója. Az evangéliumi ördögös atyjával mondhatnánk mindnyájan: „Hiszek, Uram, segéljed az én hitetlenségemet!” Hanem azokra, akik nem ismerik, vagy ha ismerik, nem tudják szeretni, és mert nem tudják szeretni, nem tudják elfogadni hitük tartalmát. Közéjük tartoztam egykor magam is.

Nem térek ki most gyermekkorom elkötelezetten vallásos, szinte fanatizmusba hajló éveire. Ilyenek után, kamaszkorom vége felé, majd huszonéves egyetemistaként találkoztam azzal a szellemi és érzelmi kihívással, amelyet a felvilágosodás utáni Európa gondolkodása és művészete jelent. Nem keresztényellenes vagy harciasan heterodox nézetekről van szó, hanem keresztényietlen értékekről, érzékenységekről, hangulatokról — józanul láttak valaha a Római Index összeállítói, amikor úgy ítélték: nemcsak elméleti munkákat, hanem nagyregényeket is föl kell venni a tiltott könyvek listájára. Nem lettem nyíltan aposztatává, inkább azt az utat követtem, amelyet a valósi „progresszívek” általában: némi nosztalgiával fordultam a katolicizmus felé, de mintegy idézőjelbe tettem, megválogattam és újraértelmeztem. Szerettem, ahogy az ember egy kedves, de szenilis nagyszülőt szeret, de szégyelltem is tanításáért, amely korlátoltnak, erkölcséért, amely merevnek, és érzésvilágáért, amely sivárnak tetszett előttem.

Mindeközben érdeklődéssel fordultam a nagy ókori kultúrák, illetve a természeti népek vallásossága felé. Magával ragadott ezek gazdag mitológiája, kultusza, közvetlen viszonya az emberi testhez és a természeti környezethez. Hozzájuk képest a kereszténységről bennem élő benyomás szárazon elméleti és kicsinyes maradt. Nem voltam és nem vagyok ezzel egyedül, azért is bátorkodom, sőt tartom fontosnak elmondani.

Ezzel a háttérrel kezdtem újra fölfedezni a kereszténységet. Olyan volt, mintha hosszas felfedezőútra indultam volna, hogy megtaláljak egy új világrészt, és saját szülőföldemen szálltam volna partra, de úgy, hogy sokáig nem ismertem föl: ott-hon vagyok. Három meghatározó tapasztalat segített. Latinszakosként egy kiegészítő

képzés keretében középkori irodalommal kezdtem foglalkozni, amelynek tekintélyes hányadát teszi ki a liturgikus anyag, de ami nem az, az is egyházi, vagy lépten-nyomon kapcsolódik az egyháziassághoz. Zenére fogékony és zenét tanuló fiatalemberek mindig mélyen érintett a középkor és a reneszánsz művészete, ez a túlnyomórészt szintén liturgikus zene, amelyet lehetőségeim szerint aktívan is műveltem. Végül az archaikus kultúrák szeretete indított arra, hogy élő kapcsolatba kerüljek azzal, ami belőlük nyomokban fennmaradt, elsősorban a keleti keresztény és a zsidó liturgiák, valamint a néphagyomány közvetítésével. Ezek révén kezdett előttem kirajzolódni a kereszténységnek egy olyan, addig ismeretlen vagy legalábbis elhomályosult képe, amely nemhogy fölveszi a versenyt az ókori kelet vagy a klasszikus antikvitás kultúráival, de magasan fölül is múlja őket. Egyre jobban szerettem tehát, és egyre kevésbé vettem meg vénséges nagyanyámat, az Egyházat. Sőt egyre inkább kezdte egy minden lelki és testi szépséggel megáldott, csodálatos ifjú hölgy benyomását kelteni...

Mindez még merő esztéticizmus — mondhatnák Önök, és igazuk lenne. Az európai és közel-keleti keresztény kultúrák szeretete nem mindjárt jelentette a katolikus hit- és erkölccstan föltétel nélküli igenlését. Olyan volt eleinte, mint a rajongás, amelyet minden valamirevaló szakember érez szakterülete iránt. De a befolyás, amelynek boldogan tettem ki magam, visszafordíthatatlan munkába kezdett. Főleg arra emlékszem, amikor a zsolozsma gregorián antifónakészletének módszeres, dallamtípusok szerinti tanulása közben egyszer azt kellett mondanom a feleségemnek: az ember nem játszhat ezzel a tűzzel úgy, hogy meg ne égesse magát.

*

Nem folytatom az önvallomást. Csupán arra hívom föl a figyelmet, hogy esetemben nem a liturgia általi megtérésről volt szó, nem is addig nem ismert igazságok föltárájáról. Rendszeres és tudatos liturgiavégzés után (évekig ministráltam, énekeltem székelykórában, végeztem a zsolozsmát), alapos katekézisben részesülve (hitoktatóim jóvoltából pontos és elmélyült képzést kaptam), komoly közösségi élet mellett támadt bennem a hiányérzet, és e hiányérzetet az, amit a XX–XXI. század fordulójának egyházi valóságából látnom adatott, nem tudta kielégíteni. Így összegezhethetném a problémát: az igazság — talán túlföldön testies ember vagyok, de merem vállalni — számomra nem volt elég érzékletes, megfogható, átélhető, magával ragadó, egyszóval nem volt elég szép.

Ez az igazság a liturgiában új arcát mutatta felém. Nem kampányolt, nem agitált, nem akart meggyőzni, inkább tartózkodóan viselkedett. Úgy beszélt a hitről, hogy látszólag nem beszélt róla. Bibliái szövegek sajátos elrendezésével, azok új összefüggésbe helyezésével mondott rejtélyes dolgokat, rég ismert tartalmakat közölt sodró erejű mondatokban és szemléletes képekben. Meg kellett érte dolgozni: nehezen olvasható kódexek mélyén latinul, élszóban pedig görögül, héberül, koptul vagy óslávul rejtegette a hitet, és ha a nyelvi akadályokon keresztültörve magam utána akartam mondani, amit tanít, „énekemmé kellett, hogy legyenek az ő igazságai”: dallamokat, tónusokat kellett elsajátítanom. És az ember már csak olyan, hogy azt tudja igazán szeretni és becsülni, amiért megdolgozott.

Ez az igazság nem maradt meg a templom vagy a hittanterem falai között. A li-

turgiával kellett élnem, kelnem és feküdnöm, átjárta az élet minden örömet és nehézségét, a nap és az év kozmikus ciklusát, az emberi életidőt. A liturgia szövegein nem elmélkedtem többé, nem volt igazán értelme az elemző gondolkodásnak. Helyette azon vettem észre magam, hogy zsoltárok, himnuszok, evangéliumi szakaszok, könyörgések, prefációk és az egyházatyák liturgizálódott beszédei járnak át, és ezeknek a szövegeknek nemcsak tartalma, hanem dallama, tere, mozgása, színe, illata van. A hit alanya többé nem a tudatom, hanem teljes testi-lelki létezésem, a világ nem szent és profán részekre oszlik, hanem tere és ideje rendezetten épül olyan szent közép-pontok köré, amelyeknek szentségéből a legkülsőbb héj is részesül. Mindenütt a mi „Istenünk tornácaiban” vagyunk, ahogy akkor, első megjelent tanulmányom címében kifejeztem.

Ez az igazság nem szorított korlátok közé, hanem fölszabadított. Magába foglalta, sőt beteljesítette mindazt a gondolati és esztétikai gazdagságot, amelyre addig is fogékony voltam. Az emberi ésszel föl nem fogható, abszurdnak tűnő dogmákat nem rideg anatómiákkal kényszerítette rám, hanem úgy fogalmazta meg, fejezte ki metaforákkal és öltöztette dallamokba, hogy kényszer nélkül is átéreztem: véték lenne őket elutasítani. Az életvezetés túlhaladottnak tűnő katolikus elveit, amelyeket addig nem vagy legföljebb valami örömtelen beletörődéssel fogadtam el, egy fáradtságos, de boldog élet egyedüli lehetőségének kezdtem látni általa.

És ez az igazság nem jött zavarba önmagától. Használta a teljes Szentírást, annak minden kínos, zavarba ejtő szakaszával együtt, bátran hangoztatta a népszerűtlen tanítást is, nem igazodott semmiféle korszellemhez. Válogatott a Szentírásból, válogatott a szenthagyományból, de nem azért, hogy kiemelje a nekem tetszőt és letagadja a nekem nem tetszőt, hanem hogy a tudni- és átéreznivalók emberileg befogadhatatlan tömegét az egész sérelme nélkül befogadhatóvá tegye. Valóban, aki a liturgiát ismeri, azt nem érik meglepetések a teológiában.

Utólag ébredtem rá, hogy amit személy szerint átéltem, érvényes az Egyház egészére. A hit tartalmát az Egyház előbb ünnepelte liturgikusan, mint formulázta meg dogmatikusan. A liturgia nem egy előzetesen elméletileg kidolgozott tartalom drámai megjelenítése, hanem fordítva: olyan ösesemény, amelyből az elméleti tartalmat elvonatkoztatják. Értelmezésre mindig az szorul, ami sűrítetten hordozza a jelentést. Ha nem így lenne, akkor kezdhethénk mindjárt az értelmezéssel, hiszen a szimbólum, az áttételeesség csak zavarná a megértést. „Hogy hallván halljanak, és ne értsenek.” De nem így van. A liturgia, éppen azért, mert sűrített, állandó forrása a hitről való gondolkodásnak, mindig új motívumai bonthatók ki, válhatnak fontossá. Az Egyház imádsága akkor is része a hitletételnek, ha nem biblikus, ha pedig biblikus, akkor a liturgikus alkalmazás az exegézis fő támasza és próbaköve.

De nemcsak a liturgia teológiai forrásértékére érdemes föl hívni a figyelmet. Jóllehet a liturgia a hittartalom fontos forrása, semmiképpen sem kizárólagos forrása. A hittartalom azonban mintegy vissza is lesz forgatva a liturgiába, amelyből —legalábbis részben— származott. A hittartalomnak elevenséget az egész Egyház szintjén csak az kölcsönözhet, ha újra meg újra fölidéződik, megszólal, élet és melegség járja át. Ezt az elevenséget és meleget biztosítja a liturgia a nap és az év, sőt tulajdonképpen az egész történelem folyamán.

*

Ha viszont így van, akkor miért nem nyilvánvaló mindenkinek, ahogyan nekem sem volt mindig az? Azt hiszem, azért, mert az Egyház liturgiája úgy viselkedik, mint maga az Egyház: állandó válságban van, miközben lényegileg tökéletes.

A liturgia nem rögtön ható csodaszer, hanem lehetőség, amely átvegyetálja ugyan a legmostohább körülményeket is, de figyelemre, szeretetre és tartós gondoskodásra van szüksége ahhoz, hogy emberi szempontból a leggyümölcsözőbb hatást fejtsse ki. Nem ez az emberi szempont a célja, de mintegy mellékesen eléri ezt a célt is. A liturgiavégzés annál tökéletesebb, minél inkább tiszta istenszolgálatként viselkedik, azaz megfelelkezik az emberi oldalról. E tevékenységében viszont az egyes ember az egész Egyházzal azonosul, föloldódik benne, gesztusai és szavai tökéletesen egyháziassá válnak. Azokkal a gesztusokkal és szavakkal fordul Istenhez, amelyeket az Egyház tőle kapott, és nemzedékek, évszázadok gyakorlatában érlelt és szentelt meg. A liturgiát végző ember lemond önmagáról, hogy visszanyerje önmagát az Egyház személyében, vagyis abban a személyben, akit kizárólag Istenhez való viszonya határoz meg. Az egyes ember minél azonosabbá válik az Egyházzal, annál közelebb kerül végső, legeredetibb identitásához. A liturgia tehát emberi szempontból annál hatékonyabb, minél teljesebben képes mozgósítani azt a gondolati és érzelmi eszközkészletet, amelyet az Egyház a történelem során fölhalmozott.

Ezt tapasztalom kutatóként, apaként, egy világi közösség vezetőjeként és tanárként is. Ezért szeretnék kiemelni befejezésül néhány gyakorlati szempontot, amelyek remélhetőleg másoknak is segítenek abban, hogy „többet hozzanak ki” a liturgiából:

1. A liturgiáról szóló diskurzusban élesen különválnak a történész-kutatók hidegen technicista és a lelkeségi irodalom tartalmatlanul kegyeskedő megközelítése. A liturgia forrásanyaga legfőleg polemikus összefüggésben, a reformok igazolása vagy vitatása terén jelenik meg. Meggyőződésem, hogy ez tévút. A liturgiátörténet nem szakemberek magánügye. Bármely korszak vagy közösség liturgiaváltozatához kötődik valaki, a részek csak az egész összefüggésében értelmezhetők: történetük és kontextusuk van. Aki valóban tanulni és érzékelni akarja a hitet a liturgiából, az nem alakíthatja saját ízlése szerint, hanem meg kell ismernie, mi, hogyan és miért van benne. Ezért elemi fontosságú, hogy legalább a katolikus értelmiség közvetlenül tanulmányozza a történelmi forrásokat. A liturgiatudomány művelői tartsák feladatuknak, hogy kutatásaikat hozzáférhetővé és érthetővé tegyék a szélesebb közönségnek, a szélesebb közönség pedig ne nyugodjék bele, hogy másod- vagy harmadkézből származó értesülései vannak!

2. A liturgikus szövegek olyan sűrítmények, amelyeknek akadálytalan befogadása megtévesztő. Mintha értenénk, amit valójában nem értünk. Érdemes legalább részben latinul tanulmányozni őket. Nemcsak azért, mert minden fordítás szükségképpen veszteségekkel jár, hanem azért is, mert a sűrű szövegeket lassan, ízlelgetve lehet csak igazán befogadni. Az a küzdelem, amelyet az ember egy idegen nyelvvel folytat, természetes módon lassítja a befogadás folyamatát, lehetővé, sőt szükségessé teszi, hogy minden szó, fordulat és gondolat megtapadjon a lélekben. A latinitás összeköt az Egyház történelmével, kiragad abból a kisebbségi és sokszor nyomasztó helyzetből, amelyben ma élünk, és egy tágasabb egyháziasságba enged betekinteni. A tanulás összeszedettségét, fegyelmet kíván, az értelem áldozata. Minden tudás feladatok elvégzése során alakul ki: műveleteket, gyakorlatokat kell elvégeznünk, hogy egy készségre szert tegyünk. A célunk itt az,

hogy magunkévá tegyük a liturgia, tehát az Egyház kifejezésmódját és a mögötte álló lelkületet. Ehhez kínál materiát a nyelvtanulás.

3. Ugyanez elmondható az énektanulásról is. Az énekelt szöveg másként épül az emlékezetbe, mint a prózai. Kifejező ereje, töltése jóval nagyobb. Inkább igénybe veszi az egész testet. A liturgiában egy-egy szöveg olyan szorosan kapcsolódik az őt hordozó dallamhoz vagy tónushoz, hogy a zenei forma egyben liturgikus funkció, másrészt pedig földidéző ereje van: egy-egy dallami fordulat egész gondolatsorokat hív elő abban, aki otthonosan mozog a gregoriánumban. A liturgikus ének maga is szemlélődés. Ahogy az idegen nyelv lelassítja, és ezzel elmélyíti a szöveg befogadását, úgy az ének, különösen a melizmatikus ének szinte kikényszeríti, hogy a megszentelt szavak mindegyikét szótagonként és hangonként ízleljük végig. Az a szellemi erőfeszítés, amelyet a hívő a liturgia megszólaltatása és megértése érdekében tesz, mentalitássá válik benne, beépül mozgásába, légzésébe, hangulataiba és gondolkodásmódjába.

4. Sietek leszögezni, hogy amit mondtam, nem jelenti a liturgia professzionalizálását. A paraliturgikus ájtatossági formák, a népnyelvű gregorián és a népének nélkül egy hűvösen elitista réteggkultúrába torkollnának a mégoly helyes kezdeményezések. De biztos vagyok abban, hogy a szeretet nem fogy el. Minél többet teszünk meg az istenszolgálatban, annál többet kapunk tőle; minél több energiát és időt fektetünk bele, annál szívesebben fektetünk bele majd még többet. Az egyszerűbb, népiesebb liturgikus jelenségek nem az elsődleges liturgia pótlására, hanem annak ihletésére keletkeztek. Minél fejlettebb és igényesebb a központ, annál többre képes a periféria.

5. Végül hangsúlyoznom kell, hogy a liturgia nem azonos a misével. Különösen a zsolozsma jelentőségére kell minduntalan fölhívni a figyelmet, bár a többi szertartástípus is megérdemelné a részletes tárgyalást. A mise vitathatatlanul az Egyház liturgikus életének csúcspontja, de nem a mise a legtöbb szöveget mozgató, a „leginformatívabb” szertartástípus. Ez a zsolozsma. A liturgia tanító karaktere itt nyilvánul meg igazán, itt alkalmazza a legtöbb és a legváltozatosabb szöveget, itt bánik igazán alkotó módon a bibliai és a nem bibliai eredetű tételekkel. Egyelőre a pápák és a II. Vatikáni Zsinat egyértelmű állásfoglalásai sem voltak elegendők ahhoz, hogy a zsolozsma valódi népliturgiává váljék. A misétől viszont nem lehet elvárni, hogy az élet egészét átjárja, hiszen természeténél fogva csúcspont. Az ünnepi ebéd főfogása nem helyettesítheti a mindennapi kenyeret.

A zsolozsma kiváltképp alkalmas arra, hogy háziliturgiává váljék. Az elmúlt évszázadban sokan kárhoztatták a nyugati liturgia klerikális jellegét, de az egészséges laicizálódást általában nem ott szorgalmazták, ahol hiteles és indokolt lett volna. Nem az eredendően papi liturgiát helyes laikusokkal végeztetni, hanem hozzáférhetővé kell tenni azt a liturgiát, amely természeténél fogva nem klerikális. A körülményekhez megfelelően alkalmazott zsolozsma legjobb eszköze lehet a mindennapok megszentelésének, annak, hogy a magánház családgyház lehessen.

*

A megtanult, megértett, áténekelt, átímádkozott, átcelebrált liturgia tehát tartalmazza a hitet. Egyszersmind eszközt és programot ad bensővé tételére, hogy az ember testét, lelkét és egész életét áthassa. Hogy „tapadjon belső részeihez – adhæreat in visceribus”, ahogy egy áldozás utáni ima mondja.

ÉLETRAJZI ADATOK: Szerző 1978-ban született, az ELTE BTK Latin Nyelvi és Irodalmi Tanszék adjunktusa, valamint a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei tanszékén óraadó tanár. Szakterülete a liturgiátörténet, a vallástudomány és a középkori latin filológia. Három szövegkiadással kiegészített doktori dolgozatát „*Rubrica Strigoniensis. A középkori Esztergom liturgiájának normaszövegei*” címmel 2008-ban védte meg „*summa cum laude*” eredménnyel. Számos tanulmány, cikk és tudományos munka szerzője. (foldvary.miklos@btk.elte.hu)

VERBÉNYI ISTVÁN

„Servitium humile Liturgiae Sacrae”

– *avagy OLT és MALEZI három évtizedes intézményi tevékenység*^{*}

Urunk, Jézus Krisztus az üdvösség történetének legnagyobb eseményével megváltotta az emberiséget. Meghatározott bizonyos jeleket, amelyek a láthatatlan kincseket jelzik és közvetítik az ember számára. Ezeknek a kidolgozását azonban Egyházára bízta. Erről szól a liturgia története. Jelen összefoglalásban a *Liturgia ünnepléseinek* előkészítéséről lesz szó. A témát kizárólag két intézményi tevékenységre szűkíttem, mert a kettő szerepe a II. Vatikáni Zsinat rendelkezése szerint összetartozik. Összességében közel három évtizedet dolgoztam e két intézményben.

Római tanulmányaim befejezése után, 1983-ban tagja lettem az *Országos Liturgikus Tanácsnak*. Apró részfeladatokkal bíztak meg. A tagoknak lehetőségük nyílt szakmai cikkekkel, könyvekkel megjelenni a magyar egyházban. Új Ember, Vigília, Szolgálat, Magyar Kurír céljaik szerint segítették az ismeretszerzés lehetőségeit. Nem is szólva a Szent István Társulat és az Ecclesia Szövetkezet nagyobb lélegzetű kiadványairól.

Külön ki kell emelnem, hogy az Áldások könyvének munkálataira 1994-ben kaptam megbízást, és személyes irattáramban megtalálható az a levél, amelyben már a 2012-ben kiadott könyv teljes koncepciója szerepelt.

Szinte teljesen észrevétlenül indult az Liturgikus Intézet. Betegségem miatt lemondtam plébániámról, de rövidesen meghívást kaptam a szervezési feladatokban való részvételre. Szinte elfeledkezve betegségemről, segítettem az alapító okirat és a szükséges iratok elkészítésében. A Püspöki Konferencia 2001. dec. 13-án bízott meg a Magyar Liturgikus és Egyházzenei Intézet vezetésével, amely 2002. január 1-vel kezdte meg működését.

1. A LITURGIKUS SZEKCIÓ FELADATAI

Az Alapító Okirat az általános rendelkezések után a liturgikus és az egyházzenei szekció feladatairól aprólékosan rendelkezett. A liturgikus szekció feladatai: figye-

1 * A Liturgikus Intézet fennállásának tízéves évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen elhangzott előadás szerkesztett változata.

lemmel kíséri az Apostoli Szentszék liturgikus és egyházzenei rendelkezéseit, a róluk megjelent kommentárokat, és ezekről informálja a tevékenységét szakmailag felügyelő püspökök útján a Püspöki Konferenciát.

Javasoltam, hogy az Intézetnek legyen védőszentje *Tomasi Szent József Mária* theatinus, bíboros (1649-1713) történész, liturgikus, biblikus és teológus személyében. Krisztina királynő római könyvtárát látogatta, számos liturgikus forrás kiadója és magyarázója volt. VII. Piusz pápa 1803-ban boldoggá, II. János Pál pápa szentté avatta 1986. okt. 12-én, ünnepe: január 1. Tudományos munkásságát Ildebrando Scicolone OSB kutatta ki doktori dolgozatként². – Méltó lenne, hogy éppen mennyei születésnapján induljon a Liturgikus Intézet. Sajnos, ez a kérés nem valósulhatott meg.

A feladatok:

1. gondoskodni az OLT által előkészített és a Püspöki Konferencia által jóváhagyott *liturgikus művek kiadásáról*;
2. fordítók, lektorok és szakértők *felkérése* az OLT és a Püspöki Konferencia által kijelölt püspök megbízása alapján;
3. mielőbbi kiadásra *előkészíteni* a még hiányzó és véglegesnek szánt liturgikus könyveket;
4. *gondoskodni* a katolikus lapokban rendszeresen megjelenő liturgikus információkról és tanulmányokról;
5. *összeállítani* liturgikus ismeretterjesztő kiadványokat. Liturgikus kérdésekben kapcsolatot tartani az írott és elektronikus sajtóval. Előkészíteni és *megjelentetni* saját kiadású liturgikus és egyházzenei folyóiratot és honlapot;
6. *kapcsolatot tartani* a külföldi Püspöki konferenciák Liturgikus Intézeteivel;
7. időnként az aktuális liturgikus kérdésekről *konferenciákat* rendezni;
8. javaslatokat tenni a különféle *istentiszteleti formák megújítására*, szem előtt tartva, hogy a liturgiának a bensőséges, hitet ébresztő és erősítő vonása egyre inkább megvalósuljon;
9. *információkat* beszerezni a tanfolyamokon, főiskolákon folyó liturgikus képzésről, a szakemberek továbbképzéséről, egységes szellemiségének kialakítására;
10. *koordinálni* a liturgia, az egyházzene és az egyházművészet szakembereinek együttműködését;
11. előkészíteni – az egyházzene jeles képviselőivel együttműködve – egy új, egységes, zsinati előírásoknak megfelelő, jól kezelhető Ima- és Énekeskönyv kiadását.

2. AZ INTÉZET KEZDETEI ÉS RÖVID TÖRTÉNETE (2002-2011)

Helyileg a Bp. V. Szabadság téren lévő Katonai Ordinariátuson, az OLT iroda előszobájában kaptunk helyet. Itt működünk 2003. augusztusáig, amikor átköltözhattünk a

² *Il Cardinale Giuseppe Tomasi di Lampedusa e gli inizi della scienza liturgica* – Analecta Liturgica, 5. Roma, 1981.

Bp. VI. Városligeti fasor 42. szám alatti Püspöki Irodaházba, ahol elfoglalhattunk öt irodai helyiséget és egy alagsori könyvtár kiképzésére alkalmas helyiséget.

Az Intézet szervezésével együtt a személyi feltételek is biztosítva voltak. Ezek szerint: *liturgikus* szekciót: Füzes Ádám (2004. 05.31-ig), Káposztássy Béla (2010-ig) és külső munkatársak; *egyházzenei* szekciót: Varga László és Vavrincez Veronika (2004-ig) és külső munkatársak alkották. Az első ügyintéző február végén elment, majd Varga Valéria vette át az adminisztrációs munkát.

Jelentős változást jelentett a MKPK 2007. márc. 8-i határozata az OLT – MALEZI összevonásáról a Liturgikus Intézetbe. Könyvtára, és teljes irattára az Intézet tulajdonába került. Ez személyi változásokat is jelentett. A MALEZI új képviselője: Bosák Nándor püspök úr lett, aki Konkoly István püspök úrtól vette át az MKPK-ban a liturgikus ügyek intézését. Így Intézetünk is hozzá tartozott. További liturgikus püspökök: Veres András szombathelyi és Beer Miklós váci püspökök. Az intézeti munka segítésére létrehozta a Konferencia az egyházmegyék képviselőiből a Szakértői Testületet, amelynek 1. ülése júl. 3-án, 2. ülése okt. 4-én volt.

Betöltve 70. életévemet, többször is kértem felmentésemet az MKPK szabályzata szerint. Ezt csak 2011, aug. 31-én kaptam meg. Szept. 7-én átadtam hivatalomat utódomnak, Kajtár Edvárdnak.

3. KÖNYV- ÉS FOLYÓIRAT-KIADÁS, ELŐADÁSOK

Az Intézet megalapítása előtt is részt vettünk az Új Ember kiadásában megjelent nagyheti füzet szerkesztésében. Személyes felkérést kaptam több külföldi országban kedvelt havi misefüzet szerkesztésére. Ez a 2002. szeptembertől havonként megjelenő *Adoremus*-ban valósult meg több szerző együttműködésével fokozatosan bővülő tartalommal. Ez már tíz éve nagy sikernek örvendő füzet. Nem liturgikus könyv, de a célja nem is az. Ebből gyakorolnak a ministránsok, az olvasók liturgikus ismereteiket gyarapíthatják, sőt kifejezetten nagy sikert jelentett az elmélkedések bevezetése, amelyet felkérés szerint minden hónapban más és más szerző ír. A lejáró füzeteket olvasmányként kórházakba, Erdélybe, és Kárpátaljára viszik. A füzetnek sok külföldi előfizetője is van.

Az Intézet munkatársai az oktatásban is részt vettek kezdettől fogva. Egy évig, 2002. október 1-től kéthetenként, hétfőn este az Egyetemi templomban tartottunk előadásokat váltakozó liturgikus előadókkal „*Liturgia és Elet*” címmel, amelynek témája: A liturgikus ünneplés szerkezete és törvényszerűségei.

Az Intézet munkatársai kezdettől fogva média tevékenységet is folytattak és végeznek ma is. Felkérés alapján a Katolikus Rádióban – több mint hét éve – minden hétfőn tartok 10 perces liturgikus előadást *Elet Krisztussal az Egyház közösségében* címmel. Okt. 22-én a 378. előadás hangzott el. Folyamatos téma mellett aktuális kérdések is sorra kerülnek. Hónapok óta az Áldások könyvének magyarázata történik. Ugyancsak bekapcsolódtunk a Kántorképző, Kántor-továbbképző és Karnagyképző liturgikus oktatásába.

Közreműködésünkkel kiadott könyvek:

Direktórium Magyarország latin szertartású egyházmegyei részére (évenként);

Naptárak előkészítése, kiadása (SZIT, Új Ember, számos kiadó részére);

Négyszólamú Motetták Vegyes Karra című kötet (2003);

Culmen et Fons című kötetünk saját kiadás (2004);
Redemptionis Sacramentum instrukció magyar nyelvű kiadása (2004. jún.);
A szentmise olvasmányai különféle szükségletekben és a votív (megemlékező) misékben (2004, OLT);
 Lisznai Szabó Mária: *Az összhangzattan alapjai* című kiadvány az OMCE-MALEZI kiadásában (2004. nov.);
Népi jámborság és liturgia instrukció (2005. nov.);
Documenta Musicae Sacrae kiadványunk könyvbemutatója (2005. ápr.14.);
A házasságkötés szertartásának rendje 2. kiadás (2006);
Egyetemes könyörgések az ádventi és karácsonyi idő köznapjaira (2006);
Újabb szentek miseszövegei I. oltárkönyv (2006);
Újabb szentek miseszövegei II. szédesznél (2006);
Újabb szentek miseolvasmányai (2006);
 'Summorum Pontificum' kezdetű, az 1970-ben végrehajtott reform előtti római liturgia használatáról szóló motu proprio, és a hozzá kiadott apostoli levél (2007);
Mária-misék gyűjteménye (2008);
Mária-misék olvasmányai (2008);
Kiegészítő füzet az Imaórák liturgiájához (2008);
A szentmise olvasmányai gyászmisékhez (2008);
Psallite sapienter (2008) – Tanulmánykötet Béres György 80. születésnapja alkalmából;
Praeorator, Liturgikus Vezérkönyv (2009);
 'Pro multis' matrica;
Római Misekönyv Általános Rendelkezései (2009);
 Bár az Ecclesia Dei Pápai Bizottság 'Universae Ecclesiae' instructio magyar fordítása elkészült, a MKPK-hoz benyújtottuk, de kiadására nem került (2011).
A keresztes és bérmlás szertartásának rendje (2011) – kétszínnyomású, változatlan kiadás;
Aldások könyve (2012).

Külön meg kell említeni a liturgikus folyóirat kérdését. 2002-ben még nem szándékozott folyóiratot indítani az Intézet. De már az első hónapokban Dr. Udvardy György püspök úr kifejezte szándékát liturgikus-kateketikai folyóirat kiadására, amelyhez együttműködésünket kérte. A tervek szerint 2003-tól két havonként terveztük megjelentetni, megvalósítása ebben a formában nem sikerült.

A **Praeconia** folyóirat kiadása 2005-ben vetődött fel (minden kiadói és technikai munka, jog és kötelezettség), laptulajdonos: Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola (PPHF). A MALEZI – akkori vélemény szerint – egy nagyköltségvetésű, hatalmas intézmény (MKPK) egy részlete –, ez bonyolultságot ad sok-sok ügynek, lelassítja esetleg az ügyek lebonyolítását (a MALEZI fel van készülve technikailag, személyileg, pénzügyileg egy ilyen feladat – kiadói tevékenység – kivitelezésére?). Félő, hogy túl sok „központi tanácsadónk, iránymutatónk, javaslattevőnk” lenne. Megkísérthetne (ez nem szükségszerű) egy burkolt megfelelési kényszer a fenntartó felé – vélekedtek egyesek meggyanúsítva az Intézetet.

2006-ban jelent meg az első összevont szám, majd Kajtár Edvárd más elfoglaltságai miatt lemondott, utána Füzes Ádám vette át a szerkesztését. A kiadás a Szent Ist-

ván Társulathoz került. A szerkesztőségről lekipásztori munkája miatt Füzes Ádám 2010-ben lemondott, és Pákozdi István kapott megbízást. Ma a Liturgikus Intézet a folyóirat kiadója.

A folyóirat munkálataival kapcsolatban többször szóba került egy Liturgikus Egyesület vagy Társaság alapítása, de csak a tervezésig jutott el az ügy.

4. KÖNYVTÁR ALAPÍTÁSA ÉS BESZERZÉSEK

A szakszerű munka végzése megkövetelte a szakkönyvtár kialakítását. Amint a Püspökházi Irodaházba költözött az Intézet, magánkönyvtáram folyóiratait az Intézet számára felajánlottam. Ugyanakkor folyamatosan vásároltunk, és kaptunk könyv adományokat. A megjelent liturgikus könyveket is beszereztük, a latin (editio typica) nyelvűn kívül német és olasz nyelven is. 2007-ben az OLT-tal való összevonás alkalmával az irattár és könyvtár is bővült.

5. SZIMPÓZIUMOK

Az Alapító okirat feladatként állította az Intézet elé, hogy konferenciákat rendez. Mi ezeket 'szimpórium'-nak neveztük el. Általánosságban elmondható, hogy sikerük változatos volt. A két legkiemelkedőbb a *Culmen et fons* és az *Isten ígéje a liturgiában* volt.

2002

2001. márc. 28-án jelent meg a *Liturgiam authenticam instructio* a nemzeti nyelvek használatáról. Magyar fordítása még ebben az évben megjelent, de jelentőségét akkor még nem értettük. A külföldi szakemberek véleménye is erősen megoszlott, nálunk pedig támadásnak és értelmetlennek vélték e tárgyban konferencia megtartását. Irányt mutatott a liturgikus könyvek nemzeti nyelvű fordításainak elkészítésében.

2003

Jún. 20-26-ig Dobogókőn tartották az Európai Nemzeti Liturgikus Tanácsok titkárainak találkozóját, amelyen a *Liturgiam authenticam* instructio hatása és problémája volt a téma. Az Intézetünk munkatársai a ránk bízott munkába bekapcsolódtak, és részt vettek a konferencián;

dec. 4. „*Culmen et Fons*” szimpórium a motu proprio és a Liturgikus Konstitúció évfordulója alkalmából;

dec. 8-10: Zeneakadémia: *A motu proprio kiteljesedése a Sacrosanctum Conciliumban*. – Elindulás, fejlődés és új kibontakozás. Az Intézet munkatársai előadóként is részt vettek.

2004

márc. 27. „*Gregorius Praesul*” címmel szimpórium a Nagy Szent Gergely Jubileumi év alkalmából;

júl. 25-31. Nemzetközi „*Orgeltagung*” rendezvénysorozat a német Orgonabarátok Társaságával közös szervezésben, amely két éves előkészítő munkát igényelt. Fő szervezője: Áment Lukács OSB orgonaművész volt;

okt. 16. Gregorián nap Vácon a MALEZI, az OMCE, a Gregorián Társaság és a

Váci Egyházmegye közös szervezésében;

nov. 18. Szimpózium „*Az Eucharisztia – Csúcs és Forrás?*” címmel.

2005

nov. 17. Szimpózium „*Népi jámborság – Liturgia*” címmel, könyvbemutató.

2006

máj. 4. Tanulmányi nap és tárlat „*Kálvária – Pieta – Feltámadás*” címmel a MALEZI és a Vox Artis Alapítvány közös szervezésében;

nov. 17. Szimpózium „*Amit Isten egybekötött*” címmel a házasságról.

2007

jún. 7. Béres György atya köszöntésére „Pro Cultura Christiana” díjátadó ünnepsége;

nov. 22. Szimpózium a „*Musicam Sacram*” egyházzenei instrukció megjelenésének 40. évfordulója alkalmából.

2008

márc. 1. Ősbemutatók az adventi ó-antifónák szövegére Béres tanár úr 80. születésnapja alkalmából (Bp. Egyetemi templom);

[augusztus 21–24 'XVI. Benedek pápa és a Szent Liturgia' Nemzetközi konferencia Budapest];

okt. 16. Isten ígéje a liturgiában – Ünnepi szimpózium a Biblia éve alkalmából.

2009

A papság évében – hivatkozva a számos programra – nálunk a szokásos szimpózium elmaradt. Pedig lehetett volna liturgikus vonatkozásokat említeni.

2010

Okt. 27-én A lelkipásztori kisegítők részvétele a liturgiában.

2011

Az év elején még megtervezett konferencia – személyi változás miatt – törölve lett.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Visszaemlékezésemnek ezt a címet adtam: „*Servitium humile Liturgiae Sacrae*” – avagy OLT és MALEZI három évtizedes intézményi tevékenység. Meggyőződésem, hogy a liturgia ügyét – előkészítés, kiadványok, szervezések stb. – csak ezzel a lélekkel lehet végezni. Az alap: a személyes meggyőződés és a liturgia szeretete. A Legszen-
tebbhez kell hozzányúlni emberi eszközökkel, és amikor közel kerülünk hozzá, akkor mindig félelemmel tölt el ez a közelség. Csodálatos volt számomra tanári és oktatói munkám során észrevenni a hallgatók szemében azt a ragyogást, amikor meg tudtam éreztetni velük, hogy Krisztus és az ő Egyházának jelei által közeli személyes kapcsolatba kerülhetünk vele.

1961-ben szenteltek pappá. Így neveltetésem a Tridenti liturgiához köt gyerekkoromtól kezdve. Nehéz volt a változásokat elfogadni, nem szélsőséges módon, hanem az Egyház szándéka szerint. Mielőtt megjelent XVI. Benedek pápa *Summorum Pontificum* motu proprioja, kaptam egy e-mailt: na, mit szólsz hozzá? Nem kellett zavarba jönni, mert csak az Egyház szándéka szerint végeztem mindig feladatomat.

Számos könyvet olvastam e témában. Számomra a legérdekesebb volt: Ricardo Reyes *L'unità nel pensiero liturgico di Joseph Ratzinger. 2011. okt. 13-án volt a S. Anselmón a könyv bemutatója, a doktori védése pedig előtte májusban. Az Ephemerides Liturgicae 2012. évi száma már 'új liturgikus korszakról' beszélt.*

Mielőtt az utolsó hitvallásomat megtenném, minden intézeti vagy külsős munkatársamnak, még a gáncsoskodóknak is köszönöm tevékenységét. Az Intézet pedig továbbra is szolgálja a Magyar Egyház liturgikus ügyeit. Záró mondatom, ami kimondatlanul is életelvem: *Servitium humile Liturgiae Sacrae usque ad horam ultimam vitae meae!*

*

ÉLETRAJZI ADATOK: *a Szerző protonotárius, kanonok. Korábban szemináriumi előjáró és tanár, majd albertfalvi plébános, nyugdíjba vonulásáig a MKPK Liturgikus Bizottságának intézetvezetője volt. Munkásságát a Püspöki Konferencia Pro Ecclesia Hungariae kitüntetéssel ismerte el. A Magyar Szalézi Tartomány szalézi munkatársának a tartomány érdekében kifejtett odaadó szolgálataért Don Bosco díjban részesítette 2013-ban. (verbenyi.istvan@gmail.com)*

Kevésbé sötét időkben az istentisztelet egykettőre hasonlónak válik ahhoz a szertartáshoz, amelyet a világi királyok tiszteletére szokás tartani. Nem azt ál-lítom, hogy Istennek nem tetszőek az ilyenfajta ünneplések, bár ezek inkább az Ótestamentum szellemében gyökereznek, mintsem az Újtestamentumében. De megtörténhetik, bocsánat a kifejezésért, hogy Isten ebbe beleun. Az Úr mindig itt élt, és itt is él köztünk szegény ember képében. Bármikor eljöhet az a pillanat, amikor úgy dönt, belőlünk is ilyen szegény embert csinál, azért, hogy a szegény emberek befogadjanak és tiszteljenek bennünket, szegény ember módjára. Mert csakis így találhatjuk meg újra azt, amit ő maga annyiszor tapasztalt Galilea országútjait járva: a nyomorultak vendégszeretetét, azt az egyszerű fogadtatást, amiben az érkezőt részesítik. Ő a szegények között akart élni, és velük akart meghalni is. Mert Ő a Húsvétot megelőző baljós napokban nem úgy ment a halál felé, vagyis Jeruzsálem felé, ahol feláldoztatott, mint ahogy egy gróf menetel csapatai élén. Szegény emberek között gyalogolt, akik gondolni se mertek soha arra, hogy bárkivel is szembeszálljanak, akik egészen kicsire összehúzták magukat csak azért, hogy észrevétlenek maradhassanak a lehető leghosszabb időn át... Mi is húzzuk hát össze magunkat, a lehető legkisebbre! De nem azért, hogy egérutat nyerjünk a halál elől, hanem, hogy ha úgy hozza a sors, akkor elszenvedjünk, mint ahogy elszenvedte Ő maga is. Hiszen valóban úgy történt, ahogyan az a Szent Evangéliumban meg van írva, olyan volt, mint a bárány, melyet a mézsáros elé visznek.

Georges Bernanos

ERWIN MÖDE

Szent idők

Liturgikus ünnepek és rítusok: összeköttetésben az örökkévalósággal

1. ÜNNEPEK ÉS RÍTUSOK: AZ EMBER BEVONÁSA A KOZMIKUS HARMÓNIÁBA

1.1. *A realitásérzék mint a kozmosz fázisai iránti érzék*

A „szent idők” témaköréből adódik a feladat, hogy reflektáljunk az „ünneplő ember,” illetve az „ünneplő közösség” fogalmára, és ezzel az egyén és a közösség alapvető kapcsolatára az ünneppel és a rítussal, amely számára a kozmikus és örök valóság felé mutató út. Elmélkednünk kell tehát arról, hogy kicsoda is az ember mint az ünneplés szubjektuma, hogy mit jelent számára az ünnep és a rítus, illetve hogyan hat testére és lelkére.

Az ősi, természeti embert semmiképpen sem lehet egyszerűen történelmi ténynek tekinteni, olyan valaminek, amely valamikor létezett, de egy idő után elérkezett létezése végéhez – bár az ősi embert a történelemtudomány képes megjeleníteni. Mégis az ősi ember helye nem annyira egy történelmi korban van, mint *bennünk magunkban*. Ezért az empirikus természettudományi megközelítés számára megfoghatatlan, viszont *ábrázolni* lehet a vallás, a művészetek és a szellemtudományok keretén belül. És nem utolsósorban egyfajta „önkifejezésre” jut a vallási ünnepekben. Ebben az „önkifejezésben” az ősi ember indirekt, közvetett módon mutatja meg önmagát azáltal, hogy *szellemi* világát ábrázolja.¹

Az ősi, természeti embert úgy éljük meg, mint a *kozmosznak* olyan részét, amelynek feladata, hogy *harmóniában* éljen a világmindenséggel. A kozmikus mozgás, mint például az égitestek mozgása, vagy az évszakok örökké visszatérő változása, megadják számára az állandóan érvényes, *szellemi rend* bizonyosságát, ahol saját létezése és cselekvése elveszíti önkényes és abszurd jellegét. Itt jut érvényre Martin Heidegger megfogalmazása: „Homo religiosus non est liber.” Ez a homo religiosus a kozmoszba való beágyazottságában, illetve visszacsatoltságában (ezt jelenti a fogalom) megtapasztalja a teremtettség valóságát a világmindenség dinamikus rendjében. Az említett kozmikus mozgásból és a szemlélésből evidenciát és bizonyosságot nyer, hogy egyes konfigurációk adott időszakokban újra meg fognak jelenni. A kozmosz – a maga örökké ismétlődő alakzataiban – a „koherens alapja és háttere mindannak, ami a mitológiában megmutatja emberi arcát.”²

Így az ősi, természeti ember a külső megfigyelés (pl. az égitestek) által, valamint a belső szemlélődés útján tud a „nagy értelem” (az I-Ging fogalma)³ által hordozott vál-

1 Vö. K. Kerenyi: *Antike Religion*, München-Wien 1978, 43-68.

2 Uo., 43.

3 Az I-Ging (vagy Yi Jing) egy bölcsességi és jóskönyv címe: „A változások könyve.” Fel-

tozásról; az idők sorsszerű váltakozásáról, amely számára éppolyan precíz módon zajlik le, mint az egymást váltó csillagképek felkelése és lenyugvása. Az ősi ember misztikus-vallásos fázisérzése nem más, mint egy „magában a kozmoszban megalapozott realitásérzék.”⁴ Az emberben mint mikrokozmoszban létrejön a makrokozmoszban lejátszódó folyamatok „érzése.” Ezáltal az „idő” megszűnik absztrakt fogalom lenni, és a lineárisból átível a ciklikusba. Az absztrakt időből *idő-alakzat* lesz. Az idő-alakzat szerkezete pedig csúcspontokból, fordulópontokból és *fázisokból* áll. Egy fázis az, amelyik megmutatkozik, a létezés titkából kibontakozik. Ebből a fázis-érzésből ered az idő *megszentelése* és az ember *megszentelése*. És itt sejthetjük, hogy a misztikus-vallásos fázis-érzés hordozza magában az „ünnepélyesség érzését” (K. Kerényi). Az utóbbi az ünneplő ember „teljes értékű lelki realitása.”⁵ Ez valami egészen megkülönböztető dolog, és ebből vezethető le az „ünnepélyesség minimális definíciója,”⁶ ahogy K. Kerényi megfogalmazza.

1.2. Az ószövetségi ember: Transzcendencia és ünnepélyesség „Isten orcája előtt”

Az „ünnepélyesség érzése” az ószövetségi embernél is a *kozmosz fázisok megtapasztalásából* ered, de az ő esetében még valami mást is figyelembe kell vennünk, mégpedig *Isten transzcendenciájához* való viszonyát.

Az ókori vallások (a zsidó monoteista vallás kivételével) nem a transzcendens irányába tekintenek. Isteneik evilágiak, és csak olyan értelemben tekinthetők transzcendensnek, amennyiben a mi létezésünk nem foglalja magában őket, miközben ők magukban foglalják az ember létét is. Ők ugyanis az élet és a halál istenei. Hogy mögöttük milyen erő áll, nem tudjuk. A görög-római, valamint az északi germán mitológia is a fátum sötéttségét helyezi mögöttük.⁷

Az ószövetségi ember vallási világa máshogy szerveződik, mint a politeista mitológiáké. Az Ószövetség vallása az egyetlen transzcendens Istenre, Jahwe-ra alapul, és ezáltal (mono-)teista módon épül fel. Az ószövetségi homo religiosus sajátossága tehát abban áll, hogy a szellemek által átítatott, lelkekkel teli kozmosz megélése (a nap, a hold és a csillagok az ószövetségi zsidók számára szellemek megtestesítői voltak) végső visszacsatolást kap a Jahwe-Isten iránti hitben, aki – ahogy az Ószövetség újra és újra hangsúlyozza – minőségileg végtelenül különbözik a (fiktív) istenektől. Ő a legmagasabb szintű, önmagában mindig teljes, az egész teremtetést átkaroló, lényegi és *személyes létezés*. Ezáltal a fátumból gondviselés lesz, amelyhez két fontos momentum kapcsolódik: a személyes Isten törvénye és irgalma.

Az ószövetségi zsidó munkája és kultusza „Isten orcája előtt” történik (Zsolt 21,7).

tehetően a legrégebbi fennmaradt kínai könyv (a Kr. e. 2. évezredből származik).

4 Lásd 1. végjegyzet, 47.

5 Uo., 47.

6 Uo., 47.

7 Ehhez ld.: E. Möde: *Psychospirituelle Lebensperspektiven. Glaubensimpulse therapeutischer Theologie*, Berlin 2008, 49 sk. A fátum jelentése (a latin *fari* = 'beszélni' szóból) tulajdonképpen a „sors szava.”

Mivel Jahwe örök jelenébe van elrejtve, ezért a munka és a kultusz végső soron konvergálnak. Néhány héber ige és főnév etimológiája segíthet ennek a megértésében: az „avd,” illetve az „avodah” kétféle vonatkozásban jelent olyasmit, mint „alkotni/teremteni.” Részben a „vd” Istenre, mint a világ teremtőjére és fenntartójára (Pankreator) vonatkozik, másrészt az ember általi alkotásra is, amely Isten szolgálatában kell, hogy álljon. Az „avad” szóval rokon az „èvèd.” Ez az embert, mint Isten engedelmes szolgáját jelöli. Az „avad Yahweh Elohim” kifejezés annyit jelent, mint Istennek hódolni. Az „avad” tehát itt az Isten előtti hódolatra vonatkozik. Ebből az igéből képezhető az „ovdim” kifejezés is, amely *Istenhez imádkozót* jelent.

„Ovdim,” Istenhez imádkozó – így nevezi az Ószövetség az öröklét felé forduló, „ünneplő embert.” A zsoltárok, mind a dicsőítő, mind pedig a panaszkodó énekek a legfőbb bizonyítékok számunkra az ószövetségi embernek az „Isten orcája előtti” ünneplésére. Az ünnepélyesség érzését *bárom dolog* hordozta:

1. A kozmikus élmény és a fázisérzés,
2. a Jahwe-ba mint az „idők Urába” vetett hit, és
3. a ciklikus és a lineáris idő egységének a megértése.

Az ószövetségi ember bizonyos volt abban, hogy a ciklikus és a lineáris idő egységet alkot. Ez pedig az Ószövetség „ünneplőesség-érzésének” második jele. Az idő a zsidók számára „a kezdetekből,” „Isten kezéből” származik (vö. Zsolt 31,16). Benne rejtőzik a világtörténelem értelme éppúgy, mint az egyén élettörténete, amelyeket a történelem mozgásának végső célja felől tudunk csak megérteni. Ha *prófétai időnek* tekintjük, akkor az idő és a tér „ünnepi teremmmé” válnak, amelyben az ember könnyek, örömök és imádság közepette készül a messiási örömlakomára, arra a nagy ünnepre, amely megszenteli a világtörténelem horizontját, és amelyben maga az idő is véglegesen feloldódik.

2. AZ ÜNNEP ALAPVETŐ JELLEMZŐI: ENGEDELMESSÉG A TEREMTŐ FELÉ, EMLÉKEZÉS ÉS IGAZSÁG

A történelem előtti „homo religiosus” ünnepélyesség-érzése a fázisérzésből származik, vagyis abból a belső bizonyosságból, hogy a változás és a konzisztencia lényegében együtt ismerhetők meg és egységet alkotnak. Minden újra visszatér. Az új nem más, mint a réginek az újonnan megjelenése (vö. Préd 1,9) – így lehetne röviden jellemezni a konzisztencia lényegét. Az *ismétlődést* nem valami mechanikus, steril dolognak képelték, hanem a termékenység bázisaként. Ez a teremtő erő alapelve. Az *egyetlen* létező a szilárd történészerkezetekben végtelen, alig átlátható változatosságban bontakozik ki, amelyet – ha időben közelítjük meg – *fázisoknak* látunk. Ebből lehet levezetni az ősi természeti népek ünnepeinek „ünneplő-voltát.” Az ünneplés valaminek a bejárását jelenti, egy *exsequium*-ot, amelyet egy instrukció pontos követése által valósítunk meg (lat. sequi = követni). A *rítus* fogalmát pedig az *engedelmesség* aspektusból közelíthetjük meg. A rítus önti a pusztá ismétlődést strukturált formába. Azt az ismétlődést, ame-

lyik persze nem nélkülözi a teremtő elemet, hanem éppen ciklikusságával hozza létre az átláthatóságot, ami által a szokásos, „rövid” emberi idő keretén belül megsejthetjük az időtlenséget és az *isteni örökkévalóság szentségét*. A rítus a teremtés szolgálatában áll azáltal, hogy létrehozza az átalakított transzcendens időt, amelyet végső soron *ünnepek* nevezünk.

Ha az ember *lelki* keresése legmélyebb mozgatórugójának a válaszra váró kapcsolat iránti törekvést⁸ tekintjük, akkor a rítusnak a következő funkciójához jutunk. Az ismétlés segítségével aktualizálja az ember találkozását egy lelki tartalommal. A ritualizált exsequium célja, hogy általa a *közvetlen* vallási bizonyosság, a megragadó evidencia lépjen a hit helyébe.

A rítus tehát a teremtő evidencia szolgálatában áll, a hathatós valóság tömörebb, sűrített jelenvalóvá tételének eszköze. Ezáltal a rítus hatékony *megjelentés*, az alkotó módon történő átadása és közvetítése annak, amely az ünneplő (a celebráns) számára objektív adottságnak számít. A *tiszta rítus* jellemzője, hogy közvetlenül nem valamilyen célhoz kötődik. Nem a vágyunk tárgyának megszerzésére irányul. Az ősi népek vallási gyakorlatáról fennmaradt ismereteink (például a totemállatok tisztelésének szertartása) a természet valóságának bemutatásáról tanúskodnak az ő vallásuk mítoszának keretében. A kozmikus és a lelki valóság egybeesnek, és a kifejezésnek egy adekvát szintjét keresik, az *ünneplést*. Az ünneplés az ősi emberek számára a „mítoszban élésnek” koncentrált kifejezése, az ószövetségi ember számára pedig a transzcendencia helye „Isten orcája előtt.”

Csak a tiszta, a konkrét cél nélküli ünneplés ajándékoz meg minket az *üdvözítő transzcendencia* áldásával. A *liturgikus* ünneplés tisztaságához tartozik, hogy az isteni kegyelemből ered, és nem az emberi okosságból. Ünnepelni annyit tesz, mint a *kegyelem* kinyilatkoztatását átélni. A római levél szavaival élve ez az a hely, ahol a létezésünk jogosultságát a legtisztábban élhetjük át „kegyelemből, és nem a tettek fejében” (Róm. 11,6). Az ünneplés isteni eredetéből és a teremtő kezdetből való táplálkozásából adódóan mindig *fiatalos*. A celebrálás mindig egy *egyszeri és megismételhetetlen* folyamat. Csak az ünneplésről való reflexióban kerül elő az „ismétlés” fogalma. Minden ünneplés ugyanis végső soron *nenomismenon*, vagyis az emlékezet szent tradíciója. Az ősi kultuszok azonban éppen a tradicionális jellemzőjük által követték a közvetlenség elvét. A mitologikus történet a kultikus tevékenységben a teremtő erő megjelenítésére szolgált. Ebben a szabadságban az is megvalósult, hogy még az isteneket is meghívták arra, hogy működjenek együtt a szertartásban, sőt a ceremóniákat az *istenek* játéknak tekintették. Csak az isteni kegyelem emelheti az ünneplést a kezdetek kezdetének a szintjére, ahol minden fiatal, üdvözítő és szeplőtelen, „mint az első napokban.” Az ünnep csak az emberi létezésnek és a közösség életének egy nem mindennapi, a hétköznapiakból kiemelkedő szintjén válik valóban ünnepélyessé. Ilyenkor valósul meg az „et renovabitur facies terrae” („és megújul a föld színe”). Ilyenkor az ünneplő emberek arcára fényesség költözik, és ez a fény rávetül a tárgyakra, amely által a tárgyak jelentést kapnak – ilyen módon pedig megújul „a föld arculata” és az ünneplők arca is.

8 E. Möde: *Christliche Spiritualität unter den Bedingungen der Moderne. Beten als psychospiritueller Akt geistlicher Transformation*, in: Internationale Katholische Zeitschrift Communio 37. évf. (2008. december), 625-635.

Az ünneplő kultikus cselekvés tehát *isteni utasításra* történik a szent tradíció keretében. Az ünnep a résztvevőit elsősorban nem egy történelmi tényre *emlékezteti*, hanem az időtől függetlenül meglátjuk a lényegét és kapcsolatba kerülünk vele, amely által az ünnep bemutatásában a *valóság* történik meg. A kozmikus történésbe ilyen teljesen tiszta módon úgy tekinthetünk csak be, ha ez a bepillantás kötelezően mindig ugyanabban a formában történik, és ezáltal eredeti, közvetlen, új és isteni is egyben.

Az ünneplés igazságtartalmához hozzátartozik a *kötöttség* és a *szabadság* dialektikája. A rítus kötött formája a pragmatikai külső. Aki azonban átadja magát az *abszolút kötöttség* kényszerének, az átéli a *beavatást*. Az ilyen résztvevő hirtelen egy szabad, isteni játék közepén találja magát, a teljes komolyság és az önmagunkat elfelejtő részvétel által mintegy felemelkedik ebbe a magasságba, és a megismerés egy különleges szintjére, az átalakulás és a teremtés szintjére jut. A kultikus kötelezettségből a „lét világossága” nő ki (M. Heidegger).

3. AZ ÁTALAKULÁS ÉS A VISSZAÉRKEZÉS ÜNNEPE: A KERESZTÉNY ÉRTELEMBEN TÖRTÉNŐ MEGVÁLTÁS

Az ünneplésről mint az isteni rendelés szerinti „szent játékról” korábban már szót ejtettünk. Ugyanilyen módon történik a keresztény ünneplés során a jelen és a jövő egymásra vetülése. A keresztség szertartásában például az újszülöttet a háromszemélyű egy Isten nevében mintegy belekeresztelik az Istenben rejtőzködő jövőbe. A terhesség nehézségei, a szülés fájdalma és fáradalma, a csecsemő gyarapodásáért és fejlődéséért érzett aggodalom a szertartás ünnepében egy mélyből fakadó „Igen”-né válnak, amelyet Istenben és Istennek, az „idők Urának” mondunk.

Az ünneplés mindig mélyből fakadó „Igen” az életre. Benne a remény mint a valóság ősi érzése elevenedik meg. Így például mind az ősi gyászszertartások, mind pedig a keresztény temetési szertartás az élet örökkévalóságába vetett hitről tanúskodnak, a kereszténység pedig ezt még kiegészíti azzal, hogy mindezt egy örök, személyes hatalom tartja fenn. Az ünnep lényegét tekintve mindig inkább derűt sugároz, a bánat csak másodlagos elem. A kereszt misztériumának bánatára is az jellemző, amit Friedrich Hölderlin az Antigonéről írt epigrammájában a görög tragédiára fogalmazott meg: „Néhányan hiába próbálják a legörömtelibbet boldogan elmondani. Itt számomra végre ez fejeződik ki, itt, a bánatban.”

Így ingadozik az ünneplés a derű és a bánat között. Az ünnepélyesség a komolyság és az öröm között valósul meg. Az ünneplés egy komoly vállalkozás. Az étellel szorosan egybefonódott komolyság az ünneplő örömteliségnek a forrása. Ez az egyik tudati síktól a másikkra váltásnak a katalizátora, az elidegenedéstől az autenticitásig, a gondtól az életig, a bajoktól az üdvös dolgokig. Az átváltás célja az egész ember; így van ez a keresztény liturgiában is. Az ünnep tehát *testileg* is megélt ünnep, amely az egész embert megszólítja, és felszólítja, hogy – ahogy egy régi egyházi ének megfogalmazza –, „gondolatait, szívét és értelmét” éppúgy vigye be ebbe az (átalakító) ünneplésbe, mint a testét a tartásával és a mozdulataival együtt.

A liturgikus keresztény ünneplés végső soron a teljes „test feltámadásának” elővételezése. A belső tartalomnak a külsőségekben, az autentikus testtartásban, a *tiszta mozdulatokban* kell igazán kifejeződnie. A büszke letérdel, az egyébként félénk énekel,

a kritikus szemléletű pedig szívében egyszerűvé válik, stb. Az ünnep varázsa az *ellentétek* hatalmában áll: az elválasztottból egység lesz, a bajból üdvösség. A káosz és az ijedelem, a feloldódás és a megmerevedés, a félelem és az unalom, a halál grimasza felolvadnak itt és beleolvadnak „Krisztus orcájába,”⁹ aki az élet bajainak megoldója, és egyben az üdvösség elhozója is. A keresztény ünneplés elüldözi a démonokat¹⁰ és ellenáll a felületesség ártó szellemének. Saját szabályai és sorrendje szerint újra és újra visszatér. Az ünnep és a rítus úgy tartoznak össze, mint az öröm és a komolyság. Együtt alkotnak strukturált egységet azért, hogy az emberben képesek valódi változást előidézni.

A hittel ünneplő ember számára a *liturgikus* ünneplésben tükröződik a jelen világ, de már „felcsillan az örökkévalóság fénye is”. Az ünnep lényegileg sokszínű. E világ halovány, kihunyó fénysugarát azonban túlragyogja az „örökkévalóság hajnalpírja”. Ez az ünneplő ember vigasza, vagy ahogy a Zsidókhoz írt levél kifejezi: „Eszerint a szombati nyugalom Isten népe számára van fenntartva” (Zsid 4,9). Ez az a nyugalom, amelyikben a sötét, nyomasztóan bizonytalan idő ajándékká válik, amelyet már nem pusztítónak élünk meg. Az ilyen ünneplésben az „ünneplő ember” (mint Mózes a Nébó hegyén, vö. MTörv 32,49) intuitív módon megsejtheti, hogy honnan jön, ki is ő valójában és hová tart. Ebben az ajándékként átélt időben a halálfélelem, a pusztulás előérzete eltűnik. Az igazi ünnephez hozzátartozik a múlandóság és a halál száműzése. Nagypéntek borúja persze valóság. De a liturgikus ünnep úgy emlékezik meg róla, hogy ez a sötétség közben feloldódik a húsvéti örömben és a húsvét fényében. „Visszajövök hozzátok, és szívetek örülni fog, és örömtöket nem veszi el tőletek senki” (Jn 16,22). János, a szentíró így fejezi ki az elveszített üdvösség visszatérését. Az ünnep varázsaához hozzátartozik a jelenlevő „kairosz,” a *megidézett boldogság* is.

Jézus búcsúszavai, amelyekben megígérte, hogy visszatér, az első keresztények számára nagyon közelinek tűntek. Uruk visszatérése, hétköznapi világuk vége számukra megélt jelenvalóság volt. Ezért nem volt szükségük túl sok különleges ünnepre. De az évtizedek múlásával a keresztény ünneplés és a hétköznapiak realitása, amelyek Jézus üdvözítő élete utózenésében kezdetben olyan bensőségesen összefonódtak, lassan kezdtek elválni egymástól. Az ünnepek ismét az idő bizonyos fordulópontjai lettek, amelyek a világ *megváltozását* és *megtisztulását*, az *élet megszabadítását* hirdették. Kialakultak az első keresztény ünnepnapok: a vasárnap mint az Úr feltámadásának ünnepe a hét nap ciklusában, valamint a húsvét mint a feltámadás ünnepe az év ciklusában.

4. A LITURGIKUS ÜNNEPLÉS MINT TESTILEG MEGÉLT ÜNNEP: A TESTTARTÁS MINT KOZMIKUS VALÓSÁG

4.1. *Zarándokolni és otthon lenni: állni és ülni*

A liturgikus ünneplés csak akkor autentikus, ha *testünkben* is átéljük, miközben a teret

9 Ehhez ld.: E. Biser: *Das Antlitz. Christologie von Innen*, Düsseldorf 1999, különösen a 17. skk.

10 G. Huber: *Raube Nächte – Stille Tage*, Leipzig 2010.

arra használjuk, hogy a belső, lelki tartalom egységet alkosson a testmozdulatokkal. Éppen a „belső” és a „külső” dinamikus egyensúlyában lesz az ünnep keret és ösztönző erő arra, hogy az egyén a közösségben megnyíljon a transzcendens felé. A liturgikus keresztény ünneplés során a *testtartások* már nem csak a belső hódolat kifejezőeszközei, hanem a *kozmosz valóságát* megjelenítő gesztusok, amelyben az időhöz kötött élet kiteljesedik. Az embernek ezt az idő keretei között történő egzisztenciális önmagára találását jellemezhetjük úgy, hogy „úton vagyunk.” Vallásos perspektívában ez az „úton levés” nem más, mint a *zarándok* vándorlása az előlegezett hazából a végleges, „örök haza” felé. Az ember vándorlását és otthonra találását jeleníti meg a liturgia az állás és az ülés gesztusában.

Az ember „Isten előtt áll,” mert teremőjével szemben tudatában van annak, hogy *a nyugalom ideje* számára még nem jött el. A zsidóságban elterjedt szokás szerint egy zaddik (igaz ember) előtt állni kell, mert ezáltal az ember elismeri, hogy vele összehasonlítva a megigazulásnak még csak a kezdetén „áll.” Az *állás* a megigazulás felé vezető út kifejezése, amelyre az ember még csak éppen hogy rálépett, és amelyet még maga előtt kell tudnia. Az Ószövetség Jákob-alakjában a zarándokló ember korai példaképet találhat (Ter 25-32). A zsidó hagyomány nagy jelentőséget tulajdonít annak, hogy Jákob idegenként él (vö. Ter 26,3), tehát még nem készült fel arra, hogy élvezhesse a letelepedés békéjét. Jákob mindaddig idegen (a héber *ger* szó idegent jelent) és zarándok marad, amíg meg nem éli a kibékülés nyugalalmát, amíg nem kötött békét minden elmúlt, jelenlegi és jövőbeni dologgal oly módon, hogy mindezekben felismeri és elfogadja Isten adományát. Csak miután „útjának” kövei „egyetlen kővé,” az „ewen schetia”-vá fonódtak össze, akkor hajthatja le erre a kőre nyugovóra a fejét és élheti meg az ég és a föld egységét (vö. a mennyei létráról szóló álom, Ter 28,10-20).

Amikor Jákob életének ennek az „ünnepi előestéjén” álmódóva visszatekint eddigi útjára, akkor válik számára nyilvánvalóvá, hogy ez az út a fényhez és a nyugalomhoz, az ünnep reggeléhez, illetve magához az ünnephez vezetett. A keresztény ünnepben tudatosan az ember Jákob-volta, és *Isten népének zarándoklása*. Sőt: minden liturgikus ünnep a maga rituális módján jelképezi a teremtmény visszatérését Istenhez, „reditus naturae ad Deum”-ot. Az *állás* és a meghajlás a numinózum, a Szent előtt ennek a mozgásnak, úton levésnek a liturgikus kifejezése.

A *változás* és a *nyugalom*, az *időben létezés* és az *örökkévalóság* tehát a keresztény liturgiában testileg is kifejeződnek. Amíg az állás a vándorlást és az út hosszúságát jelképezi, az ülés a *bazatérés* aspektusát fejezi ki. Az ülésben a zarándokló embernek Istenben való *megállapodása* jelenik meg. Az ember Isten szeretetében és gondviselésében otthonra lel. Ahogyan a zsoltáros mondja: „Minden oldalról körülveszel engem, és fölöttem tartod kezedet” (Zsolt 139,5). Hasonló felismerést fejez ki Krisztusra vonatkoztatva a Zsidókhoz írt levél: „Eszerint a nyugalom Isten népe számára van fenntartva” (Zsid 4,9). Krisztus előttünk járta végig az egygyé válás keresztútját. Feltámadása után megpihenhet, ez fejeződik ki a hitvallásban metaforikus formában: „és Isten jobbján *ül*.” Ez az ülőhelyzet Isten trónjával függ össze. Isten végtelenségében a *dinamikus teremő erő* és a *nyugalom* beteljesedve egygyé válnak. Ezért ülhet Jahwe „ha-kabod,” a dicsőség zsámolyán, az ő trónján, hiszen ő *egyszerre* a mozgás és a nyugalom. A jobbján ülő Emberfia a „visszatérést” egészen az utolsó mozzanatig, az „omégáig” beteljesítette. Átzarándokolván a világon egyesítette és „legyőzte” azt, hogy ne gyakorolhasson többé

fölötte hatalmat, és a nyugalanság ne érinthesse meg többé. Az „ülés” nyugalomban az Emberfia végső soron Istennel egy a *communio personarum*-ban.

A zsidó szabbathoz hasonlóan a keresztény *eucharisztia-ünnepnek* is az a hatása, hogy a visszatérés, a nyugalom és a leülés üdvözítő valóságokká válnak. Az *egységhez vezető út* beteljesül és megpecsételkedik. Ezért az ülés az ember privilégiuma. Az angyalokról mind az Ószövetség, mind pedig a zsidó hagyomány azt tartja, hogy állandóan Isten előtt „állnak” és hódolnak neki. Mint követek, megvalósítják Isten akaratát, és összekötik a fenti és a lenti, az evilági és a túlvilági valóságot. Védelmeszik az „ülő embert,” mert a nyugalom szent.

4.2. Az elesett és a meghajlott ember: leborulás és térdhajtás

Nincs olyan vándorlás, amelyben benne ne lenne az *elesés* lehetősége. Az esendőség sokkal inkább a teremtettség feltételeihez tartozik. E nélkül az ember és a teremtmény nem tapasztalhatná meg a *felemelés* kegyelmét. Az igazsággal való szembesülésben, az *ítélet során*, amikor az ember teljesen tudatába jut esendő állapotának, a földre veti magát. A titkos kinyilatkoztatás ezt így mondja: „Amikor megláttam őt, a lába elé hullottam, mint egy halott. A jobbát rám tette, és azt mondta: Ne félj, én vagyok az első és az utolsó” (Jel 1,17).

Mivel nincs vándorlás elesés nélkül, és mivel a liturgia az Istenként felismert kozmikus valóság jelenvalóvá tétele, ezért a *prostratio*, a leborulás bizonyos liturgikus aktusok során az Istennek való *önátadás* egyértelmű jele. De a *prostratio*-nál gyakoribb a *proskynesis*, a térdre borulás. E közben az imádkozó ember térdre ereszkedik (vö. 1Kor 8,54; Iz 45,23), kezeit a földre teszi és arcával megérinti a földet. Ez a teljes alávetés gesztusa. A *proskynesis* az ember egyik sajátos viselkedése az abszolút előtt, és a Jahwe-hit történetében már nagyon korán megjelenik. Dániel prófétáról ezt mondja az Írás: „Bement a házába, és felső termének Jeruzsálem felé nyíló ablakánál naponta háromszor térdre borult... és imádkozott” (Dán 6,11). A *proskynesis* a hódolat méltó gesztusa, amelyet istennel vagy istenként tisztelt uralkodókkal szemben tanúsítottak. Ezért az ókeresztények a konstantini korig elutasították a császár képe előtti *prostratiót*, illetve *proskynesis*t. Hasonlóan tilos volt a keresztények számára a mindenkor, istenként tisztelt uralkodó előtti tömjén áldozat is.[□] Krisztus az egyedüli „Úr,” aki „Isten jobbán ül.”

A liturgiában a *prostratio* a mai napig Isten mélyből jövő tiszteletének és a teremtménynek a teremtő számára történő *önátadásának* jelképe. A nyugati Egyházban megmaradt az a gesztus, hogy nagypénteken a pap az asszisztenciával együtt a liturgia kezdetén egy időre arcra borul (a keleti egyházban inkább a *proskynesis* a gyakoribb). Ez a gesztus a lenyűgöző megrázkódtatás és az önmagunk megsemmisülése érzésének szavak nélküli kifejezése. A *papi mimézis* a krisztusi megsemmisüléssel való azonosulást keresi. Ugyanez a *prostratio* kötelező gesztus mindazoknak, akik a nagyobb rendekben részesülnek.

Mindenszentek litániája alatt a szentelendők a presbitériumban arcra borulnak – miközben a püspök és az egész közösség térdel, és így adják át magukat Istennek. Azok a férfiak és nők is, akik a szerzetesi fogadalomban szentelik magukat egészen Istennek, a *prostratio* formájában borulnak le előtte a földre, hogy ezáltal fejezzék ki saját létük semmiségét Isten előtt. Az Szent előtti *prostratio*-ban mutatkozik meg az

ember számára élete nagy paradoxona, hogy teljes alázatában egészen önmaga, de ugyanakkor egy „egészen más valaki” is, aki beengedi magába a *megváltó elfogadást*.

A prostratio, illetve a proskynesis mérsékelt formája a térdhajtás. Iz 45,23-24-ben Jahwe saját magára esküszik ilyen szavakkal: „Önmagamra esküdtem, igazság jött ki számból, szó, amely nem tér vissza. Előttem hajlik meg minden térd, énám esküszik minden nyelv. Azt mondják: csak az Úrban van igazság és erő.” Az ember tehát térdet hajt az Istennel való találkozás során két dolog előtt is: először is Isten „igazságossága” előtt, amely az ember számára a törvény örökké való érvényében nyilvánul meg. Másodszor pedig a Kabod-Isten előtt, vagyis Isten dicsősége előtt, amely a jámboroknak az „erőssége.” A zsidó hagyományban a térdekhez az „örökkévalóság” és a „dicsőség” értékét rendelték. A térdek ezen tulajdonságokat hordozzák, amelyek egybeesnek Iz 45,24-gyel. A térdeplő imádkozó ember a saját „örökkévalóságát” és „megdicsőülését” keresi, végső célját és méltóságát teremtetőjének történő önátadásában.

Térdeplés közben a beszélő derékszöget formáz, miközben a térd a függőleges és a vízszintes irány metszéspontja lesz. A liturgikus térdelés a világtól való elszakadást és az imádkozónak Istenhez fordulását jelképezi. A térdelés a *megtérés* szembeszökő kifejezője. Ezért térdel a gyónó. A térdelésben véget ér a hétköznapi felület és monoton mozgalmassága. A vízszintes átfordul a függőlegesbe, a felfelé mutatóba: a mozgásból *ábitat* lesz.

A Filippiekhez írt levél himnuszba foglalja Krisztus önkiüresítését: „aki, bár Isten alakjában létezett, nem tartotta Istennel való egyenlőségét olyan dolognak, amelyhez, mint zsákmányhoz ragaszkodnia kell, hanem kiüresítette önmagát, szolgai alakot vett fel, és hasonló lett az emberekhez, külsejét tekintve úgy jelent meg, mint egy ember” (Fil 2,6-8). Az ember *térdhajtása* ebben a világban a túlvilág irányába nem marad példa nélküli. Analógiája és előzménye az *isteni Logos* alázata, amelyet a Filippiekhez írt levél Krisztus-himnusza dicsőít. Mind a prostratio-ban, mind a térdhajtásban a teremtmény ősi bizalma fejeződik ki a túlvilágból, Istentől érkező *üdvösséget hozó megváltás* iránt.

A keresztény liturgia feladata és kínálata éppen abban áll, hogy a transzcendensnek és a megváltásnak ezt a jellegzetességét a posztmodern kor embere számára ismét hitelt érdemlően és elfogadható módon hozza közel. Aki ezt a liturgiát ünnepli, az megszenteli az időt, és ezáltal az örökkévalósággal való kapcsolatát üdvösséghezó módon élheti meg.

Fordította: Kajtár Korinna és Péteri Attila

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző 1954-ben született Landshutban. Pap, pszichológus és teológus. A római Gregorianán tanult. Immár több mint két évtizede folytat pszichoterapeuta és tudományos kutató munkát. Tanszékvezető az eichstätti Katolikus Egyetemen, ő vezeti Németország egyetlen Keresztény Lelkiség és Homiletika tanszékét. Tagja a salzburgi székhelyű Tudósok és Művészek Európai Akadémiájának. (erwin.moede@ku-eichstaett.de)

NYIREDY MAURUS OSB

Az eucharisztikus imák eszkatológiája

A görög *eschata* (= utolsó dolgok) szóból képzett *eszkatológia* magába foglalja azokat a hitbeli kijelentéseket, amelyek az egyes ember végső sorsáról, illetve az emberiségnek és a teljes kozmosznak Isten által művelt végidőbeli újjáteremtéséről szólnak. Az Ószövetségben előforduló ilyen jellegű kijelentésekre jellemző, hogy az Isten által művelt eszkatológia az üdvösség történetéhez kötődik. Izrael alapvetően az ígélet és a beteljesedés törvénye alatt áll, amely a hit alapstruktúrája. Isten az ő népét az ő általa tervezett, de az ember által nem ismert beteljesedés felé vezeti.

Az Újszövetség az Ószövetség és a korai zsidóság eszkatologikus várakozását a Krisztus-esemény felől újra értelmezi. A szinoptikus hagyomány eszkatológiáját alapvetően az *Isten országa* fogalma határozza meg. Ez Jézusban ideiglenes formában jelent meg, végleges alakjában azonban akkor teljesedik be, amikor az Emberfia dicsőségesen újra eljön.¹ Ez az Eucharisztia értelmezése szempontjából is lényeges. Ugyanis mind a földi Jézus étkezései, mind az utolsó vacsora és az ősegyház eucharisztikus étkezései is az eljövendő Isten országa jegyében állnak. Az Eucharisztia ünneplése a mennyei menyegzős lakoma elővételezése (vö. Jel 19,9). Ezért minden eucharisztikus ünnepelés húsvéti jellegű. Az ősegyház napjaitól kezdve elsősorban vasárnap ünnepeljük, azon a napon, amelyen Krisztus a halottak közül föltámadt. Így az Eucharisztia elővételező részesedés a mennyei liturgiában és az eljövendő dicsőség „megízlelése”. Az Eucharisztia így a minden szolgaságtól megszabadított, megdicsőült teremtés jele és reménye. Benne nyilvánvalóvá válik, és jelekben elővételeztetik az, ami egyszer megvalósul, amikor Isten lesz minden mindenben (1Kor 15,28). Ezért annak, aki az eucharisztikus kenyeret eszi, már most örök élete van, és elnyeri a feltámadást az utolsó napon (vö. Jn 6,54). Ahogy az ószövetségi manna, úgy az Eucharisztia is az újszövetségi Isten népének étele és úti tápláléka. A manna azonban csak előképe volt Isten igazi kenyerének, amely a mennyből szállt alá és életet ad a világnak (vö. Jn 6,33). Aki ebből a kenyérből eszik, soha nem hal meg (vö. Jn 6,49-50. 58).²

Jézusnak minden eucharisztikus megnyilvánulása ilyen jellegű. Már az evangéliumi kenyérszaporítások (pl. Mk 6,33-44) is az Isten országáról szólnak, arról a félelemtől és létbizonytalanságtól megszabadított létről, amelynek az Isten országában lesz részese a megváltott emberiség. Ezt fejezi ki az a tény is, hogy a kenyérszaporítások szókinccse megegyezik az utolsó vacsora szókinccsével. A Márk evangélium szerint az utolsó vacsorán elhangzik – éppen az Isten országa jegyében: „Ez az én vérem, az új szövetségé, amely sokakért kiontatik. Bizony mondom nektek: többé már nem iszom a szőlőnek ebből a terméséből addig a napig, amíg az újat nem iszom Isten országában” (Mk 14,25). Frappánsan magyarázza ezt a helyet *Dóka Zoltán* református biblikus: „Jézus szavait az ún. *második pohárigé* zárja le. Lukács külön hagyományában a kenyérrel kapcsolatban is

1 Wolfgang Beinert (szerk.): *A katolikus dogmatika lexikona*, Vigília Kiadó Budapest 2004: eszkatológia címszó, 161-167.

2 *Katholischer Erwachsenen Katechismus*, Verlag Friedrich Pustet Regensburg, 1985, 345-346.

olvasunk hasonlót. Az 1Kor 11,26-ban Pál is utal az úrvacsorával kapcsolatban Jézus parúziájára. Valószínű tehát, hogy ez az eszkatologikus kitekintés kezdettől fogva hozzátartozott az úrvacsora ünnepléséhez. Jézus szava ünnepélyes kinyilatkoztatás-formulával vezeti be az eszkatologikus ígéretet: „*Bizony mondom nektek...*” A „*nem iszom többé*” talán arra utal, hogy a vacsora során Jézus maga is ivott bort. Mivel azonban a szerzési ígék sehol sem tételezik fel, hogy Jézus együtt evett és ivott a tanítványokkal, valószínűbb, hogy a kifejezés átfogó jellegű és arra az asztalközösségre céloz, amelyben Jézus egész földi útja során részesítette a tanítványokat, de a vámszedőket és a bűnösöket is. Így az utolsó vacsorával máris elkezdődik Jézus asztalközösségének az a formája, amelynél ő „nem iszik”, hanem maga lesz az asztalközösség étele és itala (vö. 10,45!). Az úrvacsora tehát egyfelől magában hordozza a földi Jézus asztalközösségének emlékét, és realizálja azt a tanítványok között, másfelől Jézus sajátos ajándékát jelenti a közbeeső időre, amíg meg nem jelenik Isten országának teljessége, amikor Jézus „újra iszik”. Jézus az üdvösség teljességét is mint asztalközösséget írja le, amelyben maradéktalanul teljessé válik Jézus és a gyülekezet, Isten és az ember közössége. Minden úrvacsoravétel e végső teljesség reményében történik, s maga Jézus is ezzel a reménységgel indul a halálba”³

Ezt az eszkatologikus kitekintést azért is fontosnak tartom hangsúlyozni, mert jó néhány hittankönyvet, sőt teológiai munkát is kézbe véve, ezt sehol nem láttam megfogalmazni. Lehet, hogy ez a rövidsége törekvés, illetve annak a következménye, hogy az Eucharisztia legfontosabb vonásait kívánták kiemelni, és ennek során valahogy ez az eszkatologikus szempont háttérbe szorult. De talán ebben az is benne van, hogy az ősegyház erős eszkatologikus várakozásával szemben a modern ember sokkal inkább a világra koncentrál és kevésbé éli meg egzisztenciálisan az örök élet, az üdvösség, az Isten országa hallatlan távlatát és végül is szükségszerűségét, ha komolyan fölvetjük sorsunk és a világ sorsának értelme kérdését. (Engedtessek meg nekem, hogy egy „zárójel” megjegyzésben megfogalmazzam azt a rögeszmémet, hogy a liturgiában is, már ami az igehirdetést illeti, de a lelkipásztori gyakorlatban is (katekézis!) az adventi szent idő, ami egyértelműen eszkatologikus, és elsősorban az Úr második eljövételére irányul, lefokozódott egy talán inkább érzelmi töltésű karácsonyi előkészületté.)

Mielőtt a részletekbe mennénk, érdemesnek látom fölidézni azt a teológiai közhelyszerű mondást is, amely szerint „*lex orandi lex credendi*”, vagyis az imádságban tükröződik, kifejeződik a hit. Az imádságban, ha az hiteles, meg kell jelennie a hit tartalmának. Ez a tartalom tükrözi végül is az istenképünket is, és Istennel való kapcsolatunk jellegét, minőségét is. Nyilván másképp imádkozik egy iszlámhívő, másképp egy zsidó, másképp a természeti vallások hívője, de még a keresztények között is másként imádkozik egy katolikus és másként egy a reformáció közösségéhez tartozó keresztény. Ha az eszkatológia lényegesen hozzátartozik a keresztény hithez, akkor óhatatlanul és szükségszerűen jelen kell, hogy legyen abban az imádságban is, amely Jézus Krisztus kereszttáldozatának és feltámadásának emlékezete, azaz megjelenítője a kultuszban, a kenyér és bor színeiben, amelyekben Jézus Krisztus az utolsó vacsorán elővételezte nagypénteki kereszthalálát és Húsvét hajnali feltámadását, és örökül hagyta a liturgiában a benne hívők közösségére. Ebben az esetben az is döntő, hogy

3 Dóka Zoltán: *Márk evangéliuma*, Ordass Lajos Baráti Kör, Budapest 1996, 309.

ez az imádság alapjaiban határozza meg a keresztény ember gondolkodását, vagyis az Eukarisztiát ünneplő keresztény nem elégedhet meg ennek a világnak távlataival és lehetőségeivel. Tudatában kell lennie, hogy az emberi életnek, a saját életének és a világ életének is egyetlen megoldása az Isten országa. Ezért az Isten országa valóságának az imádságában, a cselekvésében, hívő tudatának mélyén ott kell lennie és munkálkodnia kell.

A II. Vatikáni Zsinat utáni liturgiában hét eucharisztikus imádság ismert⁴. Az eszkatologikus szemlélet mindegyikben megtalálható, természetesen az egyes eucharisztikus imádságok sajátosságainak, jellemzőinek megfelelően eltérő hangsúlyokkal.

Az 1. *eucharisztikus imában* csaknem az elején megemlékezünk a szentekről, elsősorban a Boldogságos Szűz Máriáról, Jézus Krisztus édesanyjáról. Ennek a megemlékezésnek a szövegében azonban mindig megjelenik egy-egy nagy ünnepünkre vonatkozó sajátos fogalmazás.

Vízkereszt ünnepén hallhatunk arról, hogy Jézus, az egyszülött Fiú, az isteni dicsőség részese, mint valóságos ember, látható testben megjelent. Itt végül is megfogalmazódik az, hogy az új teremtetés nem egy anyagtalan, testetlen, pusztán szellemi világ, hanem a testi-lelki ember és az anyagi világ megdicsőülése, új módon való létezése. Ez az új létezési mód Isten országának végső megvalósulása, aminek az alapja az, hogy Isten Fia, a Szentháromság második személye emberré lett, testet öltött és ezzel az ember és vele együtt az anyagi világ a kegyelem szintjén fölemeltetett az isteni valóságba, amit az ókeresztény kor keleti atyái *teiózisz*-ként, *megistenülésként* fogalmaznak meg.

Az Úr Jézus *menybenemelésének* ünnepén megfogalmazódik az a hatalmas tény, hogy Isten Fia az ő istenségével egyesített törekény embervoltunkat az istenség jobbára emelte. Ezzel lényegében megvalósult az eszkaton, a végső idő, a föltámadott Úrban megdicsőült az egész kozmosz és az emberiség.

Az eszkatológia jelenik meg minden eucharisztikus imádságban azzal is, hogy mindegyikben szerepel a halottakért való imádság. Megkapó szépségű ebből a szempontból az I. eucharisztikus ima fohásza: „Kérünk, Urunk, hogy minden Krisztusban elhunyt hívőnek add meg a boldogságot, a világosságot és a békét a te országodban.” Az újabb eucharisztikus imádságokban (pl. a IV.-ben és a VII.-ben) szimpatikus vonás, hogy már nemcsak a keresztény hívőknek az üdvösségéért imádkoznak, hanem minden megholtért, „akinek hitét egyedül te ismered.” Ennek a fohásznak a háttérében ott áll a Zsinat meggyőződése, hogy minden jóakarátú ember szívében láthatatlanul munkálkodik a kegyelem, és „mivel Krisztus mindenkiért meghalt, s minden ember végső hivatása azonos, tudniillik isteni hivatás, vallanunk kell, hogy a Szentlélek mindenkinek föl kínálja a lehetőséget, hogy csak Isten előtt ismert módon csatlakozhassanak e húsvéti misztériumhoz.”⁵ Isten kegyelme ugyanis a történelemben Jézus Krisztus által jelent meg, aki a maga, az egész emberiségre kiterjedő közvetítői

4 Az eucharisztikus imádságok eredetéről, legfontosabb jellemzőiről lásd Rupert Berger *Pastoralliturgisches Handlexikon* című művét. Magyar fordítása *Pákozdai István* szerkesztésében a Vigília Kiadónál jelent meg 2008-ban, címe: *Lelkipásztori liturgikus lexikon*.

5 GS 22.

hívását a történelem végéig az Egyházra bízta. Ez a közvetítés pedig túlnő az egyes kultúrákon, a különböző vallások tanításain. Isten mindenkinek irgalmasan a segítségére siet, hogy, aki keresi őt – a lelkiismerete szerint –, rá is találjon.⁶ Így mindenki, aki üdvözülni, Jézus Krisztus és az Egyház által üdvözülni. Ez természetesen nem teszi fölöslegessé az Egyház missziós küldetését, de ez már nem ennek az írásnak a témája.

A továbbiakban az egyének eszkatologikus sorsa helyett azt szeretném bemutatni, hogy az eszkatológia nagy és tulajdonképpen egyetlen témája, az Isten országa hogyan jelenik meg az eucharisztikus imákban.

A II. *eucharisztikus imában* erre a megfogalmazásra bukkanunk: „Kérve kérünk, gyűjtsön egybe a Szentlélek mindnyájunkat, akik Krisztus testében és vérében részesülünk.” Első pillantásra mintha a különböző keresztény közösségek egységéért való imádságról lenne szó, de úgy vélem, ez a fohász sokkal messzebbre mutat. Itt végül is az Isten országa eljövételéről van szó. Az emberiséget átfogó szeretet-egység éppen ebben valósulhat meg. Olyan „globális” egység, amely nem szünteti meg, nem szívja föl az egyéni, nemzeti értékeket, sajátosságokat, de ami képessé tesz az egyetemes nyitottságra. Az Isten országa az a mindenre kiterjedő communio, amelyben tükröződik a Szentháromság boldogító communio-ja. Ez éppen a Szentlélek tevékenysége által valósulhat meg, hiszen a Szentlélek az Atya és a Fiú közös szeretete. Mindenütt, ahol igazi szeretet, kapcsolat valósul meg, él, ott a Szentlélek működik. A teremtett világot a Szentlélek gyűjti egybe Isten országában, az a Lélek, aki már a teremtés hajnalán is ott lebegett a vizek fölött (Ter 1,1). A megdicsőült Jézus éppen a Szentlélek által van jelen az Egyházban. Jézust a Szentlélek élteti az Egyházban, a történelemben. Ez a működés mindenütt érvényesül, a szentségekben is. Eukarisztia sincs a Szentlélek nélkül. Nem a pap lényegíti át a kenyeret és a bort Krisztus testévé és vérévé, szükség van rá, de rajta keresztül is a Szentlélek cselekszik. Ezért előzi meg az átlényegítés történését minden eucharisztikus imában a Szentlélek segítségül hívása, az *epiklézis*, amit most a szóban forgó imából idézek: „Kérünk, szenteld meg ezt az adományt, *áraszd le rá Szentlelkedet*, hogy számunkra a mi Urunk, Jézus Krisztus teste és vére legyen.” Éppen a Krisztus testében és vérében való részesedés, ez által a Krisztus hasonlóságára való egyre teljesebb átalakulás tehet alkalmassá bennünket arra, hogy a Szentlélek összegyűjtsön minket Isten országának nagy menyegzős lakomájára, eszkatologikus ünnepeire. Ennek feltétele a már itt megélt testvéri szeretet. E nélkül nem lehet hiteles krisztusi életéről beszélni. Ezért annyira fontos a szentáldozás, a Krisztus testében és vérében való részesedés előtt a kiengesztelődés, a megbocsátás, a béke gesztusa.

A III. *eucharisztikus imát* átszövik az Isten országa témára utaló szövegek. Már a bevezető mondatok az egész teremtett világról beszélnek. A teremtésnek éppen az az értelme, hogy átalakuljon a feltámadott Krisztus hasonlóságára Isten országává. Ennek mintegy előképe az Isten által összegyűjtött földi közösség, az Egyház, amelynek a hívása az, hogy Istennek, az Atyának a Fiú által a Szentlélekben dicsőítő áldozatot mutasson be és közben maga is Istennek szentelt dicsőítő áldozattá váljék. Azért imádkozunk, hogy az Atya fölismerje a mi Krisztus rendeléséből bemutatott áldozatunkban az övét. Várjuk Jézus dicsőséges eljövételét. Az Egyház élete zarándokút,

6 A IV. eucharisztikus imából.

amely az ország felé halad és élvezi a már célba értek, a szentek közbenjárását. A holtakról való megemlékezésben azért imádkozunk, hogy az elköltözötteket fogadja be az Úr az ő országába. Ez az ország a beteljesedett teremtés, ahol „dicsőségben örökre részesülünk, amikor letörölsz szemünkről minden könnyet, és színről színre látunk téged, Istenünk. Hasonlók leszünk hozzád mindörökre és szüntelenül dicsőítünk téged.”

A csúcsszöveget azonban a *IV. eucharisztikus imában* találhatjuk meg: „Jóságos Atyánk, add meg mindnyájunknak, akik gyermekeid vagyunk, hogy Isten Anyjával, a Boldogságos Szűz Máriával, apostolaiddal és szentjeiddel elnyerjük a mennyei örök boldogságot *országodban, és ott az egész teremtett világgal együtt, amely megszabadult a bűn és a halál romlandóságából, dicsőítve magasztaljunk téged Krisztus Urunk által, mert általa árasztod el minden jóval a világot.*”

Itt arról van szó, hogy a teremtés Isten országában nyeri el végső értelmét. A teremtés indoka, magyarázata a szeretet. Isten a Szeretet. A szeretet ajándékozás, adás. Isten azért teremt, hogy ajándékozzon. És mi az, ami Isten szemében érdemes lehet az odaajándékozásra? A teremtés csúcsa az ember. És azért csúcs, mert ő maga is képes a szeretetre, képes az ajándékozásra, az adásra, a válaszolásra. Isten azért teremtette az embert, hogy odaajándékozhasssa magát neki, hogy részesítse abban a boldogságban, amit csak a végtelen, örök, isteni szeretet képes adni. Ezért történik minden. Hogy válasza teljes értékű lehessen, ezért ajándékozza meg Isten az embert a szabadsággal még annak a kockázatával is, hogy az ember rosszul él, visszaél a szabadságával. Ezzel az emberrel szembesül az emberré lett Isten, Jézus Krisztus. Ez az ember képtelen megálázkodni, bocsánatot kérni, ehelyett öl. A názáreti Jézus megölésével az ember bűne tetőzött: végérvényesen kiutasította az életéből a Szeretetet. Ezzel igazában önmaga ellen fordult. Isten azonban Jézus halálából való feltámasztásával arról győzte meg az embert, hogy erősebb a halálnál, képes a kiengesztelődésre, és a názáreti Jézusnak a kereszten szeretetből odaadott és a feltámasztásban megdicsőült emberségében végérvényesen elfogadja, magáénak tudja az embert. A világ teremtésének az volt az értelme, hogy az ember élete lehetségessé váljék. Jézus feltámasztásával az ember által megrontott világ is visszanyeri szabadságát, méltóságát, az élethez való jogát, és most már megdicsőülten mindörökké a megdicsőült ember környezete lehet. Pál apostol egyetlen mondatban foglalja össze ezt a hatalmas misztériumot, aminek egyébként két levelet is szentel szinte teljes egészükben, (az Efezusiakhoz és a Kolosszeiekhez írt levelekről van szó): „Minden a tiétek, akár a világ, akár az élet, akár a halál, akár a jelenvalók, akár a jövődők: minden a tiétek, ti pedig Krisztuséi vagytok, Krisztus pedig Istené” (1Kor 3,22).

Az ókeresztény hittudós, *Lyoni Iréneusz* mondotta: „Isten dicsősége az élő ember, és az ember élete Isten látása”⁷. A 20. századi hittudósok nem véletlenül idézik gyakran ezt a mondatot. Ebben végül is minden benne van. Istent látni szemtől szembe, ez nemcsak érzékelést jelent. Iréneusz nagyon is tisztában volt azzal, hogy a bibliai „látás” egyben közösséget is jelent. Akit látok, azt érzékelhetem, de ezen túl közösségben is lehetek vele. Lehet-e felülmúlhatatlanabb boldogság, mint az abszolút, vég-

7 Vö. KEK 294.

telen, örökkévaló, személyes Szeretettel együtt, közösségben élni? Ez a mi életünk és boldogságunk. Ennek a boldogságnak az is az értelme, célja, hogy megdicsőíti Istent. Mi magunk vagyunk Isten dicsősége. Az „élő” ember Iréneusz számára nem a biológiai élet jelenti elsősorban, hanem azt az embert, aki megtalálta sorsa értelmét, túlemelkedett a halálon, új teremtménnyé vált Jézus Krisztusban és boldog Istenben. Ez az élő ember Isten dicsősége.

Az *V. eucharisztikus imát* a gyermekekkel együtt, a gyermekek számára bemutattott szentmisékre írták. Nagyon fontos motívuma a vidámság és az ünneplés. Rövid eszkatologikus jellegű részletét is ez jellemzi: „Kérünk, hogy egykor gyűjts egybe minket is magadnál, hogy örökké ünnepelhessünk országodban. Akkor majd a mi Urunk Jézus Krisztus minden barátja vég nélkül énekel neked.” Itt is megjelenik az egybegyűjtés már tárgyalt fogalma.

A *IV. eucharisztikus ima* mellett számomra a *VI. a* legmélyebb és leginkább élményszerű. Ha hitben éljük át, itt érzékelhetjük leginkább, hogy a hitünk nem elméleti tanítás, „ideológia”, hanem hatalmas, boldogító élmény, amely betölt és hordoz bennünket. Fontos fogalmai: Istennek az ő népével kötött felbonthatatlan szövetsége, Jézus dicsőséges eljövételének boldog napja, a megosztás nélküli, Isten által egybegyűjtött Test, az ország eljövételére való készülés, a menny mint a szentek otthona. Utolsó mondata rímel a *IV. eucharisztikus ima* már idézett mondatára: „Mi pedig, mint új teremtmény, akkor majd megszabadulunk a halál hatalmából, hogy örökkön élő Krisztusod hálaadásával együtt alázatos megvallással mondjuk” – és következik az eucharisztikus imát lezáró doxológia.

A *VII. eucharisztikus imában* mindjárt az „A” változat prefációjában találkozunk az első eszkatologikus fogalmazással: „Szent Fiad nyitja meg számunkra az utat, amely elvezet a jelenből a boldog örök életre.” Jézus sorsával kapcsolatban nagyon fontosnak érzem az utalást: „Kínszenvedése és halála által *átment az új életbe* és feltámadásával eljutott a te *dicsőségbe*.” Ez az *átmenet* óhatatlanul felidézi a pészah-ot, az Úr átvonulását, aki egyiptomi cselekedetével megnyitotta népe számára a szabadulás lehetőségét és az új hazába vezető utat. Jézus átvonulása az ő megdicsőülése, maga a mennybemenetel a húsvéti eseményben, és a megváltást még a remény állapotában élő Egyház számára pedig a visszavonhatatlanul megvalósult ígéret. Zarándok utunk véget érésével, azaz a halálunkkal kapcsolatos kérdés: „Végy fel minket is országodba, ahol az élet teljessége és az örök dicsőség vár reánk.”

Az eucharisztikus imák eszkatologikus jellegét vizsgálva természetesen nem mérlelhetjük az ősegyház liturgiájának fontos elemét: az Úr jelenlétét az Eukarisztiában megvalló és dicsőséges eljövételét esdő, sürgető arám nyelvű, és a liturgiában ezen a nyelven megőrzött felkiáltást⁸. Ez a felkiáltás két formában is olvasható, természetesen eltérő jelentéssel. Ha így olvassuk: „Maran atha!”, akkor ez lehet a jelentése: „Jön az Úr!” Ha így olvassuk: „Marana tha!”, akkor felszólító módbeli jelentéssel bír: „Jöjj el, Urunk!” Az Eukarisztiában mindkét jelentés aktuális és nagyon is hangsúlyos, annál is inkább, mert ez a felkiáltás a szentáldozás előtt hangzott fel. A hívő közösség a „Jön az Úr!” felkiáltással azt vallotta meg, hogy hisz az Úr eucharisztikus

8 1Kor 16,20 és Jel 22,20. Ld. Xavier Léon-Dufour: *Az Újszövetség értelmező kéziszótára*, Új Ember Kiadó, 2008.

jelenlétében. A Szentlélek erőterében a kimondott jézusi szavak erejében a kenyér és a bor Krisztus teste és vére. A szent jelekben az Úr valóságosan itt van, átélhetjük a csodálatos tapasztalatot, amit a Jelenések könyve így fogalmaz meg: „Íme, az ajtónál állok és zörgetek. Ha valaki meghallja szavamat, és kinyitja nekem az ajtót, bemegegyek hozzá, vele étkezem, és ő énvelem” (Jel 3,20). Jézus eucharisztikus jelenléte az ő dicsőséges eljövételének, az Isten országának csodálatos ígérete. Az Isten országa megvalósulása nélkül Jézus egész életműve csonka marad. Vég nélkül a hitben úgy átélni a vele való találkozást, hogy soha meg nem láthatjuk, meg nem érinthetjük, nem örülhetünk neki, az ő közvetlenül megtapasztalt jelenlétének, közelségének, ez a lehetőség fájdalmas és kiábrándító. Végül is gyökerében kérdőjelezi meg a keresztyén hitet. Ezt érezték meg már az ősegyházban a keresztyének, és ezért kiáltottak föl az eucharisztikus Jézus jelenlétében: „Jöjj el, Urunk!” Az Eukarisztia nagyon is e világi, de egyben eszkatologikus valósága hitünknek, amennyiben a feltámadott, megdicsőült Jézus jelenlétét közvetíti, akit egyszerre hiszünk jelenvalónak és egyszerre várjuk, hívjuk végső, második eljövételét. Természetesen a beteljesedett Isten országában már nem beszélhetünk Jézus eucharisztikus jelenlétéről.

A II. Vatikáni Zsinat utáni liturgia, éppen a forrásokhoz való visszatérés jegyében erre a „Marana tha!” fölkiáltásra emlékezve formájában másként, de tartalmában lényegében megegyezően felújította ezt az örömteli hitvallást az Úrfelmutatás után. Három változata van, ennek bizonyára az a célja, hogy ne váljék unalmassá, legyen mód a felkiáltás variálására, az egyházi év jellegének megfelelően. Az adventi szent időben ezt a formát választhatjuk: „Valahányszor esszük ezt a kenyeret, és iszunk ebből a kehelyből, halálokat hirdetjük, Urunk, amíg el nem jössz!” A nagyböjti-húsvéti időben ez lenne aktuális: „Üdvözíts bennünket, világ Megváltója, ki kereszted és feltámadásod által megmentettél minket!” Az évközi időben így alakulhat a hitvallásunk: „Halálokat hirdetjük, Urunk, és hittel valljuk feltámadásodat, amíg el nem jössz!”

XVI. Benedek pápa könyvében⁹ így mutatja be ezt az ősegyházi hitvalló felkiáltást: „A húsvét utáni legősibb ismert liturgikus szövegben – a 100 körül keletkezett *Didakhé*-ban – az adományok szétosztása előtt együtt jelenik meg a „Hozsanna!” és a „Maranatha!”, „Jöjjön el a kegyelem, és múljon el a világ! Hozsanna Dávid Istenének! Aki szent, jöjjön, aki nem, térjen meg! Maranatha! Ámen!” (10,6).

A *Benedictus* is nagyon korán a liturgia része lett: a születő Egyház számára a „virágvasárnap” nem múltbéli esemény volt. Ahogy az Úr egykor számaron vonult be a szent városba, úgy látta őt az egyház újra meg újra alázattal érkezni kenyér és bor színe alatt.

Az Egyház a Szent Eucharishtiában úgy köszönti az Urat, mint aki most érkezik, és belép övéihez. Egyben úgy is köszönti őt, mint aki mindig Eljövendő marad, és minket egészen jöveteleig elvezet. Zarándokként megyünk felé; zarándokként jön eléink, hogy részt adjon a kereszti és feltámadásig tartó „felmenetelében”, melynek véleges célja a mennyei Jeruzsálem, amely testének közösségében már a jelen világban is növekszik.”

9 Joseph Ratzinger, XVI. Benedek: *A názáreti Jézus II.* Szent István Társulat, Budapest 2011, 19.

Az eddig mondottakat így lehetne összefoglalni:¹⁰

Bár az Egyházban jelen van, de Krisztus országa „hatalomban és dicsőségben” (Lk 21,27) még nem teljesedett be a király földre lépésével. Ezt az országot még háborgatják a gonosz hatalmak, noha őket már végérvényesen legyőzte Krisztus húsvétja. Egészen addig a pillanatig, amikor neki lesz minden alávetve, amíg meg nem lesz az új ég és az új föld, amely az igazságosság hazája, addig a zarándokló Egyház – a jelen világhoz tartozó szentségeiben és intézményeiben – ennek a világnak a mulandó alakját hordozza, és maga is ott él a teremtmények között, amelyek a világ végéig sóhajtoznak, vajúdnak és várják az Isten gyermekeinek megnyilvánulását. Ennélfogva a keresztények azért imádkoznak – és főképpen az Eucharisztia liturgiájában teszik –, hogy Krisztus visszatérését sürgessék, és így fordulnak hozzá: „Jöjj el, Uram!”

*

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző 1937-ben született Budapesten. Zadravecz István János OFM tábori püspök szentelte pappá 1960-ban. 1978-ban lépett be Pannonhalmán a bencés rendbe. 1980-2000 között dogmatikát és pasztorálist tanított a rendi főiskolán. 1995-2006-ig győrszentiváni plébános, majd házfőnök és kápolnaigazgató a budapesti Bencés Tanulmányi Házban és a Szabina kápolnában 2006-2009 között. 2009-től a tihanyi közösség tagja, 2012-től alperjel. (maurus@osb.hu)

Minthogy a Szent Eucharishtiában mindig velünk vagy, legyünk mi is mindig Vele... A Szent Eucharisztia, Jézus, a Teljes Jézus! A Szent Eucharishtiában teljes egészében jelen vagy, élő, nagyon-szeretett Jézusom, olyan teljesen, mint Názáretben a Szent Családban, Betániában Mária Magdolna házában, ahogy az apostolok között voltál. Ugyanígy itt vagy, én Nagyon-Szeretettem, én mindenem.

Fogadjuk be életünk Jézusát a tőlünk telhető leggyakrabban, fogadjuk szerelmesünket a lehető legjobban előkészítve lelkünket a látogatására; fogadjuk be őt a lehető legjobb vendéglátással, ahogy fogadja az ember a szerelmesét, aki nemcsak hozzánk, hanem belénk jön, odaadva, kiszolgáltatta, átadva magát, hogy teljesen birtokba vehessük Őt.

Ó, Jézusom, hogyan ne szeretnénk Istent, amikor te is Őt szereted bennünk? Hogyne szeretnénk Istent, ha a minden tökéletesség és szeretet forrása így szorosan egyesül velünk?

Boldog Károly testvér, Charles de Foucauld

PÁLYI GYULA

Üzenet az örökkévalóságból?

(*A Torinói Lepel kutatása*)

BEVEZETÉS

A torinói Keresztelő Szent János (San Giovanni Battista) székesegyházban őriznek egy 442 cm hosszúságú, 113 cm szélességű, halszálkás szövésű, tiszta lenvászon kendőt, amelyen egy ruhátlan halott férfi képe látható, elől- és hátulnézetben. A keresztény hagyomány és igen sok történelmi, valamint természettudományos vizsgálat szerint e kendő vélhetően Jézus Krisztus halotti leple volt. Az ehhez kapcsolódó különleges vallási és történelmi jelentőség miatt rendkívül sok munkát fektettek annak megállapításába, hogy e „vélekedés” megfelel-e a történelmi hitelesség legszigorúbb kritériumainak. A téma szakirodalmi könyvtárai mennyiségű,¹ magyar nyelvű tájékoztató is lehetséges.² Az Apostoli Szentszék még nem foglalt véglegesen állást ebben a kérdésben.

A jelen írásban természetesen, már csak terjedelmi korlátok miatt sem, nem tudjuk a Torinói Lepel kutatásának minden vonatkozását, akárcsak vázlatosan is áttekinteni. Egy rövid összefoglaló után néhány újabb kutatási eredményt tárgyalunk kissé részletesebben.

JELENLEGI ISMERETEK

Történelem

A négy kanonikus Evangélium³ mindegyike megemlékezik arról, hogy Jézus Krisztus temetésekor *halotti leplet* használtak, sőt arról is van híradás, hogy a Feltámadás után az üres sírban ilyen(ek) visszamaradt(ak).⁴

A Jézus földi működése utáni első öt évszázadból egy legenda tudósít arról, hogy a Lepel feltehetően Edesszába (ma Urfa, Törökország) került,⁵ ahol egy ideig rejtve,

1 (a) Dervieux, E.: *Bibliografia della SS. Sindone di N.S.G.C., venerata in Torino*. M. Ghirardi, Chieri (TO), 1929. (b) Ghiberti, G. et al.: *Sindone – Vangelo – Storia – Scienza*. Elledici, Leumann (TO), 2010.

2 (a) Víz L.: *A torinói halotti lepel és korának meghatározása*. Ecclesia, Budapest, 10. kiad., 1991. (b) Pályi Gy.: *A Torinói Lepel*. Szent István Társulat, Budapest, 1. kiad. 2010, 2. kiad. 2011.

3 Mt 27,57-61; Mk 15,42-47; Lk 23,53; Jn 19,38-42 in: Békés G., Dalos P. (ford.): *Újszövetségi Szentírás*. Szent Gellért – Szent Jeromos, Pannonhalma – Budapest, 1992.

4 Ld. 3. jegyzet és Lk 24,12 valamint Jn 20,1-10.

5 (a) Eusebius (St.): *The History of the Christian Church* (transl.: Williamson, G. A.). Penguin, Harmondsworth (GB), 1965. (b) Desreux, A. (Ed.): *Histoire du roi Abgar et Jesus*. AELAC,

majd 525 után nyilvánosan nagy tiszteletben részesült. Ez így maradt 944-ig, amikor a bizánci császár (I. Romanosz Lekapenosz) katonai nyomással megszerezte és Bizáncba szállíttatta, ahol a Birodalom egyik legfontosabb ereklýje gyanánt tisztelték 1204-ig.⁶ Ekkor a IV. Keresztes Hadjárat (francia és velencei) „lovagjai” feldúlták és kirabolták Bizáncot, és néhány szórványos adattól eltekintve nincs hír róla 1349-ig. Ekkor Geoffroy de Charny közép-franciaország-i nemesúr tulajdonaként kerül újból a szemünk elé.⁷ Ettől az időponttól kezdve, a mai napig igen részletes dokumentáció áll rendelkezésre, hogy az 1349-es Lepel azonos azzal, amit ma Torinóban őriznek. A de Charny családtól 1453-ban a Savoyai hercegi (majd később olasz királyi) család birtokába kerül. 1983 óta, az utolsó olasz király (II. Umberto) végrendelete értelmében az Apostoli Szentszék (Vatikánváros Állam) tulajdona.⁸ Az 1204 és 1349 közötti időszak történelmi kutatása a Lepellel kapcsolatos egyik legérdekesebb téma. Ennek egyik magyar vonatkozására a továbbiakban még visszatérünk.

Természettudomány

Természettudományos szempontból a Torinói Lepel egyik legérdekesebb vonása, hogy a képkalkotó elszíneződés *fotográfiai negatív* jellegű képet ad, és az erről készített „negatív” adja az igazi *pozitív* képet.⁹ Ez a jelenség 1898 óta ismeretes, és eredetére nincs kielégítő tudományos magyarázat. A legutóbbi időben végeztek érdekes modell kísérleteket, amikről az alábbiakban beszámolunk.

A képen látható halott férfi (a tudomány távolságtartóan a „Lepel Embere” néven szokta emlegetni) számos sérülés következtében vesztette életét. E sérülések orvosi-kriminológiai analízise¹⁰ arra enged következtetni, hogy előbb 40 korbácsütéssel (3 ágú korbáccsal) megkorbácsolták, majd tövises növényből „koronát” erőltettek a fejére, egy durva kemény tárgyat a vállára kötözték (véltetően a kereszt vízszintes gerendája, patibulum), ezt hurcolva legalább egyszer elesett, majd csuklóin és lábfejein

Brespols, 1993. (c) Zaniotto, G.: *La Sindone di Torino e l'immagine di Edessa*. Nuovi contributi. Sinda, N.S., 9/10 (Dicembre) 117 – 130 (1996).

6 (a) Dubarle, A. M.: *Histoire ancienne du Linceul de Turin*. OEIL, Paris, 1985. (b) Dubarle, A. M.: *Storia antica della Sindone di Torino fino al XIII secolo*. Edizioni Giovinezza, Roma, 1989. (c) Scavone, D. C.: *The Shroud of Turin in Constantinople. The documentary evidence*. Sinda, N.S., 1 (Giugno) 113 – 128 (1989).

7 Fossati, L.: *La Sacra Sindone – Storia documentata di una secolare venerazione*. Elledici, Leumann (TO, I), 2000.

8 Savoyai II. Umberto meghalt: Genfben 1983. március 18-án, végrendeletének végrehajtóitól az adományt II. János Pál pápa 1983. október 18-án fogadta el.

9 (a) Enrie, G.: *La Santa Sindone rivelata dalla fotografia*. SEI, Torino, (1^a Ed.) 1933, (2^a Ed.) 1938. (b) Guerreschi, A.: *La Sindone e la fotografia*. San Paolo Ed., Cinisello Balsamo (MI, I), 2000. (c) Durante, G. C.: *Le fotografie del 1997 e del 2000*. Sinda, N.S., 16 (Dicembre), 109 – 118 (2001).

10 (a) Baima Bollone, P. L., Zacá, S.: *La Sindone al microscopio*. Esame medico-legale. Elledici, Leumann (TO, I), 1996. (b) Zugibe, F.: *The Crucifixion of Jesus, a Forensic Inquiry*. M. Evans & Co., New York, 2005

át szögekkel keresztre feszítették, ahol aránylag hamar meghalhatott. Halála után egy éles-hegyes tárgyjal jobb oldalába szúrtak, ahonnan halott emberre jellemző vér folyt ki. E megállapítások teljesen összhangban vannak az Újszövetség híradásával,¹¹ sőt ezeket néhány vonatkozásban ki is egészítik.

A Lepel anyaga, mint említettük, tiszta lenvászon. Szövés módja és egyéb technikai körülmények Kr. u. I. sz.-i, Közel-Keletről származó eredetet valószínűsítene.¹² A Torinói Lepel porszerű „szennyeződéseinek” pollen-vizsgálata arra utal, hogy a Lepel megfordult Jeruzsálemben, Edesszában, Bizáncban, talán Athénben, valamint Közép-Franciaországban.¹³ Ezek egyeznek a történelmi kutatásokkal, de nem adnak felvilágosítást arról, hogy *milyen sorrendben* történtek ezek a helyváltoztatások.

A Lepel képhordozó elszíneződéseinek alaposabb vizsgálata kimutatta, hogy a holttest mellett virágok is „leképeződtek”. Ezeket azonosították.¹⁴ Mindegyik virág honos Jeruzsálem környékén, és közös virágzási periódusuk március-április. A halott férfi szemgödrében pénzérme képe fedezhető fel. Ezeket is sikerült azonosítani.¹⁵ Mindkettő római pénzérme, melyeket Poncius Pilátus veretett Kr. u. 29 körül.

A nemzetközi sajtóban nagy visszhangot keltett az a vizsgálatsorozat, melyet három tekintélyes egyetem (Oxford, Zürichi Műszaki Egyetem [ETH], Arizónai Állami Egyetem) végzett 1988-ban, és amelynek célja a Torinói Lepel egy kis részének radio-karbon (¹⁴C) kormeghatározása volt. E vizsgálatok azt eredményezték, hogy a Lepel szövetét alkotó növény tenyészideje Kr. u. 1325 ± 65 év lenne.¹⁶ Ez az eredmény szöges ellentétben van a történelmi és a többi természettudományos vizsgálat eredményével. Azóta is élénk viták tárgya. Az e területen bekövetkezett legutóbbi fejleményekről is be fogunk számolni.

A következőkben az említett területek néhány újabb és érdekesebb fejleményével fogunk foglalkozni.

11 Ld. 3. jegyzet, s még Mt 26; 27,1-56; Mk 14,32-72; 15,1-41; Lk 22,39-71; 23,1-49; Jn 18,1-40; 19,1; 19,37.

12 (a) Pastore-Torsello, F.: *La struttura tessile della Sindone*. LSIS, 64 – 71 (1987). (b) Vercelli, P.: *La Sindone nella sua struttura tessile*. Effatá Ed., Cantalupa (TO, I), 2010.

13 (a) Frei, M.: *Il passato della Sindone alla luce della pollinologia*. In: *La Sindone e la Scienza*. Edizioni Paoline, Torino, 1979. pp.: 191 – 200. (b) Frei, M.: *Identificazione e classificazione dei nuovi pollini della Sindone*. In: *La Sindone, Scienza e Fede*. CLUEB, Bologna, 1981. pp.: 277 – 284.

14 (a) Danin, A., Whangere, A. D., Baruch, U.: *Flora of the Shroud of Turin*. Missouri Botanical Garden Press, St. Louis (MO, USA), 1999. (b) Danin, A., Baruch, U.: *Floristic indicators for the origin of the Shroud of Turin*. In: *The Shroud of Turin – Unraveling the Mystery* (Adler, A. D., Piczek, I., Minor, M., Eds.), Alexander Books, Alexander (NC, USA), 2001. pp.: 202 – 214.

15 (a) Filas, F.: *The Dating of the Shroud from Coins of Pontius Pilate*. Cogan, Youngtown (AZ, USA), 1982. (b) Filas, F. L.: *Die Datierung des Turiner Grabtuchs nach Münzen des Pontius Pilatus*. 2. Aufl., Kral Verl., Abensberg, 1984.

16 Damon, P. E., et al. (21 szerző): *Radiocarbon dating of the Shroud of Turin*. *Nature*, 337, 611 – 615 (1989).

ÚJABB TÖRTÉNELMI VIZSGÁLATOK

Bizánc

A „keresztes lovagok” 1204-i Bizánc elleni támadása zavaros helyzetet teremtett. A „keresztesek” egyik legelső dolga az volt, hogy meggyilkolták az (egy évvel korábban általuk trónra segített) fiatal császárt (Angelosz IV. Alexiosz¹⁷). A császár édesapja (II. Izsák), akit egy néhány évvel korábbi palotaforradalomban öccse (trónbitorló III. Alexiosz) megvakíttatott, nem sokkal korábban meghalt. A császári család egyetlen „rangidős” tagjaként II. Izsák özvegye (második felesége, IV. Alexiosz mostohaanyja), Árpád-házi Mária Margit¹⁸ maradt életben a császári palotában. A magyar hercegnő gyerekkora óta Bizáncban élt mint II. Izsák „feleség-jelöltje,” nyilván remekül ismerte a helyi viszonyokat, és mint későbbi élettörténetéből is kiderül, tetterős, viszonylag fiatal (29 éves volt ekkor) asszony volt. Az a lehetőség, hogy a Lepel esetleg hozzá került és Dalmáciában befejeződött élete során nála is maradt, már korábban felmerült a szakirodalomban.¹⁹ Egy fontos körülményről azonban csak a közelmúltban számoltunk be.²⁰ Ez az a lehetőség, hogy a császár-gyilkosság utáni „uralmi vákuum”-ban Mária Margit lett a császári család azon rangidős tagja, aki a császári palotában jelen volt és ily módon, azonnal IV. Alexiosz halála után ő lett a bizánci Ortodox Egyház *kegyura*. Ilyen minőségben, felfegyverkezve a körülmények ismeretével, igen valószínűnek látszik, hogy a fosztogató csapatok fenyegetése hatására néhány értékeesebb személyes holmiját és egyéb értékes (és könnyen szállítható) tárgyat magához vett és esetleges menekülésre készülve becsomagoltatta. A császári palotákat a fosztogatás ugyan megkímélte (bár nem lehetett tudni, hova fajulnak az események), ugyanis ezekben a palotákban a sereg parancsnokai vettek szállást maguknak. Tudjuk, hogy a Bukoleon (fő) császári palotába a fővezér Monferrat-i Bonifác őrgrof került, míg a Blakerna palotába Othon de la Roche²¹ alvezér szállásolta el magát. E felállás következménye lehetett Mária Margit életének romantikus fordulata, hogy ugyanis ugyanezen év májusában férjhez ment Montferrat-i Bonifáchoz.²² Egyetértünk a korábbi idevágó kiváló munka szerzőjével, hogy nagy a valószínűsége annak, hogy Mária Margit további kalandos élete során a Lepel vele együtt került az akkori Magyar Királysághoz tartozó Dalmáciába, ahonnan talán (utódai révén, a tatárjáráskor) francia templomos lovagok közvetítésével a de Charny családhoz. A Templomos Lovagrend esetleges szerepének részleteivel itt nem kívánunk foglalkozni.

17 Schwennicke, D. (Hrg.): *Europäische Stammtafeln. Neue Folge*. Bd. II. J. A. Stargardt, Marburg, 1984. Tafel 179.

18 Schwennicke, D. (Hrg.): *Europäische Stammtafeln. Neue Folge*. Bd. II. J. A. Stargardt, Marburg, 1984. Tafel 153 – 155.

19 Csocsán de Várallja, J.: *The Turin Shroud and Hungary*. Ungarn – Jahrbuch (München), 15, 1 – 49 (1987).

20 Pályi Gy.: *A Torinói Lepel*. Szent István Társulat, Budapest, 1. kiad. 2010, 2. kiad. 2011.

21 Schwennicke, D. (Hrg.): *Europäische Stammtafeln. Neue Folge*. Bd. III/3. J.A. Stargardt, Marburg, 1985. Tafel 441 – 443.

22 Schwennicke, D. (Hrg.): *Europäische Stammtafeln. Neue Folge*. Bd. II. J. A. Stargardt, Marburg, 1984. Tafel 200.

Bizáncból Lánybe?

A közel 150 éves „hézag” történetével foglalkozó szakirodalom felveti annak a lehetőségét, hogy Geoffroy de Charny²³ a Lepel tulajdonához második felesége (Jeanne de Vergy²⁴) révén jutott.²⁵ Jeanne de Vergy leszármazását, ami a Lepel esetleges örökösödéséhez vezethetett a vonatkozó családtörténeti szakirodalom alapján²⁶ nem tartjuk meggyőzőnek. Ugyanakkor, itt először, szeretnénk rávilágítani arra, hogy első felesége (Jeanne de Toucy) közeli rokona volt Narjod de Toucy-nak aki a „latin császárság” ideje alatt, a császár európai útja idején császár-helyettesként (kétszer, 1228/31 és 1238/39, császári [Kaisar] címmel és nyilván hatáskörrel felruházva) uralkodott Bizáncban. Najrod de Toucy fia Philipp 1245/47-ben töltötte be ugyanezt a magas tisztséget. A de Toucy család ezen ága viszont Jeanne de Toucy házasságkötése előtt kb. 30 évvel kihalt, birtokaikat (és nyilván egyéb javaikat) az az ág örökölte, amelyhez Jeanne de T. is tartozott. Ennek folytán Najrod vagy Philipp de Toucy-tól, de Charny első felesége révén, sokkal inkább örökölhette a később Torinóba került kegytárgyat, lévén, hogy e hölgy leszármazása sokkal biztosabb alapon áll, mint a második feleségé a de la Roche családtól.

A bizonytalan 145 év történetének zavarosságát jól érzékelteti az a tény, amit a lepel-tani (szindonológiai) szakirodalom ugyancsak mellőzött eddig. Árpád-házi Mária Margit harmadik házasságából származó egyik fiának, Saint Omer Bélának a felesége Bonne de la Roche volt, azon keresztes vezér (Othon de la Roche) lánya, aki egyes szerzők szerint „megszerezte” a Leplet, és akitől ezt (sokkal bonyolultabb és kevésbé dokumentált úton) Geoffroy de Charny második felesége örökölte volna.

A szóban forgó periódus „áthidalását” egy, ugyancsak magyar vonatkozású, miniatura hozta meg. Ez a Pray Györgyről elnevezett kódex (ami egyébként a Halotti beszéd első lelőhelye is) tartalmaz egy miniatúrát, amin a Torinói Lepel félreismerhetetlen (4 sorozatban előforduló) égési lyukainak mintája világosan felismerhető.²⁷ Ezen lyukak „indokolatlan” elhelyezkedése nagy bizonyító erőt ad az azonosság feltevésének. A Pray-Kódex pedig 1192-94-ben készült.²⁸ E dátum viszont az 1204-es eseményeket egy évtizeddel megelőzi, ami egyenértékű azzal a megállapítással, hogy a jelenleg Torinóban őrzött Lepel azonos azzal, ami 1204 előtt Bizáncban volt látható. E következtetést alátámasztja az, hogy Árpád-házi III. Béla magyar király fiatal korában vagy tíz évet töltött Bizáncban és később is igen jó és élénk kapcsolatokat ápolt a

23 Schwennicke, D. (Hrg.): *Europäische Stammtafeln. Neue Folge*. Bd. XV. J. A. Stargardt, Marburg, 1993. Tafel 125.

24 Ibid. Bd. III/3, 1985. Tafel 436.

25 Piana, A.: *Sindone: gli anni perduti*. Sugarco Ed., Milano, 2007.

26 Schwennicke, D., Idem, ibid., Bd. III/1, 1984. Tafel 114.

27 Guerreschi, A., Salcito, M.: *Ulteriori studi su bruciature e aloni*. In: 3rd Dallas International Conference on the Shroud of Turin, September 8 – 11, 2005. www.sanlorenzo.torino.it/ITA/Testi2007/conf/Sindone.Dallas2005.pdf – Berkovits I.: *A magyar miniatúrafestészet kezdetei – az Árpádkor*. Magyarságtudomány, (4) 485 – 519 (1942).

28 (a) Réthei Prikkel M.: *A Pray-codex. Tanulmány*. Stephaneum, Budapest, 1902. (b) Berkovits I.: *Magyar kódexek a XI – XVI. században*. Magyar Helikon, [Budapest], 1965.

Császársággal.²⁹ A Pray-Kódex e fontos szerepére 2009-ben elsőként mutattunk rá,³⁰ amelyet a szindonológiai szakirodalom igen hamar átvett.³¹

TERMÉSZETTUDOMÁNY

Az elmúlt két évtized központi természettudományos kérdése az 1988-as radiokarbon vizsgálat meglepő eredménye volt. Ennek magyarázatára számos hipotézis született (még a tudatos hamisítás gyanúja is felmerült), de ezek többségének kísérleti alátámasztása részben nem sikerült, részben hiányos. Itt csak három olyan vizsgálattal foglalkozunk, amelyek kísérleti, illetve matematikai alapon nyugszanak.

Az említett vizsgálatok közül igen érdekes magyar kutatók azon munkája, amely azt célozta, hogy megvizsgálják, hogy a Lepel hányatott története folyamán ismert (illetve: feltehető) külső behatások mennyiben voltak képesek befolyásolni a Lepel anyagának $^{12}\text{C}/^{14}\text{C}$ izotóp-arányát.³² Sajnálatos módon a vizsgálatokat nem fejezték be, de az eddig elért eredmények azt mutatják, hogy a külső körülmények „fiatalító” hatása bizony lehetséges. Fontos lenne e vizsgálatok lezárása.

Egy másik vizsgálatsorozatot Raymond Rogers USA-beli (Los Alamos, NM) kutató vegyész végzett.³³ Rogers szerzett egy kis darabot a radiokarbon vizsgálatokhoz használt (a Lepel *szejéről* levágott) mintából és egy szálát a Lepel közepéről. Ezek részletes mikrokémiai vizsgálatával bebizonyította, hogy bár mindkettő len-szál, de különbözőek. E kísérleti megfigyelés alapján feltette, hogy a mintavétel olyan zónából történt, amely későbbi javítások révén fiatalabb len-szálakat is tartalmaz. Ennek folytán az 1988-as mérések e fiatalabb és az eredeti szálak korának átlagát adták. Nagyobb mennyiségű minta vétele a Lepel közepéből természetesen elképzelhetetlen.

Érdekes (elméleti) munkát végeztek statisztikusok.³⁴ E munkában alapos vizsgálatnak vetették alá a publikált eredmények statisztikai feldolgozását, és ezekben súlyos módszeres hibákat fedeztek fel, ami az 1988-ban publikált végeredményt kérdésessé teszi. Továbbra is várat magára a teljes mérési anyag statisztikai újra-vizsgálata,

29 Hóman B., Szekfű Gy.: *Magyar történet*. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest. II. köt., 1930.

30 Pályi, G.: *La Sindone di Torino nella visione delle scienze naturali*. Atti Mem., Accad. Nazl. Sci. Lett. Arti (Modena), 326 [8/12-1], 95 – 138 (2009).

31 Frale, B.: *La Sindone di Gesù Nazareno*. Il Mulino, Bologna, 2009.

32 Szarvas, T., Kovács, A., Legeza, L., Víz, L., Lieskovsky, V.: *Model Experiments and Remarks on the Radiocarbon Dating of the Shroud of Turin*. The Shroud of Turin Website (Schwartz, B., Ed.), Aug. 2007.

33 Rogers, R.: *Studies on the Radiocarbon Sample from the Shroud of Turin*. Thermochemica Acta, 425, 189 – 194 (2005).

34 Riani, M., Atkinson, A. C., Fanti, G., Crosilla, F.: *Regression analysis with partially labelled regressors: carbon dating of the Shroud of Turin*. Stat. Comp. DOI 10.1007/s11222-012-9329-5 (2012).

amennyiben ezek végre hozzáférhetőkké válnak. Egy legutóbbi újsághír³⁵ arra enged következtetni, hogy e területen érdekes fejlemények várhatók.

A Leplen látható kép keletkezésével kapcsolatban is érték el figyelemreméltó eredményeket a közelmúltban.³⁶ Olasz tudósok egy csoportja azt vizsgálta, hogy nagy-energiájú laser (magyarosan: lézer) fénysugárral vajon lehet-e a Lepel képéhez hasonló elszíneződést kiváltani kezeletlen lenvászon felületén. Azt találták, hogy a rendelkezésükre álló legnagyobb energiájú (távoli ibolyántúli tartományban sugárzó Ar-F) laser a Torinói Lepel képalkotó elszíneződéséhez közelálló színű és vele azonos spektroszkópai jellegzetességű színeződést okoz. Ez az érdekes eredmény váratlan összhangot teremt a modern természettudományos megfigyelés és a keresztény ikonográfia azon régi hagyománya között, amely szerint Jézus Krisztus feltámadását fényjelenség kísérte volna. Kissé merész spekulációval azt is fel lehet tenni, hogy a Lepel képe talán e fényjelenség következménye. A kérdés természettudományos oldala természetesen még hosszú és kitartó kísérleti munkát igényel.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Torinói Lepel történetét és természettudományos vonatkozásait nagy intenzitású kutatómunka igyekszik minden részletében megismerni. A jelen dolgozatban röviden összefoglaltuk e munka fontosabb eredményeit az elmúlt két évtizedből. Az eredmények mindinkább közel hozzák azt a pillanatot, amikor a Lepelről teljes tudományos bizonyossággal lehet kimondani, hogy valóban Jézus Krisztus halotti leple volt, de e bizonyosság eléréséhez még sok munkát kell a téma művelésére fordítani.

*

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző az Olasz Nemzeti Tudományos Akadémia tagja, a Modenai és Reggio Emiliai Egyetem professzora. Budapesten született 1936-ban. Okleveles vegyészmérnök, 1963-ban végzett a Budapesti Műszaki Egyetemen. Vegyészdoktor: 1969 a Pisai Tudományegyetemen. A Tudományok doktora (kémia): 1981 (MTA). Dolgozott a vegyiparban, a Veszprémi Egyetemen, a Modenai és Reggio Emiliai Egyetemen. Professzori kinevezését 1982-ben kapta. A Bolognai Tudományos Akadémia tagja, 1978-tól az Európai Tudományos, Irodalmi és Művészeti Akadémia (Párizs) rendes tagja, 2003-tól az (Olasz) Nemzeti Tudományos Akadémia (a „Negyvenek”) (Róma) tagja. Kb. 250 publikációt közölt, ebből 6 könyv. (gyula.palyi@unimore.it)

35 (a) Tosatti, M.: *Sindone: non è medioevale*. La Stampa.it – San Pietro e dintorni. 11/10/2012. <http://www.lastampa.it/2012/10/11/blogs/san-pietro-e-dintorni/sindone-non-e-medioevale> (b) Tosatti, M.: *Sindone, un documentario rilancia l'opposizione agli esami del C14*. La Stampa.it – Vatican Insider, 13/10/2012.

36 Baldacchini, G., Di Lazzaro, P., Murra, D., Fanti, G.: *Colouring linens with excimer lasers to stimulate the body image of the Turin Shroud*. Appl. Optics, 47, 1278 – 1283 (2008).

SUPALA IVÁN LÁSZLÓNÉ

Kenózis a prefációkban

A liturgia elemei csodálatosan bemutatják Isten kinyilatkoztató és megváltó titkát. Ezt érezzük, amikor a szentmisében hálaadással gondolunk Isten üdvösséghezó tetteire, jelenvalóvá tesszük Krisztus húsvéti áldozatát, valamint az Eucharisztia alapítására emlékezünk. Hálaadásunk tartalma, amely a dogmákban, hitigazságokban is megfogalmazódik, beleágyazódik a liturgia szépségébe, amikor az ember ily módon válaszol Istennek. A liturgiában hitünk titkai az örök Szeretet izzásában tárulnak fel.

Ha a liturgia objektív tartalmán elmélkedünk, sokszor láthatjuk, hogy Isten szeretete és kenóziisa nem választható el egymástól. A szentmise prefációinak szépsége és nyelvezetük költői gazdagsága által felidézhetjük a Szentháromság önkiüresítő szeretetének üdvtörténeti állomásait, és ráfeledkezhetünk az Eucharisztia ajándékára.

KENÓZIS: KIÜRESÍTÉS ÉS ÖNÁTADÓ SZERETET

A krisztológia „felülről induló” irányzatai egyik jelentős képviselője Hans Urs von Balthasar. Teológiájának egyik kulcsfogalma a kenózis, amely szoros értelemben véve kiüresítést, megfosztást, megsemmisítést jelent. Balthasar krisztológiájában e kifejezés a Szentháromságon belüli, önmagát-ajándékozó szeretet legfőbb jellemzője, velejárója. A Szentháromság kenotikus misztériuma négy, egymással összefüggő eseményben bontakozik ki. Az „ős-kenózis” a Fiú Atyától való, Szentháromságon belüli születése, amely nem más, mint az Atya önátadása. A második kenózis a világ teremtése és az emberé, amelynek célja a harmadik kenózis, a megtestesülés. Ennek folytatása lesz a negyedik kenózis, amely a tetőpontját a Fiú – bűneinkért felajánlott – szenvedésében és kereszthalálában, majd pokolra szállásában érte el. A Szentháromság kenotikus szeretetét Jézus Krisztus, az emberré lett Fiú szeretetből fakadó engedelmessége nyilvánítja ki számunkra a legtekélyesebben. Az immanens Szentháromságban a Fiú mindazt, ami ő maga, az Atyától kapja. S mivel ő az Atya szeretetben megvalósuló önkiáradása, ezért lesz földi életében, küldetésében is az Atya tökéletes önkifejezésének személyes megvalósulása. Krisztus földi élete egyetlen központi célra mutat: semmi más nem akar lenni, mint Isten szeretetének megtestesülése. Ezáltal kinyilatkoztatja Isten lényegét, amely az abszolút szeretet.¹

A kenózis a Szentírásban legszebben Pál apostol Filippiekhez írt levelének Krisztus-himnuszában fogalmazódik meg.² Érezhető benne a megtestesülés és a passió szoros kapcsolata. Már „az egyházatyák szemlélete szerint a kereszt a Fiú számára

1 Vö. KRUPPA TAMÁS: A testben levés kenotikus misztériuma Hans Urs von Balthasar teológiájában, *Athanasiana* 8 (1999/1) 75–77.

2 „Ő Isten formájában volt, és az Istennel való egyenlőséget nem tartotta olyan dolognak, amelyhez föltétlenül ragaszkodnia kell, hanem kiüresítette magát, szolgálai alakot öltött, és hasonló lett az emberekhez. Külsejét tekintve olyan lett, mint egy ember. Megalázta magát és engedelmeskedett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig” (Fil 2,6–8).

a megtestesüléssel kezdődik. Az inkarnáció kettős kiüresedés a Fiú számára: lealacsonyodás a dicsőséges állapotból a szolga állapotába, a teremtet emberi természet korlátozottságába, és ugyanakkor lealacsonyodás a büntől és a haláltól megsebzett, bukott emberi természet helyzetébe.”³

HÁLAADÁS A PREFÁCIÓ SZÉPSÉGÉVEL

A misekönyvben található prefációk szövegének mintegy harmadában Isten szeretete és kenézisa egységben tárul fel előttünk. Mindenekelőtt azonban tekintsük át a prefáció mint az egyik legszebb szentmise-imádság lényegét.

Az eucharisztikus ima kezdete a prefáció, amely bevezeti a főimádságot. Mégsem tekinthető csupán egyszerű előszónak: a prefáció a kánon szerves része, mivel tökéletesen kifejezi, „ami összességében a kánont alkotja, azaz az Eucharisziát, az egyháznak Isten hatalmas tetteire emlékező nagy hálaímáját”.⁴ A prefáció műfaja „éneklésre szánt himnusz, amely hálaadásba foglalja az ünnepek tartalmát, az üdvtörténeti misztériumokat, sajátos szint adva a liturgikus napoknak”.⁵ A prefáció tehát nem próza, hanem szabad formában írt költemény, amelyben latin nyelven érhetőek tetten a szép ritmusok, jól elrendezett szócsoportok.

Az eucharisztikus imádság eredete visszavezethető az első keresztény századokra. Hippolytosz *Traditio Apostolica* című írásában a prefáció elején található párbeszéd szövege megegyezik azzal, amelyet napjainkban használ az Egyház. E mondatok célja és értelme is változatlan maradt az idők során. A celebráns így kezdi az imádságot: „Az Úr legyen veletek!”, s a hívek válaszolnak: „És a te lelkeddel”. Ez közös hirdetése annak, hogy Isten jelen van a felszentelt személyben és a hívekben is. Ugyanakkor a figyelem felhívása: a következőkben különösen fontos eseményben lesz részük. „Emeljük föl szívünket!” – Istenhez, teremő Urunkhoz, aki imádatra, tiszteletre, hódolatra méltó. E felszólítást így magyarázza Jeruzsálemi Szent Kírilloosz: „ebben az órában, amelybe beleremegünk, fel kell emelni szívünket Istenhez, és nem hagyhatjuk itt lent a földön és a földies dolgok közepette.”⁶ Hasonlóan int Szent Cyprianus: „ügyeljünk rá, gondolataink semmi mással, csak az Úrral legyenek elfoglalva!”⁷ Amikor a hívők megvallják szívük felemelését az Úrhoz, ez a Feltámadottnak is szól, aki az Atya jobbán ül. Az ókori keresztény bazilikákban az apszisba helyezték a trónon ülő Krisztus

3 PUSKÁS ATTILA: Hans Urs von Balthasar drámai szótériológiájának súlypontjai, *Vigilia* 70 (2005/6) 483.

4 MICHAEL KUNZLER: *Az egyház liturgiája*, Agapé, Szeged, 2005, 297.

5 PÁKOZDI ISTVÁN: *A Bárány menegzője. A római katolikus liturgia és a szimbólumok*, Tihanyi Bencés Apátság, Tihany, 2010, 68.

6 JERUZSÁLEMI SZENT KÍRILLOSZ: Müstagógikus katekézis 5., in Perendy László (szerk.): *Jeruzsálemi Szent Kírilloosz összes művei*, Ókeresztény írók 19., Szent István Társulat, Budapest, 2006, 348.

7 SZENT CYPRIANUS: Az Úr imádságáról, in Vanyó László (szerk.): *Szent Cyprianus összes művei*, Ókeresztény írók 15., Szent István Társulat, Budapest, 1999, 370.

mozaik-képét, mivel ő az elsődleges celebránsa a szent liturgiának, és ő működik különösen az eucharisztikus ima alatt. Az „Adjunk hálát Urunknak, Istenünknek!” fel szólítás görögül így hangzik: „Eucharistesomen to Kyrio”, azaz végezzük el az eucharisziát, a hálaadást. „Méltó és igazságos” – feleli a nép, igen, éppen ezt kell tennünk, van miért hálát adnunk. Ez a rövid párbeszéd a liturgia egész természetét magában foglalja, mégpedig, hogy a hívő emberek közössége aktív részese a liturgiának, mintegy a pappal együtt celebrálja azt. Miután a pap fogadja az előbbi akklamációt, megerősíti, hogy a hálaadás a legmegfelelőbb magatartás Isten felé, ezekkel vagy hasonló szavakkal: „Valóban méltó és igazságos, illő és üdvös, hogy mindig és mindenütt hálát adjunk neked, mi Urunk, szentséges Atyánk, mindenható, örök Isten: Krisztus, a mi Urunk által.” A prefációban a hívő emberek mint az Egyház, Isten népe, a megváltottak közössége mondanak köszönetet az Atyának Krisztus által. E hálaadásra azért van szükségünk, hogy egyre inkább megnyíljunk Isten kegyelmére, befogadjuk szeretetét, s ezáltal mind jobban megdicsőítsük őt.⁸

A római prefációkra jellemző a tömörség. Általában három mondatból állnak: kezdésből, kifejtésből és a Sanctusba történő bevezetésből. Kezdsnek az előbbi párbeszédet lezáró, „Valóban méltó...” kezdetű mondatot nevezzük. Majd a prefációk kifejtése fogalmazza meg hálaadásunk okát, Isten működését az emberiség és a világ történelmében, amely az adott szentmisében konkretizálódik. Végül a prefáció befejezésében a hálaadás átme gy dicsőítésbe.

Érdeemes részletesebben ráfeledkezni Hippolytosz *Traditio Apostolica* című írásában található eucharisztikus imára, amelyet már a 3. században használtak. A pap és a hívek említett párbeszéde után a celebráns így folytatta a prefációt: „*Hálát adunk neked, Isten, a te szeretett Fiad, Jézus Krisztus által, akit te az idők teljében nekünk Üdvözítőnknek, Megváltónknak s a te akaratom követének küldtél. Ő a tőled elválaszthatatlan Ige (Logos); általa teremtetél mindent, úgy, ahogy az neked tetszett. Te küldted le őt az égből a Szűz ölébe: kinek méhében testté lőn, s mint a te Fiad nyilatkoztatta ki magát, amikor a Szentlélekből és a Szűzből megszületett. Így teljesítette a te akaratomat, s neked szent népet szerzett. Kitérte karjait a szenvedésre, hogy megszabadítsa a szenvedéstől azokat, akik hittek benne. És mielőtt átadta volna magát az önkéntes szenvedésnek, – hogy a halált elfogadja, az ördög bilincseit szétépje, a poklot legyőzze, a pokol tornácában levő megigazultaknak világosságot vigyen, nekik a célt megmutassa és a feltámadást bírni vigye, – akkor vevé a kenyeret, hálát adott neked és mondá...*”

A szentmise jelenlegi II. kánonjának magva Hippolytosz anaforájának átdolgozása. E kánon prefációja – amely megegyezik a VI. közös prefációval – üdvösségünk egész történetének rövid foglalata: „*A te örök Igéd ő, általa alkottál mindent, és őt küldted, hogy Üdvözítőnk és Megváltónk legyen: ezért öltött a Szentlélektől testet, és született a Szent Szűztől. Majd akaratomat teljesítve, és szent népet szerezve neked, a keresztfán kitért karra elszenvette a kínhalált, hogy feloldja a halálnak átkát, és a feltámadásról bizonyosságot adjon nekünk. (Mi)*

8 Vö. TOMASZ KWIECIEŃ: *Szentmise-kalauz röviden*, Paulus Hungarus – Kairosz, Budapest, 2003, 74–79.

9 SZUNYOGH XAVÉR FERENC OSB: *A szentmise kialakulása*, Szent István Társulat, Budapest, 1936, 69.

*Ezért az angyalokkal és minden szentekkel együtt dicsőségedet hirdetjük ...*¹⁰

Az első századokban az eucharisztikus ima azon része, amelyet ma prefációnak hívunk, még a kánon első része volt, és folytatódott a konszekráció után is. A későbbiekben a hálaadás okának leírását megrövidítették, a szövegeket az egyes ünnepek szerint osztották el. A prefáció így a szentmise változó részeihez tartozott, amely Istent az adott ünnep titka szerint dicsőítette. Jelenleg a prefációk egyik része egy adott időszakban vehető, a többi egy-egy szentmise – vagy kánon – saját prefációja.

Ezek után vizsgáljuk meg részletesebben néhány prefáció „szívét”, kifejtését, ahogyan a szentmise során feltárul bennük Isten önátadó szeretete.

A SZENTHÁROMSÁG ÖNKIÜRESÍTŐ SZERETETÉNEK ÜDVTÖRTÉNETI ÁLLOMÁSAI

a) Teremtés

A világ Isten dicsőségére teremtett, hogy megnyilvánuljon e dicsőség, amely nem más, mint Isten végtelen szeretete. Az ünnepélyes, emelkedett hangvételű IV. kánon prefációja a teljes üdvtörténetünkért mondott hálaadó dicsőítés első része, a világ teremtéséről és Teremtőjéről szól. *„Te minden időt megelőzve létezel, mindörökre megmaradsz, és megközelíthetetlen fényben rejtezel. Te, egyetlen jószág és minden élet forrása, azért alkottál mindent, hogy teremtményeidet áldásoddal áraszd el, és mindenkit boldogíts világosságod fénye által.”* „Más prefációk általában a megváltás egy elemét, egy ünnep tartalmát igyekeznek tömöríteni, ennek a prefációnak, szinte egyedüli módon »az igaz és élő Isten« az egyetlen témája.”¹¹

A teremtés kenózisa az ember teremtésében érhető tetten: Isten nem ragaszkodott a saját abszolút szabadságához, hanem az emberi nemet is részesítette ebben. *„Mert te alkottál mindent, amiből a világ épül, az időke járásának te szabtlál törvényt. A te képmásodra formáltad az embert, sőt hatalmába adtad mindazt, amit a világban ámulva látunk, hogy helyettesedként uralkodjék minden műveden, ...”* (Prefáció évközi vasárnapokra V.). Isten szeretetből és bizalomból, hogy teret adjon az emberi szabadság megvalósulásának, bizonyos mértékig visszavonul. Isten elismeri teremtményeinek adott szabadságát, ezáltal nemcsak a véges szabadság viszonylag önálló megélését teszi lehetővé, hanem annak helytelen módon való alkalmazását is.¹² *„Te jószágodban megalkottad az embert, és ámbár igazságod szerint kárbozotot érdemelt, irgalmadból mégis megváltottad Krisztus, a mi Urunk által”* (Közös prefáció II.). A véges szabadság létbe hívásával Isten öröktől fogva vállalja a felelősséget a teremtés sikeréért, amelyet az emberiség bűne sem akadályoz meg. „Mivel a teremtés helye a Fiúban van, a Fiú a teremtés tervével való egyetértésével

10 A cikkben idézett összes prefáció forrása: *Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest, 1991.

11 PÁKOZDI ISTVÁN: A legszebb misekánon, in *Psallite sapienter, A 80 éves Béres György köszöntése*, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 394.

12 Vö. KRUPPA TAMÁS: A véges szabadság teremtésének kenotikus jellege Hans Urs von Balthasar Theodrámiájának szemléletében, *Athanasiana* 19 (2004/1) 108–109.

egyszerre és egyeredetűen szabadon felajánlja magát a megváltásra.”¹³ A világ kegyelmi beteljesedését a megtestesült Fiú hozza el.

b) Megtestesülés

A Logosz „a világba jött, a világban volt, általa lett a világ” (Jn 1,10). Krisztus a fény, az igazi világosságunk. „*Az Ige megtestesülésének titka által (a te) dicsőséged új fénye ragyogott föl nekünk, hogy amikor látható alakban ismerjük meg az Istent, a láthatatlan világ szeretetére gyulladjunk általa*” (Karácsonyi I. prefáció). Az isteni élet szeretet, égő tűz, amely felragyog és kisugárzik, ahogyan Krisztus az emberek világosságává lett. A Fiú megtestesülése az örök, szerető Isten személyes önkinyilvánítása, a megjelenített isteni szeretet. A valódi szépség akkor ragyog fel, ha maga a valóság ölt alakot. Az Ige megtestesülésével túlaradóan beteljesül minden, ami a teremtéskor elkezdődött. Krisztus az eredete és a célja minden teremtetett valóságnak. Az, hogy Megváltónk bűnné lett értünk (vö. 2Kor 5,21), a szeretet dicsőségének felragyogásaként értelmezhető, ugyanúgy, ahogy később az örök, múlhatatlan szépség látszólagos darabokra törése, hogy megmutatkozzék a benne rejlő eszkatologikus ígéret értelme.¹⁴

A megváltás célja a teremtés eredeti céljának megvalósítása, vagyis a teremtmények részesedése Isten szentháromságos életében. E részesedés Krisztus húsvéti drámájának lesz a gyümölcse mint Üdvözítőnk és a bűnös ember helycseréje. A „szent csere” eseményét a megtestesülés vezeti be.¹⁵ „*A mai napon felragyogott benne megváltásunk fénye: az örök Ige gyarló emberségünket magára vette, és ezzel a balandó emberre foglyatlan dicsőség származott, sőt csodálatos cserével miénk lett isteni, örök és boldog élete*” (Karácsonyi III. prefáció). Jézus azonosul az emberrel, mintegy a helyére lépve, gazdagságra cseréli annak szegénységét. A liturgia szívesen használja a csere képét a megváltás, kiengesztelés kifejezésére.

„*Ő emberként akart megszületni az emberekért a Szentlélek ereje által...*” (Gyümölcsoito Boldogasszony szentmiséjének prefációja). A Fiú személye és küldetése nem választható el egymástól: Jézus Krisztus mint ember – ez maga a küldetés. Ennek jelentése, hogy Isten önátadó szeretetének kinyilatkoztatása legyen a világban, amelyet már megtestesülésével helyreállított. „*Mert világrajöttének most ünnepelt szent titka révén láthatóan megjelent közöttünk a láthatatlan, élő Isten. Az idő kezdete előtt született, mégis időbeli létezését vállalt: hogy önmagában felemeljen mindent, ami veszni indult, így helyreállítsa a világ rendjét, és az elbukott embert ismét a mennyek országába hívja*” (Karácsonyi II. prefáció). Jézus ökonómiai engedelmissége az Atya felé megnyilvánuló örök, Szentháromságon belüli engedelmisségében van megalapozva. Ugyanakkor látnunk kell, hogy az Atya akarata a Szentháromság örök üdvösségterve. „*Ő első eljövetelekor magát megalázva testet öltött, teljesítette a kezdettől fogva neki rendelt küldetést, és megnyitotta számunkra az örök üdvösség*

13 PUSKÁS ATTILA: Hans Urs von Balthasar drámai szótériológiájának súlypontjai, i. m., 482.

14 Vö. HANS URS VON BALTHASAR: *A dicsőség felfénylése. Teológiai esztétika*, 1. kötet, *Az alak szemlélése*, Sík Sándor Kiadó, Budapest, 2004, 427–431.

15 Vö. PUSKÁS ATTILA: Hans Urs von Balthasar drámai szótériológiájának súlypontjai, i. m., 482–488.

útját: hogy amikor dicsőséges fényben újra eljön, látható valóságban nyerjük el, amit most ígérétében bízva várunk” (Adventi I. prefáció). A Fiú elküldése a bűnös világba, amely visszautasítja Isten szeretetét, a legnagyobb mértékű önküresítés. „Aki az ember rabszolgaivá vált létét fel akarja oldozni, annak a léten túlról kell jönnie, de ebbe egészen bele kell merülnie (vö. 2Kor 8,9: érettünk »szegénnyé« lenni).”¹⁶

c) Krisztus földi élete

Az ember Jézus egyszerűségben, szegénységben, egy istálló alázatosságában született. Gyermekségének titkai, melyeket a Szentírás is megemlít, mind misztériumok. A templomban történő bemutatása jelzi, mint elsőszülött fiúgyermeknek, az Úrhoz való tartozását. „Mert szent Fiadat, örökkévalóságod részesét, ma templomodban bemutatták néked, s a Szentlélek kinyilvánította róla, hogy világossága lesz minden nemzetnek és dicsősége választott népnek” (Gyertyaszentelő Boldogasszony szentmiséjének prefációja). Erre várt az agg Simeon: „tudta ugyanis, hogy senki se tudja az embert a test börtönéből az örök élet reményével elbocsátani, csak az, akit a karjaiban tartott”.¹⁷

Jézus nyilvános élete a Jordánban történő megkeresztelkedésével kezdődött. „Te csodálatos jelekkel vettél körül Jézust, amikor megkeresztelkedett a Jordán vizében: mennyei szózatod hirdette, hogy Igéd itt lakik közöttünk” (Urunk megkeresztelkedése szentmiséjének prefációja). A megkeresztelkedés Jézus részéről annak a szenvedő Szolga sorsának elfogadása volt, amelyről Izajás próféta jövendölt. A bűnösök közé állt, küldetésének legelejétől azonosulva az emberekkel, akikért a világba jött. Elővételezte sorsát, halálának vérkeresztiségét (vö. Lk 12,50, Mk 10,38).

Krisztusban Istennel együtt az ember is feltáruul, mégpedig belülről, az emberi természet lehetőségei által. Krisztus önkifejezése azért fakad belülről, mert mint Teremtőnk, alkotását nem alakítja mássá, hanem megtestesülésével és földi életével egyaránt annyira tisztelőben tartja az embert, hogy legbensőbb teljességét adja neki. Maga a Lét fejezi ki magát az emberben. Ezért Isten Krisztusban egyszerre nyilatkoztatja ki Istent és az embert.¹⁸ „Mert úgy szeretted a világot, irgalmas Isteniünk, hogy olyan Megváltót küldtél nekünk, ki akaratom szerint hozzánk hasonlóan élt a földön, de minden bűn nélkül. Az ő engedelmissége miatt kaptuk vissza tőled, amit elvesztettünk az engedetlenség bűne által; hogy azt szerethesd bennünk, amit Fiadban kedveltél” (Prefáció évközi vasárnapokra VII.). A megtestesült Logosz élete csupa dinamika, ugyanakkor egyre mélyebbre történő alászállás az egyre nagyobb lelki és fizikai szenvedésekbe. Jézus szótériológiai jelentősége nem csak kereszthalálára és pokolra szállására koncentrálódik, hanem minden emberi szava, tette, szenvedése is megváltásunk része. Jézus egész földi élete a másokért való létezés volt, vagyis proegzisztencia. Nemcsak tanúsítja Isten feltétel nélküli szeretetét, hanem az benne, általa történik meg. Végsohig fokozott ellenségszeretete is ezt példázza. „Balthasar szerint a [Szentháromságon belüli] szeretet-egység jelen-

16 HANS KESSLER: Krisztológia, in Theodor Schneider (szerk.): *A dogmatika kézikönyve*, 1. kötet, Vigilia, Budapest, 2002, 329.

17 ÓRIGENÉSZ: Homíliák Lukács evangéliumához 15, in Vanyó László (szerk.) *Órigenész: Az imádságról és a vértanúságról*, Ókeresztény írók 14., Szent István Társulat, Budapest, 1997, 299.

18 Vö. HANS URS VON BALTHASAR: *A dicsőség felfénylése*, i. m., 428–429.

tése: »másokért-való-lét«. [...] Az a hitvallás, hogy »Isten Szeretet«, azt jelenti, hogy Istenben van »tisztán-másikért-való-létezés«¹⁹.

d) *Krisztus kereszthalála és pokolra szállása*

Keresztelő János Jézusról mondott szavai (vö. Jn 1,29) előremutatnak a keresztfára, amelyen „... áldozattá lett értünk Krisztus, a Húsvéti Bárány. Mert ő az igazi Bárány, aki elvette a világ bűneit, halálunkat halálával megtörte, és feltámadásával új életet szerzett nekünk” (Húsvéti I. prefáció). Arám nyelven a „bárány” szó szolgát is jelent. A „bárány” mint szimbólum az ártatlanság és a szelídség jelképe. A keresztény hagyomány a „Bárány” megnevezéssel egyrészt Isten szótlansul és türelmesen szenvedő Szolgájára utalt (vö. Iz 53,7), másrészt arra, hogy valamennyi húsvéti áldozat Jézusban teljesedett be. Ő mint makulátlan és büntelen Bárány, saját vére árán váltotta ki az embereket a lelki rabságból, győzelmet aratva a halál felett.²⁰

Jézus életútja a kereszt felé vezető út. Engedelmessége a Getszemáni kertben éri el a csúcspontját. A másokért, mások helyett szenvedő Jézus engedi, hogy az emberiség bűne végérvényesen betörjön testi-lelki létezésébe. Ez a helyzet a bűn sötéttségével való teljes azonosulást kívánja meg a Világosságtól. Ez az azonosulás, s az Atyától való elhagyatottság megtapasztalása mérhetetlen megpróbáltatás a Szentháromság szeretetkapcsolatában létező Fiú számára. Krisztus kenőzisa ekkor a bűnösökkel vállalt szolidaritásában és az ebből fakadó mélységes szenvedésében fejeződik ki.²¹ „Mert ő az egyetlen, ki bűneink zsoldját, a halált önként vállalta, hogy örökre meg ne haljunk, és ő az egyetlen, aki önként feláldozta életét, hogy mindnyájan örökké neked éljünk” (Prefáció a megholtakról II.). Egyetlen szándék tölti be Jézust, az Atya akaratának teljesítése: „ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem, ahogyan te!” (Mt 26,39). „Hogyan lehetne az a Fiú akarata, hogy azonosuljon a világgal, amely visszautasítja az Atyát, akit ő szeret, s akinek ő a szeretete? [...] Semmi más nem teheti a Fiút képessé a kereszt útjának önkéntes és szabad választására, mint hogy ez az Atya akarata.”²²

Ábrahám egykor Istennek halandó fiút ajánlott fel, akinek nem kellett meghalnia, Isten viszont halhatatlan Fiát adta halálra az emberekért. Origenész szerint az Ábrahám által végül feláldozott kos a hús-vér testben szenvedő Krisztus jelképe, míg Izsák a romolhatatlanságban megmaradó Krisztusé. Aki szelleme szerint áldozatot mutat be az Atyának, míg hús-vér teste szerint ő maga a kereszt oltárán feláldozott áldozat.²³ „Mert odaadta érettünk életét, a régi áldozatok helyett kereszthalála lett a tökéletes áldozat, (és)

19 KRUPPA TAMÁS: Pneumatológiai alapfogalmak Hans Urs von Balthasar teológiájában, *Athanasiana* 13 (2001) 180.

20 VÖ. PÁKOZDI ISTVÁN: *A Bárány menegzője. A római katolikus liturgia és a szimbólumok*, i. m., 160.

21 VÖ. KRUPPA TAMÁS: Az isteni lét kenotikus misztériumának üdvtörténeti lelepleződése Krisztus kereszthalálában és pokolraszállásában Hans Urs von Balthasar szemléletében, *Athanasiana* 11 (2000/2) 96–98.

22 KRUPPA TAMÁS: Az isteni lét kenotikus misztériumának ... i. m., 98.

23 VÖ. ORIGENÉSZ: *A betű öl, a szellem életet. Tizenhat homília a Teremtés könyvéhez*, Paulus Hungarus – Kairosz, Budapest, 1999, 126–129.

üdvösségünkért felajánlva neked önmagát, ő lett a főpap, az oltár és az áldozati Bárány” (Húsvéti prefáció V.). Jézus önfeláldozása beteljesíti és felülmúlja az Ószövetség áldozati cselekményeit. Istenfiúi méltósága, felajánlásának tökéletessége és egyetemes hatása által, engesztelő halálával megszerzi az embereknek a bűnbocsánatot, megszenteli az új szövetséget és elhozza a megváltást. A krisztusi áldozat Jézus halálos proegzisztenciája, tökéletes önátadása az Atyának, és végtelen szeretete az emberek iránt. Jézus teste az új templom és az oltár (vö. Zsid 13,10), az isteni jelenlét igazi helye, ahol főpapként saját magát megszentelve, tökéletes áldozatul ajánlja fel az Atyának.

„Bár ő maga semmit sem vétett, az ítélet ártatlanul érte, a bűnösökért mégis szenvedést vállalt” (Virágvasárnapi prefáció). Jézus szabadon adta át magát minden szenvedésnek. Akarta, hogy élete feloldódjon a bűnös ember megmentésében, elégjen szeretetének tüzeiben. Halálában nem földi esemény játszódott le, hanem az üdvtörténet kibontakozása, ahogyan *„Isten létre küüresítette önmagát, és a kereszten kiontott vére árán mindenkinek békét szerzett”* (Közös prefáció I.). Krisztusban Isten magához békítette az emberiséget, kiengesztelte magával a világot. A béke Jézus áldozatának gyümölcse, s ez teljesen más, mint e világ ideig-óráig tartó, látszólagos nyugalma.

A kereszten ugyan megtört az alvilág hatalma, mégis szükségzerű volt Krisztusnak a holtakkal való együtt-létezése. Jézus e végső szolidaritásában elszenvedte a pokolban levő bűnösök Istentől való teljes elidegenedettségét. Csak így válthatta meg a bűnös emberi egzisztencia minden dimenzióját. Ahogyan a földön, Krisztus szenvedése az alvilágban is a legnagyobb szenvedés volt, azok kínjainak megtapasztalása, akik véglegesen elkárhozottak tekinthetők. Bár Krisztus gyenge és tehetetlen ebben a helyzetben, de átélése, megtapasztalása üdvösségszerzővé válik.²⁴ *„A világosság fiai lettünk, és örök életre születtünk általa, a mennyország ajtaja kitérül nekünk, mert Fiad balála óta a mi halálunk sem reménytelen elmúlás...”* (Húsvéti prefáció II.). Miután Krisztus leszállt az alvilágba, az már többé nem azonos a pokollal. Jézus alvilágba történő alászállása egyszerre jelenti az emberi halál valóságát és Krisztusnak a halál felett aratott győzelmet is. Ebben az értelemben a megváltás az alvilági kapuk megnyílása, és az örök élet lehetőségének ajándéka valamennyi ember számára. Krisztus pokolra szállása egy szersmind azt is jelenti, hogy nincs többé Isten-nélküli hely. A bűnösök, akik Istentől való elhagyatottságra kárhoztatták magukat, megtapasztalják, hogy Isten még az örök kárhozatba is elkíséri őket.²⁵

AZ EUCHARISZTIA AJÁNDÉKA

Krisztus a kereszten kifeszült a világ fölé, átölve mindent kitért karjaival. Lényének legmélyebb valósága megnyitott szívéből eredt, ahonnan vér és víz fakadt: az Egyház szentségei, az új élet forrása, hogy csillapítsa szomját Isten új népének. *„Ő csodálatos szeretetből életét áldozta, s a keresztfán magasba emelve odaadta önmagát értünk; majd vér és víz ömlött sebbelyéből, mely átszúrt oldalán nyílt, hogy onnét jöjjenek létre a szentségek, melyekkel Egyházát*

24 Vö. HANS URS VON BALTHASAR: *A három nap teológiája*, Osiris, Budapest, 2000, 141–156.

25 Vö. KRUPPA TAMÁS: Az isteni lét kenotikus misztériumának ..., i. m., 111–112.

élteti, és mindenki vonzódjék az Üdvözítő feltárt Szívéhez, mindig örömmel merítve az élet vízből, melyet az üdvösség forrása bősséggel áraszt” (Prefáció Jézus Szent Szívéről). Jézus megnyitott szíve legbensőbb, legszemélyesebb valóságának átadása a megváltottaknak: a nyitott, kiüresített helyre mindenki beléphet. Jézus értünk adott teste az új szövetség megkötésének helye, egyszerre oltár, áldozat, és olyan eledel, amely megmarad az örök életre (vö. Jn 6,27).²⁶

Jézus számára a nagycsütörtöki utolsó vacsora jelezte „órája” kezdetét, amely felélete tartott. Ez a közös étkezés is már a passióra irányulva fejezte ki Jézus önátadását. Proegzisztenciája hamarosan bekövetkező halála miatt a végső odaadásba sűrűsödött. Jézus közelgő áldozatának gazdagságát táplálékokba rejtette. *„Az utolsó vacsorán apostolaival együtt étkezett, és örököül hagyva üdvösségszerző kereszthalálának emlékét, feláldozta önmagát, mint szepültelen bárányt, tökéletes, dicsőítő ajándékkul neked. E szentséges titok által táplálsz és megszentelsz hívő népedet, hogy a földkerekségen minden ember az egy hit világosságában éljen, és szeretetben forrjon eggyé*” (Prefáció a legszentebb Oltáriszentségről II.). Az Eucharisztia Krisztus áldozatának szentsége, vagyis a szeretet és az egység szentsége, de egyúttal eszkatologikus szentség is, mivel az örök életre vezet a benne hívőket. Krisztus egyszer belépett az emberek világába önmaga átadásával, s mindannyiszor, ahányszor e felajánlás megismétlődik, jelenvalóvá válik az eszkatologikus világ teljessége, amelyben Krisztus él. Jézus az Eucharishtiában azért is jött közénk, hogy szeretetteljes önátadásának dinamizmusába belevonja az ő szentséges testében és vérében részesülőket. A kenyér és a bor önátadásának reálszimbólumává lesznek, hogy ezáltal az egybegyűltek egy testté legyenek, ők maguk is átváltozzanak az Atya gyermekeinek testvéri közösségévé.²⁷

Jézus azzal, hogy a kereszt áldozatát lakoma formájában megjeleníti, kifejezi, hogy teljesen szabad elhatározásából, önként adja oda életét. Ezért emlékezik vissza az Egyház saját születésére úgy, hogy Jézus önátadásának eseményét ünnepli. A Feláldozott pedig élővé válik számunkra, velünk együtt étkezik oly módon, hogy ő a vendéglátó és a táplálék egyben. Ilyen értelemben ő a liturgia vezetője mint *„az igazi örök Főpap, ki üdvösségünkért feláldozta önmagát, és minden időkre szóló áldozatot rendelt, meghagyva, hogy emlékeztére mi is felajánljuk neked. Ha értünk adott testét magunkhoz vesszük, erőt áraszt lelkünkbe, ha értünk ontott vérére isszuk, tisztára mos minket*” (Prefáció a legszentebb Oltáriszentségről I.). Krisztus főpapi szolgálata által maga ajánlja fel az eucharisztikus áldozatot. S mivel valóságosan jelen van a kenyér és a bor színe alatt, ő maga az eucharisztikus áldozat is.

A szentmise vértelen áldozatában mindig részesülünk Krisztus egyszeri, vérére ontó áldozatában. Amikor az oltáron bemutatjuk a keresztszáldozatot, Krisztus újra és újra szétosztja önmagát. *„Ő szüntelenül felajánlja értünk életét, és színed előtt állandóan pártfogol minket; feláldozva önmagát nem hal meg soha többé: halálában lett örökkön élő áldozat*” (Húsvéti prefáció III.). Krisztus által földi liturgiánk szoros kapcsolatban áll az égi liturgiával. Minden eucharisztikus ünnepelés – amelyben folytatódik a megváltás műve

26 Vö. HANS URS VON BALTHASAR: *A három nap teológiája*, i. m., 117–119.

27 Vö. FRANZ-JOSEF NOCKE: Részletes szentségtan, in Theodor Schneider (szerk.): *A dogmatika kézikönyve*, 2. kötet, i. m., 310–312.

– Üdvöztőnk második eljövételéhez hasonlítható. Értünk elszenvedett kereszthalála sajátos csúcspont, amelynél hatalmasabb ajándék nem képzelhető el. Isten mégis ad egy hasonlóan egyedülállót: velünk marad földi zárandokutunkon. Az Eucharisztia ezért az Egyház életének szíve és csúcspontja, Krisztus olyan végtelen önátadása, amelyben továbbra is értünk él, hogy elvezessen a mennyei dicsőségbe.

*

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző a budaörsi plébániatemplom sekrestyése, az egyházközség irodai adminisztrátora. 1966-ban született Budapesten. Végzettség: agrármérnök (1989), igazgatásszervező (1999), lelkipásztori munkatárs (2012). Tanulmányait jelenleg is folytatja a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán, Keresztény társadalmi elvek a gazdaságban szakirányú továbbképzésben. (supalavirag@freemail.hu)

SILVANO MAGGIANI OSM

Élet a szent misztériumokban

AZ ISTENTISZTELET EMBERI DIMENZIÓJA

A *Sacrosanctum Concilium* (SC), a II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciója a keresztény istentiszteletet egy teandrikus, isten-emberi műből vezeti le. Az Isten-imádat égbeszálló (Istent dicsőítő) és közénk ereszkedő (embert megszentelő) dimenziói egymással kölcsönhatásban: dinamikus kapcsolatban, szoros összhangban vannak.

Az üdvösség történetének minden megnyilvánulásában, egészen az Úr Jézusban való beteljesüléséig Isten előzékenysége mutatkozik meg és válik számunkra érthetővé: „Isten emberi nyelveken kifejezett igéi ugyanis hasonlónak válnak az emberi beszédhez, amint egykor az örök Atya igéje a gyöngye emberi test fölvetelével hasonlónak vált az emberekhez” (Dei Verbum, 13). Isten üdvözítő *jelenléte* emberi *cselekvésen* és nyelven keresztül ajándékozza magát nekünk, amelyek lehetővé teszik a kapcsolatot¹. És ugyanígy: a Jézus Krisztus-eseményben kicsúcsosodó üdvösség ünneplése olyan cselekményen keresztül valósul meg, amely egyfelől kifejezi az üdvözítő ajándék „másvilágiságát”, ugyanakkor itt és most újra-aktualizálja: *szertartások, imádságok, érzékelhető jelek* útján (SC 7 és 48).

Hozzá lehetne még fűzni, amit a Dei Verbum 2. pontjában találunk: „*E kinyilatkoztatás rendje egymással bensőleg összefüggő tettekből és szavakból áll: Isten üdvtörténeti tettei kinyilvánítják és megerősítik tanítását és a szavakkal jelzett valóságokat; a szavak pedig hirdetik a tetteket, és megvilágítják a bennük rejlő misztériumot*”.

Az emberi történelemben mutatkozó isteni jelek és az Egyház (Krisztus által kinyilatkoztatott és a Szentlélekben befogadott) isteni liturgiájának emberi oldala között messzemenő az összhang. A keresztény ünneplés elsősorban azt mutatja meg, hogy az ember miként kapcsolja össze az isteni *jelenlét* ajándékát egy emberi kifejezés-móddal úgy, hogy az emberi *cselekedeteken* keresztül befogadhatóvá, megérthetővé és átélhetővé válik Isten ajándéka.

E tekintetben az emberi oldal kiemelése azt is jelenti, hogy a liturgikus ünnepben semmi sem idegen a rituális cselekménytől, ami az emberi élet megnyilatkozásaira, ismereteire és legfontosabb paramétereire vonatkozik. És semmi sem idegen a liturgikus szertartások ünneplésétől abból, ami a személyes és közösségi létünkre: a születés, a fejlődés, a bűn, a szeretet, a fájdalom, a szenvedés, a felelősség, a halál és a jövőnk kérdéseire vonatkozik. A „celebrálni” ige mélyebb jelentésének megvizsgálása, legfőképpen pedig annak tisztázása, hogy *mit is ünnepelünk* a liturgikus cselekményekben, segít megérteni életünk e mozzanatainak jelenlétét.

1 Hogy elmélyítsük a jelenlétet és a cselekvést, valamint dinamikus kapcsolatukat, vö. P. SEQUERI: *La presenza e il fare*, in APL (Associazione professori e Cultori di Liturgia), *L'arte del celebrare*, CLV – Ed. Liturgiche, Roma 1999, pp 21-40; A.N. TERRIN (szerk.), *Liturgia e incarnazione*, Messaggero – S.Giustina, Padova 1997.

„CELEBRÁLNI”

Bár bizonytalan a *celebrálás* ige etimológiája, konkrét és átvitt értelemben való használata a klasszikus és a keresztény latinban is, így főként liturgikus területen azt jelenti, hogy ünnepi módon, közösségben, újra meg újra végezni valamit, különleges kapcsolatban kultikus cselekményekkel².

Az istentiszteletnek kell, hogy legyen tárgya, személye, ideje és helye is. Amint Dröste foglalja össze: „*A celebrálásban láthatóvá válik a congregare és az in unum convenire jelentése, a facere teremtő tette és az agere intenzitása, a recurrere mindig új visz-szatérése és az akkurátus „megfontol” ige, amelyet kifejezhet a recolo terminus. A szó jelentését árnyalhatjuk még erősebben az áldozat vagy a dicsőítés fogalmaival is, mely utóbbit a praedicare és az exsultare szavak fejeznek ki. Az ember mindig teljes egészében: testestül-lelkestül vesz részt a liturgikus ünneplésben*”³. Ennek az ünneplésnek három alapvető dimenziója van: ideje, tere és személye. Ez a személy, más ünneplő személyekkel együtt az istentisztelet alanya, de keresztény szemszögből a helyi Egyház is értendő alatta, mely az egy, szent, katolikus és apostoli Egyház sajátos megjelenése⁴.

Ugyanakkor mi ennek az ünneplésnek a tárgya? Mit is „celebrál” az ünneplő személy? A választ nem lehet *a priori* megadni. Liturgikus, verbális és nem verbális elemekből jön létre, a keresztény Kelet és Nyugat liturgikus örökségeiből ránk hagyományozott szövegeken vagy gyakorlatokon alapul, amelyek fennmaradva az Egyház mai istentiszteletét képezik. A válasz egyértelmű, mély és alapvetően fontos, mivel önazonosságát adja a keresztény istentiszteletnek: az ünneplő és imádkozó egyén hitét, aki ünnepli az eseményt, amely hitét megalkotta, és a szent misztériumot, mely hitét táplálja. Az esemény, a misztérium végül is: maga Jézus Krisztus. „*Az Egyház liturgiája: Krisztus és az ő misztériuma. Egy Sínai-hegyen megkötött, majd a Krisztus által tökéletessé tett szövetség legmélyebb titka: szövetség Isten és az ember között. Ez különbözteti meg a keresztény liturgiát minden más vallási kultusztól. Nem is annyira formáiban, mint inkább tartalmában, és e Szövetség értelmében. A többször is megújított Szövetségben, melyet az ember újra és újra megszegett, de Isten mindannyiszor újjáalkotott (Jn 3,16-21) – míg el nem jött Krisztus, hogy az egyetlen olyan kultuszt adja, melyet Isten teljesen elfogadott: az Atya iránti engedelmességet, egészen önmaga feláldozásáig. Ezt az áldozatot Fiának feltámasztásával fogadta el az Atya, s kedvét lelte benne. Ennek vérével pecsételte meg az új és örök Szövetséget Isten és ember között - az Egyházban (Mt 26,28; Mk 14,24; Lk 22,20; 1Kor 11,23-25).*”⁵

A liturgikus ünneplés tárgya és sarkalatos pontja: Krisztus misztériuma olyan értelemben, hogy benne a központi misztérium visszatér az Atyához és kapcsolatba lép

2 Vö. M. SODI, *Celebrare*, in D. SARTORE – A.M. TRIACCA – C.CIBIEN (szerk.): *Liturgia*, San Paolo, Cinisello Balsamo 2001, 377-396.

3 Uo., 381.

4 Vö. S. MAGGIANI: *Corpo, spazio, tempo: celebrare a tre dimensioni*, in APL, *L'arte del celebrare*, cit., 59-102.

5 Consiglio APL: *Celebrare in spirito e verità*, Ed. Liturgiche, Roma 1992. A papi teológiai segédanyag nyomatékosan felhívja a figyelmet a tartalom minőségére és az irodalmi stílusra; cikkünk összességére nézve nagyon hasznos.

a Szentlélekkel. Ezzel tehát a Krisztus-esemény ugyanúgy hordozza a háromságos egy Isten titkát, mint a megváltás-történet kinyilatkoztatása. Ebben az értelemben, Isten Igéjének fényében – melyet az Újszövetség és a liturgikus hagyomány igazol – a liturgikus ünneplés tárgya Krisztuson alapszik és krisztológiai-szentháromságos műnek mondható. Minden az Atyától származik az ő Fia, Jézus Krisztus *által* a Szentlélekben, egyúttal minden az Atyához is tér vissza.⁶ Az eucharisztikus imádságok záró doxológiájának szavaival ezt mondjuk a római hagyomány szerint: „*Őáltala, Ővele és Őbenne a tiéd, mindenható Atyaisten, a Szentlélekkel egységben minden tisztelet és dicsőség mindörökkön-örökké.*”

Az ünneplés *tárgyának* e teológiai megközelítéséből adódó konzekvenciája nem mindig volt világos. Sőt, elhomályosulhat ama igyekezetünk során is, hogy az ünneplő személy részvételi „jogai és kötelességei” nehogy kevésbé legyenek értékelve.

ÉLET AZ „ÚJ ÉLETBEN”

A liturgiában Isten szent népe nem önmagát ünnepli, és elsősorban nem is az életet. A *kereszttségben* és a *bérmálásban* – legyen felnőtt vagy gyermek – sem az embert ünnepeljük, hanem az Úr Jézus üdvözítő és megváltó művét, aki kiragadott minket a sötétség hatalmából (vö. Kol 1,13), s ezzel új életre, az istengyermekségére szült minket, amelyet az éltető Szentlélek munkálkodása pecsétel meg. Jézus halálának és feltámadásának ezen aktusában a liturgiába kapcsolt teremtményi élet a legteljesebb értékét nyeri el, hogy Teremtőjének képére és hasonlatosságára formálódjék (vö. Ter 1,26). Azért, hogy az átalakult és fogadott fiúként elismert teremtményi élet legyen (Róm 8,13; Gal 4,5), amely immár egy szabaddá vált, „papi, prófétai, királyi” életű szent néphez tartozik (1Pt 2,9). Ez az „állapot-változás” az emberi életet megvilágosodásra és új távlatokra nyitja meg: e tekintetben méltán mondhatjuk, hogy általa az életet ünnepeljük.

A biológiai élet ajándékáért érzett hála eljuttat minket arra a felismerésre, hogy hús-vér emberi lényünkben Isten ajándéka él és munkálkodik (vö. Jn 4,10). Ez a kegyelem segít minket ahhoz, hogy higgyünk Isten Fiában és az Ember Fiában, akiből az öröklét élő vízforrásai fakadnak (vö. Jn 4,38). Az életet ünnepeljük, túllépve immár mulandóságán, benne ugyanis az ember teljes mivoltában az eljövendő Krisztus képe jelenik meg. Ahogy Szent Iréneusz⁷ mondaná: a megváltás alapja Krisztus teste: *caro salutis cardo*⁸ – tehát hús-vér emberi test az, amely dicsőíti és hordozza Istent (vö. 1Kor 6,20).

6 C. VAGAGGINI: *Dal Padre, per Cristo nello Spirito Santo, al Padre: la liturgia e il movimento cristologico-trinitario dell'economia divina*, in ID.: *Il senso teologico della liturgia*, Paoline, Roma 1965, 196-242.

7 Vö. Adversus Haereses V, 16, 1.

8 Vö. E. ROSSINI: „*Caro salutis cardo*”. *Una promessa di salvezza a partire dalla „carne”*, in Tertulliano, in A.N. TERRIN (szerk.): *Liturgia e incarnazione*, cit., 113-164.

ÉLET A „BŐSÉGBEN”

Eddigi alapgondolatunkból – hogy megértsük a szentmise és az élet közötti kapcsolatot – kitérünk az *Eucharisztia* szentségére is. Arra a szentségre, amely beteljesíti a keresztény beavatást, csúcspont és forrás az Egyház életében, életéért. Benne az Egyház Krisztus áldozatának szentségét: az Úr Jézus ünnepi, hálaadó, utolsó vacsorájának emlékét ünnepli. Emlékezik arra, amikor az Úr Jézus megparancsolta, hogy testét, a kenyeret megtörjük és együnk belőle, s hogy a kehelybe a végső és örök szövetség vérének öntsük. Kereszten odaadott teste és ott kiömlő vére a feltámadás záloga (Mt 26,26-29; Mk 14,22-25; Lk 22,19-20; 1Kor 11,23-25). Mindenekelőtt a feltámadott és övéi közt élő Úr új életet adó jelenlétét ünnepeljük, s nem annak a közösségnek életét, melyet – különben helyes módon – a közösség jelenít meg. Az Eucharisziát az Egyház hozza a jelenbe, mert az Eucharisztia az, amely az Egyházat hozza létre. Egy társadalmi-, politikai- vagy párt-összejövetel, amikor megünnepeli tagjai különféle élethelyzetét, azt az ideált vagy tervet ünnepli, amelynek tagjai, tárgyai és alanyai: saját maguk. Az Egyházhoz tartozó személy viszont az élet, a „bőségben teljes élet” emlékeztetét ünnepli (vö. Jn 10,10). A közösség ünnepi részvételén a teremtményi élet (a kenyér és a bor), az emberi élet és az emberi kapcsolatok a maguk legmagasztosabb és legnemesebb értelmét érik el, és a Feltámadott fényében válnak a liturgia részévé.

A tápláló kenyér, az örömet és dalt fakasztó bor, amelyek a természet és a kultúra gyümölcsei, és az élet, amelyet a Teremtő „jónak és szépnek” nevezett (Ter 1,12), az eucharisztikus áldozatban a maguk jelentésének teljesebb kifejezői lesznek. A kenyér, amely nem indul enyészetnek, és a bor, mely spirituális tartalmat kap, ezek az egyébként mindennapi javaink ebben a vonatkozásukban az örök életet nyitják meg előttünk. A kenyeret és a bort – a maguk tárgyi valóságában – sohasem ünnepelték úgy, mint az Eucharisziában, amelyben az életet és a bővelkedő életet nyújtó teremtett világ a szentháromságos alkotótevékenység ünnepi felmagasztaltatásából és a feltámadás beteljesüléséből részesül. A teremtés ezzel rátalál eredeti, Isten által elgondolt és végleges értelmére. Eme ajándékokban, a kenyérben és a borban, teremtményi létük révén a teremtett világ megszabadult a romlottság rabságából, és „Isten fiai dicsőségének szabadságát” öltötte magára (Róm 8,21).

Ugyanebben az ünnepi és átváltoztató mozzanatban értelmezzük az Egyházat alkotó személyek részvételét is, akik ugyanazon hitben és reménységben osztoznak. Az áldozati liturgiában az Egyház egész életét Krisztus Testének és Vérének áldozatával egyesíti, és imájával a Szentlélek kiáradását kéri, hogy az „Krisztusban élő áldozattá váljon, Isten dicséretére” (IV. eucharisztikus ima). „Korunk társadalmának örömei és reményei, bánatai és aggodalmai – főleg a szegényeké és a szenvedőké” (*Gaudium et spes*, 1) – vagy más szavakkal: a hétköznapi élet nemcsak visszhangra talál az Úr tanítványainak szívében, hanem ezek az örömek, remények, bánatok s aggodalmak – amelyek gyakran imákban és a hívek könyörgéseiben is kifejeződnek – nem mások, mint az áldozati liturgiában felajánlott élet. Hogy minden oly módon változzék át, mint a megtört kenyér és a kiöntött bor – Krisztus testévé s vérévé –, tehát feltámadását hordozó létté.

Fordította: Oltványi Bernadett

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző 1951-ben született, a nemzetközi Pápai Mária Akadémia (PAMI) tanára és rektora. Elsősorban a mariológia területén jelentek meg tanulmányai. A cikk a *La vita in Cristo e nella Chiesa* 2011. októberi számából való, 44-47 lap).

A „koinonia” vagy „communio” kezdettől fogva az egyház önértelmezésének a középpontjában állt, vagyis az alapító Krisztussal és a szentségekkel való kapcsolatának a középpontjában, mely szentségeket maga az Egyház szolgáltatja ki, köztük első helyen az Eucharisziát. A keresztségben Krisztus halála által újjászületünk Jézus Krisztus testvérei és nővérei nagy családjában. A bérmlásban a Szentlélek pecsétjét fogadjuk és a szentáldozásban közösségre lépünk Krisztussal és egymással, látható módon, itt a földön.

A II. Vatikáni Zsinat olyan esemény volt, mely korábban soha nem ismert módon újította meg a római liturgikus rítust. A liturgia forrásainak mind jobban elmélyített megbecsülésére alapozva a zsinat szorgalmazta a híveknek az eucharisztikus áldozatban való teljes és aktív részvételét. Ma, a zsinati atyák által kifejezett óhajoktól időben távolságot véve, a liturgikus megújulás körül és az Egyház egyetemes tapasztalatának fényénél, világos, hogy az eredmény nagyon nagy lett. De hasonlóképpen világos, hogy sok félreértés és rendellenesség is adódott. A külső formák zsinati atyák által óhajtott megújítása arra irányult, hogy megkönnyítse a misztérium intim mélységébe való belépést. Igazi célja az volt, hogy elvezesse az embereket az Úrral való személyes találkozóhoz, aki jelen van az Eucharisziában, és így az élő Istenhez vezessen, méghozzá oly módon, hogy a Krisztussal és a testvérekkel való szeretetkapcsolat növekedni tudjon. Mindazonáltal a liturgikus formák revíziója nem ritkán külsőséges maradt, és az „aktív részvétel” összekeveredett a külsődleges cselekvéssel. Így tehát sok tennivaló marad az igazi liturgikus megújulás útján. Egy megváltozott világban, amely mind jobban figyel az anyagi dolgokra, újból meg kell tanulni megismerni a föltámadt Úr titokzatos jelenlétét, aki egyedül képes nyugalmat és mélységet adni az életünknek. (..)

A mi katolikus hitünk, amit Isten jelenléte itatott át, és amit a bennünket körülvevő világ szépsége ragad el, és ami a személyes bűnbánatban, továbbá az isteni megbocsátás tudatában tisztul meg, egy olyan örökség, mely bizonyosan akkor tökéletesedik és táplálkozik a szentmiseáldozatban az Úr oltárán, ha szabályosan valósul meg. (..)

A zsinat műve valójában azt szándékolta, hogy felülmúlja a keresztyénségnek ezt a formáját és felfedezze a hitet, mint a Jézus Krisztus jóságával való mély, személyes kapcsolatot. Hasonló a szerepe most az Eucharisztikus kongresszusnak. Szeretnénk találkozni a feltámadt Úrral! Kérjük tőle, hogy mélyen érintsen meg minket! Aki Húsvétkor az apostolokra lehelte a Lelkét, adja nekünk hasonlóképpen lehetét, a Szentlélek erejét, hogy ezáltal szeretete igaz tanúi, az igazságának tanúi lehessünk! Az ő igazsága szeretet. Krisztus szeretete igazság.

*XVI. Benedek pápa
a dublini eucharisztikus kongresszus résztvevőibez*

GEORG GÄNSWEIN

XVI. Benedek „az Úr szőlőjének egyszerű és szerény munkása”

Egy kiemelkedő személyiség Péter székében

Amikor XVI. Benedek pápa németországi apostoli útja alkalmával 2011. szeptember 22-én Rómából Berlinbe repült, arra a kérdésre, hogy mennyire érzi még magát németnek, ezt a választ adta: „Hölderlin mondta, hogy legtöbbet a születés számít. És ezt én magam is érzem. Németországban születtem, és a gyökereket nem lehet, de nem is szabad tagadni. Az első kulturális benyomásokat Németországban kaptam. Német az anyanyelvem, és a nyelv az a mód, amiben a szellem él és alkot. Ott kezdődött a kulturális fejlődésem. Ha a teológiával foglalkozom, akkor azt úgy teszem, ahogyan azt német egyetemeken tanultam, és sajnos be kell vallanom, hogy még mindig több német könyvet olvasok, mint más nyelvűt, tehát a kulturális életformámban a német származásom igen erősen dominál. Az ehhez az egyéni életúthoz való tartozás a maga nagyságával és nehézségével nem szüntethető meg, és megszüntetésére nincs is szükség. Egy kereszténynél azonban egy további dolgot is figyelembe kell vennünk: a keresztelestől újjászületik, egy új nemzetségbe valamennyi nemzetség közül, olyan nemzetségbe, amely valamennyi népet és kultúrát magába foglalja, és amelyben ezek után valóban otthonot talál anélkül, hogy elveszítené természetes származását. Ha valaki ezt követően nagy felelősséget kap – vagy mint én magam, a legfelsőbb felelősséget – ebben az új népben, akkor egyértelmű, hogy az ember egyre mélyebben belenő ebbe a felelősségbe. A gyökérből fa lesz, amely bőségesen terebélyesedik, és a népek összességéből eredő népben, a katolikus Egyház e nagy közösségében való otthonlét eleve nebbé és mélyebbé válik, rányomja bélyegét a jelenlegi létre anélkül, hogy a korábbi feladná. Ezért így fogalmaznék: marad a származás, marad a kulturális alakzat, és természetesen megmarad a különös szeretet és felelősség is, azonban a Nagy Hozzá tartozásba ágyazva és kiterjesztve, egészen Szent Ágoston *De civitate Dei* című művében leírt „Isten városába,” minden népek népébe, amelyben mindannyian testvérek vagyunk.”

Ebben a válaszban a személyiség vízjegyét és Péter korunkbeli utódjának mélyebb lényét egyaránt felismerhetjük. Azt egészíti ki, amit újonnan megválasztott pápaként mondott. Aki annak idején személyesen jelen volt a Szent Péter téren, vagy a televízión keresztül követte az eseményeket, amikor fehér füst szállt fel a Sixtus-kápolna kéményéből annak az örömhírnek a hirdetésére, hogy új pápát választottak, sohasem fogja elfelejteni azt a meghatódottságot és izgató feszültséget, amikor a megválasztott pápa megjelent a Szent Péter bazilika erkélyén, és felejtethetetlen szavakat intézett a Szent Péter téren összegyűlemllett tömegnek: „Elődöm, a magasztos II. János Pál pápa utódjaként a bíboros urak engem, Isten szőlőskertjének egyszerű és szerény munkását választottak meg. Az a tény vigasztal, hogy az Úr alkalmatlan szerszámokkal is tud dolgozni és alkotni. Elsősorban az imáitokra számítok. A Feltámadt Úr örömeiben és bizakodva meg nem szűnő segítségében haladjunk az Ő útján. Az Úr meg fog segíteni minket, és Mária, szent Édesanyja mellettünk áll! Köszönjük!”

Ezek a szavak jelzik, hogy az új pápa a világ nyilvánossága előtt először is az előd-

jét méltatta. Ez a mély alázat tanúsága, ami csodálatot vált ki, és megdöbbenő. 2005. április 20-án – megválasztása után egy nappal – XVI. Benedek pápa beszédet intézett a Sixtus-kápolnában összegyűlt bíborosokhoz: „Ebben az órában két ellentétes érzés tölt be. Egyrészt a meg nem felelés és az emberi nyugtalanság érzése a nagy felelősségre való tekintettel (...), másrészt pedig az Isten iránt érzett mély hála érzése. Ő nem hagyja cserben a nyáját, hanem minden időben azok vezetésére bízta, akiket Fia földi képviselőivé választott, és akiket pásztorokként használ. Kedves Testvérek, mindezek ellenére a szívemben a mély hála érzése uralkodik az isteni irgalmasság ilyen ajándéka láttán. És ezt a tényt különös kegyelemként értékelem, amit nagytiszteletű elődöm, II. János Pál eszközölt ki. Az az érzésem, hogy a keze megszorítja a kezemet, hogy látom a nevető arcát, és hallok a szavait, amikor azt mondja: Ne félj!”

Milyen őszinték, alázatosak ezek a szavak! Csodálni való, ahogyan egy pápa pontifikátusának első adományát elődje közbenjárására vezeti vissza: a szív békéjét az érzések váratlan vihara közepette. XVI. Benedek pápa ezzel az Egyháznak és a világnak az egyházi gondolkodás és cselekvés megragadó példáját adta: aki pasztorális szolgálatba kezd, annak nem szabad kitörölni annak a nyomait, aki előtte dolgozott, hanem saját lábnyomát alázatosan annak a nyomaiba kell illesztenie, aki előtte járt és fáradozott. A pápa elfogadta elődje örökségét, és azon fáradozik, hogy azt saját gyengéd, mégis egyenes és biztos módján kibontakoztassa, megfontolt és mély értelmű szavaival, kimért, és ugyanakkor hatásos gesztusaival.

Szenzáció volt, hogy a lengyel pápát egy német követte. Nyomós okok szóltak azonban Ratzinger bíboros megválasztása mellett. Senki más nem ismerte olyan jól ezt a megbízatást, mint ő. Rajta, a világszerte ismert és elismert teológuson kívül senki más nem foglalkozott ennyire nyíltan és intenzíven igen jelentős témákkal. Ő volt az, aki Karol Wojtyła pontifikátusát döntő mértékben befolyásolta. És titokzatos módon ezzel egy vízió is teljesült. Egész életében – ahogyan a bíboros többször is jellemezte az élethelyzetét – olyannak tekintette magát, mint „húsvét kapujában, azonban még a kapun kívül állónak.” Amikor „az Egység Konklávéjából” XVI. Benedek lépett elő, a harmadik évezred első pontifexe, akkor átlépte a kapu küszöbét. A több évtizedes harcok nyilvánvalóan nem rendítették meg az állhatatos egyházi vezetőt. Benedek alázattal, áttekinthetőséggel és szeretettel győzött meg mindenkit. És szinte lélegzetelállító volt, ahogyan szinte kapásból teremtette meg két pontifikátus lényegében átmenet nélküli összefonódását.

Még nem is olyan régen a professzorok olykor kinevették azokat a katolikus teológiai tanuló diákokat, akik Ratzinger-idézetekre hivatkoztak. A Hittani Kongregáció prefektusaként már a tisztségénél fogva is „a pápa rendőrének” tekintették. Valójában a bíboros „tövis” volt a posztmodern világ húsában, ahol az igazság kérdését értelmetlennek tartják, egy jóléti és kapzsi társadalomban, amely egyre inkább elfordulni tűnik az Istentől. Kényelmetlen személy, aki nehéz ígát vett magára anélkül, hogy különösképpen perlekedne miatta. Valójában azonban ki ez az ember? Hogyan lehetséges, hogy megválasztása után 24 órán belül teljesen új arculatot nyert? A ruházatával a lénye is megváltozott? Vagy rossz volt az elképzelésünk róla, Isten szolgájáról, aki egyaránt bizonyult tévedhetetlennek és szerénynek is? Itt az idő, hogy alapos revízió alá vessük a bizonyos médiák által a hajdani bíborosról kialakított képet. Nem csak azért, hogy egy kiemelkedő személyiségnek igazságot szolgáltatassunk, hanem elsősor-

ban abból a célból, hogy előítéletektől mentesen hallgassuk azt, hogy mi a mondani-
valója Szent Péter székében.

Az Egyház legfőbb pásztorának tisztsége olyan dimenzió, ami Joseph Ratzinger emberi lényét és a személyében rejlő páratlan adottságokat nyilvánvalóan teljes egészében kibontakoztatja. A pápa azonban nem politikus, pontifikátusa nem valamiféle „projekt.” Nem beszélhetünk sem rendkívüli kreativitásról, sem pedig személyes profilírozásról. Nem véletlen, hogy a gondviselés fogalma a német pápa szótárában gyakorta használt szó. És demonstratív módon a 2005. április 24-i ünnepélyes beiktatása alkalmával nem hozakodott elő valamiféle „kormányprogrammal.” Ez már úgyszólván régen, azaz 2000 év óta meg van határozva, hogy pontosak legyünk. A Szentatya világosan és érthetően kijelentette: „A tulajdonképpeni kormányprogram azonban nem az én akaratom és nem az én ötleteim megvalósítása, hanem az egész Egyházzal az Úr szavára hallgatni, az Ő akaratát teljesíteni, és engedni, hogy vezessen engem, hogy ne én, hanem Ő vezesse az Egyházat történelmünk ezen órájában.” Csaknem napra pontosan hét éve annak, hogy ezeket a szavakat mondta. Egy pontifikátus szempontjából ez valóban nem hosszú idő, azonban mégis elegendő ahhoz, hogy mérleget vonjunk. Mik XVI. Benedek célkitűzései? Milyen üzenetet kíván közvetíteni az emberiségnek? Mi az, ami buzdítja őt, és mi az, amit ő maga kíván előmozdítani? Mint „Isten szolgája” a jámborság hangján szól, ápolja a lekipásztorok kollegialitását, tisztségének gyakorlása során lényegre törő, mindenekelőtt a hit megújulását helyezi előtérbe, az Eucharisztia ajándékát és az Egyház egységét. És nyilvánvalóan éppen az alapok erősítése folytán nagy Elődje hozományának segítségével sikerült neki az, amit ilyen rövid idő alatt aligha valaki tartott volna lehetségesnek: az Egyház re-vitalizációja ezekben a nehéz időkben. A kúrián belül korábbi külsőségeket újjáélesztett, ugyanakkor pedig megszüntette a maradiságot.

A víz az egész világon ugyanaz: hidrogén és oxigén meghatározott összetételben. És a víz mégis mindenütt másként ízlik. Hogy miért? Mivel a víz abból a földrétegből, amely megszűri, jellegzetes tulajdonságokat vesz át. Ez a hasonlat a pápákra is átvihető. Mindnek ugyanaz a küldetése, és mindegyik pápa Jézus Krisztus ugyanazon hívására válaszol. Mindegyikük azonban a saját személyiségének megfelelően és saját utánozhatatlan érzékenységgel cselekszik. És ez páratlan: az egység jele a különbözőségben, jelkép mindarra, ami az Egyházban történik, ahol a régi és az új folyamatos egységet alkot és összhangba kerül egymással. Ez konkrétan azt jelenti, hogy XVI. Benedek nem olyan, mint II. János Pál. Isten nem szereti az ismétlődéseket és a fénymásolatokat. II. János Pál nem olyan volt, mint I. János Pál, és I. János Pál nem volt olyan, mint VI. Pál. VI. Pál pedig más volt, mint XXIII. János pápa. És mégis mindegyikük szenvedélyesen szerette Krisztust, és hűségesen szolgálta Egyházát: *Deo gratias!*

Hangsúlyoznunk kell, hogy a jelenlegi pápa micsoda meglepetést tartogatott mindannyiunknak: először is azzal a könnyedséggel, ahogyan átvette elődjétől a tisztséget, majd azt saját módján erőteljesen továbbfejlesztette. II. János Pál a nagy, közvetlenül megnyerő képek pápája volt. XVI. Benedek elsősorban a szavak pápája, a keresztény örömhír varázslatos erejéé. Inkább teológus, mint a nagy gesztusok embere, olyan, aki Istenről „beszél.” Az Isten iránti érdeklődés nem idejétmúlt dolog, hanem nagyon is aktuális. Az ember a keresztény hitből fakadó életben találja meg ki-

teljesedését. Ez a Szentatya fundamentális üzenete, ami megnyilatkozásaiban és prédikációiban mindig helyet foglal. Egyedül és kizárólag ugyanis a jó Isten az, aki megszabadítja az embert a bűneitől és az evilági szűkkeblűségtől. Ugyancsak csodálandó, hogy a Hittani Kongregáció hajdani prefektusának hogyan sikerül szívélinességével, egyszerűségével és humanitásával megnyerni az emberek szívét. Bátorsága is jellemző: XVI. Benedek nem riad vissza a vitáktól sem. Néven nevezi a hiányosságokat és a tévedéseket, kritizálja az állítólagosan vallásos indítékú erőszakot. Folyamatosan emlékeztet minket arra, hogy a relativizmussal és a hedonizmussal éppen úgy elfordulunk az Istentől, mint egy vallási háborúval és erőszakkal történő kényszerítést gyakorolva másokra. Gondolkodásának középpontjában a hit és az értelem, az igazság és a szabadság, a vallás és az emberi méltóság közötti viszony kérdése áll.

Meggyőződése, hogy Európa és az egész világ újbóli evangelizációja csak abban az esetben lehetséges, ha az emberek számára érthetővé válik, hogy a hit és az értelem nem ellentétes egymással, hanem éppen egymásra van utalva. A hit, amely elrugaszkodik az értelemről, maga is oktalan és értelmetlen lesz. Másrészt azonban egy olyan értelmi fogalom, amely csak a szemmel láthatót és mérhetőt ismeri el, nem elegendő a teljes valóság megértéséhez. Az értelemnek teret kell hagynia a hit számára, és a hitnek számot kell adnia az értelem előtt. Alapjában véve az a pápa célja, hogy ismételten hangsúlyozza a keresztény hit magját: Isten emberszeretetét, ami Jézus kereszthalálában és feltámadásában túlszárnyalhatatlanul jut kifejezésre. Ez a szeretet az a megváltoztathatatlan központ, amelyre a keresztények örök élet iránti reménysége épül, ám az irgalmasság, az embertársi szeretet és az erőszakra való lemondás kötelezettsége is. Nem véletlenül viseli XVI. Benedek pápa első enciklikája a *Deus Caritas est* – „Isten a szeretet” – címet. Ez a pápa pontifikátusának egyértelmű jele, programszerű tétele. XVI. Benedek a keresztény igazság nagyszerűségét akarja felragyogtatni. Az ember a hitben töltött életben találja meg beteljesedését. Ez áll a dolgok középpontjában. A Szentatya szemszögéből nézve itt van a hit ereje és jövőbeni perspektívája is. Szent Péter utódjának üzenete egyszerű és ugyanakkor mély: a hit nem valamiféle probléma, amit meg kell oldani, hanem egy ajándék, amit napról napra újra és újra fel kell fedezni. A hit örömet és beteljesedést ajándékozik. Ez mindennél jobban jellemzi a teológus pápa pontifikátusát.

Ez a hit semmi esetre sem életidegen vagy történelmietlen. Emberi arca van: Jézus Krisztus. Benne lett látható és megérinthető a láthatatlan Isten. Isten az elképzelhetetlen nagyságában saját magát ajándékozza Fia személyében. Arra ösztönzi a pápát, hogy a megtestesült Istent „urbi” et „orbi” hirdesse, a nagyoknak és a kicsiknek, a hatalmasoknak és a tehetetleneknek, az Egyházon belül és azon kívül, legyen az alkalmas vagy alkalmatlan. Mindenkinek meg akarja mutatni Krisztust úgy, hogy Isten nagyságát és ugyanakkor az ember nagyságát túlszárnyalhatatlan módon ragyogtatja fel. És akkor is, ha minden szem és minden kamera reá irányul, valójában nem róla van szó. A Szentatya nem helyezi magát a középpontba, nem magát hirdeti, hanem

Jézus Krisztust, a világ egyetlen Megváltóját. Aki Istennel békében él, aki kibékül Vele, megtalálja saját békéjét, valamint a körülötte élőkkal és a teremtményekkel való békét is. A hit élni segít, a hit örömet és kiteljesedett életet ajándékozik, a hit valóban nagy ajándék: ez Benedek pápa legmélyebb meggyőződése. Számára szent kötelesség, hogy olyan nyomokat hagyjon, amelyek ehhez az ajándékhoz elvezetnek. Erről kíván tanúságot adni „egész Júdeában és Szamariában, sőt egészen a föld végső határáig” (ApCsel 1,8).

Fordította: Ficsor László

*

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző a pápa magántitkára, címzetes érsek, a Pápai Ház prefektusa. A Freiburg im Breisgau-i főegyházmegye területén, a Fekete-erdőbeli Riedern am Waldban született 1956-ban. 1984-ben szentelték pappá Freiburgban. Teológiai tanulmányait Freiburgban és Rómában végezte. 1996 óta a Hittani Kongregációnál teljesített szolgálatot, az akkori prefektus, a mai pápa, Joseph Ratzinger bíboros kérésére. 2003 óta Ratzinger bíboros személyi titkára, ezt a megbízatását a mai napig betölti. Püspökké szentelése 2013. Vízkeresztjén volt a római Szent Péter bazilikában. A cikk az általa összeállított *Benedikt XVI. Prominente über den Papst*, Media Maria Verlag, Illertissen, 2012, 15-24. könyvéből való (a szerző engedélyével).

A liturgikus reform még nem érett meg, mert sok országban ideológiai kérdések állnak a liturgikus kérdések árnyékában. Róma csak akkor lesz képes továbblépni, ha a hívek készséget mutatnak arra, hogy egy új liturgikus reform megvalósulhasson. A Szentatya egyik szívfájdalma, hogy nem értelmetlen helyesen a II. Vatikáni Zsinat tanítását, dokumentumait. Az istentisztelet belső megújítása szükséges, az Egyház megújítását a liturgia megújításán kell kezdeni.

*Kurt Koch bíboros
a Keresztény Egységtörekvés Pápai Tanácsának elnöke*

ANDREAS REDTENBACHER

Parsch Pius mint az „eszmények tárháza” a liturgia mai helyzetében

A klosterneuburgi kolostorból érkező Parsch Piusnak (1884-1954), a liturgia úttörőjének máig ható jelentőségéről

BEVEZETÉS

Az Egyház és a liturgia jelenlegi helyzetében több érv is szól amellett, hogy újra foglalkozunk a II. Vatikáni Zsinat „Sacrosanctum Concilium” kezdetű híressé vált liturgikus konstitúciójával, amelyet 1963. december 4-én hirdettek ki. Ez a dokumentum nem utolsósorban azért lehetett az első a meghozott zsinati határozatok sorában, mert a XIX. és a XX. században kibontakozott liturgikus mozgalom messzire viszszanyúló és igen alapos előkészítésül szolgált a számára. Igazi tetőpont volt, amelyben a liturgikus mozgalom céljához ért, és egyben az egyetemes Egyházban aratott győzelmét ünnepelhette. A zsinati szöveg újraolvasásához ezért keletkezésének története hermeneutikai szempontból nélkülözhetetlen értelmezési kulcsot jelent. Ma sok tekintetben az eddigieknél világosabban látjuk, hogy egy zsinati dokumentumot sem lehet kizárólag csak a szövegszerkezetéből értelmezni, hanem interpretációjához keletkezésének egész folyamata is keretül szolgál. Amennyiben tehát valaki a liturgikus konstitúciót valóban autentikus módon akarja olvasni – amely egyébként újra és újra vita tárgyává válik –, nem kerülheti meg, hogy a liturgikus mozgalom háttérével és meghatározó alakjainak szellemi örökségével behatóan megismerkedjen. Odo Casel, Romano Guardini, valamint némileg másképpen Joseph Andreas Jungmann mellett egészen különleges módon emelkedik ki Pius Parsch alakja. A következőkben megpróbáljuk nyomon követni az ő életét, hatásának történetét a liturgikus mozgalom keretében a zsinathoz vezető úton, de a liturgikus élet mai helyzetére nézve is.

1. A LITURGIKUS MOZGALOM

Általánosan elismert tény, amelyet a II. Vatikáni Zsinat az 1963. december 4-én kihirdetett „Sacrosanctum Concilium” kezdetű liturgikus konstitúcióban is igazolt, hogy a liturgikus mozgalom nem csak, sőt nem is elsősorban a liturgia külső formájának megváltoztatását tűzte ki célul, hanem lényegében az egész Egyház reformjáról szólt a legbelső magjától kiindulva, amely pedig nem más, mint a liturgia.² Miért történt ez így, és hogyan jutottunk el idáig?

1 A szerző német nyelven publikált tanulmányának kissé rövidített változata. Az eredeti tanulmány: „Pius Parsch und das innere Anliegen der Liturgischen Bewegung” in: K. J. Wallner (szerk.), Fünf-vor-Elf. Beiträge zur Theologie, Heiligenkreuz 2010, 169-184; ehhez hasonló: uő., Die liturgische Predigt im Werk von Pius Parsch, in: BiLi 83 (2010) 170-181.

2 Vö.: A II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciója „Sacrosanctum Concilium” (= SC) in: AAS 56 (1964) 97-138; itt: Nr.1.

Amit ma „liturgikus mozgalomnak” nevezünk,³ a liturgia, és ezáltal az egész Egyház megújítása saját ősi forrásaiból, már igen korán, a XIX. század második felében elkezdődött, amikor Prosper Guéranger (1805-1875) apát megalapította a solesmes-i bencés apátságot. Guéranger azonban, mint az ultramontanista mozgalomnak a neogallikanizmus ellen küzdő képviselője, még szigorúan historizáló módon járt el. Reformapátságában egy olyan bencés közösséget hozott létre, amelynek élete középpontjában ismét teljesen a liturgia állt, hiszen, ahogy Szent Benedek regulájában írja, „az istentisztelettel szemben semmit nem szabad előnyben részesíteni.”⁴ A liturgiát azonban az alapító apát szándéka szerint lehetőleg az eredeti tiszta római formájában kell végezni és ünnepelni. A liturgiából megújuló bencés közösségi élet ötlete gyorsan terjedt. Hamarosan egész sor hasonló kolostort alapítottak, többek között Beuronban, vagy Németországban Maria Laachban. A mozgalom hamarosan más körökben is hódított, különösen az egyetemi oktatók és hallgatók között. Ebben a szakaszban voltak legjelesebb képviselői a misztérium-teológiát kidolgozó Odo Casel Maria Laachból, a Rothenfels várát ifjúsági találkozóhellyé kiépítő és a teológiai antropológia alapjait lerakó Romano Guardini, valamint más módon a híres liturgia-genetikai tanulmányok szerzője, az innsbrucki jezsuita Joseph Andreas Jungmann.

Am az osztrák Parsch Pius (1884-1954) a klosterneuburgi apátságból⁵ volt az az ember, aki a „népi liturgikus mozgalommal” a törekvéseket bevitte oda, ahol valódi céljuk volt: a plébániai közösségekbe és a szokásos templomi istentiszteletbe. A híveknek a liturgiát nem nézőként, hanem „aktív résztvevőként” kell együtt ünnepelniük. Romano Guardini később naplójában a liturgikus mozgalom három szakaszát különíti el: 1) a restauratív, b) az egyetemi és c) a realista szakaszt. A realista szakaszhoz számítja a rothenfelsi közösséget, a lipcsei oratóriumot, és végül a klosterneuburgi kezdeményezést is. Mai tudásunk alapján visszatekintve azt mondhatjuk, hogy ez a sematikus felosztás nem állja meg a helyét, mert különösen a b) és a c) szakasz erősen átfedik egymást. Az ő saját ifjúsági mozgalma tulajdonképpen szintén nem a normál realisztikus egyházi bázishoz tartozott, hanem alapvetően egyetemi hallgatók és az egyetemi légkör

3 A továbbiakhoz: W. Trapp, *Vorgeschichte und Ursprung der Liturgischen Bewegung*, Regensburg 1940; valamint: F. Kolbe, *Die Liturgische Bewegung*, Aschaffenburg 1964.

4 RB 43.

5 Parschról részletesen: N. Höslinger/Th. Maas-Ewerd, *Mit sanfter Zähigkeit. Pius Parsch und die biblisch-liturgische Erneuerung* (SPPI 4), Klosterneuburg 1979; valamint: F. Röhrig, *Pius Parsch (1884-1954), Chorherr des Stiftes Klosterneuburg. Ein Leben für die Ehre Gottes in der Liturgie*, in: J. Mikrut (Hg.), *Faszinierende Gestalten der Kirche Österreichs Bd. 3*, Wien 2001, 225-249; és: W. Bachler / R. Pacic / A. Redtenbacher (Hg.), *Pius Parsch in der liturgiewissenschaftlichen Rezeption. Klosterneuburger Symposium 2004 (PPSt 3)*, Würzburg 2005.

alakította.⁶ Egy újabb tanulmány⁷ nemrég kimutatta, hogy a lipcsei oratórium pedig alapvetően Klosterneuburg hatása alatt állt. Ezáltal Pius atyát már csak tisztán történeti szempontból sem lehet a liturgikus mozgalom realista szakaszának utolsó képviselőjeként említeni. Azonban Parsch nem csak realista és gyakorlatias egyéniség volt, hanem mindenekelőtt kiválóan művelt teológus is – erre még vissza fogunk térni. Röviden: XII. Pius pápa 1956-ban a liturgikus mozgalmat „az isteni előrelátás jelének” és „a Szentléleknek az Egyházon való áthaladásának” nevezte⁸ – ezek a szavak a zsinat liturgikus konstitúciójába közvetlenül beépültek.⁹ Joseph Ratzinger pedig bíborosként 2004-ben Parsch-sal kapcsolatban ezeket írta egy tudományos szimpózium alkalmából: „Manapság alig van elképzelésünk arról, hogy milyen jelentőséggel bírtak Pius Parsch művei a 20-as és a 40-es évek között. Az egész Egyház tudatát döntően alakították.”¹⁰ A liturgikus mozgalom spirituális és dinamikus erőként hatolt be a világegyházba, és végleges győzelmet aratott a II. Vatikáni Zsinat „Sacrosanctum Concilium” kezdetű, 1963. december 4-én kihirdetett liturgikus konstitúciójában, valamint az ezután következő liturgikus reformokban.

Már a solesmes-i kezdet is, majd pedig a fejlődés egész „forró szakasza” egészen a zsinatig olyan előzményeken nyugodott, amelyek elsősorban a teológiai gondolkodásban, valamint konkrét történelmi kutatásokban gyökereztek. A liturgikus mozgalom egy mélyen visszanyúló és sokrétű megújulási folyamat gyümölcse volt, amely messze túlmutatott a liturgia kérdésein. Egészen röviden megfogalmazva végül is egy a forrásaitól kezdve megújult teológia („nouvelle théologie”¹¹) jött létre, amelynek felismerései szoros kölcsönhatásban álltak az Egyház istentiszteleti rendjével.

Ezek közül sok minden a felvilágosodás és a romantika korára, illetve az azt megelőző korokra nyúlt vissza: egyenesen „olthatatlan” érdeklődés ébredt a bibliatudomány, az ősegyház történetének, a patológiájának, a szerzetesség történetének, az ekkleziológiájának, valamint a pasztorálteológiájának a területén, de különösen a liturgia története iránt. Kutatták egyrészt a régi liturgikus forrásokat: sacramentariumokat, ordinariumokat, evangeliariumokat, himnuszos könyveket, zsoltáros könyveket stb.,

6 Romano Guardini, Bejegyzés a naplójában 1953. május 26-án., lásd ehhez: A. Redtenbacher, 60 Jahre Liturgieentwicklung im Spiegel der Zeitschrift „Heiliger Dienst“ – Teil I: Von der Gründung bis zum Vorabend des Konzils (1947-1961): Volksliturgische Bewegung und offizielle Reformpolitik, in: HlID 60 (2006) 226-240, itt a 229. oldalon.

7 A. Poschmann, Das Leipziger Oratorium. Liturgie als Mitte einer lebendigen Gemeinde, Leipzig 2001; valamint: uő., Klosterneuburg

8 Az Assisi-ban rendezett Nemzetközi Liturgikus Kongresszuson mondott beszédében, in: AAS 48 (19056) 711-725, itt a 712. oldalon.

9 Vö.: SC 43.

10 A szerzőhöz 2004. július 20-án intézett levelében.

11 Legfontosabb képviselői a következők voltak: M.-D. Chenu OP, Y. Congar OP, H. Bouillard SJ, J. Danielou SJ, H. de Lubac SJ, Y. de Montcheuil SJ, eredetileg közel állt hozzájuk H. U. von Balthasar is [azoknak a teológusoknak a nevét írtuk dőlt betűkkel, akiket később bíborossá kreáltak].

másrészt mindenekelőtt az egyházatyák újra felfedezett (liturgikus) teológiai tanításait. Az így nyert ismeretek, valamint az Egyház istentiszteleti rendjének a kutatások eredményeképpen egyre világosabban kirajzolódó kibontakozása és fejlődése mind arra mutattak, hogy a liturgikus élet – legalábbis a Trienti Zsinatot megelőző időkgig – nem egy megkövült és egyre kevésbé megértett rítus volt, hanem az Úrtól ránk hagyott isteni mag megtartása mellett is egy állandóan dinamikus mozgásban lévő történelem.¹² Az istentiszteletet tehát a zsinat újra mozgásba kellett, hogy hozza, hogy ne maradjon gyakran meg nem értett rítusok sora, ahogy az a Trientet követő 400 évben volt, hanem ismét megtapasztalható módon „az isteni és emberi élet összekapcsolódása” legyen, ahogyan azt Johannes Pinski leírta.¹³ Így az a „beteljesedett életre” vezessen, ahogy Parsch Pius fogalmazott,¹⁴ és hogy „Isten és ember közötti párbeszéddé” váljon, ahogy J. E. Lengeling egy későbbi munkájában kifejtette.¹⁵ Röviden: az istentiszteletnek újra a keresztény élet összforrásává kellett válnia. Ez a zsinat által elmélyített liturgiafogalom egyszerűen elképzelhetetlen lett volna az alázatos liturgiátörténeti kutatások eredményei nélkül, de az egyházatyák liturgiateológiájának újrafelfedezése nélkül is.

2. PARSCH PIUS ALAKJA A LITURGIKUS MOZGALOM KONTEXTUSÁBAN

Ahhoz, hogy Parsch-nak a liturgikus mozgalomban betöltött sajátos helyét jobban megérthessük, vessünk egy rövid pillantást életére és munkássága történetére az előzőekben felvázolt szellem- és teológiatörténeti háttérben. Ezután tudjuk majd világossá tenni liturgikus teológiai és liturgikus-pasztorális nézeteit.

2.1. Első pillantás életére és munkásságára¹⁶

Parsch 1884. május 18-án született Neustiftben Olmütz mellett, a keresztségben a Johann nevet kapta. Szülőhelyén végezte iskolai tanulmányait is. Pius a rendi neve volt. Ezen név alatt jegyzett munkássága és hatástörténete a klosterneuburgi Ágoston-rendi kolostorba lépésétől, 1904-től, egészen 1954-ben bekövetkezett haláláig egész pontosan fél évszázadot ölel át. (Magyarul inkább a vezetéknévvel kezdődően szoktuk emlegetni. *A szerkesztő.*)

1909-ben szentelték pappá, 1912-ben a Bécsi Egyetemen Szent Pálról szóló új-

12 Ehhez közelebbi információk: A. Redtenbacher, *Liturgie und Leben. Erneuerung aus dem Ursprung. Liturgiewissenschaftliche Beiträge, mit einem Vorwort von Franz Kardinal König*, Würzburg 2002, Teil I: 19-80.

13 Vö.: E. Amon, Johannes Pinski, *Lebensaustausch zwischen Gott und Mensch. Zum Liturgieverständnis Johannes Pinski (StPaLi 6)*, Regensburg 1988.

14 Vö.: P. Parsch, *Volksliturgie. Ihr Sinn und Umfang (PPSt 1)*, Würzburg 2004.

15 Vö.: E. J. Lengeling, *Liturgie – Dialog zwischen Gott und Mensch*, hg. und bearbeitet von K. Richter, Freiburg i. Br. 1981.

16 A továbbiakhoz l. fent az 5 számú lábjegyzetben.

szövetségi témájú disszertációjával teológiai doktori címet szerzett. 1913-ig kisegítő lelkész volt Bécsben, a „Maria Treu” Plébánián. 1915-ben önként jelentkezett tábori lelkésznek az első világháborúba, ahonnan gazdag és fontos tapasztalatokkal tért vissza. 1918-tól a klosterneuburgi kolostor főiskoláján a novíciusmester segítőjeként és a pasztorális teológia professzoraként működött (a pasztorális teológia annak idején magában foglalta a liturgikát is). 1922-ben tartotta első „közösségi miséjét”, ezután megalapította a híres „Szent Gertrud Liturgikus Közösséget”, valamint a „Klosterneuburgi Népi Liturgikus Apostolság”-ot, amelynek saját kiadója és nyomdája volt, és fénykorában minden bizonnyal kb. 100 főt foglalkoztatott. 1926-ban jelent meg először az általa alapított és a mai napig létező folyóirat, a „Bibel und Liturgie” (=Biblia és liturgia). A következő években gyakran tartott előadásokat és liturgikus kurzusokat bel- és külföldön. 1933-ban a Bécs melletti Schönbrunnban rendezett nagy német katolikus konferencián megélhette az ún. „Betsingmesse”, „imádságos és énekes mise” igazi áttörését. 1936-ban végül Robert Kramreiter építésszel együtt a Szent Gertrud templomot a népi liturgia követelményei szerint alakította át.

Miután 1938-ban a nácik a Szent Gertrud népi liturgikus központot, majd 1941-ben a klosterneuburgi kolostort is feloszlatták, a fasizmus idején a bécsi Floridsdorf plébániáján tevékenykedett lelkészként. 1946-ban térhetett vissza a kolostorba feladataihoz, de új témát választott: a pasztorálteológia helyett az újszövetségi biblikus teológia professzora lett. Ebből kifolyólag a „Klosterneuburgi Népi Liturgikus Apostolság” mellett 1950-ben a „Klosterneuburgi Biblikus Apostolságot” is megalapította. 1951 végén fejezte be a munkálatokat alapművének, a „Volksliturgie. Ihr Sinn und Umfang“ (A népi liturgia értelme és terjedelme) című könyvének második kiadásán, amely 1952-ben jelent meg. Ugyancsak ebben az évben jelennek meg további két művének átdolgozott kiadásai, a „Das Jahr des Heiles” (Az üdvösség éve; a 14. kiadást még ő maga gondozta, majd halála után a St. Benno Könyvkiadónál megjelent a 15., 16. és 17. licenszkiadás is), valamint a „Messerklärung im Geist der liturgischen Erneuerung“ (Misemagyarázatok a liturgikus megújulás szellemében).

Munkásságát megkoronázó kitüntetésként ugyanebben az évben meghívták, hogy a barcelonai nemzetközi eucharisztikus kongresszuson az egyik főelőadást tartsa „Az Eucharisztia és a béke” címmel. Néhány héttel később a nyár folyamán szélütést kapott, amelyből már nem tudott felgyógyulni. Parsch Pius 1954. március 11-én halt meg. Először a klosterneuburgi felsővárosi temetőben helyezték nyugalomra, majd később hamvait 70. születésnapja alkalmából Benedikt Reetz OSB apát (Seckau) liturgikus vezetése mellett Szent Gertrud templomába szállították át.

2.2. Életútjának hatása Parsch gondolkodására¹⁷

Ebből a gazdag életútból kiemelkedik néhány esemény és néhány személy, amelyek, illetve akik Parsch-ot és munkásságát különleges módon befolyásolták és alakították.

A klosterneuburgi kolostor: a kolostorhoz tartozás novíciátusától kezdve az akkori liturgiának a teljes körű megélését közvetítette számára, részint az akkori, sokszor

¹⁷ Uott., de vö. saját magáról szóló vallomásában: Volksliturgie (mint a 14. sz. lábjegyzetben).

meg nem értett és aprólékosan elrendezett merev rituális formájában, részint a korabeli kolostori liturgia barokk pompájában. Már novíciátusának első napjaitól kezdve mélyebben akar ebbe behatolni, és úgy érzi, hogy – szó szerint idézve: „elviselhetetlen valami olyasmit ünnepelni, amit az ember nem ért meg és nem ismer”. Ennek következtében a zsolozsma imádkozásához zsolnátkommentárokat szerez be, az egyházi év megértéséhez pedig a solesmes-i bencés apátság korábban már említett alapítójának, Dom Prosper Guéranger-nek híres 15 kötetes művét, a „L’année liturgique”-ot.

Tábori lelkész időszaka az első világháborúban: itt átéli, hogy vallási szempontból milyen szükséglet szened az az egyszerű ember, akinek fogalma sincs az istentiszteletről, és nem ismeri a Bibliát. Ezért a katonáknak, amennyire ez a hadszíntéren lehetséges volt, biblikus és liturgiai ismereteket tanított. Kijevben pedig megismerte a keleti egyház liturgiáját, amely mély benyomást tett rá.

A Szent Gertrud liturgikus közösség: kezdetben mindkettőt, a Biblia és a liturgia tanítását is folytatta a novíciusok oktatásában, a klosterneuburgi kolostor filozófiai-teológiai főiskoláján tartott tudományos előadásában, de a nép számára is, amely körében végül megszervezte a Szent Gertrud liturgikus közösséget. Ez a közösség a liturgikus mozgalom nagy keretében nem csupán az egyes újítások kipróbálásának alapvető közege volt, hanem egy „népi liturgikus mozgalom bölcsőjévé” is vált és az egész világon ismert lett. A „népi liturgikus mozgalom” fogalmára a későbbiekben még visszatérünk.

2.3. Teológiai gondolkodásának forrásai

Az életútja során nyert benyomásai mellett azonban döntő teológiai impulzusokat is kapott a következő forrásokból, amelyek figyelembevétele nélkül nem érthetjük meg a liturgia számára végzett teljes életművét.

Szent Pál: Pál apostol biblikus teológiája döntő volt számára.¹⁸ Az ehhez tartozó kulcsszavak: Krisztus testének teológiája és az ekkleziológia, a keresztség és a feltámadás teológiája, Pál hangsúlyozott krisztocentrikussága és Krisztus-misztikája.

Guéranger „L’année liturgique” című műve: Guéranger intenzív érdeklődése az egyházi év iránt¹⁹ is döntő benyomást tett rá. Leginkább ismertté vált műve, a „Das Jahr des Heiles” (Az üdvösség éve) 17 kiadásával elképzelhetetlen lett volna Guéranger beható tanulmányozása nélkül. A liturgikus évet belülről szemléli: mint a teljes üdvöztetés kibontakozását, mint szentségi valóságot és a kegyelem évét Krisztus hathatós jelenvalóságában. Ezért küzd hevesen, és 1951/1955 között már a világegyház elismerésének sikerétől övezve azért, hogy a liturgikus év középpontja ismét a húsvét éjszakai liturgia és a nagyhét legyen.

Scheeben kegyelemtana: legerősebben az a kegyelemtan hatott rá, amelyet az akkor

18 A „Die Bedeutung des Kreuzestodes Jesu Christi nach dem hl. Paulus” (Jézus Krisztus kereszthalálának jelentősége Szent Pál szerint) című tanulmánnyal Parsch 1912. június 19-én a bécsi Katolikus Teológiai Karon teológiai doktorátust szerzett.

19 P. Guéranger OSB (1805-1875), *L’Année liturgique*, I-IX, Le Mans – Paris 1841-1866 (németül: *Das Kirchenjahr*, 15 Bde., Mainz 1888-1904).

híres és nagytekintélyű rendszerteológustól, Matthias Scheeben-től²⁰ tanult. Ennek hatására Parsch számára a liturgia az Egyház „objektív, kegyelemből származó szentségének” kifejeződése, szemben az idők során ráakódott, de bibliai alapot nélkülöző „szubjektív, a parancsokból és cselekedetekből eredő szentség” koncepciójával. Ebben a gondolatban erős *Szent Ágoston-i* hatás is érezhető.

Pasztorális kezdeményezések: ezek nem pusztán saját élettapasztalatából erednek, hanem az 1909-ben megjelent, úttörő jellegű alapműből, a bécsi egyetem katolikus teológiai karának híres pasztorálteológusa, Heinrich Swoboda²¹ által írt „*Großstadtpastoral*“ (Nagyvárosi lelkipásztorkodás) című könyvből is.

Maria Laach: végül, de nem utolsósorban saját magát „Maria Laach tanítványának” nevezi. Maria Laach, amelynek neve szorosan összefonódott Ildefons Herwegen apáttal,²² valamint Odo Casel misztérium-teológiájával²³, Klosterneuburg mellett minden bizonnyal a liturgikus mozgalom legfontosabb központja volt. A mozgalomnak ez a bencés, és erősen akadémikus irányultságú ága számára azonban még nem valósítja meg a liturgia igazi értelmét mint az egész Egyház közös ünneplését, mert Isten népét még nem vonja be a történet magjába, magába a „celebrálásba”. Ezért alapítja meg Klosterneuburgban a reformmozgalom másik nagy ágát, amelyet „*népi liturgikus mozgalomnak*”²⁴ nevez. Ezáltal került a liturgia oda, ahová valójában tartozik: a konkrét közösség és a nép által végzendő cselekedetek körébe. A II. Vatikáni Zsinat igazat adott neki, amikor elsősorban a mozgalom népi liturgikus vonalának nézeteit vette fel a zsinat liturgikus konstitúciójába. Parsch mindent meghatározó Credo-ja az aktív részvétel szándéka volt, vagyis minden jelenlevőnek az ünneplésben való „*actuosa participatio*”-ja.²⁵ Ez a fogalom vált aztán a zsinati szöveg kulcsszavává és „*Cantus-firmus-fogalmává*”: nem kevesebb, mint 15-ször jelenik meg ebben a formájában a szöveg döntő pontjain.

20 Matthias Scheeben (1835-1888), fő művek: *Die Herrlichkeiten der göttlichen Gnade*, Freiburg i. Br. 1862; valamint: *Die Mysterien des Christentums*, Freiburg 1865.

21 Heinrich Swoboda (1861-1923), fő műve: *Großstadtpastoral*, Regensburg 1909.

22 A bencés kolostor az Eifel hegységben levő Maria Laach-ban Ildefons Herwegen OSB (1874-1946) apát idejében Németország egy kiemelkedő liturgikus kutató- és reformközpontjává vált. Parsch kapcsolatáról Maria Laach-hal l. részletesen: E. v. Severus, Pius Parsch – ein Schüler des Abtes von Maria Laach, in: Höslinger, *Zähigkeit* (l. mint az 5. sz. lábjegyzetben), 257-263.

23 Odo Casel OSB (1886-1948) Maria Laach-ban volt szerzetes, valamint a Weser mellettli Herstelle bencés apáca kolostorának spirituális. Az ő általa fejlesztett „misztériumteológiával” ő volt Ildefons Herwegen oldalán a legfontosabb teológus.

24 Parsch, *Volksliturgie* (l. mint a 14-es sz. lábjegyzetben).

25 Uott., 99-124. Magához a fogalomhoz l. a következő átfogó tanulmányt: St. Schmid-Keiser, *Aktive Teilnahme. Kriterium gottesdienstlichen Handelns und Feierns. Zu den Elementen eines Schlüsselbegriffs in Geschichte und Gegenwart des 20. Jahrhunderts*, 2 Bde (EHS.T 250), Frankfurt – New York 1985.

3. PARSCH ALAPVETŐ SZÁNDÉKA ÉS SAJÁT ARCULATA

Ha Parsch Pius műveit figyelmesen újraolvassuk, világos liturgikus teológiai profil²⁶ bontakozik ki belőlük. A következőkben néhány fontos sarokpont segítségével bemutatom, hogy Parsch-nak joggal tulajdoníthatunk egy saját, önálló liturgikus teológiát, amelyet nem lehet – ahogy az időnként megtörtént – egyszerűen a gyakorlati popularizálás szintjére degradálni. Saját teológiai nézeteit méltó módon össze lehet hasonlítani Casel vagy Guardini teológiájával. Ebből az egybevetésből világlik ki igazán a népi liturgikus mozgalom tulajdonképpeni és – ha úgy tetszik – „belső” szándéka, amelynek a mai ember számára különleges és váratlan aktualitása van, és amelyet ma újra fel kellene fedezni és gyümölcsözővé tenni.

3.1. A liturgia üdvtörténeti szemlélete: Biblia és liturgia

Parsch kezdettől fogva nem csak a liturgiát, hanem leginkább a Bibliát tekintette a hit, a lelkiség, de a teológia elsődleges forrásának is.²⁷ Kezdetben lekipásztori szükségyszerűségként merült fel számára, hogy a szentmisében a szentírási olvasmányokat, amelyeket ráadásul mint tudjuk, latinul olvastak fel, az emberek számára mint lelki táplálékot lefordítsa és magyarázza. A Szentírás megértésének a területén ugyanis az emberek alapvető tudatlanságával kellett szembesülnie. Parsch volt az első, aki a Bibliának ismét visszaadta a misében az őt megillető helyet, miután a trienti reformokat követő hosszú időszak a liturgiában az Írás egyértelmű „feledésbe merülésének”²⁸ ideje volt. Erre szolgált a prédikációnak mint bibliai orientáltságú homíliának az ünneplés keretei közé való visszahelyezése is.

Ebben azonban elsődlegesen a teológiai megfontolás vezette: hiszen – egyszerűen

26 Részletes publikációs jegyzék: Parsch, *Volksliturgie* (l. mint a 14. sz. lábjegyzetben) 504–511. A 2004-ben alapított új sorozatban („Pius-Parsch-Studien. Quellen und Forschungen zur Liturgischen Bewegung, Echter – Würzburg”) legfontosabb írásai ismét olvashatók. Eddig megjelentek:

PPSt 1: *Volksliturgie. Ihr Sinn und Umfang* (mit einem aktualisierenden Vorwort von A. Redtenbacher), 2004.

PPSt 4: *Messerklärung im Geist der liturgischen Erneuerung*. Neu eingeleitet von A. Heinz, 2006.

PPSt 7: *Das Jahr des Heiles*. Neu eingeleitet von H. Buchinger, 2008.

PPSt 9: közösen R. Kramreiterrel, *Neue Kirchenkunst im Geist der Liturgie*. Eingeleitet von R. Pacik, 2009.

27 Erről tanúskodik az 1926-ban általa alapított folyóirat címe is, a „Bibel und Liturgie” (Biblia és liturgia). Ez a lap a legrégebbi, mindmáig folyamatosan megjelenő liturgikus szakfolyóirat a német nyelvterületen.

28 Ehhez és a következőkhöz vö.: A. Redtenbacher, *Die Relevanz der Bibel für die Liturgie der Kirche*, in: *Protokolle zur Liturgie. Veröffentlichungen der Liturgiewissenschaftlichen Gesellschaft Klosterneuburg*, hg. R. Pacik / A. Redtenbacher (PzL), 1/2008, Würzburg 2008, 50–78; valamint: H. Krätzl, *Bibel und Liturgie*, in: A. Redtenbacher (Hg), *Kultur der Liturgie. Grundfragen des Gottesdienstes heute*, Ostfildern 2006, 49–60.

szólva a liturgia azt ünnepli, amit a Biblia hirdet. Az ünneplésben tömörítve jelenik meg és kristályosodik ki a bibliai hit, hiszen Krisztus üdvözítő cselekménye itt folytatódik. A liturgia ennek következtében nem csak megünnepli a Bibliában könyvvé vált üdvtörténetet, hanem a Mában folytatja is azt! A kinyilatkoztatott Igében és a liturgia szentségi jelei alatt Krisztus ma is üdvözíti az embert, ahogy azt a zsinat kifejezi. Az exegézisből emellett tudjuk, hogy az ősegyház liturgiája a Szentírás keletkezésének és kánonná válásának az elsődleges helye is volt, de itt alakult ki az autentikus keresztény interpretáció is. Ezáltal a Szentírás keletkezésének és a liturgiának biblikus-liturgiai együttéléséről beszélhetünk.

Ez a gondolat Parsch számára tudatosabb volt, mint a liturgikus mozgalom többi képviselője számára. Az általa alapított és a német nyelvterületen első liturgikus folyóiratnak ezért adta a „Bibel und Liturgie” (Biblia és liturgia) címet. Az istentisztelet ezáltal több, mint egy végrehajtandó rítusfüzér, a liturgia önmagában az üdvtörténet megvalósítása, amelyben Isten alakítja a közösséget és cselekszik a közösségben. Nem mi végzünk egy kultuszt, hanem Krisztus nyilvánítja ki szeretetét irántunk, és mi ünnepléssel válaszolunk erre. Ezáltal a liturgiát joggal nevezhetjük az élő Isten és az ember közötti párbeszédnek.

3.2. A „népi liturgia” fogalma²⁹

Parsch tudatában volt annak, hogy az általa igénybe vett fogalom valójában tautologikus. A liturgia ugyanis minden formájában önmagában „leiton ergon”, vagyis egy mű a népért és a néppel. Mivel azonban a német nyelvben nem talált ennél jobb kifejezést, megtartotta, mert hangsúlyozni akarta, hogy a liturgia soha nem válhat egy a közösségtől szinte elszakított játékká, amely csak a klérusra tartozik, ez ugyanis ellentmondana a liturgia lényegének. Hiszen a liturgiában maga az Úr hívja egybe népet, és cselekszik az egybegyűlt néppel és a népért, valamint minden egyes keresztény emberért, aki a keresztség erejéből az ő papi és királyi népéhez tartozik. Mindenki külön-külön, mint az Egyház tagja, Krisztus testének a tagja. Annak a testnek, amely a fővel egybefonódva az Atyának „áldozatként” ajánlja fel önmagát. Ez mindenkire tartozik, nem lehet pusztán a klérusra ruházni. A „népi liturgia” teológiai alapja az Egyházzal mint Krisztus testéről szóló ekléziológiai tanítás, amely az egyetemes papságra és a keresztség szentségére épül. Ezek a teológiai tételek erősebb megfogalmazást kapnak a liturgikus mozgalom Parsch által alapított második, „népi liturgikus” ágában, mint az első, illetve a bencés ágban, és teljes mértékig részévé váltak a zsinati szövegeknek is.

3.3. „Actuosa participatio”: a liturgia fogalmának teológiai lényege³⁰

Ebből következően tehát az egész nép részese a liturgikus cselekmények „celebrálásának”. A nép nem pusztán jelen van és odafigyel, illetve nem szubjektív magánimádsá-

29 Ehhez összességében l. Parsch, *Volksliturgie* (l. mint a 14. sz. lábjegyzetben).

30 L. mint a 25. számú lábjegyzetben. Az „Actuosa participatio mint a liturgia fogalmának teológiai lényege” kifejezéshez l. A. Redtenbacher, *Einführung in das Thema*, in: W. Bachler, u.a., *Rezeption* (l. mint az 5. sz. lábjegyzetben) 11-16, itt a14. oldalon.

got, vagy ún. miseáhitatot végez a hivatalos rítussal párhuzamosan, hanem saját maga ünnepli meg az ünnepet – persze az előjáró szükséges vezetése mellett.

Ezáltal jutottunk el a liturgia fogalmának lényegéhez, és a liturgikus események középpontjához: az „actuosa participatio” ugyanis nem pusztán egy külsődleges és rituális történés, amely során úgyszólván pedagógiai céllal lehetőleg mindenki számára valamilyen aktív elfoglaltságot keresünk, hanem testi mivoltunkban megragadható szentségi kifejezése és realizálása annak, hogy az Úr az ünneplés által a kegyelmi életben részesít minket, és ezáltal üdvözítő szándékát valósítja meg. Ezt befogadjuk, és erre válaszolunk. Az „actuosa participatio” tehát a testi mivoltunkban megtapasztalható szentségi megvalósítása a Krisztus testéhez való tartozásunknak az istentiszteleten konkrétan résztvevő közösséggel együtt. Krisztus ezáltal maga tesz minket az Atyával a Szentlélekben szentháromságos életének részesévé. Az aktív részvétel tehát elsősorban Isten életében való részvételt jelent, másodsorban pedig ennek a részvételnek a kifejezését. Az üdvösség történetisége, valamint az ember testi mivolta okán ez csak testileg átélhető módon, jelek segítségével történhet. Az ének, az imádságban való közösség, a gesztikuláció, a szertartásos és egyéb mozgások, a tartalomnak megfelelő szereposztás stb. Ezek mind nem pusztán mellékes díszítő elemek, hanem ezek összessége jelenti magát a liturgia elvégzését. Ezért az „actuosa participatio”-t mint *a liturgia fogalmának teológiai lényegét*³¹ kell tekintenünk, amely nélkül nincs semmilyen liturgia. Pius atya ezt úgy ismerte fel, ahogy akkoriban senki más, és folyamatosan emlékeztetett erre. Ezért, bár alapvető nézetei nem különböznek a liturgikus mozgalom többi képviselőjétől, munkásságának liturgikus teológiai következményei azonban érezhetően túlmutatnak rajtuk. A zsinat ebben is teljes mértékig őt igazolta.

3.4. Az Egyház megújítása a liturgia erejéből

Az elején utaltam arra, és a fentiekből következik az is, hogy egy ilyen liturgiafogalom nem pusztán az istentisztelet rendje számára jelent egy – a hagyományok alapján álló – látható fordulatot. Túl nagyok ugyanis ennek a liturgiafogalomnak az implicit és explicit teológiai konnotációi, amelyekre épül, és amelyek következnek belőle. Parsch ezúttal a liturgikus mozgalom többi atyjával együtt volt azon a véleményen, hogy a megújult liturgiából egy belsőleg megújult Egyháznak is következnie kell. Ezt is hangsúlyozottan megerősítette a II. Vatikáni Zsinat. Nem hiába volt a liturgikus konstitúció az összes zsinati dokumentum történelmi kezdete, ugyanis csírájában már sok mindent tartalmazott, ami a későbbi dokumentumokban kibontakozott.

Parsch mindennek teljesen tudatában volt. Teológiai és gyakorlati megújulás-koncepciója a teológia széles területeit érinti, amelyek a magként szolgáló liturgikus teológia közvetlen kereteivel érintkeznek ugyan, de meg is nyitják azokat. Ez – itt csak vázaltszerűen tudunk utalni erre – oda torkollik, hogy újraéled a kegyelem elsődlegességének gondolata az ember cselekedeteivel szemben, hogy ismét és új formában nyer hangsúlyt a krisztocentrikusság, hogy elmélyül és kiteljesedik a szentségtan és megújul az eklézsiológia. Parsch ezáltal a liturgikus mozgalmat – a liturgia koncepciójából kiindulva – mintegy kitarja a teológia és az egész egyházi élet nagy megújulásra

31 Uott.

szoruló kérdéseinek átgondolása irányába. Parsch mindezt így fejezte ki szó szerint klasszikus művében, a „Volksliturgie. Ihr Sinn und Umfang“ (A népi liturgia értelme és terjedelme) című könyvben: *„Ezért számunkra a liturgikus megújulás túl szűk kifejezés, nem is használjuk szívesen. Sokkal inkább keresztény megújulásnak, vagy valami hasonlóknak neveznénk. Hiszen tudjuk, és ez most nem túlzás, hogy az Egyház nagy ébredése és átalakulása előtt állunk; a liturgiából kiindulva az egyházi élet minden részének nagy átalakítása fog elkezdődni.“*³²

4. A NAPJAINKBAN IS AKTUÁLIS PRÓFÉTA

Miután a II. Vatikáni Zsinat a liturgikus mozgalom szándékait – konkrétan a népi liturgikus programot a Parsch által képviselt formában – teljes mértékig feldolgozta, sőt, bizonyos pontjaiban tovább is fejlesztette, hamarosan nagy csönd lett a liturgia világhírű klosterneuburgi úttörője körül. 1979-ben Norbert Höslinger még így írt: „Eddig Parsch-ról csak kevés és rövid munkák születtek.”³³ Az igazi áttörés Parsch liturgiatudományi recepciójának irányába később, tulajdonképpen a 2004-ben rendezett Parsch-szimpozium után történt meg.³⁴

Felmerül a kérdés, hogy hogyan történhetett meg, hogy az egyházi reform egy ilyen központi alakja egyszerűen feledésbe merült, miközben – König bíboros egy kijelentése alapján – a zsinati atyák nagy része olvasta Parsch könyveit,³⁵ és miközben a legfontosabb művei óriási példányszámokat értek el, nem egyszer 9 nyelvre fordították le őket, liturgikus segédanyagait és füzetait pedig milliószámra terjesztették? Minden kétséget kizárólag – ezt a liturgia legújabb kori történetének kutatási eredményei is megerősítik – a liturgikus megújulás nagyjai között Parsch volt az, aki a világegyház életére és annak minden területére a legtartósabb hatást gyakorolta.

Gyakran hangoztatott érv volt hosszú ideig, hogy Parsch régen elavult: a zsinat minden gondolatát bedolgozta, és tovább is fejlesztette. Egy másik, hasonlóan rövidlátó érv Parsch-ot csupán mint gyakorlati reformert és a liturgikus mozgalom népszerűsítőjét állítja be, aki a bár meggyőzően nagy hatású, de teológiailag nem jelentős füzet sorozatokon nem tudott túllépni, miközben Odo Casel vagy Romano Guardini teológiailag is maradandó, a mai napig érvényes alapműveket hagytak hátra. Sok mulhatott azonban azon is, hogy a feltörekvő akadémikus liturgiatudomány, valamint a zsinat és az utána következő reform előkészítésének hivatalos történései a trieri intézet körül összpontosultak, és így leginkább németek kezében voltak. Parsch osztrákként ezáltal egy kicsit perifériára szorult. Ezt megerősítve minden értékelés nélkül annyit

32 Parsch, *Volksliturgie* (l. mint a 14. sz. lábjegyzetben), 48 f.

33 N. Höslinger / Th. Maas-Ewerd, in: *uők.*, *Zähigkeit* (l. mint az 5. sz. lábjegyzetben), Vorwort 7-9.

34 Vö. W. Bachler u.a., *Rezeption* (l. mint az 5. sz. lábjegyzetben) valamint a teljes PPSt-sorozat (l. mint a 26-os sz. lábjegyzetben).

35 Vö.: F. König, *Wie es zur Liturgiekonstitution kam – aus der Sicht eines Zeitzeugen und Konzilsteilnehmers* (Interjú), in: *HID* 57 (2003) 163-170.

fűzők még hozzá, hogy a bencés rend először az említett reformapátságokban, majd később a Sant’ Anselmo Pápai Liturgikus Intézetben szintén nagy súllyal bírt. Mivel Parsch a „népi liturgikus mozgalom” megalakításával egyértelműen elhatárolta magát a bencések által követett – alapvetően historizáló – reformiránytól, előfordulhat, hogy ebben a tekintetben is perifériára szorult, különösen mint aki maga nem bencés volt. Napjaink nagyobb történelmi távlatából és elsősorban a liturgia jelenlegi helyzetének szükségleteiből adódóan azonban a legutóbbi időben Pius Parsch-ot és a mozgalom többi atyját is mintegy újra felfedezték. Nem utolsósorban az is a cél, hogy a zsinat liturgikus konstitúcióját az eddigieknél autentikusabb módon tudjuk értelmezni azáltal, hogy előzményeit a liturgikus mozgalomban mintegy a megértés kulcsának (hermeneutikus kulcs) tekintve feltérképezzük és a dokumentummal együtt olvassuk. Ehhez pedig Parsch Pius újraolvasása is elengedhetetlen.

5. PARSCH PIUS ÉS A LITURGIKA

A híres, Padovában és Rómában tanító olasz liturgiakutató, Andrea Grillo a többször említett, 2004-ben tartott klosterneuburgi Parsch-szimpoziumon egy sokat idézett előadásában megpróbálta Pius Parsch-nak mint liturgiakutatónak az eredeti elképzeléseit felvázolni és a modern liturgiatudomány számára hasznosítani.³⁶ Röviden összefoglalva, a liturgiaelmélet és a liturgikus gyakorlat Parsch-nál elválaszthatatlanul összefonódnak és egymásra vannak utalva. A liturgika nála teljes mértékig az ünneplésből indul ki, és oda is érkezik vissza. Azt vizsgálja és kutatja, hogy az Egyház az ünneplésben mit hajt végre, ezt interpretálja a teológia szemszögéből, a történeti megvalósulás figyelembevételével.

Ezután mindezt integrálja a teológia rendszerébe, és visszavezeti a liturgia külső és belső megvalósításához, de már egy elmélyültebb és tárgyilagosan reflektált módon. Ezt minden további nélkül nevezhetjük misztagógiának. Közben nem kell elhallgatnunk, hogy a misztagógikus liturgiatudománynak van egy bizonyos „kritikus funkciója” az istentisztelet konkrét felépítésével és gyakorlatával szemben. Az éles elméjük ezen a ponton azonnal megjegyzi, hogy ez a patrisztika és a keleti ortodox egyház teológiájára emlékeztet. Ott az egész teológia és a dogmatika a liturgikus doxológia továbbfejlesztése, a teológia egésze pedig liturgikus teológia. Parsch mindkettővel találkozott saját életében, ahogy azt már említettük. A gondolkodás és a cselekedet a liturgia vonatkozásában nála feloldódnak egy végső koncepcionális egységben. Ez azonban egészen más, mint ha valaki az istentiszteletet mint részt nem vevő tudósszemlélő kívülről, a tudomány „objektivitásával” nézi. Ez tisztán kultúratudomány lenne, vagy legjobb esetben kultusz-alapú összehasonlító vallástudomány, amely számára teljesen közömbös, hogy a szertartás végzője személyes hittel éli meg a liturgiát, vagy agnosztikus kívülállóként.

36 A. Grillo, *Der Liturgiebegriff bei Pius Parsch und seine Stellung im Rahmen der Liturgischen Bewegung des 20. Jahrhunderts. Die „unaktuelle” Aktualität einer pastoralen und „volkstümlichen” Perspektive*, in: W. Bachler u.a., *Rezeption* (I. mint az 5-ös sz. lábjegyzetben), 191-212.

Aki a liturgiatudományt mint a teológia részét akarja művelni, a jövőben is rá van utalva arra a nézetre, amelyet Parsch Pius olyan elkötelezetten képviselt. Miközben ezen a ponton még Romano Guardini is ismét sematizál, és a liturgikát úgy sorolja be a rendszeres teológia területei közé, mint az imádkozó Egyházzól szóló tudományt, egyenértékűen a másik két rendszeres teológiai diszciplína, nevezetesen a dogmatika mint a hívő Egyházzól, és a morálteológia mint a cselekvő Egyházzól szóló tudomány mellé, addig Parsch-nál éppúgy, mint az egyházatyáknál és az ortodox teológiában, az elvégzett és átélmélkedett liturgia a többi teológiai diszciplína előtt van, azoknak mintegy a feltételeként, és a másik két diszciplínának teológiailag integrált magja. Ha szabad így mondani, a lelke: *lex orandi – lex credendi*. A teológiai tudományban a liturgia ezáltal az Egyház életének forrása és csúcsa, ahonnan minden kiindul, és ahová minden vezet, ahogy a zsinat fogalmazott.³⁷

Egyébként a Parsch liturgiakoncepciójához való visszatérés, amely szorosan összefonódott liturgiatudományi nézeteivel, Andrea Grillo szerint is nagy teológiai vállalkozás, amely az egyházközségek liturgiájának mai helyzetében mind elméleti, mind gyakorlati szempontból drámaian aktuális és fontos. Parsch teológiai nézetei ezért mind a liturgika számára, mind a modern liturgia helyzetére nézve az eszmék fontos tárházát jelentik.³⁸

Fordította: Péteri Attila

*

ÉLETRAJZI ADATOK: a Szerző 1953. május 8-án született. Klosterneuburg ágoston-rendi apátja, teológiai magiszter (Bécsi Egyetem), a teológia doktora (Gergely-Egyetem, Róma), a liturgika területén habilitált (Trier / Vallendar). Jelenleg: a liturgika professzora a Vallendar-i Egyetemi Főiskola Teológiai Karán és a Pius Parsch Liturgikus és Szentségtani Intézet professzora Klosterneuburgban. Alapítója és szerkesztője a „Pius-Parsch-Studien. Quellen und Forschungen zur Liturgischen Bewegung“ (Pius Parsch Tanulmányok. Források és kutatások a liturgikus mozgalomhoz) című sorozatnak, valamint a „Protokolle zur Liturgie“ (Liturgikus jegyzőkönyvek) című évkönyvnek. Számos további publikáció szerzője. (a-redtenbacher@stift-klosterneuburg.at)

Parsch Piusról alapos, baráti hangú összefoglaló írás található Kerny Géza tollából: „*Szelíd szívság*” címmel a Szolgálat 46. (1980, 46-54) számában.

37 Figyelemreméltó írások találhatók a liturgikáról mint a modernkor teológiai diszciplínájáról a következő helyeken: R. Meßner, Einführung in die Liturgiewissenschaft (UTB 2173), Paderborn 2001; A. Saberschinsky, Der gefeierte Glaube. Einführung in die Liturgiewissenschaft, Freiburg i. Br. 2006; valamint; A. Gerhards / B. Kranemann, Einführung in die Liturgiewissenschaft, Darmstadt 2006.

38 Mint a 36-os lábjegyzetben, itt a 194. oldalon.

KEREKES KÁROLY O. CIST.

Pihenj meg a Szűzanyánál!

Azt olvassuk a Szentírás lapjain, hogy Isten a teremtés után megpihent. Nem azért, mintha a hatnapos teremtő munka kifárasztotta volna. Istennél ilyesmiről nem lehet beszélni. Másról van itt szó! A Szentírás felsorolja az összes teremtményeket: égieket-földieket, halakat-madarakat, állatokat-embereket, s mindezek után megállapítja: *„És látta Isten, hogy mindaz, amit teremtett, nagyon jó volt... És megpihent az Úr a hetedik napon, megnyugodott minden művétől, amit alkotott.”*

Mi, akik a történelemnek már jó néhány ezer évét ismerjük, feltehetjük a kérdést: mitől nyugodott meg az Isten, miben nyugodott meg a hetedik napon, a teremtés befejezése után? – A teremtésre feltette a koronát. Ez igaz. De hát olyan nagyon jól sikerült, és olyan nagyon jól állt ez a korona a minden dolgok tetején? Ugye, nem mondhatnánk. Mitől és miben nyugodott hát meg az Isten? – Az első emberpárnak alig nyílt ki a szeme, alig tárult szóra az ajka, máris Isten ellen lázadt. Gyermekei egymást ölték, s hamarosan nemcsak az Édenkertből kellett távozniuk, de a föld egész színén nem volt maradásuk – gonoszságuk miatt! Mitől és miben, vagy kitől és kiben tudott hát olyan békességgel megpihenni az Isten?

Ha megpróbáljuk élő hittel végigolvasni a Szentírást, megkapjuk a választ. Minden lapján csodálatos mozaik-kövecskét találunk (a „bölcsek kövének” szétszórt darabkái azok), s ha összerakjuk tiszta kézzel, a leggyönyörűbb Asszony képe rajzolódik elénk: a Szentírás Asszonyáé! Aki a *„Magasságbelinek szájából jött elő, mint elsőszülött minden teremtmény előtt.”* Ő az, aki elmondhatja magáról: *„Én el nem múló fényt gyújtottam az égben.”* Ő az egyetlen az asszonyok között, akinek nem kell sohasem pirulnia, amikor pihenni hívja az örök Vőlegényt: *„Jöjjön kedvesem kertjébe, s élvezze pompás gyümölcseit!”* Egyetlen, akinek szíve sohasem alszik, de akinél mindenki megpihenhet. Maga a teremtő Isten is csak Őnála és Őbenne tudott megpihenni a teremtés után.

Ő az egyedüli, Mária, a Szentírás Asszonya, akinek fejről nem hullott le a korona! Ádám bűne, a nemzedékek bűne, az évezredek bűne elolvad, mint a hó, lehull, mint a zúzmara: ettől az egyetlen tisztaságos fénytől, a Szűzanyától! – A teremtő Isten világosan látott, bölcsességében mindent tudott előre. De míg fájón szemlélte a történelem milliószor megismétlődő csúfos aposztáziáját, istentagadó, istencsúfoló, sőt istengyűlölő hitehagyását, megpihent, megnyugodott abban, akit minden teremtménye előtt tervezett el...

Hát mi, akik a siralom völgy keserű könnytengerében fürdünk nap nap után, talán éveken, évtizedeken át, hol pihenjünk meg, hol nyugodhatunk meg?

A tiroli hegyi lakók közt szinte szállóige, ha valaki fölfelé indul a hegyekbe, az ott maradók utána kiáltják:

- Aztán pihenj meg közben!
- Majd a Szűzanyánál! – hangzik a válasz.

Május hónapban különösen hangos az Egyház figyelmeztető szava: *Ember, pihenj meg a Szűzanyánál!* Ha maga a teremtő Isten csak Nála és Benne tudott megpihenni, mit gondolsz, találsz-e jobbat és biztonságosabbat, akiben vagy amiben megnyugodhatsz vándorutadon?

Pihenj meg a munkádban. A Szűzanyánál! – Régi magyarok, a mi derék eleink, szombaton délután sohasem dolgoztak: a Szűzanya tiszteletére! Nagyapáink, nagyanyáink bizonyítják: hétfő nem volt „Blaumontag”, sőt kétszer annyit tudtak dolgozni, mint máskor. Mert a szombatot megtartották! – Üzemben, gyárakban a munkások „szabad szombatot” kapnak. Gyönyörű dolog! De vajon megpihennek-e a Szűzanyánál? Mert ha másutt akarnak megpihenni, hétfőn „Blaumontag” lesz, üresben jár a gép.

– Életed végén is pihenni akarsz. Szeretteidnek is „örök nyugalom” kívánsz. El ne felejtsd soha, és másokat is taníts meg rá:

Ha nyugalom akarsz s igazi békességet,
Akár ezen a világon, akár a másikon,
pihenj meg a Szűzanyánál!

*

Károly atya előjáróm és mintegy barátom is volt. Nem lehetek objektív, ha róla szólok. Ha dicsérem munkásságát, abba a gyanúba esem, hogy hazabeszélek, védem a mundér becsületét, hiszen sokan kifogásolták liturgikus fordításait, ha meg negatív véleményt nyilvánítok róla, vétek a halott iránti kegyelet, az előjáró iránti tisztelet, a barát iránti szeretet ellen. Azt őszintén elmondhatom róla, hogy komoly szerzetes volt, nagyon tisztelte előjáróit. Amikor még a szétszórátás idején tudtára adta neki Endrédy Vendel apát úr (1939-1981), hogy őt kívánja utódjának, Károly atya vette a fáradságot, és utána ment a szétszórótan élő testvéreknek. Mi is akkor kerültünk közel, amikor többször meglátogatott egykori plébániámon, pedig kb. 12 évvel volt idősebb nálam. Apáti szolgálata idején (1987-1996) tele volt jó szándékkal, de a gyakorlati kérdésekhez keveset értett. Igyekezett jól megfelelni, de ez nem mindenben sikerült neki. Nagyon alázatos volt, és a lelkiekben bölcs. Miután letelt szolgálati ideje, utódjának is alázatosan engedelmeskedett, nagy áldozat árán is. Megrendítő volt számomra, amikor ez a nagy tehetségű ember agyi állapotában leromolva szálnalmas figura lett és nehezen elviselhető teher. Nem tudta a breviáriumot használni, kikeresni, nem tudott a közös étkezésben időre végezni, nem tudta megtalálni a saját szobáját, ha kijött belőle, nem tudta, éjjel van-e, vagy nappal, és az éj közepén céltalanul jött-ment a folyosón, eltévedt, kizárta magát, és mások segítségére szorult, hogy a hidegben meg ne fagyjon. A jó Isten nagyon megpróbálta őt, és remélem, ez a tisztító szenvedés megszerezte neki a mennyországot. Ami a verseit illeti, Mécs László jut eszembe, amikor a pannonhalmi Szociális Otthonban az ő verseit ért kritikákra azzal reagált: „De én legalább x százat írtam.” A sok között biztosan sok a remek is, még ha gyengébbek is vannak köztük. Károly atya verseit is lehet különféle mércékkel mérni, de példaértékű az a készség, amellyel mindig vállalkozott, hogy megírja erről-arról a kívánt verset. Minden lelkigyakorlatos beszédét is egy-egy összefoglaló verssel fejezte be. Ezek nem annyira költői alkotások voltak (bár ő azt hitte róluk), mint inkább csak ügyes összekeresése gondolatoknak és rímeknek. Ezt lehet elmondani a himnusz-, zsoltár- és lekió-fordításairól is. De hogy ezeket olyan rövid idő alatt elkészítette, csodálatos és elismerésre méltó, még ha a művészi érték kívánalmait nem is mindig érik el. Ismerős a róla szóló anekdota: egy papi gyűlésen kollégái számon kérték tőle a gyermek-rímes liturgikus olvasmányok fordítását, mire ő alázattal csak ennyit mondott: „Higgyétek

el, már meggyóntam!” Abban az időben, közvetlenül a zsinat után egészen más irányelvek születtek a miseolvasmányok fordítására, nem a most érvényben lévő (2001-ben megjelent) *Liturgiam Authenticam* instrukció... Károly atya jó szívével él ma is tovább közöttünk. (elizeus@ocist.hu)

Bán Z. Elizeus O. Cist.

Szent Ágoston megtéréséhez nagyban hozzájárult a liturgikus zene és ének. A zenének ugyanis nagy kommunikatív ereje van, amely különleges módon hozzásegít Isten Szavának befogadásához. Szent Ágoston Vallomásainak tizedik könyvében ír a zene nagy hatásáról. Az egyházzene táplálja és hozzájárul a hit kifejezéséhez is. Ti énekkel imádkoztok és imára hívtok, részt vesztek a liturgikus imában és énekben, amely átöleli a teremtet világot a Teremtő dicsőítésében. A liturgiáról szóló zsinati konstitúció emlékeztet az egyházzene jelentőségére az ad gentes-misszióban és a népek zenei hagyományainak megbecsülésére buzdít. Az egyházzene nagy fontos feladata van Isten felfedezésében is, mint ahogyan erről tanúságot tesz Paul Claudel francia költő is, aki a párizsi Notre Dame-székesegyházban, a Magnificatot hallgatva tért meg. Az egyházzenét hallgatva számos embert mélyen megérintett Isten szépsége, és sokan ezáltal kerültek újból közel hozzá. Ezért az egyházzenével foglalkozó hívek törekedjenek a liturgikus ének minőségének javítására és becsüljék meg az egyház nagy zenei hagyományát, amely a polifóniában és a gregorián énekben nyilvánul meg. Mindazok, akik az éneklés talentumát hordozzák, a liturgikus szertartások során dalra fakaszthatják sok ember szívét.

XVI. Benedek pápa

(2012. november 10-én, a Szent Cecília Olasz Egyesület által rendezett találkozó hitezer résztvevőjéhez intézett beszédéből.)

VERBÉNYI ISTVÁN

Az Áldások könyve

A II. Vatikáni Zsinat az Egyház liturgikus életében számos változást hozott. Ebből nem maradhattak ki a különböző áldások sem, amelyek a *Rituale Romanum*¹-ban, illetve hazai használatra a *Rituale Strigoniense*²-ben megtalálhatók. Ezekben a könyvekben csoportosítva találhatók meg a papok, a püspökök és az egyes szerzetesrendek számára alkalmazható áldások.

Az új Áldások könyve is úgy készülhetett el, hogy a Zsinat e témára vonatkozó felülvizsgálati kötelezettsége³ együtt járt a liturgiájának változásaival⁴ is. A *De Benedictionibus*⁵ magyar fordítása és adaptációja, az *Áldások könyve*⁶ már évek óta várt fontos kiadvány, amelynek célja volt felváltani egy használatban lévő, néhány áldást tartalmazó füzetet⁷. Ezenkívül az egyes szerzetesrendek is használtak saját gyűjteményeket, sőt néhány lelkipásztor kézirat gyanánt – egyházmegyei jóváhagyással – készített ilyen füzetet. De az Áldások könyvének egyes részei is már alkalmazásra kerültek, főleg az egyházmegyék főpásztorainak különböző szolgálatainak alkalmával.

A könyv célját a Határozat így fogalmazza meg: „Az áldások szertartásai különleges helyet foglalnak el a szentelmények között, amelyeket az Egyház rendelt az Isten népének lelkipásztori javára. Ezek ugyanis mint liturgikus cselekmények elvezetnek a keresztyén hívőket Isten dicséretére, és felkészítik őket arra, hogy közelebb jussanak a szentségek hatásának megértéséhez, és illő módon szenteljék meg az élet különböző eseményeit.” Ezzel megfogalmazza, hogy az áldások 1. az Egyház által megalapított szentelmények közé tartoznak, 2. különböznek a népi ájtatosságoktól.

1 RITUALE ROMANUM PAULI V PONTIFICIS MAXIMI IUSSU EDITUM, ROMAE, MDCXIV.

2 RITUALE STRIGONIENSE SEU FORMULA AGENDORUM IN ADMINISTRATIONE SACRAMENTORUM AC CETERIS ECCLESIAE FUNCTIONIBUS. PRIMUM QUIDEM IUSSU ET AUCTORITATE EMINENTISSIMI QUONDAM PETRI CARDINALIS PÁZMÁN ARCHIEPISCOPI STRIGONIENSIS DEIN SAEPIUS ALIORUM ARCHIEPISCOPORUM STRIGONIENSIVM EDITUM, MDCCCIX, 318-402, APPENDIX 1*-87*.

3 A II. Vatikáni Zsinat *Sacrosanctum Concilium* rendelkezése a szent liturgiáról, 25.

4 Vö. A II. Vatikáni Zsinat *Sacrosanctum Concilium* rendelkezése a szent liturgiáról, 60-63.

5 *De Benedictionibus* = *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum. Auctoritate Ioannis Pauli II. promulgatum* (editio typica) Typis Polyglottis Vaticanis 1984, 540 pp.

6 A II. Egyetemes Vatikáni Szent Zsinat határozata szerint megújított és II. János Pál pápa tekintélyével kihirdetett *Áldások könyve* (ÁK) hivatalos kiadás, Budapest, 2010, 782 oldal. – Az idézeteknél és utalásoknál a marginális számokat használjuk.

7 *Szentelések és áldások* a *Rituale Romanum* alapján, ideiglenes használatra, OLT, 1980.

1. ÁLTALÁNOS ÁTTEKINTÉS

Az Egyház ősi gyakorlata volt a különböző áldások végzése, de új ezek gazdagabb formája. „Az Egyház a Szentlélek erejének tevékenysége által sokféle módon végzi szolgálatát, és ezért rendelt számos áldásformát. Ezekkel az Isten dicséretére hívja az embereket, serkenti őket oltalmának kiesdésére, buzdítja Isten irgalmának életszentséggel való kiérdemlésére, és könyörög jótéteményeinek kieszközlésére, hogy elérjék kérésük boldogító teljesülését”⁸.

A Szentlélek dinamizmusának kiadását és megerősítését érezhetjük Szent Ágoston megállapításában is: „*Benedicat anima nostra Dominum, et Deus benedicat nos. Cum benedicit nos Deus, nos crescimus et cum benedicimus nos Dominum, nos crescimus: utrumque prodest. Prior est in nobis benedictio Domini, et consequens est ut et nos benedicamus Dominum.*”⁹

1.1. A könyv szerkezete

A Decretum, majd a Magyarországnak szóló Jóváhagyás után következik Erdő Péter bíborosnak mint a MKPK elnökének határozata az Áldások könyvének használatba vételéről. Az *Általános irányelvek* öt témát érintenek, amelyek biblikus, teológiai, liturgikus és pasztorális tárgykörben mozognak. Ezek: Az áldás az üdvtörténetben (1-7), és az Egyház életében (8-15), Feladatok és szolgálatok (16-19), Az áldások végzése (20-38) és A püspöki konferenciát megillető alkalmazások (39).

Az Áldások könyve első része a *Személyek megáldását* (1-452) hét fejezetben gyűjti össze. Itt található: A családok és a családtagok; A betegek; Az evangélium hirdetésére indulók megáldása; A hitoktatásra és a közös imára vonatkozó áldás; A társadalmi segítségnyújtó szervezetek megáldása; A zarándokok megáldása; valamint Utazás megkezdése előtt adott áldás.

A második rész az *Épületekre és a keresztények sokféle tevékenységére vonatkozó áldásokat* (453-827) veszi sorra. Ide tizenhét fejezet tartozik. Ezek: Új épület építését előkészítő munka megáldása; Új ház; Új szeminárium; Új szerzetesház; Új iskola vagy tudományegyetem; Új könyvtár; Új kórház vagy beteggondozásra szánt ház; Iroda, iparos műhely vagy bolt; A társadalmi érintkezést szolgáló építmények; Tornacsarnokok és sportlétesítmények; Az utazó emberek használatára szánt eszközök; Különleges technikai eszközök; Munkaeszközök; Állatok; Szántóföldek, mezők és legelők; Áldás új termés bemutatásakor; Asztali áldás.

A harmadik részben találhatók *A templomokban liturgikus alkalmazásra vagy jámborsági gyakorlatra rendelt vagy felállított eszközök megáldása* (828-1136). Ehhez a részhez tíz fejezetet sorol a liturgikus könyv. Ezek a következők: Keresztelő kápolna vagy keresztelőkút; A katedra, a papi szék, vagy ambó vagy tabernákulum vagy a bűnbánattartás szentségére rendelt gyóntatószék; Az új templomkapu; Nyilvános tiszteletre szánt új

8 ÁK, Általános irányelvek, 9.

9 AUGUSTINUS, *Enarratio in Ps.*, 66,1: CCL 38, 856; PL 36, 802.. *Áldja lelkünk az Urat, és Isten megáld minket. Midőn megáldott bennünket az Isten, mi növekszünk és midőn áldottuk az Urat, akkor is mi növekszünk: mindkető a javunkra válik. Előbb van bennünk az Úr áldása, és ebből következik, hogy mi is áldjuk az Urat.*

kereszt; A hívek nyilvános tiszteletére szánt képek; Harang; Orgona; Liturgikus ünneplésben használt tárgyak; A szenteltvíz készítésének rendje a szentmise ünneplésén kívül; A keresztút (via crucis); A temető és urnatemető megáldásának rendje.

A negyedik rész *A keresztény nép vallásos életének támogatására használt eszközök megáldása* (1137-1224). Négy fejezetének áldásai: Étel, ital, kegytárgy; A jámborság és a vallásos buzgóság gyakorlására szánt eszközök; A szentolvasó; A skapuláré megáldása és föladása.

Az ötödik rész *A különböző alkalmakkor adható áldások* (1225-1275) három fejezetben: Az áldás rendje a kapott jótéteményekért végzett hálaadásban; Különböző körülményekre alkalmazható áldások; Különböző papi áldások.

A Függelék tartalmazza mindazokat az anyagokat, amelyek biztosítani tudják a könyv biztonságos használatát. Itt található a szentírási *Olvasmányok* (1276-1521), hozzájuk tartozó *Válaszos zsoltárok* (1522-1583) és *Himnuszok, antifónák és egyéb énekek* (1-36), amelyek kottás mellékletek, a zsoltárok pedig aláhúzással megjelöltek. Ide került A templom- és oltárszentelés szertartáskönyvéből a *Kebely és paténa megáldása* azért, mert ezt pap is végezheti. Tárgymutató és Tartalomjegyzék zárja a könyvet.

1.2. Az áldások felépítése és típusai

Az egyes áldásoknál mindig található *Bevezető megjegyzések* azzal a céllal, hogy a szertartás vezetője ismerje a liturgikus ünneplés értelmét és célját. Általában utal a liturgia vezetőjére is, hogy csak felszentelt személy vagy világi hívő is gyakorolhatja a kiszolgáltatói feladatot.

a.) Az általános felépítésről áttekintést nyújt a könyv.¹⁰ Két főrésze van az áldásnak: az Isten ígéjének hirdetése, majd következik az isteni jószág dicsérete és a mennyei segítség kérése. A kezdetéhez egy bevezető intellem vagy magyarázat, és a végéhez egy befejező szertartás kapcsolódik.

Az *Isten ígéjének olvasása* arra világít rá, hogy az üdvösség története során sokféle módon és alkalommal nyilvánult meg Isten szeretete az ember iránt. Ezért kell gondosan kiválogatni a szentírási szakaszokat a felsorolt lehetőségek közül. Bár a válaszos zsoltár használata nem kötelező, de ez kapcsolódik a szentírási szakaszhoz. Biztosítandó az ünnepélyességet, énekelni is lehet. A válaszok egyszerű dallamokkal, a zsoltárok a használatos zsoltártónusok jelzése szerint könnyen kezelhetőek. Az ajánlott homília tartalmát a körülmények határozzák meg. Ezért lehet egészen személyes, vagy közösséghez szólóan alkalmazva Isten üzenete. A választ pedig – noha kötött szöveg is található – a fohásokban megfogalmazhatja a jelenlévők közössége, személyes kéréseiket is belefoglalva.

Az *Áldó könyörgés* az Egyház imája, amelyben Isten áldását kéri a megfogalmazott kérések szerint. Sokszor több szövegváltozat található, azt kell alkalmazni, amelyik a helyi körülménynek leginkább megfelel – utal erre számos alkalommal a rubrika. Érdemes odafigyelni a Lex orandi, lex credendi elvre az ünneplés során.

b.) Az áldásokat önállóan, mise keretében, rövidebb vagy rövid formában lehet végezni. Ezt a liturgikus könyv jelzi, de a kiszolgáltató a helyzetet értékelve határozza meg.

10 Vö. ÁK, Általános irányelvek, 20-27.

Részletesen foglalkozik a rubrika a különböző jelek használatával. A leggyakrabban alkalmazott jelek a kezek kitárása, felemelése vagy összetevése, a kézrátétel, a kereszt jele, a szenteltvízzel való meghintés és a tömjénezés. A legjelentősebb a kereszt jele, mert ez az evangelizálásnak és a hit közlésének bizonyos formáját fejezi ki, a hívek tevékenyebb részvétele érdekében. Az alkalmazható jeleket a szükséges helyen mindig megtalálja a celebráns.

1.3. Az áldások összekapcsolása más szertartásokkal vagy áldásokkal

Amint fentebb említettük, mivel bizonyos áldások sajátos kapcsolatot mutatnak a szentségekkel, adott esetben végezhetők mise keretében is. Ezt az egyes áldásoknál utalással vagy önálló részként találjuk. De természetesen vannak olyan áldások, amelyek misével nem kapcsolhatók össze.

Szerepelnek olyan áldások, amelyek összekapcsolhatók más liturgikus szertartásokkal, mint pl. az Imaórák liturgiájának egy-egy imaórájával. De itt is figyelembe kell venni az előírásokat, amelyek a megfelelő helyen megtalálhatók.

A legnagyobb körütekintést az igényli, ha egyetlen szertartás keretében több áldást végeznek. Ebben az esetben a fontosabb áldás szertartásrendjét kell követni, hozzátéve a bevezető intelemen és az imádságokban a megfelelő szavakat és jeleket, amelyekből a kiszolgáltató utal a más áldás kiosztására is.

1.4. Az áldás szertartásának előkészítése és végzése

Az áldások a hívekért vannak, de részesülhetnek benne a katekumenek, sőt, ha az Egyház nem tiltja, a nem katolikusok is. Ilyen esetekben a főpásztor, vagy akár a Püspöki Konferencia utasítását kell figyelembe venni. Hazánkban sokszor társadalmi igény mutatkozik, hogy a többi egyházak is részt vegyenek ilyen ünneplésben. Nem is egyszer előfordul iskola, munkahely, kórház stb. „közös megáldása”, amelyet minden felekezet a saját liturgiája szerint végez. Az ilyen ügyek kényes volta miatt gondos megfontolásra van szükség. Ezen alkalmakkor nem is lehet a teljes áldásrendet használni, ilyenkor rövidebb forma a megfelelő. De rövid szentírási részlet kifejtése után következnek az Áldó könyörgés.

Az áldás kiszolgáltatása közösségben történjék. Ebből következik, hogy a közösségek – létszámuk és helyzetük miatt – különbözőek. Egyházmegyei zárandokhely keresztútjának megáldása, felújított templom berendezése, vagy közösségi ház megáldása stb. sokkal több hívőt vonz, mint egy családi otthon vagy személyes kegytárgy megáldása. De mindig annak tudatában kell lenni, hogy mindez az ünneplő Egyház cselekménye, amelyre a résztvevőket fel kell készíteni.

Mivel az éneknek jelentős szerepe van az ünneplés szépségében, ez elől ne zárkozzon el a szertartás vezetője, és a liturgikus előírások ismeretében döntsön ebben a kérdésben.

1.5. A kiszolgáltató személye

Az áldás szolgálata a krisztusi papság sajátos gyakorlása, és azt mindenki Isten népe körében betöltött tisztségének és feladatának megfelelően végezze.¹¹

A felszentelt személy vezetésével gyűljön össze a hívek közössége plébániai és egyházmegyei szinten. Ennek megfelelően a püspök a Caeremoniale episcoporum előírásának megfelelő liturgikus ruhákat használjon (35).

Ha a pap vagy a diakónus templomi vagy külső ünnepségben végzi az áldást, albát és stólát, vagy reverendára karinget és stólát öltön. Az ünnepélyesség miatt palást használata is lehetséges. A ruhák színe fehér legyen, de a liturgikus időnek, vagy az ünnepnek is megfeleljen. Ezért pl. egy vértanú képének, szobrának megáldásánál a piros szín indokolt (36-37). Bizonyos körülmények indokolhatják, hogy felszentelt személy papi civilben stólával a vállán végezze az áldást.

A lelkipásztori kisegítő hivatalos megbízatása gyakorlásakor a Püspöki Konferencia előírásait kövesse. Hazánkban fehér vagy krémszínű alba a használatos, vagy ha körülmények miatt ez nem lehetséges, öltözete a szent cselekmény végzésére elfogadható legyen. Pl. kórházban, szociális otthonban vagy hittanóra befejezéseként adott áldásnál.

A világi hívő, akár férfi, akár nő, az általános papságuk alapján, amelyben a keresztség és a bérmlás részesítette őket, vagy sajátos feladatuk folytán (mint a szülők gyermekeik számára) a liturgikus könyv előírásai szerint járjon el. Az áldást még a családi közösségben is méltó öltözetben végezzék.

1. A MAGYAR NYELVŰ KIADÁS TÖRTÉNETE

1.1. A kezdeti időszak 2007-ig

Az Országos Liturgikus Tanács 1993. évi őszi ülésén többen kaptunk¹² együttes megbízást az Áldások könyvének elkészítésére. A többszöri megbeszéléseink után Konkoly István püspök urat, az OLT elnökét levélben tájékoztattuk. Ekkor már foglalkoztam az Áldások könyvével egy a családok megáldásáról készülő tanulmány keretében. Segítség volt számunkra a már megjelent olasz *Benedizionale*,¹³ amely nyolc évig készült.

A megbízás után készítettünk egy tervezetet, és az elvégzett munkáról tájékoztattuk¹⁴ az OLT elnökét. Ezek a következőket tartalmazták:

1. a megbízáskor megkaptuk 215 A/4 oldalon a latin szertartáskönyv nyers magyar nyelvű fordítását,¹⁵ amely sokszor csak az imádságokat tartalmazta;

11 Vö. ÁK, Általános irányelvek, 18.

12 Nyizsnyánszky Lajos (Debrecen-Nyiregyházi em, +2006.01.19), Katona Nándor (Szeged-Csanád em. +1996.03.17).

13 Rituale Romano riformato a norma dei decreti del Concilio Ecumenico Vaticano II e promulgato da Papa Giovanni Paolo II *Benedizionale*, LEV, 1992. 1226 pp.

14 1994.04.06.

15 Aczél L. Zsongor volt OLT titkár szóbeli közlése szerint Vida Tivadar atya (+2012.10.13) készítette.

2. a fordítás felhasználásával elkészítettünk kb. 30 „mintaoldalt” az általunk elképzelt formában. Ennek egyik része volt, hogy – az eddigi gyakorlattal ellentétben – a hivatkozásokat lábjegyzetként a lap aljára, és nem a fejezetek végére helyeztük. A számítógép használata ezt már lehetővé tette;

3. az elkészült oldalakat formailag is megszerkesztve felére kicsinyítettük, így két oldal fért egy lapra;

4. csatoltuk a könyv teljes tervezetét.¹⁶

Az elkészített tervezetet az OLT vezetőségi ülésén megtárgyaltuk,¹⁷ és elfogadtuk a használandó szakkifejezéseket. Ezek használata változtatás nélkül megmaradt. Ugyanakkor elkészült az a levél a csatolt anyagokkal, amelyeket valamennyi magyar és magyar nyelvterületen működő püspök, OLT tag megkapott.¹⁸ A válaszokat Verbényi István címére kértük visszaküldeni 1994. május 31-ig, külföldről 1994. június 15-ig.

Az Áldások könyve tervezete előtt ez a magyarázat volt található:

1. Az 1-41. az eredeti *De Benedictionibus* anyagát követi;
2. A **M** /a a javasolt magyar bővítés;
3. A - jelet át kell húzni, ha az áldás bevételel-megtartását kérte a válaszadó;
4. A - @ - jelenti, hogy az áldást világi hívő is kiszolgáltathatja;
5. Minden olyan speciális magyar áldás beépítésére van mód, amely valamely vidéken honos. Pl. Szent Vendel napján a nyáj megáldása. Mindössze a megfelelő áldásba szentírási szakaszt és megfelelő könyörgés(ek)e)t beiktatunk, ami a helyi hagyományban van. Ezek beküldését kértük;
6. A számozások még átdolgozásra kerülnek;
7. Az olasz *Benedizionale* a személyek megáldásánál a következő rendet követi:
 - a.) A liturgikus-vallási közösségek megáldása;
 - b.) A családi közösségre és a családtagokra vonatkozó áldások.

Ezt érdemes megfontolnunk, mert sokkal világosabb a szerkezete. A többi változatlan, természetesen saját bővítések miatt a számozás is változott.

16 A teljes szertartáskönyv anyaga után következtek a Függelékek. **I. függelék: a mai gyakorlatban igényelt áldások:** 42. Keresztjáró napok mennybemenetel előtt; 43. Állami ünnepek, amelyek mellett az Egyház nem mehet el (pl. okt. 23, márc. 15); 44. Papszentelés évfordulóján; 45. A Boldogságos Szűz vagy szentek oltalmáért. – **II. függelék: A Caeremonialia Episcoporum áldásai:** 46. Püspöki áldások: 1. szokásos püspöki áldás; 2. pápai áldás. – **III. Egyéb áldások: Más liturgikus könyvekből vett áldások:** 48. A kehely és paténa megáldása; 49. Rendkívüli áldoztatók megbízásakor (közlendő az *Immense caritatis* c. instrukció). – **Olvasmányok, zsoltárok és evangéliumok; Antifónák, énekek és más szövegek; Áldások betűrendben.**

17 Budapesten, 1994. május 4-én, amelyen jelen voltak Konkoly István püspök, OLT elnök, Kovács Endre egri segédpüspök, Aczél László tikár és Verbényi István.

18 Szombathely, 1994.05.11. Konkoly István püspök, OLT elnök aláírásával. Levél + 7 oldalas anyag.

- A részletes válaszlapból csak ízelítőt a Személyek megáldásából:
1.	I.	A.	☐ @	B.	☐	M /a	☐
	II.		☐			M /a	
	III.	A.	☐	B.	☐ @	C.	☐ @ D. ☐ @

A válaszokat belföldről és külföldről is megkaptuk, az OLT irattárában találhatók. Érdekességgént említem, hogy még Prága érseke, Vlk bíboros is válaszolt, nyilván kiadta magyarul tudó papjának a címére érkezett levelet.

A válaszlapon a személyi és egyházmegyei adatokon kívül szavazni kellett a tervezetről, változtatásról, bővítésről. Ugyanakkor közölni kellett az egyházmegyében használt áldásokat, valamint szöveget is, ha ezt rendelkezésre tudja bocsátani. Lehetőség volt indoklásokat, kérdéseket és megjegyzéseket is közölni.

Ezekben az években a munka lassan haladt. Ez akkor gyorsult fel, amikor a főpásztorok – szükség szerint – már készítették a könyv egy-egy részletéről összeállítást, illetve a lekipásztorkodó papság egyre több kéréssel kereste meg a Liturgikus Intézetet. Levéllel fordultunk a hazai egyházmegyék főpásztoraihoz, beszámolva az eddigi munkálatokról, és közöltük a Püspöki Konferenciákra vonatkozó rendelkezéseket.¹⁹ Válaszukat kértük, hogy meglátásaikkal, lekipásztori tapasztalataikkal, egyházmegyéik sajátosságaival járuljanak hozzá a végleges magyar szertartáskönyv elkészítéséhez. A tervezeten az évek folyamán változásokat eszközöltünk, így alakult ki a végleges felépítés.

1.2. A második szakasz: 2007-től a könyv kiadásáig

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 2007. március 8-án elfogadta és elrendelte a Magyar Liturgikus és Egyházzenei Intézet átszervezését. Ennek értelmében a MKPK *Liturgikus Bizottságának* munkáját a *Liturgikus Intézet* (eddigi nevén MALEZI) és az ún. *Szakértői Testület* segíti. A Liturgikus Intézet végzi többek között az operatív feladatokat, a Szakértői Testület²⁰ pedig a szakmai feladatok ellátásában segíti a Bizottságot. Tagjai az egyházmegyék által javasolt szakemberek.

„Az Áldások könyvének teljes fordítása elkészült – számolt be erről Verbényi István irodavezető, a téma előadója. Folyamatosan végzik a végső szöveg elkészítését, de – az igényeknek megfelelően – több – hívek könyörgését és áldó imádságot kell az egyes részekben alkalmazni.”²¹ Szerepelnek olyan áldások is, amelyek az eredeti kiadásban nem találhatók. Ezek a magyar egyház igényei alapján kerültek a könyvbe, és *-gal jelöljük. A folyamatban lévő munkáról és elvekről beszámoltot kaptak az MKPK és a Szakértői Testület tagjai.

A könyv I. változatának elkészülte után a MKPK tagjait levélben tájékoztattuk²²

19 2006.02.13. – ÁK, Általános irányelvek, 39.

20 Alapító okirat, Működési Szabályzat. Első ülése: 2007.07.03.

21 Az ülés dátuma: 2007.10.04.

22 30/2009. 2009.06.01.

az alábbiakról: a magyar fordítás történetéről, a könyv szerkezetéről és tartalmáról, elkészítésének módszeréről, és a könyv állapotáról. A *Liturgiam authenticam* miatt fontos volt közölni a munkában résztvevők névsorát, további feladatainkat. Ekkor kértük a könyv címének és nagyságának megállapítását. A teljes anyagot CD lemezen megkapták a Konferencia tagjai.

A könyv II. változatát²³ Bosák Nándor püspök úrnak adtuk át, kérve, hogy a Konferenciát tájékoztassa: „A könyv anyagát még átnézzük, így a II. változat kevésbé jó kifejezéseit még kijavítjuk. Sajnos, az egyik legkiválóbb munkatársunk, Bánhegyi Miksa bencés tanár nyáron elhunyt, s így a munkánk lelassult. Reményeim szerint azonban rövidesen a kész anyagot tudjuk – zenei anyagokkal együtt – átadni”.

A III. változat átadásakor²⁴ már a teljes könyv rendelkezésre állt, kibővítve a Papi áldásokkal (52. fejezet). A Függelék és a zenei anyag is elkészült, a kottagrafikai munkák végzése lassabban halad. Ekkor már szükségessé vált a könyv anyagának átvizsgálása nyelvi és lelkipásztori szempontból. Erre a feladatra a Konferencia jelöljön ki alkalmas személyt.

A Szakértői Testület ugyancsak levélben²⁵ kapott tájékoztatást az MKPK tagjainak átadott anyagról. Külön kérés volt tőlük, hogy a bővítési lehetőséget a *Liturgiam Authenticam* szerint megfelelő számozással (xx/a), áldó könyörgések behelyezésének javaslatával küldjék. Eddig a *méz* és *kolumbárium* megáldására érkezett szöveg. Átnézésre és válogatásra került az eddig beérkezett anyag. Az újabb anyagokat július 15-ig kellett a Liturgikus Intézet e-mail címére beküldeni. A Testület a javítási munkák végzéséről e-mail-ben kapott tájékoztatást.

A munka befejezéséről Erdő Péter bíboros urat, az MKPK elnökét levélben tájékoztatta a Liturgikus Intézet a teljes anyag átadásával.²⁶ Mellékletként egy nyomtatott példányt és egy CD-t csatoltunk a római felterjesztésre. Ekkor a Szent István Társulat is kapott a teljes anyagból. Tőlük az Intézet kérte, hogy kezdjék meg a tördelési munkákat azért, hogy ha a római jóváhagyás megérkezik, az esetleges javítások után, minél hamarabb használatba vehető legyen az Áldások könyve magyar nyelven. A Kongregáció jóváhagyási dátuma: 2011. nov. 17, Árpád-házi Szent Erzsébet ünnepén. Használatba vételét 2012. Pünkösöd vasárnapjával rendelte el a Konferencia elnöke a Magyar Egyház számára, és 2012. június 21-én jelent meg.

Az ízléses kiállítású könyv a Szent István Társulat munkatársainak kiváló munkáját dicséri. A könyv elkészítésében a vezetésem alatt a következők vettek részt:

a) A liturgikus szövegek kialakításában: Füzes Ádám, Káposztássy Béla és Stanco Attila;

b) A végső szövegformálásban: Bánhegyi Miksa OSB főkönyvtáros (+2009.06.25);

c) A zenei munkában: Áment Lukács OSB, Tardy László és Varga László; kottagrafika: Balogh László;

23 2009.09.08.

24 2010.11.28.

25 2009.06.08.

26 2011.02.09.

- d) Az anyag összerakásában és a szentírási olvasmányok rendezésében Madaras Gábor, világi;
- e) a CD lemez elkészítésében Broczky István, az MKPK számítógépes szakembere;
- f) utolsó lektorálásban Pákozdi István, a Praeconia szerkesztője.

1.3. Hogyan tovább

Az Áldások könyve megjelenésekor levelet írtam Erdő Péter Bíboros, Érsek úrnak, a MKPK elnökének. A könyvvel kapcsolatban néhány javaslatot tettem.²⁷ Tartalmi összefoglaló a levélből:

Az Áldások könyvének megjelenésével csak egyetlen feladatot teljesítettünk. A könyvnek közkinccsé és gyakorlattá kell válnia.

A külföldi tapasztalatokból néhány gyakorlati javaslat:

Az áldások teológiai és liturgikus tartalmával és jelentőségével (az általános irányelvek alapján) papi és hitoktatói továbbképzéseken foglalkozni kellene a könyv újszerűsége miatt;

Az áldásokat felszentelt személyen kívül nemcsak lelkipásztori kíségtő, hanem világi hívő is kiszolgáltathatja (pl. családfő családjában, hitoktató csoportjában, beteglátogatók, stb.), amint azt a liturgikus könyv jelzi. Éppen ezért javaslom, hogy az Áldások könyvéből praktikus füzeteket adjon ki a SZIT. Ilyenek legyenek az alábbi, nem teljes felsorolás szerint:

Áldások könyve (sorozat főcíme)

1. A családok megáldása (27-119. oldalak, esetleg megosztva két kötetben, válogatva);
2. A betegek (esetleg öregek) megáldása 108-132. oldalak);
3. A hitoktatásra és a közös imára vonatkozó áldások (149-158. oldalak);
4. A zarándokok megáldása (168-185. oldalak);
5. Vallásos eszközök megáldása (37-39. fejezet papok részére, esetleg bővíteni is lehetne);

Egyforma alakú füzetek az Általános irányelveket vagy szó szerint, vagy összefoglalva tartalmazzák. A nagy példányszám miatt puha kötésben, és olcsó kiadásban. A választható szentírási szövegek közül több is kerüljön a füzetekbe, esetleg még egy zsoltár is.

A hit évével kapcsolatban nagy segítséget jelentene az Áldások könyvének használata. Ha igazán közkinccsé sikerül tenni és bevezetni a mindennapok életébe, sok lelki értéket fog mindannyiunk számára jelenteni.

27 2012.07.08.

A javaslatot egy-egy áldás keretében bemutatam plébániánk híveinek, és nyomtatott formában kézbe is kaptak²⁸ egy-egy – világi hívő által adható – áldást. Mindkét áldás lehetőség a családi otthon vallási életére vonatkozik, vagyis a családi közösség, illetve a szülők áldása gyermekeikre.²⁹

Az Áldások könyvével úgy vagyunk, mint a házigazda, aki kincseiből régit és újat hoz elő.³⁰ Az Egyház ősi gyakorlata volt a különböző áldások végzése, de új ezek gazdagabb formája.

„Az Egyház által rendelt Áldások érzékelhető jelek, amelyek jelzik és – mindegyik a maga sajátos módján – meg is valósítják,³¹ egyfelől az emberek Krisztusban való megszentelését, másfelől Isten megdicsőítését; mindkettőnek ugyanaz a célja, mint amire az Egyház minden egyéb tevékenysége is irányul.”³²

Így tökéletesen megvalósul minden egyes ünneplésben az Isten imádása és a hívő nép tanítása, amely Isten ígében és Krisztus evangéliumának hirdetésében áll.³³

*Az Egyház imádságával:³⁴
Áldjon meg titeket az Isten minden mennyei áldással,
tegyen mindig szentté és tisztává színe előtt.
Arasszon el bőkezűen mennyei ajándékaival,
oktasson az igazság szavával,
neveljen az üdvösség evangéliumával,
és töltsön el mindig titeket testvéri szeretettel.*

ÉLETRAJZI ADATOK: ld. a 41. lapon.

28 VERBÉNYI ISTVÁN *A családok megáldásának a rendje* in: Egyházközségi Levél, Az Albertfalvi Római Katolikus Egyházközség hivatalos kiadványa. XXVI. (2012. Búcsú), 17-20.

29 VERBÉNYI ISTVÁN *A gyermekek megáldásának rendje*, in: Takách - Verbényi Adventtől Adventig, Betekintés a Katolikus Egyház ünnepeibe, A katolikus család képekonyve, 2. bővített kiadás, 2012. 54-55.

30 Vö. Mt 13, 52.

31 Vö. A II. Vatikáni Zsinat *Sacrosanctum Concilium* a szent liturgiáról szóló konstitúció 7.

32 Uo., 7. és 10.

33 Vö. A II. Vatikáni Zsinat *Sacrosanctum Concilium* rendelkezés a szent liturgiáról, 33.sz.

34 *Római Misekönyv, Zárókönyörgések a népért*, 20.

Pápai levél a bambergi székesegyház ezeréves fennállásának ünnepére

TISZTELENDŐ TESTVÉREMNEK, LUDWIG SCHICK BAMBERGI ÉRSEKNEK

Örömmel vettem tudomást arról, hogy a bambergi érsekség e napokban ünnepli császári székesegyháza fennállásának ezeréves évfordulóját. Szíves örömmel kötődöm én is Önökhöz, Érsek Úr, Segédpüspök Úr, Papok, Diakónusok, Szerzetesek, és valamennyi Hívő, akiket most az ünnepség öröme tölt el, Mindannyiuknak szívélyes jókívánságaimat küldöm.

A magas rangú bambergi dóm épületében hatalom és szépség egyesülnek a hit mély benyomást nyújtó jelévé ennek a fenséges Isten-házának lelkeletéből és erejéből, amellyel egykor megépült. Felszentelésének ezeréves ünnepe, amelyen lélekben én is részt kívánok venni, jelentse a bambergi érsekség számára a hit évének kezdetét, amire az egész Egyház meghívást kapott. Bátorítson Titeket, Papok és Hívek, a hit újra felfedezésére és elmélyítésére, amelynek kőből faragott tanúságtévője a Ti pompás dómotok, amely a püspöki város és egész Franken középpontjában helyezkedik el. Így szeretnélek meghívni Titeket egy gondolati „körútra” Isten e házába, hogy arra az üzenetre figyeljünk, ami ugyan elnémít bennünket, mégis nagy hatással hirdet.

Ami a dómot minden más templom közül kiemeli, az a püspök kimagasló helyen álló tanító széke (katedrája). Katedrálisnak nevezzük ezért a dómot. A katedra nem trónus, hanem tanítói szék. A püspök innen küldi szavait a híveknek. A püspökök pedig az Isten által rendelt apostolok utódai, ahogyan azt a II. Vatikáni Zsinat tanítja: „aki őket hallgatja, az Krisztust hallgatja, aki őket megveti, az Krisztust veti meg és azt, akit ő küldött” (LG 20). A püspök mint a katolikus igazság tanítója kezekszik a püspökség, papok és hívek egységéért, s mindez térben és időben csakis a világegyházzal való megingathatatlan hit-közösségben.

Lépjünk tovább, és megérkezünk az oltárhoz. Ez a dóm szíve közepe. Az a szent hely, ahová az eucharisztikus adományokat hozzák, hogy Krisztus szenvedése, halála és feltámadása mindennap jelenlévővé váljék. „Legyetek tudatában, én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig” (Mt 28,20), ahogy Jézus megígérte. Az Eucharisztia jelenlétéből hatalmas öröm árad az Egyházra, ez „a forrása és a csúcspontja az egész keresztény életnek” (LG 11). E forrás pedig itt, ennél az oltárnál fakad, és annak éltető folyama árad az egész érsekség területére. Ennél az oltárnál helyezi a püspök a kezét azokra a fiatalemberekre, akiket mint papokat küld a közösségekhez. Innét viszik szét a megszentelt olajokat – a keresztelendőket, a betegek olaját és a krizmát – oda, ahol az egész egyházmegyében a szentségeket kiszolgáltadják. Valóban, ez az oltár az egész Érsekség szíve közepe.

Innen nézve feltűnik előttünk az Egyház sajátos, titokzatos jellege. Jóllehet emberekből álló társaság, emellett mégis isteni titok. Krisztus testének, Isten házának nevezi a Szentírás. Jézus Krisztus Egyháza nem pusztán érdekcsoport, közös vállalkozás, társasági forma, amely világi és politikai szabályok szerint jön létre és kerül irányításra. Aki az Egyház szolgálatára kap meghívást, nem a közösség funkcionáriusa, hanem Jézus Krisztustól kapja a megbízást, aki az Egyház misztikus testének feje. Krisztus élő egységben egyesíti a híveket.

Álljunk meg Riemenschneider csodálatos síremléke előtt, amelyet Szent Henrik és Kunigunda számára készített. Példamutató keresztény alakjuk azt az életet jelenítik meg számunkra, amelyben a keresztségből, a bérmlásból és a házasság szentségéből képességet és küldetést kaptak Isten országának a világban való szolgálatához. E szent uralkodó házaspártól, kedves Testvéreim, tanuljuk meg, mit jelent keresztényként élni a világban és azt Krisztus Lelkével formálni. A császári pár sírjától úgy, mint III. Konrád királyétól kapjátok a meghívást, hogy a családban, a hivatásotokban, a társadalomban, a gazdasági életben, a kultúrában mint az Evangélium tanúi éljetez és a földi valóságot annak szellemében alakítsátok.

Végül székesegyházatok elvezet minket II. Kelemen pápa sírjához, aki miután Péter utódjává választották, meg akart maradni bambergi püspöknek, kiemelkedő bizonyítékát adva ezzel a Bamberg és Róma közötti egységnek. E sírból is árad felénk egy üzenet. Ez pedig azoknak a szavaknak a visszhangja, amelyeket az Úr Péternek személyesen és minden utódjának mondott: Péter, „én erre a sziklára építem Egyházamat, és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta” (Mt 16,18). E szavak arra emlékeztetnek minket, hogy Egyházmegyétek erre a sziklára épült. Péter apostol utódjával és a Világegyházzal való szoros közösségben találtok majd napjaink hitkrízisében újra rendíthetetlen bizonyosságot és bizalmat a hitben.

A püspök tanító széke, az oltár és egyházmegyétek védőszentjeinek, egy pápának és egy királynak a sírjai élő üzenetet közvetítenek korunk számára. Ezt teszik a dóm erős falai, amelyek ezt a szent helyet körülveszik. E falak ezer év viharát állották ki. E falaknak támadtak az elmúlt évszázad Isten- és emberellenes ideológiai hullámai is, amelyek azonban szertefoszlottak. Ezt a házat sziklára építették és az is marad. Végül a császári dóm négy tornya az ég felé mutat, és kijelöli az Egyház földi zarándokútjának célját, amint azt a székesegyház jubileumi vezérgondolata kimondja: „Az ég felé fordulva.” Ilyen értelemben e bambergi templom jubileuma vezessen minden hívőt és a dóm minden látogatóját „mennyközelbe.”

Az a tudat, hogy e ház sziklára épült, kedves Testvéreim, erősítsen meg Benneteket abban a tudatban, hogy az Úr – jövőben sem, még ha nehéz helyzetbe kerül is – soha sem hagyja el Egyházát. Az Egyházban, amelynek hatalmas jelképe az ezeréves dóm, a katolikus hívek jövő nemzedékei is találjanak a szív otthonára és rejtett védelemre!

Szűz Mária, Urunk Édesanyja, akit Ti büszkén és jámborul a frankok hercegnőjeként hívtok segítségül, és az érsekség szent védőszentjei, Heinrich és Kunigunda tartásáért védelmező kezüket a dóm, a város, az egyházmegye és egész Frankország felett! Ezzel az imádságos jókívánsággal adom Rátok szívből apostoli áldásomat.

Vatikánváros, 2012. május 3-án, Szent Fülöp és Jakab apostolok ünnepén

XVI. Benedek pápa

(Fordította: Vertse Márta)

Pápai homília a milánói dómban

Elhangzott 2012. június 1-én, a papokkal és a megszentelt élet képviselőivel való találkozás alkalmából, ambróziánus rítusban tartott napközi imaóra keretében.

Kedves Testvéreim! Imádságra gyűltünk össze, eleget téve a délelőtti imaóra ambróziánus himnusza felhívásának: „Ez a harmadik óra. A meggyalázott Úr Jézus keresztre száll”. Világos utalás ez Krisztusnak az Atya akarata iránti engedelmes szeretetére. A húsvéti titok egy új időnek adott kezdetet: Krisztus halála és feltámadása újjáteremtí az ártatlanságot az emberiségben és örömet fakaszt abból. Aztán a himnusz így folytatja: „Innen kezdődik Krisztus boldog üdvösség-korszaka – *Hinc iam beata tempora coepere Christi gratia*”. A székesegyház-bazilikában gyűltünk egybe, ebben a Dómban, amely valóban Milánó szíve. Innét terjed tova a gondolat a hatalmas ambróziánus érsekségre, amely századokon át, de korunkban is az életszentség és a szolgálat jeles embereit adta az egyháznak, mint Szent Ambrust és Szent Károlyt, és néhány egyáltalán nem átlagos pápát, mint XI. Piuszt, Isten Szolgája VI. Pált, és a boldog Andrea Carlo Ferrari és Alfredo Ildefonso Schuster bíborosokat.

Boldog vagyok, hogy egy kicsit ismét köztetek lehetek! Szeretettel köszöntelek mindnyájatokat, de különösképpen a betegeket és a nagyon öregeket. Szívélyes üdvözlés az érseketeknek, Angelo Scola bíborosnak és köszönöm kedves szavait. Szeretettel köszöntöm a nyugalmazott főpásztoraitokat, Carlo Maria Martini és Dionigi Tettamanzi bíborosokat, a többi kardinálissal és püspökkel együtt.

Ezekben a pillanatokban átéljük az Egyház titkát a legmagasztosabb önkifejezésben, mégpedig a liturgikus imádságban. Ajkunk, szívünk és elménk az egyházi imádságban az egész emberiség szükségleteinek és vágyainak a szószólója. A 118. zsoltár szavaival kérleltük az Urat minden ember nevében: „Hajlítsd a szívemet tanításaid felé... Jöjjön el hozzám, Uram a te kegyelmed”. Az imaórák liturgiájának mindennapi imádsága képezi a szolgálati papság lényegi feladatát az Egyházban. A breviáriumon keresztül, amely a nap során mintegy meghosszabbítja az Eucharisztia központi titkát, a papok különleges módon egyesülnek az élő és az időben tevékenykedő Úr Jézussal. A Papság, milyen értékes adomány! Ti, Szeminaristák, akik a papságra készülődtek, tanuljátok azt kezdettől fogva ízlelni, és elkötelezettséggel éljétek az értékes időt a szemináriumban. Montini érsek 1958-ban egy papszentelés során mondta ebben a Dómban: „Kezdődik a papi élet: egy költemény, egy dráma, egy új titok... örök elmélkedés forrása... felfedezés és csoda állandó tárgya. A Papság mindig újszerű és szépség annak, aki szerető gondolattal fordul hozzá... elismerése annak, amit Isten művel bennünk (46 pap felszentelésekor mondott homíliája, 1958. június 21-én).

Ha Krisztus, Egyháza építésére a pap kezébe adja magát, a papnak fenntartás nélkül kell önmagát öreá bízni: a Jézus Krisztus iránti szeretet a papi szolgálat lelke és értelme, miként a Péternek a nyája legeltetésére adott küldetés előfeltételévé vált a válasz: „Simon, jobban szeretsz ezeknél? ... Legeltesd bárányaimat” (Jn 21,15). A II. Vatikáni Zsinat emlékeztetett arra, hogy „Krisztus marad mindig a papok életének alapja és forrása. Ennek eléréséhez vele kell egyesülniük az Atya akarata felfedezésében és a rájuk bízott nyáj iránti önátadásban. Így, a Jó Pásztor képviselésében és a lelkipásztori szeretet gyakorlásában találják meg a papi tökéletesség kötelékét, amely megvalósítja az egységet

az életükben és tevékenységükben (*Presbyterium ordinis*, 14). Pontosan erről a kérdésről nyilatkozik: a pap a különféle tevékenységben időről időre hogyan találja meg az élet egységét, a papi élet egységét, amely a Jézussal való mélységes barátság forrásából, a vele való bensőséges együttlétből ered. Nincs ellentét a pap személyének java és küldetése között, sőt a pásztori szeretet az élet egyesítő eleme, amely a Krisztussal való mind bensőségesebb kapcsolatból indul az imádságban, hogy megélje önmaga teljes önátadását a nyájának, oly módon, hogy Isten Népe növekedjék az Istennel való közösségben és a legszentebb Háromság közösségének legyen a megnyilvánulása. Minden cselekedetünknek a célja ugyanis, hogy elvezessük a híveket az Úrral való egységbe, és ezáltal gyarapítsuk az egyházi közösséget a világ üdvösségére. A három dolog: személyes egység Istennel, az Egyház java, az emberiség java a maga teljességében, nem három eltérő és szembenálló dolog, hanem a megélt hit szimfóniája.

Fényes jele ennek a lelkipásztori szeretetnek és osztatlan szívnek a papi cölibátus és megszentelt szüzesség. Szent Ambrus himnuszában énekeltük: „Ha benned megszületik az Isten Fia, őrizd a büntelen életet”. „Befogadni Krisztust – *Christum suscipere*” ez egy gyakorta visszatérő motívum Milánó szent püspökének homíliáiban. Idézek egy passzust a Lukács evangéliumhoz írt kommentárjából: „Aki befogadja Krisztust házának intimitásába, a legnagyobb örömeiben részesül majd” (*Expos. Evangelii sec. Lucam*, V. 16). Az Úr Jézus volt az ő nagy vonzereje, elmélkedései és prédikációi legfőbb érve, és mindenekelőtt az élő és bizakodó szeretet fogalma. Kétségtelen, a Jézusért való szeretet érvényes minden keresztény számára, de különleges jelentőséggel bír a cölibátusban élő pap számára és a megszentelt élet hivatását választóknak is: csakis és mindig Krisztusban találja meg a forrást és a modellt, hogy naponta elismételje az „igent” Isten akaratára. „Milyen kötelékkel tartod meg Krisztust magadnak?” – kérdezte Szent Ambrus, aki aztán meglepő hathatósággal prédikálta és ápolta a szüzességet az egyházban, előmozdítva a nő méltóságát is. A felvetett kérdésre válaszolta: „Nem a szív kapcsolataival, hanem a szeretet kötelékével és a lélek érzületével.” (*De virginitate*, 13,77). A szüzekhez intézett egyik híres beszédében mondta: „Krisztus nekünk minden. Ha sebeidet kívánod gyógyítani, orvos, ha láz heve gyötör, ő a forrás, ha bűn nyomaszt, ő az igazságosság, ha szükséged van segítségre, ő a hatalom, ha félsz a haláltól, ő az élet, ha a paradicsomra vágysz, ő az út, ha sötétségből menekülsz, ő a fény, ha élelmet keresel, ő a táplálék” (*uo.*, 16,99).

Kedves megszentelt Testvéreim és Nővéreim, megköszönöm nektek tanúságtételeket és bátorítalak benneteket: nézzetek bizalommal a jövőbe, Isten hűségére számítva, amely nem fogyatkozik meg soha, se kegyelmének a hatalma, mely képes mindig új csodákat művelni, bennetek és köztetek. E szombat zsoltár-antifónái arra indítottak bennünket, hogy Szűz Mária titkát szemléljük. Benne ismerhetjük fel ugyanis „a szűzi és tiszta élet nemét, amit Krisztus választott magának, és amit a Szűzanya is átölelt” (*Lumen gentium*, 46), vagyis az Isten akarata iránt teljesen engedelmes életet. A himnusz még emlékezetünkbe idézte Jézusnak a kereszten mondott szavait: „Vesztőhelyének dicsőségéből Jézus az Anyjához szól: Íme, a te fiad, asszony. János, íme a te anyád”. Mária, Krisztus anyja kiterjeszti és meghosszabbítja bennünk is isteni anyaságát, azért, hogy az Ige és a Szentségek szolgálata, a szemlélődő élet és az apostoli tevékenység sokféle formáikban megmaradjanak, fáradság nélkül és bátran, Isten szolgálatában, továbbá egyháza építésében.

Kedves dolog most nekem hálát adni Istennek az ambróziánus papok, szerzetesek és szerzetesnők seregéért, akik erejüket az Evangélium szolgálatába állították, egészen a legfőbb életáldozat eléréséig. Közülük néhányat, mint a tiszteletet érdemlő élet és a követés példáit állították a hívek elé az utóbbi időkben. Ilyenek Boldog Luigi Talamoni, Luigi Biraghi, Luigi Monza, Carlo Gnocchi, Serafino Morazzone papok; Boldog Giovanni Mazzuconi, Luigi Monti és Clemente Vismara szerzetesek és Maria Anna Sala, valamint Enrichetta Alfieri szerzetesnők. Az ő közös közbenjárásuk által kérjük bizalommal minden ajándék adományozóját, hogy tegye mindig termékennyé a papok szolgálatát, erősítse meg a megszentelt személyek tanúságtételét, hogy mutassa meg a világnak a Krisztusnak és az Egyháznak odaajándékozottság szépségét. Újítsa meg továbbá a keresztyén családokat Isten terve szerint, hogy azok a kegyelem és a szentség helyei legyenek, mint termékeny talaj a papi és a megszentelt élet hivatásai számára. Amen.

Fordította: Vértessaljai László SJ

Pro multis

XVI. Benedek pápa levele Robert Zollitsch freiburgi érseknek, a Német Püspöki Konferencia elnökének

EXCELLENCIÁS URAM! MÉLYEN TISZTELT KEDVES ÉRSEK ÚR!

2012. március 15-én tett látogatásakor tudomásomra hozta, hogy a szentmise kánonjában elhangzó „pro multis” kifejezés fordítása tekintetében a korábbiakhoz képest nincs egyetértés a német nyelvterület püspökei között. Úgy tűnik, az a veszély fenyeget, hogy a Gotteslob imakönyv hamarosan várható új kiadásakor a német nyelvterület egyes részei ragaszkodni akarnak a „mindenkiért” fordításhoz akkor is, ha a Német Püspöki Konferencia egységesen a „sokakért” mellett foglalna állást, ahogy ezt a Szentszék elvárja. Ígéretet tettem Önnek, hogy írásban nyilatkozom erről a súlyos kérdésről, hogy a liturgia szívében egy ilyen megoszlást megakadályozzunk. Leveletem, amelyet ezennel az Ön közvetítésével a Német Püspöki Konferencia tagjainak írok, el fogom küldeni a német nyelvterület többi püspökének is.

Engedje meg, hogy először néhány szót szóljak e probléma kialakulásáról.

Az 1960-as években, amikor a Római Misekönyvet a püspökök felügyelete alatt németre fordították, az exegeták között egyetértés volt abban, hogy az Iz 53,11-ben előforduló „die Vielen”, ’a sokak’, „Viele”, ’sokak’ kifejezés az összességet, „alle”, ’mindenki’-t jelentő hebraizmus. Ennek megfelelően az Eucharisztia alapításáról szóló Máté és Márk szövegben a „Viele”, ’sokak’ szemita kifejezőmód, és úgy kell fordítani, hogy „alle”, ’mindenki’. Ezt érvényesítették a fordítandó latin szövegre is, amelyben a „pro multis” kifejezésnek Iz 53-ra kell utalnia, s ezért úgy kell fordítani, hogy „mindenkiért”. Ez az exegetikai egyetértés időközben szétfoszlott, ma már nem létezik. A Szentírás német Egységfordításában az utolsó vacsora elbeszélésében ez áll: „Das ist mein Blut, das Blut des Bundes, das für viele vergossen wird”, ’Ez az én

vérem, a szövetség vére, amely sokakért kiontatik’ (Mk 14, 24; vö. Mt 26, 28).

Ezáltal valami nagyon fontos dolog válik láthatóvá: a „pro multis” ezen megoldása, hogy „für alle”, ’mindenkiért’, nem egyszerű fordítás, hanem már értelmezés volt, amely jól megalapozott volt és marad ma is, de már magyarázat, azaz több, mint fordítás. A fordítás és magyarázat ezen ötvözése bizonyos szempontból egyike lett azon alapelveknek, amelyek közvetlenül a Zsinat után a liturgikus könyvek modern nyelvekre való átültetését vezérelték. Tudatában voltak, hogy a bibliai és liturgikus szövegektől mennyire eltávolodott a mai ember gondolkodása és nyelve; olyannyira, hogy a liturgia résztvevői számára még a fordítások is többnyire érthetetlenek maradnak. Új kihívás volt, hogy a szent szövegek a fordításokban megszólaltak a résztvevők előtt, de nagyon távol maradtak az ő világuktól, sőt, most vált nyilvánvalóvá ez a távolság. Ezért nem csak feljogosítva érezték magukat, hanem egyenesen kötelességüknek érezték, hogy a fordításokba magyarázatokat szőjenek bele, s ezáltal megkönnyítsék, hogy az emberek szívét és értelmét a szavak el tudják érni.

Bizonyos mértékig továbbra is jogosult egy alapszöveg tartalmilag pontos és nem feltétlenül szószerinti fordításának elve. Mivel a liturgikus imádságokat a legkülönbözőbb nyelveken kell imádkoznom, feltűnő számomra, hogy a különböző fordítások néha alig hasonlítanak egymáshoz, és a háttérben álló alapszövegre gyakran csak távolból lehet ráismerni. Olykor elsilányítják a tartalmat, ami már komoly kárt okoz. Az évek múlásával személyesen is rájöttem, hogy a nem szó szerint, hanem strukturálisan megfeleltető fordítás elvének mint fordítási vezéreszmének megvannak a maga korlátai. E belátást követve az Istentiszteleti Kongregáció 2001. március 28-án kibocsátott *Liturgiam authenticam*, fordításokról szóló instrukciója ismét a szószerinti megfeleltetést állította előtérbe, de természetesen nem írt elő egyoldalú verbalizmust. Az ezen Instrukció alapját szolgáltató fontos belátás a levelem elején említett megkülönböztetés a fordítás és magyarázat között. E különbségtétel mind a Szentírás, mind a liturgikus szövegek esetében szükséges.

Egyrészt a szent Szónak amennyire lehet, önmagának kell megszólalnia a maga idegenségével és a benne rejlő kérdésekkel együtt; másrészt az Egyház megkapta a magyarázat feladatát, hogy – a mindenkori megértés korlátai között – elérkezzék hozzánk az üzenet, amelyet az Úr nekünk szán. A nagyon beleérző fordítás sem helyettesítheti a magyarázatot: a kinyilatkoztatás struktúrájához tartozik, hogy Isten Igéjét az Egyház magyarázó közösségében olvassuk, s hogy a szövegűség és a valóra váltás összetartozik. Az Igének önmagának, a mag sajátos, számunkra esetleg idegen alakjában kell jelen lennie; a magyarázatnak pedig hűségesnek kell maradnia az Igéhez, ugyanakkor létre kell hoznia a mai hallgatóval való találkozását.

Ebben az összefüggésben a Szentszék úgy döntött, hogy a Misekönyv új fordításaiban a „pro multis” kifejezést le kell fordítani és nem szabad mindjárt magyarázni. Az értelmező „für alle,” ’mindenkiért’ magyarázat helyére a „für viele,” ’sokakért’ kifejezésnek kell lépnie. Emellett hivatkozhatom arra, hogy sem Máté, sem Márk nem használ névelőt, tehát nem azt mondja „für die vielen,” ’a sokakért’, hanem ezt mondják: „für viele,” ’sokakért’. Bár a fordítás és az értelmezés alapvető kapcsolatából fakadó döntés – mint remélem – magától értetődik, tudatában vagyok, hogy hallatlan kihívást jelent mindazoknak, akiknek az Egyházban Isten Igéjének magyarázata a feladatuk. A liturgia átlagos résztvevője számára ugyanis elkerülhetetlenül törésnek fog

tűnni a szentmise középponti részén. Azt fogják kérdezni: **Krisztus tehát nem mindenkiért halt meg?** Az Egyház megváltoztatta a tanítását? Megteheti-e, meg kellett-e tennie ezt? Nem a Zsinatot megsemmisíteni akaró reakció lépett-e működésbe?

Az elmúlt 50 év tapasztalataiból tudjuk, milyen mélyen érinti az emberek lelkét a liturgikus formák és szövegek változása; mennyire nyugtalaníthatja az embereket egy ilyen lényeges ponton a szöveg megváltoztatása. Mivel ez így van, akkoriban, amikor a „viele” fordításánál a fordítás és a magyarázat különbségének megfelelően döntöttek, azt is megállapították, hogy e fordítás az egyes nyelvterületeken alapos kateketikai előkészítést igényel, amelynek során a püspököknek papjaikat, nekik viszont a híveket föl kellett világosítaniuk, miről is van szó. Az előzetes katekézis az új fordítás hatályba léptetésének alapvető feltétele. Amennyire tájékoztatva vagyok, egy ilyen katekézis a német nyelvterületen még nem történt meg.

Levelemnek célja, hogy valamennyiötöket, kedves Testvéreim, sürgetve kérjem, dolgozzatok ki egy ilyen katekézist, papjaitokkal beszéljétek meg, ugyanakkor tegyék hozzáférhetővé a hívek számára is! E katekézisben először azt kell röviden elmagyarázni, hogy a Zsinat után a Misszále fordításakor miért „mindenkiért”-tel adták vissza a „sokakért” kifejezést: azért, hogy félreérthetetlenül kifejezzék a Jézustól kapott megváltás általa szándékolt egyetemességét. Ebből persze azonnal fakad a kérdés: ha Jézus mindenkiért meghalt, miért mondta az alapítási szavakban azt, hogy „sokakért”? És miért ragaszkodunk mi ehhez a kifejezéshez? Itt még azt is közbe kell szúrunk, hogy Jézus Máté és Márk szerint azt mondta: „sokakért”, Lukács és Pál szerint viszont azt, hogy „értetek”. Ezáltal látszólag a kör még szorosabbá válik, de éppen ebből találhatjuk meg a megoldást. A tanítványok tudják, hogy Jézus küldetése túlhaladja őket, tágabb körnek szól. Jézus azért cselekszik, hogy Isten szétszórt gyermekeit az egész világból összegyűjtse (*Jn 11,52*). Az „értetek” Jézus küldetését egészen konkréttá teszi a jelenlévők számára. Tudják, hogy nem valami hatalmas egész névtelen elemei, hanem mindegyikük tudja, hogy az Úr éppen értem, értünk halt meg. Az „értetek” a múlta és a jövőre egyformán érvényes, én is személyesen érintve vagyok; Jézus ismer és szeret valamennyiünket, akik itt összegyűltünk. Ez az „értetek” tehát nem leszűkítés, hanem konkretizálás, amely minden Eucharisziát ünneplő közösségre érvényes, konkrétan összekapcsolja a jelenlévőket Jézus szeretetével. A szentmise római kánonja összekapcsolja a két bibliai formulát és ezt mondja: „értetek és sokakért.” A liturgikus reform során ezt a megfogalmazást vették át minden kánonba.

De újra feltehetjük a kérdést: miért „sokakért”? Hát nem mindenkiért halt meg az Úr? Az, hogy Jézus Krisztus mint Isten emberré lett Fia minden ember számára az új Ádám, hitünk alapvető bizonyosságai közé tartozik. Csak három szentírási helyre szeretnék hivatkozni: Isten a Fiát „mindenkiért odaadta” mondja Szent Pál a rómaiaknak írt levelében (8,32). „Egy mindenkiért meghalt”, mondja Jézus haláláról a második korintusi levélben (5,14). Jézus „váltságul adta magát mindenkiért” – olvassuk a Timóteusnak írt első levélben (2,6). Ezek után azonban ugyancsak joggal kérdezhetjük újra: Ha ez ilyen világos, akkor miért ez hangzik a szentmise kánonjában: „sokakért”?

Ezt a megfogalmazást az Egyház az Újszövetség Eucharisztia-alapítási elbeszéléseiből vette át. Azért mondja így, hogy a Jézus szavai iránti tiszteletből szó szerint hűséges legyen ahhoz, amit Jézus mondott. A Jézus szava iránti tisztelet az alapja a szentmise kánonja formulájának.

Akkor viszont azt kérdezzük: maga Jézus miért ezt mondta? – ennek alapvető magyarázata az, hogy Jézus ezzel az Iz 53. fejezetében jövendölt Isten Szolgájának ismerteti fel magát, annak bizonyul, akire a próféták vártak. A „sokakért” megfogalmazás konkrét magyarázata kettős hűség: az Egyház ragaszkodása Jézus szavához és Jézus ragaszkodása az Írás szavához. Ennek a tiszteletteljes hűségnek a láncolatába kapcsolódunk mi is a Szentírás szavának szó szerinti fordításával.

Amint az előzőekben láttuk, hogy a lukácsi-páli hagyomány „értetek” kifejezése nem leszűkít, hanem konkretizál, úgy most felismerhetjük, hogy a „sokak”–„mindenki” dialektikának sajátos jelentése van. A „mindenki” ontológiai síkon mozog – Jézus léte és tevékenysége az egész emberiséget, a múltat, jelent és jövőt is átfogja. De tényszerűen, történetileg az Eucharisziát ünneplők konkrét közösségében csak a „sokakhoz” ér el. Így a „sokak” és „mindenki” kapcsolatában hármast jelentést láthatunk.

Először nekünk, akik asztalához ülhetünk, meglepetést, örömet és hálát jelent amiatt, hogy meghívott, hogy nála lehetek és ismerhetem őt. „Hála legyen az Úrnak, aki kegyelemből meghívott Egyházába.” Ugyanakkor ez felelősséget ébreszt, mert hogy az Úr a többieket – „mindenkit” – hogyan éri el, az az ő titka marad. De kétségtelenül felelősséggel jár, hogy meghívott asztalához, úgy hogy hallhatom: Értetek, értem szenvedett. A sokak közösségének lámpatartóra tett mécsesnek, hegyre épített városnak, kovásznak kell lennie mindenki számára. Meghívás ez, amely minden egyes embert személy szerint érint. A sokaknak, akik mi vagyunk, küldetésük tudatában felelősnek kell lenniük az egészért.

Végül a harmadik szempont: a mai társadalomban az az érzésünk, hogy egyáltalán nem vagyunk „sokan,” sőt nagyon is kevesen vagyunk, és egyre fogyunk. De mégsem – „sokan” vagyunk. „Ezután láttam: Íme egy nagy sereg minden népből és törzsből; senki nem tudta őket megszámlálni” – olvassuk a Jelenések könyvében (7,9). Sokan vagyunk és mindenkiért vagyunk. Így tartozik össze a két szó, a „sokak” és a „mindenki,” és egymásra utalnak a felelősségben és az ígéretekben.

Excellenciás Uram, kedves Püspöktestvérem! Mindezzel utalni akartam annak a katekézisnek alapvető témáira, amellyel amilyen hamar csak lehet, a papokat és a híveket elő kell készíteni az új fordításra. Remélem, hogy mindez hozzájárulhat az Eucharisztia elmélyültebb ünnepléséhez, és csatlakozik ahhoz a nagy feladathoz, amelyet a Hit éve állít elénk. Szeretném remélni, hogy a katekézis hamarosan elkészül és része lesz annak a liturgikus megújulásnak, amelyért a Zsinat első ülőszakától kezdve fáradozott.

Maradok húsvéti jókívánságokkal az Úrban:

Kelt a Vatikánban 2012. április 14-én

XVI. Benedek pápa

Fordította: Diós István

Virgilio Noè és a liturgia

Virgilio Noè bíboros 2011. július 24-én, 89 éves korában hunyt el. A római Szent Péter bazilika főpapja, Vatikánvárosi Állam általános pápai helyettese és a jótékonyági Szent Péter Művek elnöke volt. 1922-ben, március 30-án született az észak-olaszországi Pavia egyházmegyében, a (lombardiai) Zelata di Bereguardo-ban. 1944. október 1-jén szentelték pappá. 1970-től 12 évig pápai szertartásmester volt. 1982. január 30-án voncariai címzetes püspökké és az Istentiszteleti és a Szentségi Fegyelmi Kongregáció titkárává választották, március 6-án maga a pápa szentelte püspökké. Az 1991. június 28-i konzisztóriumon kreálta a pápa bíborossá. 1991. július 1-jétől a római Szent Péter bazilika főpapja. 2002. április 24-én idős kora miatt lemondott hivataláról.

A *szertartásmester* – nagy valószínűséggel így fog rá emlékezni az utókor. Nemcsak azért, mert hosszú ideig, – 1970. január 9-től 1982. március 6-ig – a Pápai Liturgikus Szertartások Hivatalát vezette – VI. Pál, I. János Pál és II. János Pál pápák mellett –, hanem azért is, mert ő az első, aki újszerűen értelmezte megbízatását. Olyannyira, hogy sokan úgy vélik, egyike volt azoknak a személyeknek, akik kulcsfontosságú szerepet tölthettek be a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformjának megvalósításában.

Az észak-olasz származású bíboros tanulmányait az egyházmegyei szeminárium-ban végezte, és – pappá szentelése után – 1944-ben első hivatalát a külvárosi *Santissimo Salvatore* plébánián töltötte be. Itt egy fiatalokból álló mozgalmat hozott létre, amelynek alapját főképp a liturgián való részvétel jelentette. A liturgiát ugyanis szenvedélyesen szerette. 1948-ban Rómába küldték, hogy a pápai Szent Gergely Egyetemen tanuljon, ahol aztán egyháztörténetből diplomázott. Egyháztörténetet, patrológiát, liturgiát és művészettörténetet tanított a paviai és tortonai teológiai szemináriumokon, s ugyan-ebben az időben a Szent Ágoston és Szent György kollégiumok spirituálisa, a diplomás katolikusok asszisztense és az Egyházmegyei Liturgikus Bizottság elnöke volt. Ez utóbbi posztján, 1952 és 1964 között, Paviában szerteágazó tevékenységet végzett, hogy a 1956-os és 1961-es egyházmegyei eucharisztikus kongresszusok előkészületeképpen minden plébánián megtarthassák a liturgikus hetet. A kongresszusokon Milánó érseke, Giovanni Battista Montini is részt vett. A papoknak és a szerzeteseknek olyan továbbképző találkozókat szervezett, amelyeknek fő témáit a liturgikus reform jelentette.

1946-ban hívták Rómába, mint a Liturgikus Mozgalom Központjának titkárát. Abban az évben történt ugyanis, hogy az Olasz Püspöki Konferencia a Liturgikus Mozgalom Központját Pápai Liturgikus Intézetté alakította (*Institutum Liturgicum Pastorale*). Így újraszervezte a Liturgikus Mozgalom Központjának titkárságát, ösztönzést adva ezzel az országos liturgikus heteknek (Verona, Pavia, Monreale, Udine és Ascoli Piceno), sok egyházmegyében a papok, szerzetesek és seminaristák számára szervezett továbbképző kurzusoknak és a „liturgikus hangvételű” lelkigyakorlatoknak. Országos szinten bevezette a paviai gyakorlatot. A *Liturgia* című lap, munkájának köszönhetően, a liturgikus reform iránt érdeklődők között fontos összekötő kapocssá vált, az olasz egyház-megyé-kben életbe lépendő hírei és reformjai révén. 1964-től 1968-ig a római Szent Anzelm Pápai Liturgikus Intézet egyházművészeti tanszékén tanított.

1969. május 7-én VI. Pál pápa az új Istentiszteleti Kongregáció másodtitkárává és 1970 januárjában pápai szertartásmesterré nevezte ki. Ily módon a kapcsolat Montini pápával még szorosabbra fűződött. „Egyeszer – emlékezett vissza a bíboros – VI. Pál

személyes és szeretetteljes szavakkal elmondta nekem, hogy a szertartásmesternek hogyan kell végeznie feladatát az akkori történelmi időszyekben. A sekrestyében történt. Odalépett hozzám és így szólt: a szertartásmesternek előrelátónak kell lennie és gondoskodnia mindenről, az a feladata, hogy egyengesse a pápa útját. Hangot adott véleményének, hogy a szertartásmester lelkét semmi sem zavarhatja meg, legyenek személyes problémái akár nagyok, akár kicsik. A szertartásmesternek mindig uralkodnia kell önmagán és a pápa védőpajzsának kell lennie. A szentmisét ugyanis méltóképpen kell bemutatnia, Isten és az ő népének dicsőségére.”

Montini pápának több ízben kifejezte, hogy milyen sokkal tartozik neki. „Sok mindenre megtanított, mindig az Egyházért élt és fáradozott.” Virgilio Noè szolgálata I. János Pál és II. János Pál pápa mellett folytatódott. II. János Pál, 2002-ben, nyolcvanadik születésnapjára ezt írta: „Nem lehet, hogy gondolatban ne idézzem vissza pápaságom első napját és az önhöz, oldalamon szolgáló pápai szertartásmesterhez fűződő emlékeimet. Hát, hogy ne akarnám kifejezni ismételten hálámat munkájáért, a liturgikus szertartások méltó bemutatásáért? Miután felismertem ebben az ön kivételes, egyszerre lelki és gyakorlati érzékenységet – a II. Vatikáni Zsinat egyik időszzerű direktíváját bölcs módon alkalmazva – az Istentiszteleti és a Szentségi Fegyelmi Kongregáció titkárává neveztem ki. A Szent Péter bazilikában – II. János Pál szavait idézve – a tisztelendő prelátus urak mindennapi szolgálatában és a zárándokok igényei iránt buzgó figyelmességet tanúsított, mindamellett az alkalmi látogatók miatt sem hanyagolta el kötelességét. ... Különös módon említést érdemel a bazilika homlokzatának felújítása, amelyre a 2000. évi nagy Jubileum alkalmából került sor. Irányítása alatt a homlokzat visszanyerte eredeti szépségét. S nem lehet megfedkezni a Michelangelo-kupola lenyűgöző kivilágításáról sem, amely az ön kezdeményezésére jött létre, s amelynek köszönhetően a zárándokok és turisták még éjszaka is teljes pompájában csodálhatják meg a kupolát.”

Már 1968 májusától titkár a pápai szertartásokat felülvizsgáló bizottságban, amelynek megbízottja Annibale Bugnini atya és tagja a bencés apát Gabriele Bras. Az új pápai szertartásmester kinevezésének tehát az is célja volt, hogy megreformálják a Pápai Kápolna oly fontos és érzékenyen őrzött szekcióját. Előmozdította tehát a pápai szertartások megújulását, amelyek a pápai stációs mise, a boldoggá és szentté avatások ünnepélyes szertartásai, a Szent Kapu megnyitásának és bezárásának szertartásai az 1975-ös jubileumi év alkalmából, a pápai temetések szertartásai, a konkláve és a pápai szolgálat ünnepélyes kezdetének szertartásai. Kitűzött céljai közt szerepelt, hogy a hívek „teljes, tudatos és aktív” módon vegyenek részt a pápai szertartásokon. Ezért a Szertartások Hivatalának gondozásában liturgikus füzeteket adott ki a pápai szertartásokhoz.

Pompei, Loreto és Bari kegyhelyek bíborosi bizottságának is az elnöke volt. 1994-ben II. János Pál a 2000. évi Jubileum központi Bizottság elnökségi testületének tagjává nevezte ki. A 2000. év nagy odaadást kívánt tőle: a vatikáni bazilikában nap mint nap zárándokokat fogadott, szentmisét celebrált és zsolozsmát vezetett. Számos liturgikus és mariánus kiadvány szerzője volt.

Ford.: Oltványi Bernadett

(L'Osservatore Romano, 2011. július 25-i száma alapján)

*

„A liturgia, amint az Egyház életének középpontjában áll, éppúgy a hívő emberek egész életét át kell, hogy formálja. A liturgiában benne foglaltatik nemcsak a hírül adott, hanem a megvalósult megváltás-történet is, s miként az Egyháznak megvan a maga „Culmen et fons”-sya (csúcsa és forrása) a liturgiában, úgy kellene, hogy legyen minden keresztény számára is.”

(Virgilio Noè bíboros)

ALBERT GERHARDS

Parancsba adott csend?

Már a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformjának kezdete óta, aminek többek között a régi „csendes mise” is áldozatul esett, sokan a csend elvesztését fájlják. Tényleg úgy élük meg a vasárnapi szentmisét, mint egy szakadatlan hangzót. A Római Missékönyv Általános Rendelkezései (2002) ezzel szemben a következőképpen rendelkeznek: „A szent csendet is, mint a szertartás szerves részét a maga idejében meg kell tartani. Ennek jellege az alkalomhoz igazodik: a bűnbánatra és a könyörgésre való felhívásnál ki-kí magába száll; az olvasmány vagy a homília befejeztével röviden elmélkedik az elhangzottakról; áldozás után pedig szíve mélyén imádja és dicséri Istent” (Nr. 45).

A csend vagy inkább szent hallgatás minden liturgiának része, aminek középpontjában a hit titka áll, amihez az ember nem tud hozzáférközni, mert rejtve van. Ezért kelet és nyugat szinte minden liturgikus irányzata már korán elterjesztette a csendet a kánon imádsága alatt, amit a középkor óta csak az átváltoztatás utáni úrfelmutatáskor felhangzó csengőszó tört meg. Az utolsó zsinat liturgiáról szóló konstitúciója éppen a csöndről beszél – és ugyanakkor meglepő módon a hívőknek a szentmisén való „tevékeny részvételével” összefüggésben: „A maga idejében szent csendet is kell tartani” (30. cikkely). Erre vonatkozik a jelenlegi miserend idézett kijelentése.

Aktív részvétel valósul meg a hallgatás, a csend révén is. Ez különösen érvényes az eucharisztikus imára, amit a pap ebből kifolyólag azonban nem halkan recitál, hanem érthetően ad elő: „Ennek az imádságnak az az értelme, hogy az egész közösség csatlakozzék Krisztushoz Isten csodás tetteinek magasztalásában és az áldozat felajánlásában. Az eucharisztikus ima megköveteli, hogy mindenki tisztelettel és csendben hallgassa”. (Nr. 78).

A csend a szentmisében tehát nem megszakítás, nem szünet, hanem intenzív szellemi tevékenység. Itt nemcsak a csend kijelölt pillanatairól van szó, hanem mindennek a megtörténéséről is. Éppen így látja ezt az Általános Rendelkezés az igeliturgia vonatkozásában: „Az ige liturgiáját úgy kell megünnepelni, hogy az az elmélkedést elősegítse. Ezért a sietséget minden formában, ami az összeszedettséget akadályozza, teljesen kerülni kell. A figyelmet szolgálják a csend rövid pillanatai, ami a mindenkori gyülekezet számára illő, amik során a Szentlélek kegyelmi hatása által Isten szavát a szívbe kell fogadni és az arra adandó választ imádság által elő kell készíteni. A csend ilyen pillanatait illő tartani az igeliturgia kezdete előtt, az első és második olvasmány után, végül a homília után is” (Nr. 56).

XVI. Benedek pápa legutóbbi németországi látogatása során a több csend utáni régi kívánságának szerzett érvényt. A berlini olimpiai stadionban vagy Erfurt és Freiburg terein tartott prédikáció és áldozás pillanatai még a tévében is hatásosan közvetítették a szent csendet. Ennek ellenére mégis szükségesnek tartották a rendezők, hogy minden alkalommal egy szöveget is felolvassanak, amiben csendet rendeltek el – habár a csend már rég beállt. Itt a hívők már előrébb jártak, mint a szervezők. Mindenekelőtt halk zene vezethet be a szent csendbe, és az adhat neki méltó lezárást is. Szavaknak ott nincs helyük egyáltalán.

Fordította: Palásthy Kinga és Regina Mair

VOLKER HASENAUER

Egy engedetlen szent

Sankt Gallen 1400 éves története

Sankt Gallen patrónusára emlékezik. Szent Gál 1400 évvel ezelőtt érkezett Írországból a Bodeni tó vidékére

Azon a helyen, ahol Krisztus után 612-ben egy szerzetes megszelídített egy vad medvét és fatörzsekből remetelakot ácsolt magának, ma egy piros-fehér hegyi vasút köti össze az Unesco-világörökség részét képező Sankt Gallen-i kolostorkerületet a kelet-svájci kisváros magasabban fekvő városrészeivel. Az ősi erdőből és a vad hegyi patakból kis üdülőhely lett a 75 ezer lakosú város közepén. A patak kis vízesésekben keres magának utat a völgy felé.

Semmi sem emlékeztet arra, hogy egykor pontosan itt volt a csírája az egész Európa számára jelentőséggel bíró kulturális és vallási központnak. Szent Gál tudós szerzetes remeteségéből fejlődött ki a középkorban rendkívül befolyásos és nagyhatású bencés kolostor. Díszes kéziratok és kódexek keletkeztek itt, császárok és királyok fogadták meg a tudós szerzetesek tanácsát, később pedig maguk a Sankt Gallen-i hercegapátok is jelentős hatalommal bíró nagyurak voltak.

1400 évvel azután, hogy a misszionárius Szent Gál megérkezett a Bodeni tó vidékére, a város, a kanton és a püspökség ünnepi évvel emlékezett történelmi, kulturális és vallási gyökereire. „Szent Gál átfogó ismeretekkel rendelkező, bátor ember volt, aki karizmája által másokat is megigézett. Mindenekelőtt azonban nagy imádkozó volt” – foglalja össze Max Schär svájci történész. Szent Gál az Írországból származó misszionárius, Szent Kolumbán köré csoportosult szerzetesekkel együtt érkezett a Bodeni tó vidékére. A kevés fennmaradt forrás szerint Szent Gál szembeszállt apátjának és tanítómesterének parancsával, hogy Felső-Olaszországba menjen, annak ellenére, hogy élete végéig engedelmességet fogadott neki. „Ez a parancsmegtagadás, melyért a legszigorúbb egyházi büntetéssel, az ideiglenes kiközösítéssel büntették, Szent Gál jellemeszilárdságának különleges bizonyítéka” – elemez Ernst Tremp középkorkutató, az apátsági könyvtár vezetője. Szent Gál szilárd meggyőződése volt, hogy hivatásának helyét találta meg a Mühlegg-szurdokban. A legenda szerint itt esett bele egy tövises bokorba és itt szelídítette meg a vad medvét. Itt élt haláláig, imádságba és elmélkedésbe visszavonulva.

Kezdetől fogva sok embert vonzott remetesége. Szent Gál spirituális tanítóvá vált, egy csapat férfi seregett össze körülötte. Szentként való tisztelete rögtön halála után elterjedt. A néhány évtizeddel később alapított bencés kolostort már róla nevezték el. A 9. és 10. század kulturális virágzásának hatásos bizonyítékát adja a jubileum alkalmából rendezett időszak kiállítás az apátság könyvtárában: egykor Nagy Károly tulajdonát képező színes kéziratok és elefántcsonttáblák, a Szent Gálról fennmaradt legrégebbi portré, nagy formátumú pergamenek kerültek kiállításra. „Először mutatjuk meg a közönségnek a csupán egyetlen, töredékes példányban fennmaradt *vita sancti Galli vetustissima*’-t, Szent Gál legrégebbi életrajzát” – mondja a könyvtárvezető.

A tudós nyugodt szerénységgel mutatja be a látogatóknak az apátsági könyvtár világszerte egyedi kincseit. Sehol máshol nem maradt fenn keletkezési helyén hasonlóan jelentős könyvtári állomány, mely nem pusztult el és nem is szóródott szét. Mindezekelől ezért nyilvánították 1983-ban a Sankt Gallen-i apátsági kerületet az Unesco-világörökség részévé, valamint a katedrális és a kolostori épületek hatásos együttese miatt, amelyek mai formájukat a 18. században nyerték el.

Ma városi és kantoni közigazgatási intézmények, a püspökség irodái és vezetősége, valamint egy katolikus iskola található itt. A kolostorudvaron diákok üldögélnek a meleg tavaszi napsütésben. A környező óvárosban, ahol festői favázak és büszke polgári kőházak, valamint látványos szecessziós épületek találhatók, kávézók és üzletek élénkítik az utcák életét. Jellemzőek az első emeleti vendéglők. Kialakulásuk oka, hogy „régén a lovakat szállásolták el alul” – magyarázza Priska Schudel, a hentescéh tradicionális vendéglőjének, az „Aranybáránynak” címzett fogadónak háziasszonya. Néhány lépésnyire a belvárostól így elmélkedik Gallus Hufenus rádiós műsorvezető és kávézóüzemeltető névadó szentjéről: „A Gál manapság már kissé szokatlan, de semmiképp nem ódivatú, poros név. Ami engem a történelmi Gál személyiségében elbűvöl, az a radikalitás, amellyel céljaiért és meggyőződéséért síkra szállt.” A 32 éves férfi személyesen is részt vesz a jubileumi programban, saját lakását nyitja meg egy zongorakoncert és egy felolvasóest számára.

A jubileumi év során, melyet hivatalosan 2012. április 20-án nyitottak meg koncertekkel, istentisztelettel, kiállításokkal és utcai ünnepséggel, olyan közel lehet kerülni Szent Gálhoz – térben és intellektuálisan is –, mint eddig még soha. Mélyen a katedrális alatt elhelyezett kriptában őrzik évszázadok óta a szent koponyaereklýjét egy bronz mellszoborban. A krypta csak a jubileumi évben látogatható. A pompázatos barokk templom kulcsainak őre Franz Gmünder, a sekrestyés. „Évek óta az volt az álmom, hogy ezen a különleges, szent helyen dolgozhassak” – mondja a korábbi asztalos. Büszkén mutatja a 27 méter magas kupola világhírű festményét, amely Szent Gált ábrázolja a medvével. A díszesen faragott trón mögött elrejtve egy jelentéktelen, rozsdás bádogharangot mutat Gmünder: a csupán harminc centiméteres harangot a hagyomány szerint ír szerzetesek hozták a Bodeni tóhoz, és a szent maga is harangozott vele.

Jóval több, mint száz együttműködő partner vesz részt a jubileumi év megrendezésében. Egész Kelet-Svájcban Szent Gál-lelkigyakorlatokat és zárándoklatokat szerveznek. A Természettudományi Múzeum időszakos kiállítását a Szent Gál által megszelídített medvének szenteli. Szent Gál-sör vár a szomszédokra, a katedrális árnyékában meghúzóódó csokoládéüzlet pedig kis „Szent Gál-pásztorbotot” készített tej- és étcsokoládés változatban. Sor kerül továbbá egy Szent Gálról szóló oratórium ősbemutatójára is. Nem utolsósorban pedig kapcsolatba kerülhetünk Szent Gállal a Mühlegg-szurdokban is, vagyis azon a helyen, ahol egy szerzetes megbotlásával saját kiteljesedése indult fejlődésnek: három neves kortárs művész is összekapcsolja a múltat és a jelent, emlékezik a gyökerekre a szent mai értelmezésével. Ha minden a berlini művésznő, Maria Eichhorn elképzelése szerint alakul, akkor a jubileum alkalmából a patakmederbe beágyazott „időkapszulát”, amely a szent medvék portréját tartalmazza, pontosan 1400 év múlva ismét a felszínre hozza a Mühlegg vize. Így Szent Gál ma is jelen marad.

Fordította: Bognár Eszter

Forrás: Bilder der Gegenwart Nr. 19 (2012/V/205-206) a Katholische Nachrichten-Agentur (KNA) engedélyével. Landeskorrespondent Baden-Württemberg (KNA) Ludwigstraße 42. D-79104 Freiburg (hasenauer@kna.de)

KOTÁNYI MARIA PIA O. C. S. O.

Csehországi trappisták

Miloslav Vlk bíboros, Prága nyugalmazott érseke 2012 nyarán szentelte fel a trappista szerzetesnők monostorának új templomát, amely a cseh fővárostól hatvan kilométerre fekszik a Moldva (Vltava) folyótól 1 km-re. A trappista rend a történelemben mint megújítás jött létre azzal a szándékkal, hogy a szerzetesek hitelesebben, hűségesebben kövessék Szent Benedek Reguláját, Cîteaux három alapítójának: Szent Robert, Szent Alberik és Harding Szent János vágya és szándéka szerint. A rend 1892-ben szakadt el végleg a ciszterciektől, ismét, a Regulához való visszatérés szándékával. „Jelenlétetek, imáitok és áldozatotok ebben az országban nem hiábavaló: értelme, hogy megszenteljétek és visszavezessétek Istenhez ezt a nemzetet” – mondta homíliájában a trappista közösségnek Vlk bíboros.

Monostorunkat, amely a moldvai Miasszonyunk nevet viseli, 2008-ban kezdtük el építeni. A Viterbó közeli Vitorchiano monostor apátnője alapította (ld. www.trappistevitorchiano.it). Akkor kilenc örökfogadalmas nővér indult el: 3 cseh, 5 olasz és 1 magyar. Azóta új hivatások születtek, jelenleg 20-an vagyunk: 12 cseh, 1 szlovák, 6 olasz és 1 magyar szerzetesnő. A közösséget *Suor Lucia Tartara* anya vezeti. Átlag életkorunk 38 év. A Cseh Köztársaságban a vallásosság hanyatlásának lehetünk tanúi. Ugyanakkor virágoznak a hivatások a szigorú obszervanciát követő rendekben. A fiatalokat vonzza a szerzetesi élet radikális választása, annak a lehetősége, hogy életüket teljesen Istennek szenteljék.

Marco Annoni építésmérnök az épületről szólva elmondta: a trappista nővérek új monostora modern értelmezése a ciszterci apátságok román kori stílusának. A tervezésben a formák egyszerűségére törekedtünk, természetes anyagok, mint a kő és a fa felhasználásával. A kivitelezést helyi cég végezte el.

Közösségünk missziós küldetése tudatában érkezett Csehországba. Apostolkodásunkat az egyszerű életforma, a manuális munka és mindenekelőtt az imádság jellemzi.

A hely, ahol monostorunk épült, 60 km-re délre fekszik Prágától, *Policany* a neve, Neveklov-hoz közel. Szép, csendes hely, a Vltava fölött elterülő dombos vidéken, erdők, mezők veszik körül. Igen alkalmas terület a trappisták szemlélő életéhez.

Lelkiségünk az *ora et labora* bencés regula szerint alakul: a liturgia keretében végzett kórusimádság és az egyszerű kétkézi munka váltakozásából áll. Három fogadalmat teszünk (a Regula 58. fejezete alapján):

- *Stabilitas loci* (állhatatosság: az adott közösségben való megmaradás);
- *Conversatio morum* (a szív megtérése a szerzetesi erkölcsök gyakorlása által, ami magában foglalja a szegénység és a tisztaság fogadalmát is);
- *Obedientia* (engedelmesség).

Monasztikus intézmény vagyunk, ami azt jelenti, hogy a klauzurán belüli teljes szemlélődésnek szenteljük magunkat. A monostorok élete nem remeteélet, hanem cenobita (közösségi) élet: együtt töltjük az életünket (*foto coro*) elzártan a világtól, csendben és magányban, ami elengedhetetlen feltétele a folyamatos imáságos életnek. Ezért építjük házainkat a városoktól távol, a természetben. Életünk szívében Isten dicsérete áll, amelynek középpontja a napi szentmise. Napjában hétszer gyűlik össze a közösség a templomban, hogy elénekelje a Liturgia Horarum, a zsolozsma imaóráit, ezen felül a közösség tagjai találkoznak Krisztussal a rendszeres lelkiolvasmányban (*lectio divina*) és a személyes imádságban.

Tevékenységünk a földjeink megműveléséből áll, életünk fenntartásához szükséges zöldségféléket, gyümölcsöt termelünk. Méhészetet tartunk és jó minőségű mézet árulunk. Ezen felül értékesítünk kekszet, süteményt, amelyet saját kezünkkel gyúrunk.

Ikonokat festünk és adunk el, amelyekhez a hagyományos bizánci művészet technikáját követve aranyat is használunk. Üdvözlőkártyákat is készítünk és értékesítünk.

Vendégfogadással is foglalkozunk: a vendégház szerves részét képezi minden trappista monostornak és nyitva áll bárki számára, aki csendben és békében kíván eltölteni néhány napot új erőt merítve a mindennapi életéhez.

Égi közbenjárónk a Boldogságos Szent Szűz, akinek régi trappista hagyomány szerint valamennyi templomunkat szenteljük. Mi a Szent Szűzet mint a keresztények egységének Anyját tiszteljük ezen a helyen, amelynek patrociniuma (búcsúnapja) január 18-án van. E napon veszi kezdetét minden évben a Keresztények egységének imahete.

Amit egy trappista mondhat üzenetül a világ felé: értetek élünk, értetek imádkozunk, értetek vezekelünk! Hisszük, hogy áldozataink nem hiábavalóak!

*

ÉLETRAJZI ADATOK: Suor Maria Pia Kotányi nővér Budapestről származik. 1995-ben lépett be az olaszországi Rómától nem messze található vitorchianói trappista monostorba. A közösség 2007-ben cseh földön alapított új monostorában, szívében és imádságában hordozza Magyarország sorsát és a magyar nép életét az egész közösséggel együtt. A monostor cseh neve: Klášter Naší Paní nad Vltavou, Poličany – Křečovice 10. CZ-257 56 Neveklov. E-mail: sestrytrap@gmail.com (vendégház) tartalalucia@volny.cz (előljáró) Tel.: 00420/731 604-168 vagy 00420/312 312 004; www.trappistevitorchiano.it/storia-fondazioni; www.ocso.org

ALBERTO BOTTARI DE CASTELLO

ÉRSEK, MAGYARORSZÁGI APOSTOLI NUNCIUS

Egy tokiói új templomocska

Előző helyemen, Japánban egy új templomot építettünk a Nunciátúra mellett. Maga az épület Tokió ún. Chiyoda-ku kiemelt, uralkodói negyedében található, ahol Kozaburo Kishi ismert japán építész alakította ki a házakat és a kerteket. Itt áll az Imperial Household császári palota is, villák, kormányzati épületek. Jellemző, hogy ez az építész több helyet kapott a tér kialakítására, mint általában itt szokás. A pápai képviselő háza Saburo Suzuki úrig megy vissza, aki a Ditta Ajinomoto alapítója is. A Szentszék 1950-től birtokolja a hozzá tartozó kerttel együtt. Már ebben az évben felállítottak egy egyszerű fakápolnát a kertben, amelyet azonban az idő vas foga, a földrengések, a vizesedés eléggé megpróbált.

Aktuálissá vált már a beavatkozás, amikor *Cecco Bonanotte* olasz mérnök javaslatára a korábbi alapformák megtartásával egy egészen új istenházát terveztek. Az újjá varázsolt templomocska illeszkedik a Nunciátúra épületéhez és beleillik a cseresznyefákkal (sakura) borított kertbe is, valamint figyelembe veszi a régi zen stílust is. Az ajtó és az ablakok kinyitásával kapcsolat jön létre a természettel. A belső teret nagy egyszerűséggel, egyenes vonalak mentén, az uralkodó fehér szín atmoszférájában alkotta meg a tervező. Az üveglablakok természetes színeket idéznek az égszínkéktől a sárgán át a természetes vörösig.

A középső hátsó falon oltárképként a bronzból készült aranyozott tabernákulum foglalja el a központi helyet, amelyet nyolc féldombormű vesz körül evangéliumi je-

lenetekkel (angyali üdvözlet, születés, Jézus keresztsége, utolsó vacsora, a magvető példabeszéde, az emmauszi történet, keresztre feszítés, mennybemenetel). Két angyalfigura és három eucharisztikus szimbólum egészíti ki mindezt. Az oltár fehér fából készült, amelynek „sírjában” a japán vértanúk ereklyéi nyugszanak (a nagaszaki érsekség történeti múzeumából). Az oltár menzája alatt látható a tizenkét apostol bronz-szobra egymás mellett sorban, mindegyik a saját attribútumával. Az oltár jobb oldalán egy stílusos kereszt áll, a haldokló, az Atyának önmagát a világ üdvösségéért felajánló Krisztus alakjával. A nóduszában helyet találtak a nép felé néző kereszti stációk miniatúráinak, a hátoldalon pedig a szelíd, anyai vonásokat hordozó Szent Szűz a gyermekkel féldombormű.

A szintén fehér ambó felett, amelyet egy az oldalán az evangélistákkal díszített bronzkereszt díszít, a mennyezetről az örökmécses lámpája függ az egész földkerekséget jelképezve, amelyet a keresztre feszített Krisztus váltott meg, belsejében pedig egy kis piros láng világít. A papi széket, a padokat és a padozatot is a szent környezet harmóniájába illeszkedve alakították ki.

A kápolna jobb oldali falán, az oltártól a kapu felé tekintve a kereszti tizennégy képe látható vászonra festve. Szintén Bonanotte alkotása, amelyen a szenvedéstörténet állomásait a torinói Krisztus halotti leple (Sacra Sindone) inspirálta színekkel akarta megörökíteni. Mély hatást gyakorol az emberre, hosszú, összeszedett gondolatokra, imádságra hív. A túloldali falon helyezték el a Madonna szobrát, aki szeretettel, védően és tisztelettel szorítja arcához az isteni gyermeket.

A kápolna szinte koronája a ragyogó bronzkapu, amelyet az alkotó a japán vértanúk emlékének szentelt. A külső főrészen Miki Szent Pálnak és Boldog Kibe Péternek, a Nagaszakiban elsőként keresztre feszítetteknek a vértanúsága látható, majd a tokiói vértanúké. Két bronzszobor is megörökíti őket a felső részben, míg alul két madár látható, lelkük szimbóluma, amelyek kiszabadulva a földi rabságból repülnek az örök dicsőség felé. A kapu belső részét is díszítették: jobbra felül XVI. Benedek pápa

címere, alatta Szent Péter alakja, balra a nuncius alakja jelmondatával, valamint Szent János apostol és evangélista. A legalsó részben egészen a földig mind a 188 japán vértanú neve olvasható, akiket 2008. november 24-én avattak boldoggá. A kilincs kerek alakú, olajfaág formájú, a bele való kulcs a feltámadt Krisztus alakjával díszített.

A kápolnát ünnepélyesen 2009. március 6-án áldotta meg Peter Shirayanagi bíboros, a japán püspökök, Takamado császári hercegnő, számos nagykövet és barát jelenlétében. A kapu azonban csak egy év múlva, 2010. március 9-én készült el. Ennek felavatásán azonban jelen volt Michiko császárnő, amikor is koncertet rendeztek a Boldogságos Szűz tiszteletére.

A kápolna elsősorban a Nunciatúra vallási életét szolgálja, ám nyitva áll a nagyközönség előtt is a vasárnap délelőtti szentmise idején. Igen nagy hatást gyakorol a betérőre minden pillanatban, ám különösen is lenyűgöző az esti órákban, amikor csak az örökmécses áraszt fényt, és egy piros ív veszi körül a tabernákulumot, megteremtve a békesség, az összeszedettség és a természetfeletti jelenlét atmoszféráját.

Aki napközben lép be, annak tekintetét azonnal a tabernákulum ragadja meg a Bárány féldombormű alakjával, illetve a kereszttel (fatta di spighe). Az eucharisztikus jelenlétet gazdagítják az evangéliumi jelenetek, valamint Isten Anyjának és az apostoloknak a képei. Az Üdvözítő szenvedéstörténete (Via Crucis), amelyet a szent japán vértanúk folytattak, láthatóvá teszi azt a világot, ami a szeretet ajándékozásából és a végletekig menő életadás tanúságtételével válik boldoggá.

A kereszti képek közé kézzel írt szöveg:

Mindig megható visszatérni a kisgyermek síró hangjához, amikor ezt mondja: „Mama!” És a szálnalmas válasz: „Igen, kincsem, itt vagyok!” És amikor az elveszettség látványa mondatja: „Mama, hol vagy? Nem látlak már, te is elhagysz engem?” Nem is annyira a szavak, inkább egyfajta morajlás az, amit hallani lehet minden lélegzetvételén át attól, aki haldoklik, s akinek sóhaját inkább a szív, mint a hallás fogadja be: „Nem, nem fiacskám! Nem, én nem hagylak el téged! Hallgass engem, itt van a Mama, itt... csak itt gyötrődik, mivel nem mehet oda, ahol te vagy...”

János pedig folyamatosan sír. Jézusnak éreznie kell ezeket a könnyeket. De nem mond semmit. Nem foghatja már fel az anyai vigaszt, sem a szeretett tanítvány ragaszkodását. Csend van. Azután a teljes homályban elhangzanak ezek a szavak: „Minden beteljesedett!” és a hörgés egyre erősebb. A halálhörgések közti szünet egyre nagyobb. A Máriák mind sírnak, emelt fővel, a földi borzalmak ellenére. Sírásuk jót tevően hangzik, hisz a tömeg újból hallgat, hogy a haldokló hörgéseit figyelje.

Még csend van. Azután végtelen édességgel, forró imádsággal hangzik a kérdés: „Atyám, a te kezembe ajánlom az én lelkemet!” S ez a hatalmas kiáltás, elképzelhetetlen ebből a végét járó testből, kitör a börtönéből, cibálja a levegőt. „A hatalmas sikoltás,” amiről az evangéliumok szólnak, s ami a legelső szóval kezdődött: „Mama!” most már nulla. A fej a vállra hanyatlik, a test előre, megszűnik a szívdobogás, elhal a lélegzet. Kimúlt...

(*Maria Valtorta: Az Evangélium, ahogy számomra nyilvánvalóvá vált, Vol. IX. passim*)

Fordította: P. I.

DANILO PRIORI

A virágdíszítés művészete és a megváltozott képességűek

(Egy ötlet szépsége)

Az Unitalsi a „*Különböző hajítások*” kihívó címet adta annak a tervnek, hogy a liturgiában alkalmazott virágdíszítést tanítsák meg a mozgásukban korlátozott személyeknek. Az egyesület, amely 1903-ban azzal a céllal jött létre, hogy segítse a betegeket Lourdes-ban és más, olasz és nemzetközi búcsújáró helyeken, régóta igyekszik minden lehetőséget megragadni, hogy a beteg és szenvedő emberek minél teljesebben találkozassanak a Megváltó Krisztussal. Ez alkalommal a liturgikus tér virágdíszítésére koncentráltak, mert meg vannak győződve arról, hogy ez a kifejezési mód, más pasztorális megoldásokkal együtt, hozzájárulhat ahhoz, hogy a megváltozott képességű személyek minél teljesebben és aktívabban vegyenek részt a szertartáson. Ez a terv legalább három szempontot vesz figyelembe, amelyeket röviden áttekintünk.

„*Másként ügyes*” szépség

A liturgikus szertartáson való részvétel jelenti az isteni szépség megtapasztalását. Ebben a szépségben a hívő felfedezheti és felismerheti saját képmásán a Teremtő vonásait, aki őt nagyon jónak alkotta (vö. Ter 1,31). De hogyan győződjön meg erről, mikor a tükrökép tolókcásra hajló testeket, mankóra támaszkodó kezeket mutat, vagyis olyan alkatokat, amelyeket - gyakran és elhamarkodottan - fogyatékosoknak nevezünk az általában szépnek elfogadotthoz képest?

Az isteni szépség, melyet minden szertartás közölni akar, közvetlenül abból a titokzatos és szavakkal ki nem fejezhető forrásból merít, amely nem nézte le a megvetetteket és a fájdalomtól meggyötörteket, és amely gyakran meghaladja az emberek által felállított paramétereket, értelmetleneknek és hibásaknak tüntetve fel azokat.

Az egész teremtett világ részt vesz a dicsőítésben, és minden teremtménynek megvan a szerepe a dicsőítésben, ha tehát a liturgiát szolgáló virágdíszítés csatornaként szolgál mindenkinek, nem nézheti le, vagy nem zárhatja ki a megváltozott képességű személyeket sem, akik távolról sem szegényítik vagy alacsonyítják le az esztétikai színvonalat, ellenkezőleg, teljessé teszik azt részvételükkel. A megfelelően képzett fogyasztékkal élő személy hozzáértését egyesíti kivételes érzékenységgel és szerepet vállal a virágdíszítésben.

„*Nevelő*” szépség

A liturgiában alkalmazott virágdíszítés, mint ismert, nem technikailag tökéletes kompozíció akar lenni. A legszebb, legtökéletesebb csokor is idegenül hathat egy adott ünnepi környezetben, sőt egyenesen elhibázott és félrevezető üzenetet közvetíthet. Ezért a virágdíszítésnek azt az Igét kell visszatükröznie, amelyet az Úr intéz hozzánk minden szertartásban, és amely felidézi a „szépség kiáradását”, amelyre Boldog II. János Pál hivatkozott a művészekhez intézett levelében. A liturgikus virágdíszítés harmóniában van az adott ünnepi alkalommal és az a feladata, hogy egyénileg és közösségileg megérintse az emberek érzékenységét, fantáziáját, reményeket ébresszen,

gyarapítsa az ismeretek körét és az emberi buzgóságot. (XVI. Benedek: Találkozás a művészekkel a Sixtus-Kápolnában, 2009. november 21. LEV, 2009.16.o.) A liturgikus virágdíszítés a szépséggel válaszol a világban tapasztalható reményvesztettségre és az emberi kapcsolatokban megnyilvánuló bizalmatlanságra, amelyre VI. Pál pápa hívta fel a figyelmet a művészekhez intézett üzenetében a II. Vatikáni Zsinat bezárása alkalmával. 1965. december 8-án (vö. Enchir. Vat., I,305).

Ha a mozgássérült egy tanfolyamon elsajátítja a liturgikus virágdíszítés szükséges technikáit, tudatossá válik benne, hogy aktívan vesz részt a szertartáson. Nem passzív alanya, nézője egy liturgikus cselekménynek, melyet mások celebrálnak az ő hozzájárulása nélkül; jelenléte emlékeztet Krisztus szenvedő arcára. A mozgássérült úgy is jelen van a szertartáson, mint a virágkompozíció elkészítője, aki e módon, nem egy kínos vagy éppen szálnalmat keltő érzéstől diktálva, vagy ami még rosszabb: egy formális vagy hamis odafordulással mások felé. Ez nem felel meg egy reális kötelességnek. A mozgássérült, tevékeny alany, mert tagja az Egyház testének és főszereplője annak a tevékenységnek, amelyet képességei lehetővé tesznek (Róm 12, 4-5). A liturgikus virágdíszítés, mint művészet, nyitás a sokszínűség irányába, keresi és kiemeli a teremtett világ által nyújtott színeket, formákat és illatokat, harmonikusan illeszti össze a virágokat és növényeket, amelyeket a természet bőkezűen ad.

„Gyógyító” szépség

A Szentírás tanúsítja, hogy az átmenet a „legszebb az emberek fiai között” (Zsolt 44,3) történelmünk folyamán olyan tapasztalat, amely begyógyítja a testi és lelki sebeket. Az Egyház mint gyógyító közösség hirdeti azt a szépséget, amelyik állandóan közli önmagát, és soha nem fogyatkozik meg. A virágművészet mindig gyógyító hatású, amikor a hívőt - különösen a beteget, a fogyatékkal élő, a szenvedőt - olyan ünnepi dimenzióba helyezi, amely azt jelzi, hogy szenvedése átmeneti és megízlelteti vele zarándokútjának célját, és jelzi találkozását a mindent meggyógyító szépséggel. De különösen gyógyító akkor, amikor a fogyatékkal élő testvérben tudatosul, hogy a Teremtő által akart és számára oly kedves természet mennyire sokszínű, hogy ez a természet időnként kérdéseket vet fel, kétségeket és zavart támaszt, de mindig visszavezet a reményhez, amikor tekintetünket Arra irányítja, akitől minden származik, és aki felé minden irányul.

Végül a virágdíszítés gyógyító hatást gyakorol azokban az esetekben, amikor a virágok, az ágak és levelek elrendezése és megfigyelése révén a hívő átéli azt a harmonikus és intim kapcsolatot, amely felbonthatatlanul az isteni tervhez, az Úr szólóskertjéhez köti őt, ahol a teremtett világ és a teremtmény főszereplő.

Hagyjuk tehát - a zsoltáros szavait követve (Zsolt 80,12) -, hogy vesszői a tengerig nőjenek, és az „eltérő hajtások” megérkezzenek a folyamig.

Fordította: Hubai Ilona

(Forrás: La vita in Cristo e nella Chiesa 2012/2, 56-57.)

Áldozatul esett

Római útjaink során többször kedves állomásunk a Via Nomentanán lévő falakon kívüli Szent Ágnes bazilika. Azért is, mert kisméretű, „emberléptékű”, és mert a tizenhárom éves ártatlan vértanú leánya sírja felett jó imádkozni a világ ifjúságáért! Egy utolsó látogatásunkkor meglepődve láttuk: ötven esztendővel a Zsinat után egy mostanában történt átalakítás során „áldozatul esett” a bazilika korábban az apszisban állott püspöki széke, és a szentély mellett pompázó óriási húsvéti gyertyatartó is, mivel már többé nem helyezhető rá vastag gyertya.

A kérdés önkéntelenül adódik: még itt is? Rómában is? A reformok reformja idején? Vajon, ha ide látogatna, mit szólna hozzá a „liturgikus érzékű” pápa, akihez Szent Ágnes ünnepén pontosan innét vezetik azokat a bárányokat, amelyeknek a gyapjából szövik a palliumokat...

A bazilika nagykonstantini eredetű (324-ből), igaz, később, a VII. században meg-nagyobbították, a Mediciek és IX. Piusz pápa idején barokkosították. Talán ekkor került az az igen régi porfirból formált, majd bronzsal kiegészített alabástrom női szobor a főoltár baldachinja alá, amelyet most kiemelve onnan egy modern márványoszlopra állítottak, és a korábbi püspöki szék helyére helyeztek (nem figyelembe véve, hogy az apszizmozaikon már ott van Szent Ágnes megdicsőülése). Így a hátsó márványkő apszisülések hiányosak lettek, maga a durva megmunkálású, igen egyszerű, mondhatnánk őskeresztény trónszék pedig az áldoztató rácshoz került, egy modern ambó mellé (bizonyára azért, mert a plébános itt szokta a misét kezdeni és itt ül le...)

A baloldalon álló hatalmas húsvéti gyertyatartóra fémből készített, modern csillogot (?) helyeztek, így arra már nem lehet a húsvéti időben szokásos vastag gyertyát rátenni. Sajnos és kár! Ez a Szent Ágnes katakomba fölött álló ősi római bazilika „megcsonkítása” még akkor is, ha a baldachin alatt lévő igen ritka, színes márványtömb oltár a hívek felé néz és nagyon alkalmas arra, hogy a Zsinat utáni szembemisézés helyszíne legyen. Nem is értem, a római műemlékvédelem hogyan járulhatott ehhez hozzá? A szédesznek mindenképpen hátul és középen kellett volna maradnia, ahol mindig is állott; a húsvéti gyertyatartó pedig akkor is az kell, hogy maradjon, ha az év során csak 50 napig ékeskedik rajta gyertya!

Pákozdai István

Liturgikus morzsák (6.)

A HOMÍLIÁRÓL

Az ige liturgiája során az evangélium felolvasását a homília követi, amely a rubrikák megfogalmazása szerint „a liturgia szerves része” (ÁR 41. – új: 65.), és „vasárnapokon és parancsolt ünnepeken minden olyan misében, amelyet a hívek részvételével mutatnak be, kötelező (...), a többi napokon pedig ajánlott” (42., ill. 66.).

Ne függetlenítsük a homíliát a liturgia szövegeitől! Vagy a felolvasott olvasmányok szövegét fejtjük ki, vagy a misének egyéb szövegét (41., ill. 68.)! Az új misekönyv a 66. pontban még azt is felsorolja, hogy kiknek a feladata: elsősorban a miséző papé, aki rábízhatja egy koncelebráns paptársára vagy egy diakónusra, különleges esetben a misén résztvevő, de nem koncelebráló püspökre vagy papra. A homília elmondásának helye a papi szék vagy az ambó. (A szék természetesen csak abban az esetben, ha maga a (fő)miséző mondja. Szükség esetén egyéb alkalmas hely is szóba jöhet, pl. gyermekmisén a padok előtt.)

Amennyire fontos, hogy kellő magyarázattal előkészítve jusson híveinkhez az Isten szava, annyira fontos az is, hogy kellőképpen feldolgozzák azt magukban. Sajnos nagyon kevés helyen veszik figyelembe az ÁR. 23. (ill. 45.) pontjának azt a rendelkezését, hogy „szent csendet *kell* tartani a maga idejében a szertartás részeként, (...) az olvasmány vagy a homília befejeztével [ki-ki] röviden elmélkedik az elhangzottakról”. Ha pedig a szertartás része, akkor azzal, hogy nem tartjuk meg, a misének egyik részét hagyjuk el. Az olvasmányok, ill. a homília befejeztével beiktatandó csend funkcióját az új misekönyv 56. rubrikája úgy fogalmazza meg, hogy az egybegyűlt közösség „a Szentlélek segítségével szívébe fogadja az Isten ígét, és felkészüljön az imádságban adandó válaszolásra”. Ugyanez a pont felveti, hogy akár az ige liturgiájának megkezdése előtt és külön-külön az egyes olvasmányok után is tartható csend. Lehet, hogy sokan vannak, akik nem tudnak a csennddel mit kezdeni, de bizonyára akadnak a résztvevők soraiban olyanok is, akik számára nagyon gyümölcsöző: az ő kedvükért pedig megéri, hogy ne hagyjuk el a misének ezt a részét. A többieket pedig próbáljuk meg ránevelni arra, hogyan használják fel, és megértetni velük, milyen jó eszköze a csend az Istennel való kapcsolat elmélyítésének.

A HÍVEK KÖNYÖRGÉSEIRŐL

A zsinat utáni reform során új részként került vissza a szentmisébe a régi „egyetemes könyörgés,” azaz a „hívek könyörgése,” amire előtte évszázadokon keresztül csak egy üres, folytatás nélküli „Oremus” felszólítás emlékeztetett. (Ez utóbbi – „hívek könyörgése” – nevét onnan kapta, hogy annak idején a *hívek*, vagyis a megkeresztelték imádkozták, miután a katekumenek eltávoztak.) Az evangéliumot, ill. homíliát követő csend, ill. – ha van – a hitvallás után következhet ez a fohászsorozat. Az ÁR 69. pontjában megfogalmazottakból az következik, hogy nem kötelező: „tanácsolt, hogy ezek a könyörgések kapjanak helyet minden közösségi misében”.

Fontos az „egyetemes könyörgés” funkciója, de értelme csak akkor van – akárcsak a mise többi részének –, ha betölti a szerepét. Márpedig azzal, hogy kényszerűségből elővesszük szinte nap mint nap ugyanazt a szöveget, csak azért, hogy valamit mondjunk, mert hogy „beiktatták a misébe ezt az új részt”, annak nagyon „izzadságszaga” van, sok értelme nincs. Éppen ezért, mivel a fentiek szerint csupán „tanácsolt”, ilyen esetben jobb elhagyni. A helyes hozzáállás persze az, ha az „elhagyás” helyett inkább arról gondoskodunk, hogy értelmessé tegyük. Értelme pedig annak van, ha ez a fohászsorozat mintegy válasz az elhangzott isteni üzenetre, tehát a tartalma valamilyen módon kapcsolatban van annak tartalmával. Amiket a vasárnapi és a többi olvasmányoskönyv és egyes „magánkiadású” gyűjtemények tartalmaznak, azok általában megfelelnek ennek a kíváncsúnak. Mégis azt kell mondani, hogy ezek inkább csak amolyan „gyorssegély” azoknak, akiknek valamilyen oknál fogva nem volt módjuk a konkrét alkalomhoz illőt összeállítani, olyat, amelyekben a homília gondolatai is visszaköszönnék. Ez az összeállítás kétségkívül többletmunkát jelent, de megéri! Hozzá kellene szoknunk, hogy amint a homília készülünk, ugyanúgy kell készülnünk az azt követő imádságra is.

A könyörgések szertartását illetően az a helyes, ha a miséző a papi széknél mondja el a bevezető felszólítást (összetett kézzel), és ugyanitt imádkozza – kitárt karral! – a záró könyörgést, a közbülső fohászokat pedig bárki(k) bárhol mondhatja/mondhatják (talán megfelelőbb, ha az ambónál mikrofonba). Mivel ez nem az Isten igéje, sőt kifejezetten az ember szava az Istenhez, azért a fohászok előimádkozóira, akik az imádkozó közösség képviselői, nem vonatkozik az, amit az olvasmányok felolvasóival kapcsolatban jeleztem: adott esetben gyerekek is mondhatják.

Nagy kár, hogy a fohászokra adott válaszok tekintetében nem élünk a változatosság lehetőségével: unos-untalan a „Kérünk téged, hallgass meg minket!”-et ismételtetjük, holott sok egyéb alkalmasat is találhatnánk. Biztosan szívesen fogadnák a híveink, hogy az elején mindig megmondjuk, mi lesz a válasz, és így tehetjük színesebbé ezt az imádságot. Az ősegyház gyakorlatának legjobban az felel meg, ami keleti testvéreinknél maradt fenn: a veretes „Kyrie eleison” válasz. Használjuk bátran! Sok helyen szokás, hogy az egyetemes könyörgések imádkozása alatt a segédkezők már az oltárt készítik elő. Ez két szempontból is helytelen: először is az imádságba mindenkinek bele kell kapcsolódnia, márpedig alig hihető, hogy akik ott ilyenkor sűrögnek-forognak, azok közben az imádságra is odafigyelnek. Másrészt az oltár előkészítése az Eucharisztia liturgiájához tartozik. Ne kezdődjék az el addig, amíg az ige liturgiája teljesen be nem fejeződött! (Ld. ÁR 69-71., 138. és 177.)

A FELAJÁNLÁSRÓL

A szentmisének második főrésze, az Eucharisztia, vagyis az áldozati rész azzal a szertartással kezdődik, amelyet a zsinat előtt felajánlásnak hívtunk. Most ez a neve: „az adományok előkészítése”.

Az áldozat bemutatásának helye az oltár. Ez a mondat meg is fordítható: az oltár az áldozat bemutatásának helye, és ezért az ige liturgiájának idején – amint már szó volt róla – teljesen üres: csak a terítők vannak rajta (de nem a korporále), és az evangélium olvasásának megkezdéséig lehetőség szerint az evangéliumos könyv, amely Jézus szavait tartalmazván az ő személyét jelképezi, és mint ilyen összekötő kapocs a két főrész között.

Könyvtartó se legyen az áldozati rész megkezdése előtt az oltáron! Kivétel, ha olyan kis templomról van szó, ahol gondot jelent a papi székek alkalmas elhelyezése, és a szentmise bevezető része alatt (ambó hiányában esetleg az ige liturgiája alatt is) az oltárnál kell a misézőnek tartózkodnia, és a kollektát itt imádkozza.

Az adományok előkészítése azzal kezdődik, hogy a segédkezők az oltárra viszik mindazt, amire az áldozathoz szükség van, és ami addig az asztalkán várakozott: oltármise-könyvet, korporálét, kehelykendőt, kelyhet, pallát. A könyv alá természetesen szabad könyvtartót tenni, ha szükséges. Szembenéző oltárok esetében azonban ügyelni kell a jó ízlésre: a hagyományos könyvtartók ilyen esetben nem igazán alkalmasak. Ízlésesek a plexiből készült „láthatatlan” könyvtartók, de megfelelőbb, ha csak valami diszkrét támasztékkal emeljük meg a könyv felső részét (kis párna). Lefektethető a könyv minden tartó nélkül is az oltár lapjára, amennyiben a miséző így is képes olvasni, de segédkező is tarthatja bal karjára fektetve.

A korporále kiterítése ne lobogtatva, forgatva történjék! Szépen megoldható, hogy végig vízszintes helyzetben maradjon, akkor is, amikor kézben viszik: így kell letenni összehajtott állapotban az oltár közepére, és ott felemelés nélkül széjjelhajtogatni (mintha csak egy könyvet nyitnánk ki). Nem kötelező ugyan a kehelyvélum használata, esztétikai szempontból mégis (főleg, ha a hívek látóterében helyezkedik el az asztalka) javasolt, hogy a kehely, amíg nem viszik az oltárhoz, legyen letakarva. A vélum színe egyezzen a mise liturgikus színével, vagy legyen mindig fehér! Vegyék le a kehelyről, mielőtt a kelyhet az oltárhoz viszik! Az oltáron már semmi funkciója nincs a kehelyvélumnak, az oltár pedig nem „lerakodóhely”, hogy azon tároljuk azt, amire nincs szükség.

Palla használata nem kötelező, de ha használják, akkor az tényleg palla legyen! Ezt azért kell hangsúlyozni, mert sok helyen használják palla gyanánt a zsinat előtt a miseruhához tartozott burzát. Ez helytelen gyakorlat: a burza a színes paramentum része volt, és a funkciója is egészen más volt: a korporále befogadására szolgált. A palla ezzel szemben, mint a miséhez használatos többi fehérnemű, kenderből vagy lenvászonból készül. Még a keményítő karton sem kötelező hozzá. (Eredetileg az oltárterítő felső részét terítették rá az adományokra, hogy óvják a rovaroktól: ebből önállósodott a palla. A karton a könnyebb kezelhetőség miatt került bele.) Annak nincs akadálya, hogy a pallát liturgikus színű hímzéssel díszítsük, vagy a liturgikus színnek megfelelő kemény lapot erősítsünk föléje, de alul a vászonnak kell lennie.

Miután az oltárt az áldozathoz szükséges eszközök elhelyezésével előkészítették, a miséző odamegy az oltárhoz, és odaviszik neki az adományokat, vagyis az ostyát, meg a bort és vizet tartalmazó kancsókat. Ez kétféleképpen történhet.

Egyszerű formája az, amikor a segédkezők viszik oda az előkészítő asztalkáról. A paténát vagy pixist az ostyával (ostyákkal) átadják a misézőnek, aki azt az előírt imádság elmondása után az oltárra helyezi. Ha kisostyákat is konsekrál majd, akkor ne használjon külön paténát, hanem tegyék a nagyostyát a kisostyák fölé a pixisbe! Ezután a bort és a vizet betölti a kehelybe, és az imádság után ezt is a korporáléra helyezi. Adott esetben (pl. ha nincs ministráns) a bor és víz betöltését az asztalkánál is végezheti. Erre utal az ÁR-nek az eszközök oltárra viteléről szóló 73. pontjában a kehellyel kapcsolatos azon kitétel, hogy „hacsak ezt nem az asztalkánál készítik elő”, és alátámasztja, amit a 178. pont a diakónusról ír: „A kehelynek ... előkészítését az asztalkánál is végezheti”. (Nincs már érvényben a trienti misekönyvnek azon előírása, amely szerint az ostyát és a kelyhet a korporále kö-

zépső harmadában egymás mögött kellett elhelyezni: megfelelőbbnek látszik, ha egymás mellé tesszük őket.)

Az adományok oltárhoz vitelének ünnepélyesebb formája a felajánlási körmenet, amely főleg vasárnapokon és ünnepi alkalmakkor javasolt (ÁR 73). Ilyenkor még a mise kezdete előtt elhelyezzük az adományokat a templomban erre alkalmas helyen, és a hívek innen hozzák fel, miután a szükséges kellékeket az oltáron a segédkezők elhelyezték. A pap az oltár előtt állva átveszi, a bort és vizet tartalmazó kancsókat átadja a mellette álló ministránsnak, ő maga az ostyákat tartalmazó pixissel a kezében megy az oltárhoz. Helytelen az a gyakorlat, ami itt-ott tapasztalható, hogy a felajánlási körmenetben viszik oda és adják át a papnak a kelyhet és a többi rekvizitumot: ezek ugyanis nem adományok. Dicsérendő viszont, ha egyéb adományokkal sorakoznak fel az ostyát és bort vivők elé. Ilyen lehet pl. amit a szegényeknek szánnak (pl. egy országos gyűjtés alkalmával), vagy vendég misézőknek szánt ajándékok, vagy egyéb szimbolikus adományok. De ezeket, miután a pap átvette őket, nem szabad az oltárra tenni, hanem a segédkezőknek más alkalmas helyre (pl. az asztalkára) kell elvinniük (ÁR 73).

Kényes téma a perselypénz kérdése. Meg kell magyarázni a híveknek, hogy ez nem alimizsna, hanem az az adomány, amellyel ők a maguk lehetőségeiknek megfelelően hozzájárulnak Jézus áldozatához, amelyen most részt vesznek (áldozat = Istennek adott ajándék). A szimbolikáját is meg kell magyarázni: semmit sem ér a pénzadomány, ha nincsenek mögötte Istennek tetsző cselekedeteink, amelyeket most odaajándékozunk. Nagyon fontos, hogy a perselyezés a misének ehhez a részéhez kötődjék, és semmiképpen se nyúljon bele a szertartások további menetébe. Jó gyakorlatnak látszik pl. az, amikor két ministráns végigmegy a padok között, minden második pad szélére letesz egy kiskosarat, ezt a hívek kézzől kézre adják, az utolsó hátraadja a mögötte lévő sornak, ott ugyanígy kézzől kézre megy ellenkező irányban, és mire a ministránsok jönnek előre, már össze is szedhetik őket, sőt akár a felajánlási körmenetbe is beállhatnak velük. Ez pillanatok alatt lezajlik, megoldható azon idő alatt, amíg a többiek az oltárt felszerelik: a pap a székén ülve megvárhatja a végét, és nem zavarja a mise további menetét a perselyezés. Persze más módszerek is elképzelhetők a helyi adottságoknak megfelelően.

A felajánlási szertartást lehetőség szerint kísérje ének (ÁR 37b, 74). A szertartást kísérő imádságokat a pap közben halkán imádkozza. De ha nincs ének, akkor is csak a két felajánlási imát („Áldott vagy, Urunk...”) mondja fennhangon, az összes többit halkán (ÁR 33). Ez a két ima egymással összhangban van: szépen kiemelik, hogy az Istentől kaptuk, amit most felajánlunk neki. Ha melléjük ömlesztjük hangosan a többi imádságot is, akkor abból az ima-egyvelegből sokkal kevésbé emelkedik ki ez a szép gondolat. Különösen zavaró, ha „A bor és víz titka által...” kezdetű csendesen mondandó ima ékelődik hangosan közéjük. Nem véletlenül kéri a rubrikák, hogy ezeket csendesén imádkozzuk.

Tarnai Imre

(Folytatjuk)

Liturgikus kérdés: Kis közösség – nagy közösség a liturgiában

Az jutott eszembe, hogy a kisközösség talán személyesebb, családiasabb tud lenni. Ennek van előnyös és hátrányos oldala is. Előny, hogy az emberek ismerik egymást, a közös szolgálat össze tudja őket tartani, így igazán jó közösség lehet belőlük. Mivel ismerik egymást, az élet más területén is tudnak segíteni egymásnak. Az egész plébániának lehetnek a kovászai. Mivel évről évre szolgálnak, egy idő után rutinossá válnak a liturgiában. Ez is lehet jó, csak vigyázni kell, nehogy túlságosan belterjessé váljon a kis csapat. Meg kell őrizni a nyitottságot és a befogadó készséget, ha új tagok szeretnének csatlakozni. Az újak befogadása egy kis közösségnél talán nehezebb, mint egy nagynál. A nagyobb közösség előnye lehet a nyitottság, azonban itt nem ismerik úgy egymást a tagok, azaz személytelenebb. Nagyvárosi, nagy templomok életében tapasztalható, hogy a templomba járók közül viszonylag kevesen ismerik egymást. Ilyenkor nagyon fontos, hogy legyen valaki, aki az újakra figyel és segíti a beilleszkedésüket. A liturgiát a sok ministráns gyönyörűvé tudja tenni. Gondoljunk például a szent három nap liturgiájára. Ha minden feladat kiosztható, ha mindenre van bőven ember, az sokkal kedvezőbb mintha nem lennének elegenden a liturgiában résztvevők. Hogy minden jól menjen, ezt segítik a rendszeres próbák, ministránsfoglalkozások. Ezek az egész év folyamán zajlanak, és közösséggé formálják a tagságot. Nagy közösség – nagy liturgia (székesegyházakban), kis közösség – szerényebb liturgia (kis, falusi templomokban). Ám akár kicsi, akár nagy egy közösség, a liturgiában a lényegnek jelen kell lenni (az előírásoknak megfelelően). Így a pap leleményességén és jó liturgikus érzékén is sok múlik. Tehát bármilyen közösséghez is kerüljön a pap, ki kell hoznia a maximumot abból a csapatból. Ebben már az ő tehetsége és rátermettsége is szerepet játszik. *Török Csaba plébános* (felho2@citromail.hu)

Valamennyien átélhattunk már liturgikus élményt nagy templomban és kis templomban egyaránt. Megérintettségünk nagyon eltérő lehet, hiszen más egy ünnepi liturgia és más egy csendes szentségimádás. Megint mások a lelki igényeink. Számomra mindig lenyűgöző és felemelő is egyben a nagy templom mérete, tágassága, fenségessége. Ha ezt a teret sokan, hívő lélekkel és szívvel megtöltjük, mindig torokszorongató, hogy ennyire jó együtt ünnepelni. Egymást tudjuk lelkesíteni, erőt adni, hogy nem vagyunk egyedül, a lélek könnyen szárnyal az ég felé. Megélem isten-gyermeki kicsiségemet is a nagy közösségben, hiszen itt szinte nem is látszom, mégis közel jön hozzám az Úr Isten. Sajnos adódik, hogy a félénkebb, nehezen megnyíló hívő nem kap elég figyelmet, törődést, nagyobb feladat az utánuk-nyúlás. Személytelenségben maradhatnak, nehezebb észrevenni, megszólítani az újakat. Adott élethelyzetben, lelkiállapotban a kis templom, kápolna meghittsége, csendes magánya sokunknak adhat többet, mint egy nagy közösség sodró lendülete. Rászorulunk a megállásra, kócos gondolataink, Isten-kapcsolatunk kisimítására, és ehhez talán sokszor jobban elvezet a kis kápolna levegője, csendes békéje. Átmossa lelkünket a csend, a nyugalom. Ezt mindenki maga érzi. Ha új arc jelenik meg a közösségben, azonnal feltűnik, személyes kapcsolatok hamarabb születhetnek így. Életem során megéltem mindkét helyzetet, megtaláltam itt is, ott is a magam helyét. Leginkább abban látom a választóvonalat,

hogy mennyire sikerül belefolyni a közösség életébe, mennyire merek részt venni, részt vállalni a liturgia ünneplésében. Az ember családban él, Isten gyermekeinek nagy családját is a közösséggel együtt élheti meg. Ezért minél jobban együtt kell vele élnie. Ezért mindenképpen arra kell törekednie kis- és nagy templomnak is, hogy a hívők közössége minél szorosabban kapcsolódjon egymáshoz, a templomhoz. Ne csak passzív szemlélői legyenek a közösség életének, hanem aktív résztvevői is, hiszen ettől lesz számunkra is értékessé. Akkor pedig már nem a kis templom vagy nagy templom a kérdés. *Dr. Egri Lászlóné gyógyszerész* (merzakati@gmail.com)

A szentmise külsőségeiben sokféle lehet: szokásos vasárnapi mise a plébániánkon; tábori mise egy közösségben töltött hét végén; pompás érseki, pápai mise, amit legtöbbször csak kivetítőn követhetünk (még ha a szentáldozásban részesülünk is); idegen, akár számunkra érthetetlen nyelvű mise nyaralás vagy kiküldetés alkalmával... A lényeg mindegyikben Krisztus és az áldozati liturgia – mégis, micsoda különbség! Nagy plébániához tartozom, emiatt a vasárnapi misén nem sok ismerőst találok. Sokan vannak viszont a hétközi szentmiséken is – fontos látni, hogy nem vagyunk egyedül. Az Istennel való személyes kapcsolat élményét viszont sokkal könnyebb kevés ember között megtalálnom. Amikor pedig barátaimmal, közösségünkkel megyünk együtt, nagyon jó ezen keresztül megélni a hitbeli összetartozásunkat. Ilyenkor a Miatyánk utáni békeliturgia is új jelentést kap. Megvallom, szeretem az egyszerű, csendes, bensőséges hangulatú hétköznapi miséket. Egészen más a húsvéti vigília a maga szertartásaival és szépségével, amely az ünnep titkára irányítja a figyelmünket. Megint másképp, de szintén felemelő, megerősítő a sok koncelebráns és még több résztvevő látványa egy (pl. egyházmegyei) találkozó alkalmával, még ha a szentmise liturgikus szempontból „általános” is. Földhözragadt embervoltunknak időről időre szüksége van mindegyikre. De tudjuk, hogy csak az élmény változik: a lényeg ugyanaz. *Pálfalvi Attila mérnök* (palfalvi.a@gmail.com)

Gyermekkoromat egy dunántúli kis faluban töltöttem. A falu modern katolikus temploma sosem volt tömve, de számomra mindig a legszebb szentmisék kapcsolódnak hozzá. Ministráltunk és felolvastunk testvéremmel együtt, részt vettünk a nagy egyházi ünnepek teljes liturgiájában. Azt hiszem, az ember akkor érezhet meg legtöbbször az ünnepből, ha maga is a legtöbbször adja oda, teszi le ezért az oltárra. Karácsonykor szüleimmel minden évben a székesfehérvári bazilikába mentünk el az ünnepi nagymisére. Ezt az alkalmat nagyon vártuk, csodálatos érzésem volt kislányként abban a monumentális templomban, ahol minden csupa pompa, ékesség, óriási karácsonyfák és rengeteg ember. Felnőttként a legnagyobb élményem a saját esküvőm napja. Ahogy az egyik szép modern budapesti templomban az ember szinte a szertartás főszereplőjeként orgonaszó kíséretében besétál, úgy érzi, ott tényleg a jó Isten kegyelme árad szét. Nekem megadatott, hogy azóta is ebbe a templomba járok, s bár kezdetben kissé személytelen volt a sok ismeretlen arc miatt, ma már belefolyva a plébánia életének munkájába, azt mondhatom, hogy nagysága ellenére is személyessé vált. *Meskóné Bircsák Gyöngyvér tanár* (bircsakgy@freemail.hu)

A Regnum Marianum közösségben felnőve egészen kicsi gyermekkorom óta rendszeresen részese voltam kisebb-nagyobb közösségekben tartott szabadtéri vagy házi szentmiséknek. A 80-as évek elején az Őrségben vándortáborozó csapatunkat folyamatosan szemmel tartották még a hatóságok. Az erdők rejtekén mondott esti szentmiséket táborvezető atyánk civilben mutatta be. Csak jóval később értettem meg, hogy a liturgikus öltözék hiánya nem a tábori romantika, hanem az üldözések alatti óvintézkedések része volt. A szabadság beköszöntével az erdei miséken is a lehetőségekhez mérten egyre pontosabban követtük a liturgikus előírásokat, és megtapasztaltuk, hogy például a miseruha nem a szabadságunkat csorbítja, hanem a liturgia méltóságát emeli. A tábori szentmisék meghittségéhez nagyban hozzájárult, hogy azokat a legnagyobb templomban, a teremtettségben mutatjuk be, ahol különösen közel érezhettük magunkhoz a Teremtőt, ahol (Weöres Sándor szavai után) alattunk a föld, fölöttünk az ég - s bennünk a létra. Ha nem vándor-, hanem állótáborban voltunk, a táborépítés egyik fontos feladata volt a tábori templom kiépítése. Próbáltuk méltó helyre, gondos munkával felépíteni, az oltár köveit magunk hordtuk össze, nagyobb táborokhoz pedig harang is dukált. Kicsit nehezebb, de időről időre sikerül ezt a meghittséget, Isten-közelséget kőtemplomban, nem csak a barátaitól körülvéve is megtapasztalni. *Koncz Levente tanár* (kleventelgmail.com)

A kecskeméti piarista rendház, iskola, plébánia körül az elmúlt évtizedekben több jelentős közösség alakult. Az előző hat-hét év során újak jöttek létre, ezek megkülönböztető jellegzetessége, hogy valamiképpen a liturgia köré szerveződnek, és a misék, szentségek, a közösen – más felekezetűekkel együtt – énekelt zsoltosza ünneplésének nagyobb jelentőséget tulajdonítanak. A személyes kapcsolat és lelki együttműködés termékeny formái alakultak ki ezekben a kisközösségekben, melyek fönntartásában a tanári pálya, iskolai élet sokat segít. (Azonban ha egy ember, illetve intézmény a templomon kívül vagy éppen a tanteremben nem tud szót érteni a diákokkal, az a szószékről sem tud.)

Három elvi megfontolást fontosnak, vitára alkalmasnak tartok.

1) A létrehozott kisközösségnek akkor van értelme, ha középpontjában nem egy intézmény, nem a közösség, nem az alapító, nem valamely tagja, végképp nem a pap(tanár) – vagy a koncelebrálók és asszisztálók hívekkel szembeállított sora –, hanem az Úr és az Ő tisztelete áll. Nem is olyan könnyű ez a szabály, mert a közösség gyakran valamely meghatározó, erős jellemű, sodró lendületű személy körül jön létre. Az imádság helyes testi és lelki irányát az oltárkereszt jelöli ki, a közösség liturgiája pedig – a papszentelési ígért szövege szerint – „Isten dicsőítésére és a keresztény nép megszentelésére” végzendő. E szabályt követve a közösség élete és liturgiája nem lesz csúf, torz, igénytelen vagy testileg-lelkileg elkényelmesedő.

2) A kisközösség térben, időben, lelkületben nem lehet zárt (önmaga felé forduló), történetileg-társadalmilag érzéketlen: a liturgiában az angyalokkal és a szentek közösségével együtt ünnepel, felelősséggel tartozik *minden* hívóért, minthogy a nagyegyház *részét* alkotja. A liturgiában, imádságban, szentségekben nem lehet elutasítani azt a hívót vagy azt a hagyományos formát, aki/ami valamilyen okból vonakodik a plébániai, intézményi, katolikus iskolai kisközösségektől, és (nem ritkán jogosan) távol tartja magát ezektől. A „pogányok udvara” kezdeményezéshez hasonlóan fontos lenne a

liturgiában és pasztorációban a – ha lehet így nevezni – „oldalhajók, mellékoltárok, karzat alatti részek” kezdeményezése. Vannak, akik inkább az egyház oldalhajóiban, mellékoltárainál, karzat alatti részeknél bolyongva imádkoznának, élnének, dolgoznának, szemlélnék Istent és az egyházat; örömmel, tisztelettel beszélünk hozzájuk és róluk. A *communio sanctorum* elve biztosítja az egyén és a család méltóságát az olykor fojtogató egyházi intézményrendszerrel, illetve (egyre gyakrabban) a kis- vagy nagycsoporttal szemben, amely személyiségromboló is lehet, amennyiben az egyént, családot, valamint az egyéni döntés felelősségét a közösség – illetve annak hatékony működése – alá rendeli.

3) A liturgia közös tanulása, valamint a liturgikus, dogmatikai, pasztorációs párbeszéd nem mellékesek. Párbeszéd és értelmes vita nélkül nem lehet szabad, felnőtt, elkötelezett emberek gyülekezetéről beszélni. A párbeszédet és értelmes vitát nem helyettesíti a saját élmények pszichologizáló, szubjektív megosztása (gyakran éltető, de nem is oly ritkán iszapárként mossa el az önálló, hitben felnövekvő értelem örömet és a megismerés igényét). Még inkább kerülendő a hatalmi kioktatás; az ideologikus, megvetően hallgató hallgatás; az éretlen szókincsbe menekülő szellemi tompaság; a népszerű irányzatokra, az ún. többségre – vagy ellenkezőleg: a „kiválasztottak” kisebbségére – történő hivatkozás. A hitvallás, a hithirdetés és a liturgia kérdésében a részletek is fontosak, nem mellékesek; a szent hagyomány bizalommal, szellemi frissességgel szemlélendő. (Ha például a miseszöveg fordítása félrevezető, vagy a Hitvallás magyar szövege dogmatikailag pontatlan, arról őszintén beszélni *kell és érdemes*.) A katolikus kis- és nagyközösség ezt a hitletéteményt éli, értelmezi és adja át, fölvállalva, hogy esetenként népszerűtlenné vagy nevetségessé tehetik. *Acél Zsolt szerzetestanár* (acel.zsolt@piarista.hu)

*

Hagyománytisztelet, folytonosság, egymás különbözőségeinek tudomásulvétele – ezek olyan szempontok, amelyeken nem lehet anélkül túllépnünk, hogy ne okozzunk sebeket. Manapság sokszor hallható vélemény: ha nincs közösség, akkor minek is misézzünk? Régi szerzetesrendek mellékoltárainál pedig alig voltak többen egy-egy szentmisén, mint a ministráns (vagy még az sem). Helyreállni látszik az egyensúly: a kis közösség és a nagy közösség (élmény) miséje között. Mindegyikre szükség van, s az Egyház – XVI. Benedek pápa szellemiségének megfelelően – őrizni is szeretné az eucharisztikus ünneplés minden formáját. Kellenek az Ifjúsági Világtalálkozók milliós miséi, de (miért ne?) szabad, olykor üdvös a szentmisét „sine populo” is bemutatni.

(A szerkesztő.)

SZEMLE

Alex Stock: *Orationen (Die Tagesgebete im Jahreskreis, neu übersetzt und erklärt).*

A II. Vatikáni Zsinat után tapasztalható liturgiareform jelentőssé tette a használható anyanyelvű szövegeket, amelyek sokszor elsietettek, hevenyészettek lettek. A fordítások során derült ki, mit is kell tenni ahhoz, hogy egy latin nyelven írt eredeti szöveg saját nyelvünkön méltó módon, igazul, az eredetihez hűségesen csengjen. Két megközelítés került a gyakorlatba: egy „saját szakállra” történő, szabad fordítási gyakorlat, valamint a *Liturgiam authenticam* után egy szorosan értelmezett római fordítási norma, ami óta a szövegeket többé már nem lehet „kreatív” módon fordítani. E kötetben a szerző a latin orációk fordítását taglalja. Idegen nyelvű líraként szeretné ezeket átültetni, a bennük remélt kincsek iránti szeretettel, nem pedig vak engedelmességgel a betűhöz hű nyelvi precizitással. Ily módon egyéni munkáról van szó, amely nem egyházi megbízásból, hanem az ősi szövegek iránti szenvedélyből és érdeklődésből született. Őt alapelv vezette a szerző: ezek a könyörgések napi imádságok, amelyekkel Isten elé állunk; másrészt az eredeti szövegek szintaktikai struktúrájának megőrzése; azután a nyelvtani összetettség tükrözése, ami nemcsak díszítést jelent, hanem a téma komplexitásának figyelembevételét; végül a központosítás nemcsak gondolati egységeket jelöl, hanem a beszédbeli előadás során levegővételi egységeket is. Az énekelhető formára ez a munka egyáltalán nem akart tekintettel lenni. Az Évközi 24. vasárnap collectájának fordítása világossá teszi Stock elveit: „Figyelj ránk, Istenünk, mindenség teremtetője és irányítója, és hogy jószágodat valóban érezhessük, engedj minket egész szívvel téged szolgálnunk”. A misekönyv a következő fordítást tartalmazza: „Urunk, mindenség teremtető és gondviselő Istene, tekints reánk, és engedd megéreznünk irgalmas jószágodat, hogy egész szívvel szolgáljunk neked.” A szöveg ily módon két mondatra hasad és elveszti nyomatékos mivoltát. A szeretet megtapasztalásáról van tehát szó – milyen haloványan! – és nem az isteni Jóság érzékeléséről, amit Stock fordítása oly precízen hoz elő. *Erich Garhammer* kritikus jó néhány papnak ajánlotta már ezt a könyvet, akikre élénkítően hatott a vasárnapi liturgiára és prédikációra való felkészülés során. (Pustet, Regensburg 2011. 104 oldal, 8,9 Euro).

Renczés Balázs

Liborius Olaf Lumma: *Crashkurs Liturgie (Eine kurze Einführung in den katholischen Gottesdienst).*

Mondhatnánk: „liturgikus gyorstalpaló” ez a könyv, amely megalapozott, jól megszerkesztett mű a liturgiába való bevezetéshez. Alapja egy előadás, amelyet a szerző olyan hallgatóknak tartott, akik „nem gyermekkoruktól szocializálódtak templomi és liturgikus környezetbe, és akik ily módon bizonytalanul igazodnak el a katolikus mise-kultúra útvesztőjében.” Ebből érthető a könyv alapvető irányulása, a katolikus liturgiának, központi elemeinek és cselekményeinek megvilágítása, kiegészítve történelmi kitekintéssel, valamint más keresztény egyházak liturgiájának bemutatásával. Megismerkedünk a liturgia fogalmával, a rítusokkal, az Eucharisztia ünneplésével, a

liturgikus feladatokkal, a templomtérrel és öltözékekkel, a zsolozsmával, az egyházi naptárral, a szentségekkel, és egyéb istentiszteleti formákkal, emellett a liturgia alapjaival és teológiájával. A témában jártas szerző nem kívánta teletűzdelni könyvét megjegyzésekkel és irodalmi apparátussal, tisztában van az aktuális liturgikus lélektani vitákkal, és ezeket elfogadhatóan adja közre. Ért hozzá, hogy szakszerű, de mégsem szakzsargonral teli nyelven vezessen be a liturgia és egyes ünnepek alapkérdéseibe. A könyv kritikusan, pl. Benedikt Kranemann professzor több dolgot hiányolnak az összefoglalásban (pl. a németországi olvasmányrendet, amely sokszor csak két olvasmányt vesz az előírt három helyett, az újonnan engedélyezett miseformát, amely a pluralizmusra utal, és néhány pontatlanságot). Mégis köszönet jár a szerzőnek azért, hogy a liturgia világába írt bevezetőjével a széles olvasóközönséget kívánta megszólítani. (Pustet, Regensburg 2010. 182 oldal, 16,95 Euro).

Renczés Balázs

Die kirchliche Begräbnisfeier. Manuale.

Igaz, hogy 2009 szeptemberében már megjelent az egyházi temetés liturgikus könyvének második, hiteles kiadványa, amely szinte szó szerinti visszaadása az 1969-es latin editio typicának. Igen éles kritika illette azonban ennek nyelvezetét, valamint a lelkipásztori gyakorlatban igen gyakran használt urna-temetés formáját (vö. Winfried Haunerland: *Eine Ergänzung für die Pastoral*, in *Gottesdienst* 2012. sept. 3, 137-140). Ezért adtak megbízást a német nyelvű püspökök egy kézikönyv elkészítésére, amely kiküszöböli a hibákat és alkalmas a temetési liturgia sokoldalú végzésére. Ez a korábbi kötet kiegészítése. Sok imádságot és búcsúztató szavakat újrarendelték, valamint a szentírási részeket kezelhető mennyiségűre redukálták. Természetesen ez a gyűjtemény nem teszi fölöslegessé az olvasmányos könyv használatát. Újítása a könyvnek az is, hogy a korábbi három, kettő, egy stációs formát egyetlen alapformává alakítja, ami bővíthető. Megint csak igazolódni látszik: más egy „íróasztal-formájú” és más egy „lelkipásztori gyakorlatban megérlelt forma.” Pár éve a Német Liturgikus Intézet kiadásában már megjelent egy tanulmány-gyűjtemény: *Liturgie und Bestattungskultur* címmel (Trier 2006). (A jelen kötet egységes kiadása a Német, az Osztrák, a Svájci Püspöki Konferenciának, valamint a Bozen-Brixen-i és a Lüttich-i püspököknek. Trier 2012. 17 x 24 cm, 222 oldal, négy színes szalaggal, ízléses, sötétszürke borításban. 16,80 Euro.)

P. I.

Patrisztikus kislexikon (I-VIII. század).

A Puskely Mária SSND által szerkesztett – *A keresztény Európa szellemi gyökerei, A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, Xavier Léon-Dufour: *Az Újszövetség értelmező készítőjére fordítása* – újabb kötete a széles nyilvánosság számára készült, teológus tanulóknak, gimnazistáknak és egyetemistáknak meg mindazoknak, akik érdeklődnek a patrisztika kora és az ókori irodalomtörténet iránt. Az első nyolc század kimagaslóan tanúja a kereszténység meggyökeresedésének, intellektuális, vallási, költészeti, művészi kiteljesedésének. Minden szócikke egy-egy lecke, amely vezet beljebb és bel-

jebb a hittitkok, az ünneplés, az egyházi élet mélységeibe. Nyolc magyar szerző közös munkája a kötet, akik nem elvont, tudományos bonyolultsággal, hanem a leíró tanítás egyszerűségével fogalmazzák meg lényegre törő mondanivalójukat. A cikkeket néhol képek is kiegészítik, valamint bőséges (sok magyar irodalmat kínáló) bibliográfia. A Jel Kiadó *Litteratura Patristica* sorozatának 5. kötetét nem nélkülözhetik a hittanárok, a katekéták, a lelkipásztorok sem. (436. oldal, 2900.- Ft).

P. I.

Kuminetz Géza: *Klerikusok kézikönyve I-II.*

Jól emlékszem, egy évtizedes szemináriumi előjáró koromban, igaz, a zsinati változásokat követő évtizedekben, mégis minden a kispapneveléssel kapcsolatos irodalom, formanyomtatvány, szentszéki és hazai dokumentum, illemkódex, minden sajtópapíron volt csak elérhető, különféle javításokkal, kiegészítésekkel ellátva. E kétkötetes hatalmas opusz mindezek összegyűjtését, rendszerezését vállalta, és azt kezelhető, minden papnevelő és pap számára használható formába gyűjtötte össze. Mint azt Szuromi Szabolcs Anzelm, a PPKE rektora kiemeli előszavában: a szerző egyszerre elemzi a klerikus lét és szolgálat dogmatikai, pasztorális és jogi dimenzióit. A két „nagy klasszikus kézikönyv” végigkíséri a papot a szemináriumba lépéstől az ordó fokozatainak felvételén át a gyümölcsöző lelkipásztori munka évtizedeiig. Igen részletes és naprakészen dokumentált munka, amely az I. kötetben (798 oldal) a vallás-állam-egyház fogalmától indul, bemutatja az egyházi rend szentségét és a sajátos papi jellemvonásokat, bennük a papságra készülők alkalmassági vizsgálatát, a szentelés liturgiáját, az inkardinációt, a klerikusok jogait és kötelességeit, részletezve mindenirányú tevékenységüket. A II. kötet (588 oldal) a papnevelés szerteágazó szabályait (beleértve a rektori exhortációk témáit is), valamint egy klerikusi etikai és illemkódex leírását is tartalmazza. Aprólékos gondossággal szól a test ápolásáról, a közéleti megjelenésről, a szórakozásról, az üdvözlésekről, a társasági életéről és érintkezésről, a barátságról, a levelezésről. A két kötet igen bőséges irodalmi jegyzékkel egészül ki, amely alapján bárki tovább mélyítheti ismereteit. Hála a szerzőnek – aki maga is nemcsak professzor, dékán, hanem szemináriumi rektorként gyakorló papnevelő is – ezért az óriási munkáért, amely sok évtizedre meghatározza a magyar klérus nevelését, képzését, szolgálatát, mindennapi életét. (Szent István Társulat 2012, 9900.- Ft.)

P. I.

Burkhard Neunheuser OSB: *Liturgiátörténet egyház- és kultúrtörténeti megközelítésben*

A liturgiátörténet szerves részét képezi a liturgika teológiai tantárgyának, amint minden tudomány megértésének – annak kialakulása. Ugyanennek a szerzőnek 28 sűrűn írt, gazdagon dokumentált szócikke található a Domenico Sartore és Achille M. Triacca: *Nuovo Dizionario di Liturgia* (Ed. Paoline, Roma 1984, 1450-1478) kézikönyvében. Az első magyar liturgiátörténet – Dolhai Lajos egri rektor, teológiai tanár gondos fordításában – nélkülözhetetlen segítséget nyújt a tárgyat tanulóknak és mindazoknak, akik egy képben kívánják látni a katolikus liturgia kialakulását. Tizenöt igényesen megszerkesztett, bő irodalmi dokumentációval, bibliográfiával ellátott

fejezet vezeti végig az olvasót az Újszövetség korától napainkig (V. Raffa, C. Braga és A. Pistoia kiegészítésével valóban a legutolsó liturgikus változásokig). A könyv áttekinthető, egyáltalán nem hosszadalmas leírás, sőt ellenkezőleg inkább bibliográfia-ismertetés. Arra szolgál, hogy aki egy-egy témában komolyabban el akar mélyülni, a megadott szakirodalomból indulhat ki (pl. szakdolgozat-írásakor, tanulmányok készítésekor). Az összefoglaló munka legnagyobb érdeme az együttlátás, a szintézis, amelyben minden részlet a helyére kerül. Köszönet a bencés szerző egykori tanítványának a magyar fordításért, annak gondos előkészítéséért és kivitelezéséért! (Szent István Társulat Budapest, 2012. 220 oldal, 2.700.- Ft)

P. I.

NÓDA MÓZES: *Élő liturgia (A II. Vatikáni Zsinatot megelőző liturgikus megújulás és hatása az erdélyi egyházmegye liturgikus életére)*

A könyv első két fejezete összefoglalja a Zsinat előtti liturgikus mozgalom vívmányait nemzetközi és magyar kitekintéssel. A harmadik rész a Zsinat egyik hangsúlyos üzenetét, a *participatio actiosa* kérdését tárgyalja, a negyedik a misén kívüli eucharisztikus tiszteletet, az ötödik pedig a Jézus Szíve-tisztelet alakulását. Csak az utolsó, hatodik fejezet tárgyalja a gyulafehérvári recepciót, egy helyi (magyar) egyházmegye választ a liturgia életére. A választott témák egymásutánját, vajon miért éppen ezek az élő liturgia, a bevezetés megmagyarázza: ez a szerző doktori dolgozata könyv formájában. A könyv csemege lehet azoknak, akik szeretnek elmélyedni a liturgikus változások, a mozgalom, az eredmények és azok lecsapódása kérdéseiben. A Függelék képei és a könyv utolsó fejezete bizonyítják, egy az anyaországtól fizikailag távol eső magyar egyházmegyében mennyire fontos kérdés volt a liturgia és azok a változások, amelyeket a Zsinat előtti mozgolódás eredményezett. A helyesírás tekintetében kritikát gyakorlunk: jó lenne minden magyarul megjelenő teológiai műben az Eucharisziát és a II. Vatikáni Zsinatot egységesen írni. A kötet a Szent István Társulat és a Verbum Keresztény Kulturális Egyesület (Kolozsvár) közös kiadásában látott napvilágot 2012-ben (238 oldalon).

P. I.

SUMMARIUM

PROOEMIUM

ARGUMENTUM CONVENTUS: LITURGIA – „PORTA FIDEI”

GEISA KUMINETZ: Constitutio festorum fidei in anno liturgico, praesertim quo ad sollemnitatem Iesu Christi Universorum Regis spectat

EDUARDUS KAJTÁR: Catechesis missarum mediaevalis

GERHARDUS E. KOVÁCS O. PRAEM: Celebratio fidei in officio divino canonicorum Praemonstratensium

NICOLAUS STEPHANUS FÖLDVÁRY: Textus liturgicus quasi fidei depositum integratum

STEPHANUS VERBÉNYI: „*Servitium humile Liturgiae Sacrae*”

STUDIA

HERVINUS MÖDE: Tempora sacra

MAURUS NYIREDY OSB: Eschatologia precum eucharisticarum

IULIUS PÁLYI: Nuntius de aeternitate? (Investigatio Veli Turonensis)

IOANNIS LADISLAI SUPALA UXOR: Cenosis in praefationibus

SILVIANUS MAGGIANI OSM: Vita in sacris mysteriis

GEORGIUS GÄNSWEIN: Benedictus XVI, vineae Dominicae „simplex et modestus operarius”

ANDREAS REDTENBACHER: Pius Parsch tamquam „thesaurus idearum” in praesenti statu liturgico

CAROLUS KEREKES O. CIST.: Confuge ad beatae Virginis refrigerium!

STEPHANUS VERBÉNYI: Liber benedictionum

DOCUMENTA

Epistola Summi Pontificis ad celebrationem millenae ecclesiae cathedralis Bambergensis

Homilia Summi Pontificis in ecclesia cathedrali Mediolanensis

Pro multis – Epistola Summi Pontificis ad archiepiscopum Robertum Zollitsch

VITA LITURGICA

Virgilius Noè et Sacra Liturgia

ALBERTUS GERHARDS: Silentium iussu impositum

VOLKER HASENAUER: Sanctus quidam inoboediens (Historia Monasterii Sancti Galli annorum 1400)

MARIA PIA KOTÁNYI O.C.S.O.: Fratres Ordinis Cisterciensis Strictioris Observantiae in Bohemia

ARCHIEPISCOPUS ALBERTUS BOTTARI DE CASTELLO: Ecclesiola quidam nova Tokioni

DANIEL PRIORI: Ars floribus ornandi

STEPHANUS PÁKOZDI: Detrimento appositum est

MICAE LITURGICAE (6.)

EMERICUS TARNAI: De homilia, de orationibus fidelium et de oblatione

QUAESTIO LITURGICA: CONGREGATIO PARVA – CONGREGATIO MAGNA IN SACRA LITURGIA

RECENSIONES

[STOCK, ALEXIUS: Orationen] Orationes

[Lumma, Liberius Olaf: Crashkurs Liturgie] Cursus ad liturgiam velociter ediscendam

[DIE KIRCHLICHE BEGRÄBNISFEIER. MANUALE] CAERIMONIAE OBSEQUIARUM. MANUALE

[PATRISZTIKUS KISLEXIKON (I–VIII. SZÁZAD)] LEXICON PATRISTICUM (SAECULI I–VIII)

[KUMINETZ, GEISA: Klerikusok kézikönyve I–II.] Manuale clericorum I–II

[NEUNHAUSER, BURCHARDUS OSB: Liturgiátörténet, FORD.: LUDOVICUS DOLHAI] Historia Sacrae Liturgiae

[NÓDA MOYSES: A II. Vatikáni Zsinatot megelőző liturgikus megújulás...] Instauratio liturgica ante Concilium Oecumenicum Vaticanum Secundum